

**ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»**

МАТЕРІАЛИ

**звітної наукової вебконференції викладачів, докторантів,
аспірантів університету за 2020 рік
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»**

5–9 квітня 2021 року

**м. Івано-Франківськ
2021**

УДК 378.4(477.86)ПНУ(082)
М34

*Рекомендовано до видання вченою радою
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»,
протокол № 5 від «01» червня 2021 р.*

Редакційна рада: Цепенда І.Є. – голова, ректор ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», доктор політичних наук, професор; Якубів В.М. – проректор з наукової роботи, доктор економічних наук, професор; Благун І.С. – доктор економічних наук, професор; Васильєва В.А. – доктор юридичних наук, професор; Великочий В.С. – доктор історичних наук, професор; Волощук Ю.І. – кандидат мистецтвознавства, доцент; Гасюк І.М. – доктор фізико-математичних наук, професор; Голод Р.Б. – доктор філологічних наук, професор; Заграй Л.Д. – доктор психологічних наук, професор; Кондур О.С. – доктор педагогічних наук, професор; Кугутяк М.В. – доктор історичних наук, професор; Нагорняк М.М. – доктор політичних наук, професор; Пилипів В.М. – доктор фізико-математичних наук, професор; Плекан Ю.В. – кандидат історичних наук, доцент; Случик В.М. – кандидат біологічних наук, доцент; Яців Я.М. – кандидат педагогічних наук, доцент; Яцків Н.Я. – кандидат філологічних наук, професор.

Адреса редакційної ради:
76018, Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
Тел. (0342) 59-60-51

М34 **Матеріали** звітної наукової вебконференції викладачів, докторантів, аспірантів університету за 2020 рік ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 5–9 квітня 2021 р., м. Івано-Франківськ. Електронне видання. Івано-Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2021. 315 с.

Видання містить результати наукових досліджень із проблем математики, фізики, хімії, біології, екології, лісівництва, агрохімії, економіки, історії, філософії, політології, релігієзнавства, культурології, соціології, психології, філології, педагогіки, мистецтвознавства, туризму, фізичного виховання і спорту.

Дослідження виконані в наукових лабораторіях та на кафедрах університету.

УДК 378.4(477.86)ПНУ(082)

Економічний факультет

АНАЛІЗ ВПЛИВУ COVID-19 НА ІНВЕСТИЦІЙНУ АКТИВНІСТЬ БІЗНЕСУ

Ємець Ольга Іванівна,

кандидат економічних наук,
доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки

Глобалізація пандемії COVID-19 та її економічні наслідки мають негативний вплив на результати економічної діяльності. Оскільки кількість випадків зараження та смерті різко зростає, а відновлення від пандемії залишається невизначеним навіть у високорозвинених країнах, тому закономірно, що потрясіння пандемії охоплюють сфери економічної діяльності. Аналіз впливу COVID-19 досліджено через коливання попиту, пропозиції, рівня цін.

Втім, наслідки впливу пандемії на окремі галузі є різною: для одних – вплив, що проявляється через скорочення обсягу вироблених товарів і послуг (авіап перевезення), для інших, навпаки, поштовх розвитку (логістика, торгівля) через удосконалення постачання товарів чи форм надання онлайн послуг.

В умовах зростання глобальних викликів для української економіки особливої актуальності набувають питання інвестиційної активності бізнесу, що має вплив на фінансування розвитку галузей та окремих регіонів [1].

Проведені розрахунки дозволили виявити пряму залежність між темпами змін валового внутрішнього продукту (ВВП) та капітальних інвестицій (КІ).

Продовження карантинних обмежень зумовило Національний банк України (НБУ) погіршити прогноз зростання обсягу ВВП до 3,8% у 2021 р.

Прогнозуємо суттєве зростання інвестицій на тлі відновлення світової економіки, пом'якшення кредитних умов та певного монетарного послаблення.

Облікова ставка НБУ від початку пандемії в Україні з 13.03.2020 р. становила 10%, і зменшилась до 6% до кінця календарного року, і знаходилась на цьому рівні аж до 04.03.2021 р., тобто майже рік створені пом'якшені умови, які б сприяли бізнесу покращувати інвестиційну активність [2].

Пандемія прискорила реконфігурацію відносин між державами та ринками, збільшивши розбіжність між тими, хто має політичні зв'язки, і тими, хто не має.

З початком пандемії перед урядом стоїть завдання знайти баланс між епідемічними обмеженнями та економікою. В умовах адаптивного карантину – це дозволить швидко реагувати на епідемію в певних регіонах, проте це не може зупинити країну. Тому урядом розроблено низку заходів щодо відновлення економіки – це програми підтримки бізнесу та приватизація державних підприємств для стимулювання споживчого попиту.

Вплив пандемії COVID-19, як найважливіший фактор середньо- та довгострокових змін, на розвиток інвестиційної діяльності бізнесу не лише в Україні, а й у світі. Це пояснюється тим, що через запровадження вимушених заходів щодо обмеження певної діяльності у зв'язку з карантинном найбільшого збитку

зазнає бізнес. Багато українських компаній заморозили інвестиції та виробничі ланцюги, однак сектори, пов'язані зі споживчим попитом (роздрібна торгівля та послуги) відновляються досить швидко.

Спалах пандемії коронавірусу спричинив падіння світової економіки, а зокрема, інвестиції у 2020 р. зазнали краху в багатьох країнах. Очікується, що зростання інвестиційної активності відновиться вкінці 2021 р., але, незважаючи на розвиток цифрових технологій, цього недостатньо для того, щоб змінити великий спад у 2020 році. Досвід минулих криз викликає ще одне занепокоєння – без термінової корекції курсу інвестиційна активність може залишатися слабкою на довгі роки [3].

Визначено основні ризики для економіки України, включаючи припинення співпраці з МВФ, згорання структурних реформ та продовження пандемії коронавірусу, зберігаючи обмежувальні заходи протягом більш тривалого періоду. Відсутність адаптивної державної підтримки в Україні може призвести до зменшення валової доданої вартості, зайнятості та податкових надходжень майже на 25%.

Такі ефекти COVID-19, як скорочення попиту на імпорт, обмеження подорожей і зниження виплат інвестиційного доходу, були сильнішими, ніж очікувалося раніше, тоді як грошові перекази виявились досить стійкими.

Уряд відповів на кризу наданням фінансової допомоги підприємствам, які постраждали від спалаху COVID-19 [4].

Інвестиційний потенціал України та внутрішній інвестиційний ринок мають перспективи зростання при співпраці держави та бізнесу. Акцент слід робити на державно-приватному партнерстві, особливо у сфері охорони здоров'я.

Інвестиційна активність бізнесу повинна пристосовуватися швидше, ніж інші сфери, адже без безперервної роботи підприємницького сектору побороти пандемію, в принципі неможливо.

1. Грицаєнко Г. І., Грицаєнко І. М. Інвестиції як фактор розвитку країни, галузі, регіону. 2021.

2. Мінфін URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/nbu/refinance> (дата звернення 15.03.2021).

3. Подлевська О. М., Савіна Н. Б., Подлевський А. А. Підприємництво та інвестиційна діяльність в Україні в умовах карантинних обмежень. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування*. 2020. № 4 (92). С. 258–268.

4. Ozili, Peterson K. Covid-19 pandemic and economic crisis: The Nigerian experience and structural causes. *Journal of Economic and Administrative Sciences*. 2020. URL: <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/JEAS-05-2020-0074/full/html> (дата звернення 15.03.2021).

АНАЛІЗ ПОТЕНЦІАЛУ РОЗВИТКУ ТА ПОТОЧНИХ ПОТРЕБ КЛАСТЕРІВ КРЕАТИВНИХ ІНДУСТРІЙ

Кропельницька Світлана Орестівна,

кандидат економічних наук,

доцент кафедри фінансів

Кластери креативних індустрій є однією з організаційних форм виробництва продуктів та надання послуг, що сприяють регіональному розвитку, створенню нових робочих місць як у сфері основних видів їх економічної діяльності (дизайн, реклама, мода, ремесла, виробництво кіно- та відеопродукції, програмування, видавнича справа тощо), так і у суміжних секторах економіки [1].

Креативні індустрії є видами «економічної діяльності, метою яких є створення доданої вартості і робочих місць через культурне (мистецьке) та / або креативне вираження, а їх продукти і послуги є результатом індивідуальної творчості» [2].

Дослідженням було охоплено три кластери креативних індустрій: Кластер видавничої діяльності та поліграфії, Харківський кластер легкої промисловості та дизайну, Західноукраїнський кластер індустрії моди.

Результатами дослідження було встановлено ключові потреби та пріоритетні напрями розвитку кластерів.

Так, зокрема було визначено, що практично у всіх трьох кластерів у тій чи іншій мірі виникають такі ключові потреби:

1) Добудова / розширення структури кластеру, його кластерного та проектного менеджменту, диверсифікація у залученні учасників як за видами діяльності, так і територіально.

2) Доступні/дешеві фінансові ресурси; фінансування спільних проектів учасників кластерів; розширення спектру кластерних послуг та джерел їх фінансування.

3) Розробка стратегій розвитку кластеру: загальної стратегії розвитку на період 5–7 років; плану заходів з реалізації стратегії на 1–3 роки; експортної стратегії / плану кластеру з метою просування його на зовнішні ринки; якісна й професійна внутрішня міжкластерна, зовнішня промоція й комунікація.

4) Підвищення рівня компетентностей учасників кластерів як у напрямках профільної освіти, так і бізнес-навиків; формування кадрового фахового потенціалу через спільно підготовлені / удосконалені освітні програми; тренінгові центри; участь учасників кластерів у проведенні профільних лекцій / воркшопів; залучення експертів / консультантів з метою підвищення кваліфікації у різних сферах.

5) Формування спільних платформ / просторів (технопарків, промислових площадок, «штаб-квартири» тощо), активів кластеру для проведення заходів очно / онлайн; організація онлайн-продажів; зберігання й надання в користування учасникам кластеру спільного обладнання.

На базі визначених потреб було окреслено пріоритетні напрями розвитку креативних кластерів:

- освоєння нових ринків, інтернаціоналізація;
- розвиток кадрового потенціалу кластеру;
- впровадження інновацій;
- налагодження кооперації та співпраці.

Водночас, в Україні є ряд прогалин у кластерній політиці, що негативно впливають на розвиток кластерів як інструментів регіонального розвитку загалом.

Це, насамперед, проблеми інституційного характеру:

- несформованість кластерної політики в Україні в контексті та взаємозв'язку з іншими політиками;
- невизначеність щодо регулювання поняття / типів кластерів, кластерних ініціатив/організацій, моделей тощо на законодавчому рівні;
- відсутність органів, відповідальних за реалізацію кластерної політики в Україні.

А також проблеми у формуванні фінансової складової процесів забезпечення розвитку кластерів:

- невизначеність щодо джерел фінансування кластерів / кластерних ініціатив та нерозуміння потреби в цьому загалом;
- відсутність фінансової підтримки запуску та первинного функціонування кластерів в Україні.

Як підсумок, вважаємо, що тільки комплексне вирішення цих питань шляхом впровадження, насамперед, розробленої Національної програми кластерного розвитку до 2027 року [3], може зрушити з місця кластеризацію економіки України.

1. Кропельницька С. О. Матеріали дослідження, підготовлені в рамках проєкту «Застосування та реалізація Угоди про асоціацію ЄС – Україна у сфері торгівлі», який впроваджує німецька федеральна компанія Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH за дорученням уряду Німеччини. Всі матеріали є власністю GIZ.

2. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про культуру» щодо визначення поняття «креативні індустрії»». № 2458-VIII від 19.06.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2458-19#Text> (дата звернення: 05.04.2021).

3. Проєкт національної програми кластерного розвитку до 2027. URL: <https://www.industry4ukraine.net/publications/proyekt-nacziionalnoyi-programy-klasterного-rozvytku-do-2027/> (дата звернення: 06.04.2021).

УПРАВЛІННЯ РИЗИКОМ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПРОЕКТУ

Русин Роман Семенович,

кандидат економічних наук,

доцент кафедри економічної кібернетики

Інвестиційні проекти пов'язані з різноманітними ризиками, які виникають під впливом як екзогенних так і ендогенних факторів. Зокрема, фактори, що впливають на рішення інвестування коштів, можуть бути досить складними і можуть суттєво відрізнятися в залежності від регіону та виду проекту. Інвестори та виконавці проектів стикаються з труднощами, коли виникають питання по роботі за межами їх юрисдикції, таких як законодавчі вимоги, будівельні вимоги, технології та методи управління. Успіх конкретного проекту, а в деяких випадках і життєздатність організації може залежати від оцінки ризиків, пов'язаних із такими проектами. Проекти, які не відповідають бюджету, обсягу та графіку робіт, можуть спричинити серйозні економічні, соціальні та політичні наслідки.

Дослідження з даної тематики висвітлені в працях зарубіжних та вітчизняних вчених таких як В.В. Вітлінський, В.М. Гранатуров, М.М. Малашихіна, Є.С. Мінаєва, І.М. Писаревський, О.Д. Стешенко, Г.В. Чернова та ряд інших вчених, праці яких присвячені дослідженню сутності та оцінки ризику, їх факторів і причин виникнення. Однак існує необхідність в більш дієвих теоретичних і практичних розробках щодо управління ризиком інвестиційних проектів. Зокрема, необхідність ефективної комплексної системи оцінки та управління ризиками складних інвестиційних проектів адаптованої до сучасних тенденцій розвитку економіки України.

Хоч інвестиційні проекти можуть виглядати як привабливі інвестиції, однак такі проекти, як правило, мають підвищений рівень ризику, а їх успішна реалізація є складною як для інвесторів, замовників, підрядників та для всіх інших учасників, серед яких також страхові компанії. Успішне планування та управління проектом потребує розуміння таких ризиків як політичних, соціальних, комерційних, будівельних так і операційних, пов'язаних із самим проектом. Тому існують інструменти або методи оцінки та управління ризиками.

Розуміння взаємозв'язку між фазами проекту та управлінням ризиками інвестиційних проектів є складним завданням, а саме виконання проекту та прийняття поетапних рішень є ізольованими від управління ризиками. В більшості випадках різні учасники відповідають за різні фази життєвого циклу інвестиційного проекту та його контроль. Структурування проекту за різними фазами збільшує ризик, учасники проекту стають ізольованими один від одного, тому мінімальна увага приділяється загальним проблемам проекту, а окремі учасники проекту зосереджені тільки на власних проектних ризиках. Зменшення ризику шляхом зменшення його впливу є найважливішою складовою управління ризиком. Правильно впроваджена, успішна стратегія зменшення ризику повинна зменшити негативні наслідки які виникатимуть в майбутньому. По суті, правильно спланована та керована стратегія яка дозволить зменшити ризики є заміною невизначеності події на прогнозовану та контрольовану реакцією.

Невизначеність ризикової події, а також ймовірність її настання повинні зменшуватися шляхом вибору відповідної стратегії зменшення ризику. Варто використати одну з чотирьох стратегій пом'якшення наслідків:

– Уникнення – ризик не приймається, а існують альтернативні варіанти з меншим ризиком.

– Збереження / прийняття – приймається рішення прийняти наслідки, якщо подія відбудеться.

– Контроль / скорочення – виконується безперервний моніторинг та виправлення (розробка плану зменшення ризику та його контроль).

– Передати / відхилити – коли ризик диверсифікується (форми розподілу ризику включають перенесення контрактів, страхування, гарантії, стимулювання виконання, облігації тощо).

Успішне управління інвестиційними проектами вимагає виявлення ряду факторів, що впливають на визначення обсягу проекту, вартості, графіку, стратегію та плани виконання робіт. Виявлення ризиків, оцінка та управління ними, зосереджено на таких особливостях, як місце розташування, тип проекту або категорії аспектів ризиків. Тому для інвестиційних проектів метою управління ризиками є зменшення ризиків шляхом планування факторів, які можуть зашкодити цілям та результату проекту, що в свою чергу є важливим для всіх сторін проекту та критичною для успіху проекту.

1. Walewski J., Gibson G., Vines E. Improving International Capital Project Risk Analysis and Management. *Proceedings of PMI Research Conference*. Seattle ; WA, 2002.

2. Бланк И. А. Инвестиционный менеджмент : учебный курс. Киев : Эльга, Ника-Центр, 2001. 448 с.

3. Вітлінський В. В. Великоіваненко П. І. Ризикологія в економіці та підприємстві : монографія. Київ : КНЕУ, 2004. 480 с.

4. Гранатуров В. М., Литовченко І. В., Харічков С. К. Аналіз підприємницьких ризиків: проблеми визначення, класифікації та кількісні оцінки : монографія / за наук. ред. В. М. Гранатурова. Одеса : Ін-т проблем ринку та екон.-екол. досліджень НАН України, 2003. 164 с.

Педагогічний факультет

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО ХУДОЖНЬО-КОНСТРУКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ЗДО

Борин Галина Василівна,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри теорії та методики дошкільної і спеціальної освіти

Актуальність дослідження підготовки майбутніх педагогів до художньо-конструктивної діяльності в умовах ЗДО пов'язана із необхідністю формування творчого педагога, здатного створити належне освітнє середовище задля повноцінного розвитку дітей дошкільного віку. Окрім того, дошкільний вік є найбільш сенситивним періодом для формування творчого потенціалу майбутньої особистості, а художньо-конструктивна діяльність вихованців передбачає розвиток їх творчих здібностей та забезпечує в майбутньому адаптацію до умов сучасної початкової школи.

Метою статті є охарактеризувати основні засоби підготовки майбутніх педагогів до художньо-конструктивної діяльності в умовах ЗДО.

Окремі особливості формування художньо-конструктивних умінь майбутніх вихователів висвітлено у дослідженнях Н. Голоти, О. Попович та ін. Стан досліджуваної проблеми в практиці ЗДО дає підставу стверджувати, що у разі некваліфікованого керівництва вихователем художньо-конструктивною діяльністю дитина втрачає інтерес до творчої діяльності. Опанування студентами необхідними професійними знаннями та вміннями задля належного керівництва творчою художньо-конструктивною діяльністю дітей, дасть змогу майбутньому вихователю вміло керувати мистецькою діяльністю вихованців та водночас удосконалювати власну професійну майстерність.

Засвоєння студентами навчального матеріалу, формування умінь та навичок організації творчої роботи з дітьми дошкільного віку ґрунтується на дидактичних принципах, містять відповідні вимоги до організації освітнього процесу в ЗДО, спрямованого на формування професійної готовності майбутніх фахівців до окресленого виду діяльності.

Відповідно до тлумачного словника «організовувати» передбачає зосереджувати, мобілізувати, спрямовувати когось на що-небудь; здійснювати певні заходи, розробляючи їх підготовку і проведення; чітко налагоджувати, належно впорядковувати що-небудь [1].

Однією з сучасних проблем закладів вищої освіти є відсутність зацікавленості студентів у навчанні, зниження їх пізнавальних потреб. Тому неабиякого значення формуванню позитивної мотивації та інтересу до керівництва художньо-конструктивною діяльністю дітей дошкільного віку. Під мотивом дослідники розуміють внутрішню спонуку особистості до певного виду активності, що є неподільною від задоволення певної потреби. Відтак, пізнавальна мотивація (інтерес до навчання) є важливим фактором успішного навчання. Слід враховувати, що на мотивацію успіху у навчанні студентів впливають

зміст навчального матеріалу, організація освітньої діяльності, методи оцінювання результатів навчання [2, с. 266]. Розвитку мотивації, зазвичай сприяє професійна спрямованість педагогічної підготовки та професійна спрямованість особистості викладача у ЗВО, який є особистим прикладом та повинен прагнути зміцнити у студентів любов до майбутньої педагогічної діяльності: емоційний цікавий виклад навчального матеріалу, застосування творчих підходів у роботі зі студентами.

Під час лекцій доцільними є такі проблемні запитання, які потребують від майбутніх вихователів припущень чи пошуку правильної відповіді, а також сприяють активізації мислення (Чи змінюються методи та прийоми художньо-конструктивної діяльності дітей впродовж дошкільного віку? Якщо змінюються, то як і чим саме це зумовлено? Назвіть педагогічні вимоги до організації художньо-конструктивної діяльності дітей на сучасному етапі. Як впливає художньо-конструктивна діяльність на розвиток творчих здібностей дітей?). Підвищує зацікавленість студентів відповідною темою, підсилює їхню активність використання наочного матеріалу під час лекції (схеми, зразки робіт дітей та вихователів, таблиці, фотографії, роботи народних умільців тощо).

Усвідомлення майбутніми вихователями впливу художньо-конструктивної діяльності на формування та розвиток майбутньої особистості спонукають студентів до формування художніх та конструктивних умінь, якіснішого засвоєння знань, активізації навчально-дослідницької діяльності та завдання, які б «покроково переводили навчально-пізнавальну діяльність студентів у пізнавально-професійну діяльність» [3] під керівництвом викладача ЗВО. Задля реалізації такої мети варто вводити диференційовані завдання, які б забезпечували студенту можливість творчого вибору під час моделювання та виготовлення того чи іншого виробу. Неабияку роль відіграє і досвід практичної поведінки у педагогічній діяльності, а саме уміння організовувати творчу взаємодію з вихованцями.

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. П. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

2. Ильин Е. Мотивация и мотивы. СПб. : Питер, 2003. 512 с.

3. Карпенко О. Г. Соціальний працівник: деякі аспекти професійної підготовки : навчально-методичний посібн. Київ : Держ. ін-т розвитку сім'ї та молоді, 2007. 144 с.

СТИПЕНДІАЛЬНІ ФОНДИ ЯК ФОРМА ДОБРОЧИННОСТІ У СФЕРІ ОСВІТИ В НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ

Завулічна Інна Ігорівна,
аспірантка за спеціальністю 011 –
Освітні педагогічні науки

На етапі незалежної української держави постає питання духовного й культурного розвитку суспільства, що неминуче позначається на освітніх процесах, на можливостях соціалізації дітей різних категорій населення до якісної освіти. У нашій державі цей процес регулюється розпорядженням Президента України «Про сприяння благодійності» (2000), Законами України «Про благодійність і благодійні організації» (2002), «Про благодійну діяльність та благодійні організації» (2012).

В умовах сучасної незалежної України трансформація ставлення суспільства до благодійності стала важливим чинником національної єдності в політичній, економічній, військовій, соціальній, медичній, освітній та інформаційній галузях. Вагому роль у цьому процесі акумуляції фінансових та людських ресурсів відіграють благодійні та волонтерські організації.

Зауважимо, що в Україні однією із форм допомоги студентам, які навчаються у ЗВО державної форми власності на денній формі навчання є надання різних видів стипендій (державних і недержавних) з метою матеріального заохочення науково-дослідницької, освітянської і творчої діяльності та відзначення заслуг перед державою.

До державних відносять:

- *академічні стипендії Президента України та Кабінету Міністрів України (КМУ)* – призначається студентам-відмінникам ЗВО, які займають найвищі рейтингові позиції за особливі успіхи в навчанні та аспірантам за визначні успіхи в навчанні та науковій роботі;

- *іменні стипендії КМУ* (академічна стипендія імені Тараса Більчука; академічні стипендії імені Героїв Небесної Сотні; академічні стипендії імені державних діячів першого українського уряду студентів та курсантів; академічні стипендії імені М. С. Грушевського; стипендія імені митрополита Української греко-католицької церкви Андрея Шептицького та ін.);

- *іменні стипендії Верховної Ради України* – призначаються для найталановитіших студентів ЗВО та молодих учених, які виявили особливі успіхи в навчанні та науковій роботі;

- *стипендії голови облдержадміністрації та голови обласної ради* – призначаються з метою заохочення студентів ЗВО, які є переможцями всеукраїнських олімпіад, конкурсів, турнірів, змагань і учасниками й переможцями міжнародних інтелектуальних та спортивних змагань;

- *соціальні стипендії* – призначаються студентам, які потребують соціального захисту та яким за підсумками навчання не призначена академічна стипендія;

Стипендіальні фонди у недержавному секторі:

- Президентський фонд Леоніда Кучми «Україна» (програма фонду «Пам'ять серця», метою якої є гідність української культури і національного мистецтва);

- фонд Ріната Ахметова «Розвиток України» (програма грантів «Ідея. Імпульс. Інновація» – стипендіальна програма для письменників);

- фонд Віктора Пінчука – стипендіальна програма «Завтра.UA» (наукова соціальна мережа молодих вчених www.Science-Community.org);

- благодійний фонд «Повір у себе» (програма фонду «Сільській дитині – сучасну освіту» – створена для підтримки талановитих дітей із сільської місцевості, які прагнуть здобути якісну вищу освіту);

- Український культурний фонд (стипендіальна програма, покликана підтримувати митців культури та мистецтв України, студентів) та ін.

Систематизувавши різного роду стипендії, стипендіальні фонди можна зробити висновок, що державні стипендії недержавні фонди доброчинності мають глибоке визнання у поширенні освіти та залученні до неї якомога більшого кола дітей та молоді. За їх допомогою встановлювалася адресність як домінуюча риса доброчинності у сфері освіти в період незалежності України.

1. Гончар Л. К., Дмитрук Н. А. До питань про основні тенденції благодійності на сучасному етапі. *Вісник : Соціологія та профспілковий рух*. 2013. № 2. С. 14–18.

2. Донік О. М. Благодійність в Україні (XIX – початок XX ст.). *Український історичний журнал*. 2005) № 4. С. 159–177.

3. Завидняк І. О. Благодійні організації як інститут громадянського суспільства. *Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право)*. 2014. № 2. С. 74–79.

4. Сейко Н. Стипендіальні фонди як форма доброчинності в Україні у XIX – початку XX століття. *Історико-педагогічний альманах*. 2007. Вип. 2. С. 224–227.

5. Стинська В. В. Теорія і практика соціально-педагогічної підтримки материнства й дитинства в Україні (XX – початок XXI ст.) : монографія. Івано-Франківськ : Супрун В. П., 2018. 320 с.

6. У Мінкультури представили обраного Виконавчого директора Українського культурного фонду. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/u-minkulturi-predstavili-obranogo-vikonavchogo-direktora-ukrayinskogo-kulturno-go-fonds> (Дата звернення 20.02.2021).

ЛІТЕРАТУРНА ОСВІТА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Качак Тетяна Богданівна,
доктор філологічних наук,
доцент кафедри фахових методик
і технологій початкової освіти

Літературна освіта майбутніх учителів початкової школи (студентів спеціальності «Початкова освіта») у Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника здійснюється під час вивчення дисципліни «Дитяча література та методика навчання літературного читання» згідно діючих стандартів вищої освіти, навчальних планів. Це єдина нормативна дисципліна літературного спрямування. Основна мета її вивчення – ознайомити здобувачів освіти із українською та зарубіжною літературою для дітей; сформувати літературну компетентність, розвивати читацьку культуру і забезпечити опанування ними методики навчання літературного читання у початковій школі та промоції дитячого читання. На часі – теоретичне осмислення й широка практична апробація методичних аспектів реалізації змісту й завдань дисципліни в умовах дистанційного навчання.

Мета розвідки – розкрити особливості організації літературної освіти студентів спеціальності «Початкова освіта» в умовах дистанційного навчання.

Зміст курсу «Дитяча література та методика навчання літературного читання» формують адресовані юним читачам художні тексти українських і зарубіжних письменників, праці літературознавчого й психолого-педагогічного спрямування, історико-літературні, рецептивно-критичні матеріали, а також нормативні документи, підручники з читання для початкової школи, методичні розробки, педагогічний досвід учителів-практиків. З переходом з очної форми навчання на дистанційну зміст і завдання літературної освіти студентів залишаються тими ж, тоді як суттєво змінюються методи, форми роботи, ключовими стають інформаційні технології, нові засоби й інструменти.

Специфіку дистанційного навчання у системі середньої, професійної та вищої освіти розкривають В. Биков, Т. Близнюк, О. Будник, Г. Козлакова, О. Муковіз, І. Нагрибельна, Л. Сугейко, Ю. Мельничук, Ю. Соколова та ін. Досвід організації літературної освіти студентів спеціальності «Початкова освіта» в українських ЗВО висвітлюють Н. Богданець-Білоskalенко, В. Вітюк, Т. Качак, Л. Круль, Л. Нежива, С. Паламар. Однак у розвідках науковців не завжди враховано особливості навчання онлайн.

В умовах дистанційного навчання ефективним є синтез різних типів інформаційних технологій (університетська система дистанційного навчання d-learn.pnu.edu.ua; інтернет-ресурси для відеозустрічей, проведення занять в онлайн-режимі (google meet, zoom, Webex), віртуальні класи (classroom, classtime), програми для оцінювання знань (Kahoot, Quizizz, Plicker)) та каналів взаємодії викладача і студентів (синхронна, асинхронна).

З метою створення якісного навчального контенту (презентацій, вправ, завдань, тренажерів, тестування та іншого дидактичного матеріалу) дієвим є використання цифрового інструментарію онлайн-сервісів та комп'ютерних програм. Актуальними є web-сервіси *Thinglink*, *Glogster*, *Genially* (створення інтерактивних плакатів), *Tiki-Toki*, *Time line JS*, *Time Graphics* (створення інтерактивних часових стрічок подій із додаванням фото, аудіо- та відеоматеріалів), *FreeMind*, *iMindMap*, *Mindomo*, *Mindmeister*, *Spiderscribe* (створення карт пам'яті, ментальних карт тощо), *Powtoon.com*, *Sparkol VideoScribe* (створення анімаційних роликів та відеоскрайбінгу), *Mentimeter*, *Wordart.com*, *Word it out* (візуалізація, створення хмари слів), *Kahoot*, *Plickers*, *Cosrative*, *Class-Marker* (створення навчальних ігор, вікторин), *Padlet.com* (віртуальна дошка), *Learning Apps* (створення інтерактивних вправ і завдань), *Movavi Clips*, *YouCut*, *VideoShow*, *PowerDirector*, *KineMaster*, *VivaMaster* (відеоредактори) та ін.

Популярністю серед здобувачів освіти користуються відеолекції викладача, які розміщені на платформах загального доступу. На етапі ознайомлення з новою темою ці матеріали забезпечують односторонню комунікацію студентів з «предметним експертом» (M.G. Moore) [1], є ефективними засобами реалізації перевернутого навчання.

Спостереження та емпіричне дослідження показало, що пізнавальний інтерес, мотивацію до навчання у студентів посилювали нетрадиційні, авторські методи і форми роботи: серія онлайн-зустрічей з науковцями, бібліотекарями, дослідниками дитячої книжки, укладачами підручників у межах проєкту «Літературна академія», бінарні лекції з педагогами-практиками, тематичні вебінари, онлайн-святкування Міжнародного дня дитячої книги, літературні квести й мандрівки, інтегровані заняття міжкультурної взаємодії. Успішними були онлайн-заняття у формі майстер-класу («Інтерактивний плакат – засіб формування літературної компетентності молодших школярів»), онлайн-аукціону методичних ідей («Конспекти інтегрованих і нетрадиційних уроків літературного читання»), презентації систем промоції дитячого читання («Читацький вернісаж»).

За весь період вивчення дисципліни «Дитяча література та методика навчання літературного читання» студенти формують власні портфоліо, наповнені якісними у змістовому, методичному та дизайнерському планах методичними матеріалами, цифровим контентом для організації уроків літературного читання у початковій школі. Так відбувається одночасне формування літературно-методичної та цифрової компетентності студентів.

Отже, літературна освіта студентів спеціальності «Початкова освіта» в умовах дистанційного навчання не зазнає змін у змісті навчання, однак актуальності набувають інформаційні технології, цифрові інструменти, нові, нетрадиційні й авторські методи й форми роботи. Центрування особистості кожного здобувача освіти із його креативними ідеями й створеними цифровими продуктами, організація активної групової взаємодії на онлайн-заняттях забезпечують ефективність, успішність, результативність навчання майбутніх педагогів.

1. Moore M. G. Three types of interaction, in *Distance Education : New Perspectives* / Eds. K. Harry, M. John, D. Keegan. L. N.Y. : Routledge, 1993. P. 19–23.

ЕСТЕТИЧНА КУЛЬТУРА ЯК ОДИН З НАПРЯМКІВ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Ковальчук Віра Михайлівна,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки та освітнього
менеджменту імені Богдана Ступарика

У сучасних умовах інформатизації та урбанізації, стрімкої естетизації довкілля ще більш правдивим стає твердження, що запорукою творчої само-реалізації особистості впродовж життя є розвиток індивідуального естетичного смаку та набуття різнобічної широкої естетичної обізнаності.

У зв'язку з цим, велика увага приділяється культурологічному аспекту підготовки викладачів закладів вищої освіти до професійної діяльності, формуванню їхнього педагогічного досвіду. Між теорією і практикою підготовки викладачів закладів вищої освіти склалися суттєві суперечності. Це пояснюється відсутністю науково-обґрунтованого, естетично спрямованого матеріалу у програмах та науково-методичній літературі по формуванню естетичної культури студентської молоді, відсутністю певної моделі формування естетичної культури майбутніх педагогів, які мають в процесі майбутньої педагогічної діяльності здійснювати процес формування естетичної культури своїх студентів.

Актуальність статті зумовлена необхідністю введення нових освітніх стандартів у систему вищої педагогічної освіти, обґрунтування нових підходів до формування активної, відповідальної, творчо мислячої і висококультурної особистості майбутніх викладачів.

Одним із важливих напрямів вивчення питання підвищення рівня якості вищої педагогічної освіти є інтенсивний пошук педагогічних умов, які повинні сприяти становленню естетичної культури майбутнього викладача як вагової складової його професійної та особистісної діяльності.

Тільки людина, яка має високий рівень естетичної культури, пізнає світ за найбільш загальними принципами опанування світу за законами краси. Якщо розглядати естетичну культуру як частину культури суспільства, то необхідно зазначити, що вона характеризує стан суспільства з точки зору його здатності забезпечувати розвиток мистецтва й естетичних відносин. Визначаючи значення естетичної культури для суспільства, можна погодитись з філософом М.С. Каганом, який розглядає її як систему «засобів і продуктів, за допомогою яких людина естетично опановує світ» [3, с. 416].

Ми розглядаємо естетичну діяльність майбутніх викладачів як особливий вид емоційно-ціннісного освоєння навколишньої дійсності в емоційній формі, через яку відбувається формування інтегративних якостей особистості: гуманізму, поваги, доброти, працелюбності, дбайливого ставлення до природи, практичної діяльнісної участі для створення прекрасного у реальному житті, бажанні жити і творити за законами краси. Вони і дають змогу характеризувати деякою мірою рівень вихованості у студентської молоді.

Аналіз останніх досліджень і публікацій доводить, що процес становлення особистості викладача, його активної позиції повинен передбачати передусім, формуванням його як особистості, як індивідуальності і лише потім як умілого фахівця, що володіє спеціальними знаннями і навичками у сфері викладання.

Так С.С. Вітвицька в процесі формування особистості викладача виділяє два головних аспекти – професійний та культуротворчий. Тому заклад вищої освіти має давати не тільки спеціальні знання, а й формувати особистість викладача, який би виступав взірцем не лише шляхетності, а й своєї найвищої духовної сутності. Саме культура є підґрунтям формування особистості викладача [2, с. 82].

Вчений Г. Падалка відзначає, що «естетична культура викладача відображає здатність його до грамотного, вільного і повного сприйняття та аналізу різноманітних естетичних явищ, уміння адекватно оцінювати і класифікувати їх, а головне – будувати педагогічну діяльність відповідно до соціально значущих естетичних норм досконалості й краси» [5, с. 54].

На думку Н.І. Киященко та Н.Л. Лейзерова естетична культура особистості – це сукупність її здібностей відчувати, переживати і перетворювати природу, суспільне життя і саму людину у відповідності до законів краси, які відкривають шлях найбільш повного гармонійного розкриття всієї сутності людини [4, с. 286].

Аналіз досвіду організації професійної підготовки викладача ЗВО, рівня сформованості естетичної культури показав, що основними організаційно-виховними умовами, без яких розвиток естетичної культури та професійне становлення майбутнього викладача не може функціонувати, є: професійна орієнтація навчального закладу; діяльнісний принцип організації занять; уведення до навчального плану предметів, центруючих навчання на оволодінні інтегративними складовими педагогічної діяльності; оснащення виховного процесу методичним комплексом, необхідним для ефективного розвитку естетичної культури та естетично-педагогічної майстерності викладачів.

Запровадження цих умов буде сприяти підвищенню якості професійної підготовки, формуванню мотивів виховання студентів, підвищенню рівня їхніх знань, а також рівня оволодіння різними аспектами естетично-виховної діяльності.

Аналіз стану проблеми формування естетичної культури майбутніх викладачів закладів вищої освіти показав, що незважаючи на певний рівень її теоретичної та практичної розробки, поза увагою дослідників залишилися такі питання, як комплексний розгляд змісту, шляхів та засобів підготовки майбутніх викладачів до процесу розвитку естетичної культури в професійній діяльності. При цьому спостерігається недостатня розробка способів підвищення ефективності естетичного збагачення особистості студента в процесі навчальної підготовки. Майбутній викладач навчального закладу, фахівець повинен у всьому дотримуватися естетики: у праці, у спілкуванні, у зовнішньому вигляді – лише тоді можна стверджувати про позитивний естетичний вплив особистості викладача.

1. Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF>.
2. Вітвицька С. С. Активні методи у навчанні педагогічним дисциплінам як фактор підвищення професіоналізму у майбутніх вчителів. *Психолого-педагогічні фактори підвищення педагогічної майстерності вчителя-вихователя* : Тези Всеукраїнської науково-практичної конференції 16–17 листопада 1995 р. Житомир : ЖДПУ, 1995. С. 82–84.
3. Каган М. Философия культуры. СПб. : ТООТК Петрополис, 1996. 416 с.
4. Киященко Н. И. Лайзеров Н.Л., Абросимов Б. Н. Пути и средства эстетического воспитания. 1989. 286 с.
5. Падалка Г. М. Теорія мистецького навчання: формоутворювальні аспекти. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 14 : Теорія і методика мистецької освіти*. 2013. Вип. 14. С. 18–23. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_014_2013_14_7.

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ДО АКТИВНИХ ФОРМ ВЗАЄМОДІЇ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Кудярська Тетяна Романівна,
аспірантка за спеціальністю 015 –
Професійна освіта за предметними спеціалізаціями

На сучасному етапі розвитку системи освіти в Україні пріоритетним завданням є підвищення її якості, що є основою формування соціально зрілої творчої особистості.

Сучасному викладачу важливо усвідомити завдання, що передбачають підготовку студентів, які повинні творчо мислити, зіставляти й аналізувати факти, аргументовано відстоювати свою думку, мати достатню теоретичну підготовку і реалізувати її на практиці. Для розкриття творчих можливостей студентів, задоволення їхніх особистих і суспільних інтересів викладачу необхідно володіти методиками, які стимулюють конструктивно-критичне мислення, розвивають творчі здібності. Досягти цих завдань можливо тільки за умови інноваційного, творчого підходу до процесу навчання.

Питання вдосконалення інфраструктури інформаційного освітнього простору останнім часом вимагає уважного ставлення дослідників, як передумови підготовки конкурентоспроможних фахівців на ринку праці. Пріоритетним напрямком розвитку системи освіти в Україні є її інформатизація. На особливу увагу заслуговує проблема використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) в системі професійної підготовки майбутніх педагогів, зокрема закладів дошкільної освіти. Актуальним залишається питання інноваційних процесів, а саме ефективність використання ІКТ та їх вплив на зміст і методи організаційних форм навчання. Отож, для здійснення успішної професійної

діяльності важливим чинником є дослідження сучасних освітніх технологій в умовах інформатизації суспільства.

Учасники освітнього процесу повинні розуміти роль інноваційних технологій, а також підтримувати і впроваджувати в повній мірі тенденції розвитку інформатизації навчання.

Важливою характеристикою формування готовності майбутніх корекційних педагогів до використання цифрових технологій є визначення рівня готовності до такої діяльності як необхідної складової частини вдосконалення підготовки майбутніх фахівців. Проаналізувавши науково-методичну літературу та роботи дослідників із цієї проблеми та узагальнивши напрацювання вчених, ми виділили кілька класифікацій рівнів готовності до ознайомлення з цифровими технологіями. Залежно від сформованості готовності корекційного педагога до ознайомлення з ІКТ можна виділити такі рівні:

- адаптаційний;
- елементарний;
- частково-пошуковий;
- творчо-діяльнісний.

Адаптаційний рівень властивий педагогам, які володіють низьким рівнем знань зі спеціальних та психолого-педагогічних дисциплін; рівень характеризується відсутністю самостійності в навчальній діяльності, незначною підготовкою в галузі інформатики та інформаційних технологій, слабким рівнем контролю, самоконтролю та корекції власної професійної діяльності, проявом незадоволеності вибором професії, слабким рівнем усвідомлення цілей сформованості професійної діяльності.

Елементарний рівень характеризується пасивним та епізодичним ставленням до професійної діяльності, фрагментарними та несистематичними знаннями зі спеціальних та психолого-педагогічних дисциплін, недостатньою сформованістю умінь використовувати наявні знання для формування професійного становлення як педагога, частковим володінням основним матеріалом з інформатики та інформаційних технологій, наявністю потреби у самовдосконаленні лише при появі труднощів у професійній діяльності, труднощами у процесі планування, контролю та самокорекції своєї педагогічної діяльності.

Частково-пошуковий рівень відрізняється переважно емоційно позитивним ставленням до професійної діяльності, якісними знаннями зі спеціальних та психолого-педагогічних дисциплін, активністю в їх подальшому оволодінні, достатнім рівнем володіння інформативним матеріалом, вмінням аналізувати, систематизувати, прогнозувати в галузі інформаційно-комунікаційних технологій, здатністю оцінити та відкоригувати свою професійну діяльність, здатністю до саморозвитку та самодіагностики, але не завжди адекватною самооцінкою власних можливостей.

Творчо-дослідницький рівень характеризується чітким позитивним ставленням до професійної діяльності, високим рівнем володіння інформативним матеріалом та застосування інформаційно-комунікаційних технологій у корекційній освіті, вмінням систематизувати, виокремлювати та з високою якістю подати матеріал вихованцям, творчо застосовувати завдання з ознайомлення з ІКТ відповідно до віку та рівня розвитку дитини, вмінням знаходити рішення в

нестандартних ситуаціях, високим рівнем знань зі спеціальних та психолого-педагогічних дисциплін, потребою в педагогічному самовдосконаленні та розвитку особистості, поглибленні теоретичних та методичних знань, адекватною самооцінкою та високим рівнем самостійності.

Досягнення певного рівня готовності передбачає формування впливу на особистість, створення умов, які відповідають її особливостям, причому поняття формування буде розглядатися як створення сприятливих умов, в яких особистість буде здатна сама вільно вибрати зміст і можливі засоби подальшого розвитку. Отже, для підвищення рівня готовності майбутніх корекційних педагогів необхідне визначення психолого-педагогічних умов формування готовності корекційного педагога до використання цифрових технологій:

1) орієнтація базової професійної підготовки педагога на формування спрямованості, спеціальної та методичної навченості майбутнього корекційного педагога до використання інформаційних технологій у своїй подальшій діяльності;

2) проектування і конструювання змісту інформаційної освіти корекційного педагога з елементів змісту базової підготовки вчителя і спеціально розроблених навчальних курсів, послідовність вивчення яких визначається відповідно до етапів розвитку його спрямованості і навченості;

3) поетапне управління процесом формування готовності майбутніх корекційних педагогів до ознайомлення з цифровими технологіями в рамках цілісного процесу його базової професійної підготовки.

Навички та компетентності в галузі інформаційно-комунікаційних технологій мають значущий вплив на навчання, можливості та життя загалом. Усі розвинені країни світу адаптують освітні програми відповідно до інформаційної культури сучасного суспільства і в Україні цей процес почав активно розвиватися.

1. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / автор-укладач Н. П. Наволокова. Харків : Вид. група «Основа», 2009. 176 с.

2. Ковальчук В. І. Інноваційні підходи до організації навчального процесу. 2-ге вид., переробл. та доповн. Київ : Шкільний світ, 2011. 128 с.

3. Литвин А. Інформатизація навчально-методичного забезпечення професійної освіти. *Професійно-технічна освіта* : наук.-метод. журнал. 2006. № 4. С. 21–25.

4. Охріменко О. В. Особливості застосування цифрових технологій у професійній діяльності майбутніх корекційних педагогів. URL: innovpedagogy.od.ua.

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТІСНО-ОЦІННОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ

Кирста Наталія Романівна,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії та методики
дошкільної і спеціальної освіти

Дошкільний вік – період самоцінного розвитку особистості, що передбачає цілісність процесу розвитку дитини, її власної природи, пізнання предметів культури, набуття кола значущих людей, самоусвідомлення себе. Концепцію становлення особистості як суб'єкта життєдіяльності, започатковану Б. Ананьєвим та С. Рубінштейном, збагатили дослідження вітчизняних послідовників: Л. Виготського (онтогенетична суть дошкільного періоду становлення загальнолюдських психічних якостей – сприймання, мислення, уяви тощо); Д. Ельконіна, О. Запорожця (самоцінність дитини у формах та способах діяльності); О. Кононко (особливості особистісного розвитку дитини). Відповідно особистісна компетентність виступає інтегративним результатом освіти, формується у всіх видах діяльності, які властиві періоду дошкільного дитинства.

Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) ставить у центр уваги освітнього процесу закладу дошкільної освіти саме особистість дитини, а програмно-методичне забезпечення, яке перебуває у процесі розробки, зорієнтовано власне на реалізацію дитиною свого особистісного потенціалу [1, с. 7].

Повноцінне формування особистості можливе за умов, коли заклад освіти слугуватиме розкриттю власного унікального «Я» кожної дитини, її можливостей, формуванню позитивної самоконцепції.

Для ефективного особистісного розвитку дітей вважаємо за доцільне гармонізувати стосунки між вихователем та дитиною, створити психологічну атмосферу плекання духовно здорової, інтелектуально розвиненої особистості, яка вірить у свої можливості, своє майбутнє, красу, добро і справедливість.

Це потребує певної переорієнтації свідомості педагога, його погляду на особистість дитини як на цінність та самоцінність. Відповідно освітній процес набуде особистісного спрямування.

Таким чином, особистість дошкільника – це гармонійне поєднання фізичних, психічних і соціальних сил, єдність здорового тіла, розвиненої душі, визначеної соціальної позиції; комплекс фізичної, духовно-душевної, соціально зрілої дитини [2, с. 3].

Потрібно зауважити: засвоєння дитиною знань, освоєння нею різних видів діяльності, присвоєння моральних норм і правил не є показниками власне особистісного розвитку. Повноцінний особистісний розвиток дошкільника визначається становленням у нього здатності до елементарних форм відповідального самовизначення, самостійної поведінки в різних сферах життєдіяльності, основ життєвої позиції «Я».

Нижче наводимо результати сформованої особистісної компетентності за оновленою редакцією БКДО (Рис. 1).

Рис. 1. Результати сформованої особистісної компетентності

Особистісне становлення дошкільника класифікуємо як цілісний за змістом і характером, перспективно спрямований процес змін, що відбувається за особливими внутрішніми законами і є специфічною формою соціального руху дитини.

Таким чином, дошкільник проходить шлях незалежності від дорослого «Я сам» до становлення світу розвинених емоцій та почуттів, зростаючої свідомості і самосвідомості, керованої поведінки, що забезпечує цілісність його особистості.

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти). URL: [https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu %20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf](https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf).

2. Кононко О. Простір «Я»: реальність та життєва проблема. *Дошкільне виховання*. 2001. № 4. С. 3–7.

МИСТЕЦЬКО-ОСВІТНІ МОЖЛИВОСТІ «ГРАМАТИКИ МУЗИКАЛЬНОЇ» МИКОЛИ ДИЛЕЦЬКОГО

Кіндратюк Богдан Дмитрович,

доктор мистецтвознавства,
професор кафедри педагогіки
та освітнього менеджменту імені Богдана Ступарика

В історії педагогіка поважне місце належить *Граматичі музикальній* Миколи Дилецького (за уточненими даними колишній «житель града Києва» народився в 50-ті роки XVII століття, а помер після 1723 року). Однак, у новітній *Енциклопедії історії України* Ярослав Дзира оперся на застарілі матеріали й подав 1630–1690 pp. [1].

Увага до культури давньої України, узагальнення побутуючих на її теренах інноваційних мистецько-освітніх ідей при засвоєнні теорії музики вимагає пошуку наукових джерел, вивчення опублікованих як запоруки популяризації духовних надбань українства. Нещодавно відзначено 50-ліття виходу у світ *Граматики музикальної* М. Дилецького за редакцією Олександри Цалай-Якименко (1932–2018) [2]. Упровадження нею новознайденого рукопису в науковий обіг спричинило жваву дискусію між медієвістами України та Росії.

Підготовлене до друку факсимільне видання і транскрипція з відповідним науковим коментарем О. Цалай-Якименко [6], її участь у науковій дискусії з московськими дослідниками сприяли популяризації одного з перших музично-теоретичних трактатів як епохальної просвітницько-реформаторської праці М. Дилецького [5]. Вона відома як Львівський рукопис і вміщує текст *Граматики*, зафіксований давньоукраїнською книжною мовою, т. зв. *руським діалектом*. Її називав *мова просто*, або *по-нашому*; нею послуговувалися в ареалі України паралельно з давнішою, узвичаєною книжною мовою – *словенським діалектом* (його корені сягають середньовічної Русі) [6, с. 89–93].

Усе, що стосується існування понад 20-ти рукописних списків *Граматики музикальної*, її оформлення, органологічних відомостей, причини послуговування ними в поясненнях М. Дилецького вже описано, передовсім О. Цалай-Якименко [6]. Історико-антропологічні характеристики наукових суперечок, викликаних появою трактату, вагу особистісного чинника в пошукових студіях, нонконформістські прикмети постаті дослідника в українському музикознавстві 1960-х простежено Ігорем Савчуком [5]. Ми ж, зокрема, подали своє пояснення ілюстрацій *Граматики музикальної* М. Дилецького, значимість тут органологічних відомостей, роль і місце кампанологічної іконографії [3], виокремили педагогічні засади цієї праці [4].

Новітній навчально-виховний зміст *Граматики музикальної* М. Дилецького розтлумачував технічну суть лінійної, нотної системи, партесного співу й партесної композиції, можливості Квінтового кола, сприяв розвитку інструментального музикування, його рівноправність у порівнянні зі співом. Визначний реформатор захищав вільні прийоми композиції, розглядав музику творчим, емоційно насиченим мистецтвом. Твердив, що до неї треба відносити як інструментальну, так і вокальну творчість, які потужно діють на емоції людини.

Ця загальноестетична формула продовжувала укріплювати нове для східно-європейських теренів визначення музики, її основні риси – емоційну суть і характерну звуковисотну природу [6, с. 92]. Водночас М. Дилецький демонструє вміння доступно викладати свої ідеї, громадянську відвагу. Адже тоді в Росії було небезпечно декларувати рівність вокальної та інструментальної музики; її, на відміну від ареалу України, переслідували.

М. Дилецький добре підсумував теорію й практику партесного вокального музикування та композиції в тодішньому новому стилі, розповсюдив методичні рекомендації відносно опанування музики та багатоголосим церковним співом. Ідеї українця сприяли впровадженню в Росії пристосованого до умов Київської митрополії високотехнологічних форм усеєвропейського нотолінійного музичного письма. Рукописні списки трактату стали основним посібником для композиторів, теоретиків, учителів співу.

Свою *Граматику* Дилецький порівнював із граматиною словесною, справедливо вважав її школою вищої майстерности у виконавстві й творчості. Уміння грати на інструменті, зокрема для тих, хто писав музику, підкреслено в запитанні до учнів стосовно того, «чи може добре хто компоновать ноти, не вмючи грать на інструменті?» [2, LXVIII/65].

ГраMATика музикальна була першою працею, де давньою українською мовою узагальнено музично-теоретичні знання, які до тих пір засвоювалися здебільш через усну традицію, а означена М. Дилецьким термінологія надовго закріпилася в теоретичній, педагогічній практиці шкіл і композиторів, мала неабияке практичне значення [6, с. 89, 93]. Трактат сприяв, на наш погляд, не тільки діяльності широкого кола співаків і регентів Східної Слов'янщини, а й допомагав музикантам-інструменталістам, композиторам, був серед заporук підвищення їх освічености, тиражував відомости про музичні інструменти й потребу майстерного володіння ними. Тобто він популяризував технологічні інновації в тогочасній музичній дидактиці.

1. Дзира Я. Дилецький Микола Павлович. *Енциклопедія історії України* : у 10-ти томах / редкол.: В. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. Київ : Наук. думка, 2004. Т. 2 : Г – Д. С. 383–384.

2. Дилецький М. *ГраMATика музикальна* : Фотокопія рукопису 1723 р. / підгот. О. Цалай-Якименко, ред. М. Гордійчук та ін. Київ : Муз. Україна, 1970. ХСІІІ + 109 с.

3. Кіндратюк Б. Музичні інструменти в «Граматиці музикальній» Миколи Дилецького. *Українська музика* : наук. часопис / ред. І. Пилатюк, Л. Кияновська, У. Граб. Львів : ЛНМА імені М. В. Лисенка, 2020. Чис. 1 (35). С. 22–31.

4. Кіндратюк Б. Художня значимість «Граматики музикальної» Миколи Дилецького. *Українська культура : минуле, сучасне. шляхи розвитку* : наук. зб. *Мистецтвознавство*. Вип. 34 / ред. В. Виткалов. Рівне : РДГУ, 2020. С. 43–49.

5. Савчук І. Микола Дилецький «ГраMATика музикальна». Петербурзький список 1723 року: від часу відкриття до опублікування. *Художня культура. Актуальні проблеми*. Київ, 2016. Вип. 12. С. 186–205.

6. Цалай-Якименко О. Післямова. Коментарі. Словник. *Дилецький М. ГраMATика музикальна* : Фотокопія рукопису 1723 р. / підгот. О. Цалай-Якименко, ред. М. Гордійчук та ін. Київ : Муз. Україна, 1970. С. 89–107.

РЕАЛІЗАЦІЯ ЗМІСТОВОЇ ЛІНІЇ «ДОСЛІДЖУЄМО МЕДІА» НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Максименко Наталія Борисівна,

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри фахових методик і
технологій початкової освіти

Актуальність проблеми дослідження. В Концепції Нової української школи однією із ключових компетентостей молодших школярів визначено інформаційну медіаграмотність [2]. Відповідно, у Державному стандарті початкової освіти представлено змістову лінію «Досліджуємо медіа», яка спрямована на формування в молодших школярів умінь сприймати, інтерпретувати, аналізувати, узагальнювати та критично оцінювати інформацію з різних медіаджерел [1].

Отже, проблема формування медіаграмотності учнів є актуальною на сучасному етапі розвитку педагогічної думки та потребує подальшого вивчення, систематизації, узагальнення та впровадження в освітній процес початкової школи.

Аналіз попередніх досліджень означеної проблеми. Наукові засади формування медіаграмотності, основи інформаційної культури вчителя, шляхи впровадження інформаційно-комунікаційних технологій досліджувалися такими вченими, як: В. Биков, Г. Васянович, Р. Гуревич, Н. Кушнір, А. Коломієць, Л. Петухова, О. Співаковський та ін. Ними було здійснено якісні характеристики означеного феномена, представлено класифікації медіатехнологій, запропоновано методики їхнього впровадження в освітній процес як вищої школи, так і закладів загальної середньої освіти. Слід зазначити, що багато аспектів означеної проблеми ще залишаються не вивченими та потребують подальшого дослідження. Серед них – реалізація змістової лінії «Досліджуємо медіа» на уроках української мови в початковій школі.

Мета статті – представити шляхи реалізації змістової лінії «Досліджуємо медіа» в процесі навчання грамоти молодших школярів, проаналізувати вимоги Типових освітніх програм для початкової освіти НУШ щодо вивчення медіатекстів різних типів.

Виклад основного матеріалу. У типових освітніх програмах за редакцією О. Савченко і Р. Шияна у відповідності до вимог Державного стандарту початкової освіти (2018 р.) введено змістову лінію мовно-літературної галузі – «Досліджуємо медіа». Її основними завданнями є ознайомлення учнів початкової школи з основами медіаграмотності, що передбачає «формування в учнів умінь аналізувати, інтерпретувати, критично оцінювати та використовувати інформацію в медіатекстах, створювати прості медіапродукти» [4, с. 5].

Ця змістова лінія пропонує інструменти для активного критичного освоєння учнями комунікативного медіасередовища. У процесі її реалізації важливо, щоб молодші школярі засвоїли теоретичний матеріал та сформували на цій основі уміння, які допоможуть їм інтегруватися в освітнє середовище.

У даному контексті для нас важлива думка А. Федорова про те, що «медіаосвічені учні» мають: розуміти, які засоби використовуються для створення медіатекстів; усвідомлювати зв'язок між вибором специфіки зображення (наприклад, у рекламі) та її співвіднесенням із «цільовою аудиторією»; уміти проілюструвати відповідними прикладами стереотипність медіаобразів» [5].

Як зазначає І. Цєпова, «до медіатекстів, які мають бути опрацьовані на уроках української мови, можна віднести афіші, комікси, комп'ютерні ігри, дитячі журнали, малюнки, реклами, листівки, світлини, мультфільми, фотоколажі, SMS-повідомлення тощо» [6]. Завдання вчителя початкової школи, на думку вченої, полягають в тому, щоб у процесі їхнього опрацювання ознайомити учнів з основами медіаграмотності; на основі естетичного сприймання медіапродуктів збагатити їхній духовний світ; розвинути креативне мислення та уяву.

У відповідності до вимог Типових освітніх програм учні початкової школи мають навчитися на уроках української мови свідомо сприймати прості медіапродукти, обговорювати їхній зміст і форму, визначати, яка мета медіатекстів, пояснювати зміст вербальної і невербальної інформації, представленої в медіапродуктах, самостійно створювати прості медіапродукти [4].

До прикладу, працюючи з таким медіатекстом, як афіша, учні мають усвідомити, що це рекламне висвітлення інформації про майбутні культурні події. В афіші обов'язково має бути визначена дата, час і місце проведення заходу. Є різні види афіш. Вони можуть бути ювілейними, святковими, виставковими, театральними, концертними, туристичними тощо.

У процесі бесіди учні дізнаються, що важливими особливостями афіши є великі розміри і яскравість, інформативність та певний порядок розшатування необхідної інформації. Після опрацювання теоретичного матеріалу дітям можна запропонувати завдання створити свої власні тексти для цього медіапродукту.

Так, у букварний період навчання грамоти під час опрацювання теми «Звуки [т], [т'], буква Т, т. Театр» доцільно запропонувати школярам створити власну рекламу, щоб запросити глядачів на виставу [3].

Ім пропонується розглянути представлені на сторінках підручника афіші та дати відповіді на запропоновані вчителем запитання: Як називаються вистави, представлені на афішах? Що спільного в цих заголовках? Як малюнки і фотографії розповідають про зміст вистави, її героїв? У яких театрах можна подивитися ці вистави? Чи в усіх афішах зазначено день і час проведення вистави? Де і як можна отримати додаткову інформацію?

Для самостійної роботи над створенням афіші учнів необхідно забезпечити всім потрібним матеріалом: різнокольоровим папером задля обговорення й вибору основи афіші, малюнками із зображеннями героїв для аплікації, фломастерами та олівцями. Після виконання роботи обов'язково має бути обговорення змістовності і зовнішнього оформлення афіші.

Висновки. Результати аналізу психолого-педагогічної літератури засвідчили, що медіаосвіта спрямована на забезпечення всебічної підготовки школярів до життя в інформаційному суспільстві.

Значну частину поведінкових моделей учні початкової школи беруть з уподобаних медіапродуктів: реклами, коміксів, мультфільмів, музичних роликів тощо. Відповідно, доцільно на конкретних і доступних для їхнього сприйняття

медіатекстах навчити їх співвідносити реальний та медійний простори, аналізувати, узагальнювати, критично оцінювати, інтерпретувати використану інформацію, створювати власні прості медіапродукти.

1. Державний стандарт початкової освіти (2018). URL: <http://dano.dp.ua/attachments/article>.

2. Концепція Нової української школи. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalnaserednya/ua-sch2016/konczepczyia.html>.

3. Медіаграмотність та критичне мислення в початковій школі : посібник для вчителя / за ред. О. Волошенюк, Г. Дегтярьової, В. Іванова. Київ : ЦВП, АУП, 2017. 197 с.

4. Типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти. 1–2 класи / за наук. ред. О. Савченко. URL: <http://osvita.ua/school/program/program-1-4/60407>.

5. Федоров А. Медіаосвіта школярів: цикл завдань. URL: <https://osvita.ua/school/method/technol/1863>.

6. Цєпова І. В. Досліджуємо медіа: прийоми роботи в курсі навчання грамоти. 1 клас. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=L1ALNwT0sf0>.

ЗАСОБИ АКТИВІЗАЦІЇ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В СУЧАСНИХ ЗДО

Марчій-Дмитраш Тамара Михайлівна,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії та
методики дошкільної і спеціальної освіти

Актуальність дослідження засобів активізації вивчення іноземної мови в сучасних ЗДО пов'язана з необхідністю формування пізнавального інтересу до іншомовної діяльності дітей дошкільного віку, розвитком їх інтелекту, пам'яті, мислення, творчих здібностей, а також з необхідністю поступового формування готовності у дошкільників до використання іноземної мови як засобу комунікації, що в сучасних умовах демократизації та євроінтеграції набуває вагомого значення. Окрім того, дошкільний вік є найбільш сенситивним періодом для вивчення іноземної мови, а раннє навчання мови передбачає швидшу адаптацію дітей до умов початкової школи.

Метою статті є охарактеризувати основні засоби активізації вивчення іноземної мови в сучасних ЗДО України.

Проблеми активізації вивчення іноземної мови дітьми дошкільного віку стали предметом дослідження таких науковців як О. Глухаревої, яка обґрунтувала необхідність використання наочності для навчання дошкільників іноземної мови, О. Матецька вказувала на важливість використання мовної гри, З. Нікітенко визначила місце підручника у цьому процесі. Разом з тим, активізацію вивчення іноземної мови на заняттях в сучасних ЗДО ще не достатньо досліджено.

Засобами навчання іноземної мови ми розуміли комплекс навчальних матеріалів і знарядь, які допомагають педагогу організувати ефективну роботу, а учням – ефективно оволодіти іноземною мовою [2, с. 58].

Нижче подано аналіз основних засобів активізації вивчення іноземної мови в ЗДО. Так, за призначенням в освітньому процесі розрізняють основні і допоміжні засоби, за адресатом – для вчителя і учнів, за каналом зв'язку – слухові, зорові, слухово-зорові, за використанням техніки – технічні і нетехнічні [3, с. 21].

З метою успішності й активізації вивчення іноземної мови в ЗДО вчитель і вихованці мають бути забезпечені відповідними засобами, які укладено в навчально-методичний комплекс (НМК) для кожного з учасників і є основними. До НМК для вчителя входять Державний стандарт з освітньої галузі «Іноземна мова», програма, затверджена МОН України, книга для вчителя з розробкою занять, ТЗН (аудіо-, відео, набір слайдів, діафільми, компакт-диски тощо, магнітофони, картки тощо). НМК для учня складається з книги (підручника), додаткового матеріалу, аудіо-, відеокaset, комп'ютерних програм тощо. Ті з них, які не входять в НМК є допоміжними (серії картинок, таблиці, схеми, фото, ТЗН та інші) [3, с. 21–22].

Значне місце у навчанні дошкільників іноземної мови посідає використання пісень, віршиків, лічилок та інших малих літературних форм. Діти емоційніше сприймають римований текст, легше й міцніше запам'ятовують його. Щоб уникнути механічного запам'ятовування й відтворення віршів без усвідомлення їхнього змісту, важливо закріплювати потрібні для активізації лексичного запасу слова та зразки мовлення поза віршовано-пісенним контекстом у спеціально дібраних мовних вправах та іграх. Під час розучування малих віршованих і пісенних форм також доцільно опиратися на наочність [1]. Педагоги мають право на вияв творчості у виборі навчальних програм, на варіативний розподіл навчального матеріалу та використання різних форм, методів і прийомів, засобів навчання іноземної мови в ЗДО.

Ефективність використання конкретного засобу в освітньому процесі з дітьми дошкільного віку залежить від педагога, його організаторських умінь, здатності забезпечити активність і результативність вивчення іноземної мови на основі співпраці. Для підвищення ефективності слід поєднувати різні засоби навчання. Основними критеріями їхнього вибору є зміст навчального матеріалу, етап вивчення іноземної мови, рівень володіння дітьми нею, комунікативні здібності педагога.

Активізовуючи вивчення іноземної мови, доцільно дозволяти дітям допускати помилки, використовувати прийоми так званого інструментального навчання (розфарбовування, складання, наклеювання, вирізання тощо) із коментарями іноземною мовою, уникати повторення однакових видів діяльності, оскільки це призводить до втрати інтересу, заздалегідь готувати додаткові навчальні завдання для дітей, які працюють швидше і ефективніше за інших, застосовувати змагання у навчанні, забезпечити перебування дітей у мовному середовищі, розмовляючи якомога більше іноземною мовою, використовувати різні види ігор.

Серед основних проблем активізації вивчення іноземної мови в ЗДО виявлено недостатню сформованість пізнавальної самостійності і монологічного мовлення іноземною мовою дітей дошкільного віку; необхідність постійного мотиваційного забезпечення навчальної діяльності; недосконале технічне та матеріальне забезпечення процесу навчання; недостатній рівень готовності вчителів іноземної мови ефективно організувати навчальну діяльність дітей дошкільного віку.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в аналізі методів і форм, сприятливих для ефективного вивчення іноземної мови дошкільниками.

1. Воронка Г. С. Англійська мова для дітей. Книга для вчителів та батьків. Київ : Логос, 2001. 96 с.

2. Методика навчання іноземних мов у початковій школі : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О. В. Котенко, А. В. Соломаха та ін. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. 356 с.

3. Шкваріна Т. М. Англійська мова для дітей дошкільного віку : книга для вчителя. Київ : Шкільний світ, 2009. 160 с.

ВПЛИВ ВІРТУАЛЬНОГО ПРОСТОРУ НА ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ СУЧАСНОЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Сабат Наталія Іванівна,

кандидат педагогічних наук,

викладач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи

У час стрімкого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій у науковому дискурсі активно вживається поняття «віртуальний простір». Віртуальна реальність стала частиною буття людини, особливим середовищем. Виняткова значущість віртуального простору актуалізує його вплив на сфери життєдіяльності особистості, зокрема осмислення його впливу на молодь. Віртуальний простір завдяки своїй легкодоступності та всеосяжному впливові потроху відтісняє такі класичні інститути формування цінностей, як сім'я, оточення, заклади освіти.

Мета розвідки – окреслити вплив віртуального простору на ціннісні орієнтації сучасної студентської молоді.

Результати аналізу наукових джерел і публікацій свідчать про те, що на сьогодні співіснують різноманітні, часом суперечливі, точки зору щодо сприйняття індивідом віртуальної реальності. Більшість учених вважають, що конструювання людиною віртуальної реальності здійснюється за емоційно-образним типом. Занурюючись у світ Інтернету, особистість створює нову віртуальну реальність, формує для себе міфологічний віртуальний простір, у якому події, що не відбулися, можуть симулюватися, а реальні події можуть бути спотворені й миттєво розповсюджені по всьому світі [1, с. 166]. У віртуальній реальності зникають просторові й часові розмежування, пропагуються нові цінності й моделі поведінки. Безперечно, завдяки інформаційно-комунікаційним технологіям

збагачуються сфери свідомості й життєдіяльності особистості, відбувається розширення її можливостей. Але ці процеси можуть мати і деструктивні впливи: блукаючи безкрайними просторами мережі віртуального світу, індивід неминуче стикається з ситуаціями вибору певної поведінки, прийняття чи неприйняття пропагованих цінностей.

Досліджуючи двоїстий вплив віртуальної реальності на ціннісні орієнтири, науковці виокремлюють такі прояви трансформації особистості: зникнення людини як співбесідника, розмивання її світогляду; втрата відчуття простору й часу як основи міжособистісного спілкування; встановлення контактів, які забезпечують людині видимість відчуття повноцінності, значущості, єднання та причетності до реального життя [2, с. 182]. О. Прудникова характеризує віртуальну реальність як «поле боротьби цінностей та антицінностей» [3, с. 53]. Справді, Інтернет пропонує молоді як високі зразки культури (віртуальні виставки, музеї тощо), так і аморальні й антиправові моделі поведінки (порносайти, «групи смерті», контакти наркодилерів, кіллерів і т.п.). Насаджуючи пріоритет матеріальних благ, Інтернет-ресурси ототожнюють їх із успіхом; відбувається підміна життєвих пріоритетів. Відтак актуалізується питання впливу на світогляд молодої людини, формування в неї стійких переконань та ідеалів, умінь протистояти деструктивним впливам, формування сукупності ціннісних орієнтацій, які б сприяли утвердженню соціально прийнятної моделі поведінки. Адже надмірне захоплення віртуальним простором несе загрозу регресу до матеріальних цінностей. Молодь швидше за інші вікові категорії сприймає та аналізує отриману інформацію, отже, є потенційно вразливою до впливів віртуальної реальності, яка змінює її моделі поведінки та усталений спосіб життя. У процесі свого становлення молода людина відтворює отримані знання й досвід на поведінковому рівні, головним чинником якого є саме ціннісні уподобання.

Молоді люди щоденно стикаються з великим обсягом розмаїтої інформації, частина якої має як агресивний, так і пропагандистський характер. Інтегруючись у віртуальний простір, індивід засвоює певні цінності й моделі поведінки. Користуючись Інтернетом та соціальними мережами, молоді люди намагаються копіювати пропагований спосіб життя, звички й цінності. За результатами опитування, проведеного нами серед студентів 4 курсу спеціальності «Соціальна робота» (56 осіб), майже $\frac{3}{4}$ свого вільного часу вони проводять в Інтернеті, здебільшого у соціальних мережах. Опитані студенти, згідно класифікації вчених, є представниками «покоління Y» [4, с. 111]. Серед переліку цінностей, пов'язаних із досягненням успіху, вони обрали матеріальний добробут (80,36%), побудову кар'єри (92,86%), незалежність, самореалізацію (67,86%). Моральні, духовні, культурні цінності займають у переліку опитаних останні позиції. Пов'язуємо це з тим, що студенти формують свою систему цінностей, керуючись критеріями життєвого успіху. Утім, насторожує той факт, що на другорядний план відходять такі цінності, як скромність, чесність, правдивість, вірність слову.

Отже, сучасна молодь перебуває в надекстремальних умовах становлення: ціннісна криза унеможлиблює чітке бачення майбутнього. Отримуючи з Інтернет-ресурсів часто суперечливу інформацію, студент перед вибором матеріального чи духовного зростання, здобуття освіти чи заперечення тради-

цій і пропагування свободи дій. Одним із рішень у протистоянні сучасним викликам є повернення до загальнолюдських цінностей, наповнення віртуального простору соціально значущим контентом.

1. Дзьобань О. П. Сучасний віртуальний простір: конгеніальність віртуальності й міфу. *Стратегічні пріоритети*. 2017. № 3 (44). С. 163–170.

2. Лугуценко Т. В. Людина в структурі комунікативної реальності як суб'єкт віртуального простору. *Гілея* : наук. вісн. 2014. Вип. 81. С. 179–183.

3. Прудникова О. В. Антицінності віртуального простору: філософський аналіз. *Вісник НЮУ імені Ярослава Мудрого. Серія : Філософія, філософія права, політологія, соціологія*. 2017. № 3 (34). С. 47–56.

4. Смокова Г. І. Особливості формування публічних цінностей молоді у кіберпросторі: досвід України. *Політичне життя*. 2018. № 1. С. 108–112.

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ

Чупахіна Світлана Василівна,
доктор педагогічних наук,
доцент кафедри теорії та методики
дошкільної і спеціальної освіти

Сучасний рівень розвитку цифрових технологій та прагнення системи освіти до інноваційних процесів ініціюють необхідність трансформації підготовки фахівців та оптимізацію самостійної підготовки здобувачів різних рівнів підготовки. Найефективнішим способом організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти (ВО) визнано впровадження й використання технології змішаного навчання, що реалізується засобами електронних ресурсів. Змістове визначення терміна «змішане навчання» поєднує традиційні та електронні освітні технології.

Упровадження змішаного навчання в систему освіти обґрунтовано в дослідженнях Є. Желнова, О. Кривонос, В. Кухаренко, М. Нікітіна, А. Стрюк, Ю. Триус, Г. Чередніченко, Л. Шапран та інших. До питань змішаного навчання зверталися також С. Грехем, С. Моебс, С. Вейбелзах, Д. Пейнтер, Р. Сченк. Однак технологія впровадження змішаного навчання в підготовку педагогів до роботи з різними категоріями дітей з особливими освітніми потребами потребує ґрунтовніших досліджень [1].

Важливо зауважити, що змішане навчання стає життєздатним як нова технологія навчання, вона повною мірою забезпечує індивідуалізований, диференційований, студентоцентрований та особистісно зорієнтований підходи в освіті [3].

Перевагами змішаного навчання в підготовці майбутніх педагогів до інклюзивного навчання дітей з ООП визнано низку аргументованих аспектів (рис. 1) [2].

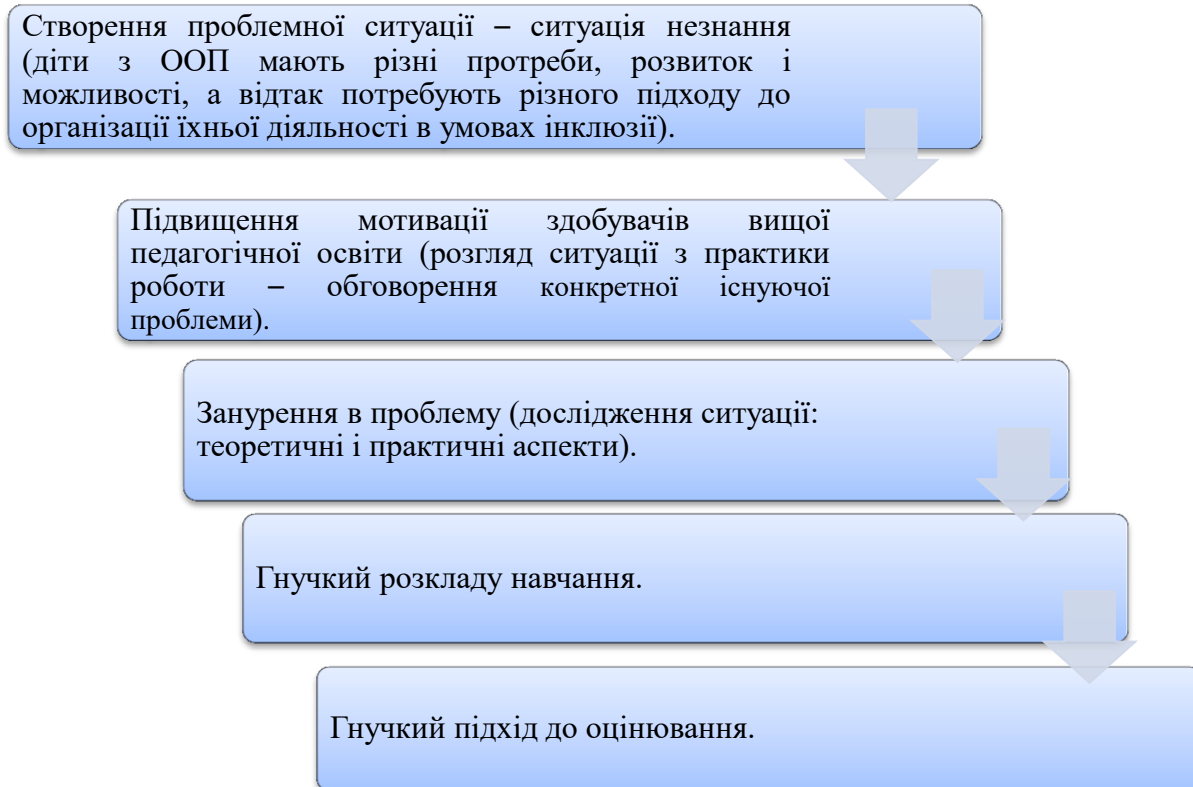

Рис. 1. Переваги змішаного навчання в освіті майбутніх педагогів до інклюзивного навчання дітей з ООП

Отож ефективно кероване, методично забезпечене й своєчасно контролюване змішане навчання із застосуванням електронних освітніх ресурсів є одним з актуальних чинників розвитку сучасної підготовки майбутніх педагогів до професійної діяльності в умовах інклюзивного навчання. Обґрунтована збалансованість електронних і традиційних методів навчання, стає пріоритетним напрямком розвитку системи освіти в умовах глобалізації, масової інтернетизації й електронної соціалізації сервісів і технологій.

1. Теорія та практика змішаного навчання : монографія / за ред. В. М. Кухаренка. Харків : Міськдрук, НТУ ХПІ, 2016. 284 с.

2. Чупахіна С. В. Технологія змішаного навчання в неформальній та інформальній освіті: підготовка майбутніх учителів до діяльності в умовах інклюзивного середовища початкової школи. *Неформальна та інформальна освіта як ресурс розвитку особистості : матеріали Міжнародній науково-практичній конференції*, м. Київ, 22 травня 2020 р. Київ : Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, 2020. С. 154–158.

3. Чупахіна С. В. Формування готовності майбутніх учителів до використання інформаційних технологій (ІТ) в інклюзивному навчанні з особливими освітніми потребами : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.03. Київ, 2021. 500 с.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ЖИТТЄВОЇ КРИЗИ

Яремчук Віталія Василівна,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри соціальної педагогіки та
соціальної роботи

Актуальність постановки проблеми. Кризи невіддільні від розвитку особистості і супроводжують її на протязі всього життєвого шляху. Проблема кризи актуалізує проблему особистісних переживань, що висувають підвищені вимоги до людини, її адаптаційних можливостей і ресурсів. Для практичних психологів та соціальних педагогів важливою є проблема психологічного супроводу особистості в період життєвої кризи.

Виклад матеріалу дослідження. Традиційно в психології під особистісною кризою розуміють афективну реакцію на ситуації або умови життя, які потребують зміни способу буття людини – життєвого стилю, способу мислення, системи цінностей, ставлення до себе та навколишнього світу (Ф.Ю. Василюк, Г.В. Іванченко, С.Б. Кузікова, Т.М. Титаренко, Н.В. Чепелева, Р. Мей, К. Юнг та ін.). Успішність подолання кризових станів значною мірою залежить від характеру і ступеня вираженості наявних у людини ресурсів. Традиційно розрізняють два великі класи ресурсів – психологічні і соціальні. Говорячи про психологічні ресурси, перш за все мають на увазі особистісні якості, психологічні властивості, характеристики міжособистісних взаємин людини, її здібності, досвід. Соціальні ресурси відображають доступність інструментальної, моральної, емоційної допомоги з боку оточення. Серед різноманітних ресурсів, які потенційно має людина, ми виокремимо ті, що належать до системи уявлень про себе, про світ і себе в ньому. Таким чином, сформованість такої якості, як «бути суб'єктом власного розвитку», визначається з внутрішньої сторони актуалізованістю психологічних ресурсів саморозвитку, із зовнішньої – ступенем вираженості характеристик людини як суб'єкта саморозвитку. Визначені критерії (та їх показники) дозволяють цілісно аналізувати та визначати шляхи активізації та оптимізації саморозвитку особистості як суб'єктної діяльності [1]. Складність створення вимірювального інструментарію особистісного саморозвитку пояснюється об'єктивними обставинами. Крім того, дослідники виокремлюють різні форми саморозвитку, послідовність дії яких теж важко встановити. Це самовираження, самоствердження, самовдосконалення, самореалізація, самоактуалізація тощо. Названі прояви психічного життя людини об'єднує те, що всі вони самодетерміновані і відображають різні аспекти саморуху, самотворення, самозмінювання особистості. Будучи поєднані, вони виражають сутність її саморозвитку. Психологічна підтримка в особистісній кризі здійснюється відповідно до логіки, коли першим етапом є визнання самою людиною факту наявності кризової ситуації життя. Наступним етапом є предметизація ситуації (наприклад, «криза середини життя»). Для цього консультант може розповісти клієнту про специфіку і типові прояви кризи, про підведення підсумків і коректування свого подальшого життєвого шляху. А головне – про необхідність

зміни зовнішньої позиції на внутрішню: перехід від пошуків шляхів у зовнішньому світі до пошуків шляху до себе. Комусь буває достатньо дізнатися про абсолютну нормальність і навіть закономірність того, що відбувається, і подальшу внутрішню роботу людина може здійснити самостійно. Дехто потребує більш тривалої та глибокої підтримки. У будь-якому випадку єдиною адекватною дією в особистісній кризі є відмова від стереотипних для себе, «очевидних» і «об'єктивно зумовлених» очікувань, настанов і реакцій. У цьому полягає сутність третього етапу психологічної роботи з особистісною кризою – реорієнтаційного. Завдання консультанта при цьому полягає в тому, щоб послужитися розумним дзеркалом, у якому клієнт зможе побачити всього себе без звичних для нього спотворень, ретуші та «білих плям».

Висновки. Розробка ефективної технології пошуку «свого шляху» в нових умовах життя передбачає обов'язкові зміни в ціннісно-смысловій, потребово-мотиваційній та емоційно-вольовій сфері людини. Показником досягнення якісно нового рівня розвитку особистості може бути знаходження смислу свого існування у змінених життєвих обставинах і завдяки цьому – основи для дій на власних принципах, що не залежать від вимог ситуації і від попередньо набутого власного досвіду.

1. Кузікова С. Б. Адаптація, соціалізація, саморозвиток: потенціал суб'єктності особистості. *Теоретичні і прикладні проблеми психології* : збірник наукових праць. 2015. № 3 (38). Т. 2. Сєверодонецьк : Вид-во Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, 2015. С. 187–193.

ВИКОРИСТАННЯ ІМЕРСИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ (НА ПРИКЛАДІ ВІРТУАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ ТА ДОПОВНЕНОЇ РЕАЛЬНОСТІ)

Артиш Ольга Олександрівна,
асистент кафедри англійської філології;
Петренко Тетяна Юріївна,
викладач кафедри англійської філології

Бурхливий початок нового десятиріччя призвів до глобальних змін у соціумі та поставив перед освітянами виклики, з якими вони ніколи раніше не стикалися. Імерсивні технології, тобто технології повного або часткового занурення у віртуальний світ та різні види змішання реальної і віртуальної реальності, стають невід'ємною частиною нашого життя та змінюють процес навчання як такий.

Отже, чого слід очікувати в найближче десятиріччя? Чи наповняться класи учнями, які використовують гарнітури віртуальної реальності для спілкування англійською з ботами? Чи стане роль викладача другорядною через новітні тенденції в методиці викладання та орієнтацію на самоосвіту?

Говорячи про формування новітньої системи освіти, особливу увагу слід приділити таким технологіям, як віртуальна реальність та доповнена реальність.

Віртуальна реальність (англ. *virtual reality*) – різновид реальності в формі тотожності матеріального й ідеального, що створюється та існує завдяки іншій реальності. У вужчому розумінні – ілюзія дійсності, створювана за допомогою комп'ютерних систем, які забезпечують зорові, звукові та інші відчуття [1].

Наразі вже існує низка добре продуманих програм, за допомогою яких можна занурюватись в автентичне мовне середовище та ставати безпосереднім учасником різноманітних комунікативних ситуацій. Серед найпоширеніших таких застосунків можна назвати FluentU, Fluenz, Mango Passport, Rocket Languages Premium та Tell Me More. Через ефект повної або часткової присутності в альтернативному просторі вони надають змогу отримати багатий досвід реального спілкування в різних сферах життя, що сприяє максимально ефективному засвоєнню мовного матеріалу.

Доповнена реальність (англ. *augmented reality, AR*), – термін, що позначає всі проекти, спрямовані на доповнення реальності будь-якими віртуальними елементами. Доповнена реальність – складова частина змішаної реальності (англ. *mixed reality*), в яку також входить «доповнена віртуальність» (коли реальні об'єкти інтегруються у віртуальне середовище) [2].

Шляхом накладання цифрових зображень на природне оточення такі програми, як Mondly, HP Reveal, CoSpaces Edu, Wonderscope, Shapes 3D та інші можуть створити захоплюючий та сучасний досвід навчання. Для прикладу,

застосунок Mondly використовує «віртуального вчителя», який переносить віртуальні предмети (тварин, музичні інструменти, планети тощо) у навчальний клас в якості інструментів навчання, залучає учнів до розмови та дає миттєвий відгук, використовуючи чат-бот технології.

Суттєвими перевагами використання віртуальної реальності та доповненої реальності в процесі навчання мов є те, що вони:

- підвищують мотивацію до вивчення мови [3];
- покращують процес навчання, а не замінюють викладача повністю;
- допомагають учням сприймати складну інформацію та набувати нові навички;
- дають змогу застосовувати набуті навички на практиці;
- заохочують учнів до навчального процесу [3];
- сприяють залученню учнів, які навчаються інклюзивно;
- особливо ефективними є для учнів з аудіальним та візуальним стилем засвоєння інформації, що складають абсолютну більшість сучасних суб'єктів освітнього процесу.

Серед недоліків вище зазначених технологій можна назвати дороговартісність необхідного обладнання та брак кваліфікованих спеціалістів через небажання вчителів працювати над оновленням методик навчання.

Отже, імерсивні технології створюють широкі можливості для навчання іноземних мов та поступово стають невід'ємною частиною освітнього процесу.

1. Віртуальна реальність. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D1%96%D1%80%D1%82%D1%83%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0_%D1%80%D0%B5%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C.

2. Доповнена реальність. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D0%B0_%D1%80%D0%B5%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C.

3. Змішана реальність для освіти. URL: <https://www.microsoft.com/uk-ua/education/mixed-reality>.

ФОРМУВАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ АВТОНОМІЇ СТУДЕНТІВ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ АУДІОКНИГ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ

Білянська Ірина Петрівна,
кандидат педагогічних наук,
асистент кафедри англійської філології

Проблема формування навчальної автономії студентів є актуальною проблемою професійної підготовки майбутніх учителів. Її актуальність зумовлена сучасними вимогами до постійного особистісного та професійного саморозвитку і самовдосконалення учителів іноземних мов. Тому важливим завданням

закладів вищої освіти є забезпечення відповідної організації навчального процесу для розвитку навчальної автономії студентів та їх готовності до самоосвіти [2, с. 22]. Адже, як зазначає І. П. Задорожна, автономія – не вроджена, а «набута здатність студента визначати власну траєкторію навчання; брати відповідальність за процес і результат навчання» [2, с. 22]. Значним потенціалом для вирішення згаданої проблеми володіють аудіокниги художніх творів, оскільки дозволяють самостійно удосконалювати іншомовні аудитивні уміння за відсутності автентичного іншомовного оточення.

Складність та специфіка аудіювання іншомовних автентичних художніх творів вимагає такої організації навчального процесу, яка б сприяла оволодінню навчально-стратегічними уміннями студентів для роботи із аудіокнигами. Оволодіння студентами ефективними стратегіями аудіювання та розвиток аудитивних умінь дозволить сформувати їх здатність та мотиваційну готовність до автономного аудіювання. Автономне аудіювання – це незалежний та самокерований процес слухання, в якому викладач не відіграє ніякої ролі [3, с. 200].

До навчального аудіювання вчені відносять інтенсивне (аудиторне) та екстенсивне (позааудиторне) аудіювання [1, с. 16]. Зміни у навчальному процесі з початком карантину дозволяють максимально використовувати такий вид самостійної роботи, як екстенсивне аудіювання аудіокниг художніх творів. Завданням студентів є кожного тижня обирати посильний і цікавий для себе твір на одному із сайтів (Audible.com, Soundcloud.com, Audiobooks.com тощо), прослуховувати його декілька разів та фіксувати свій аудитивний досвід у щоденнику аудіювання. Завдання у щоденнику розроблені, щоби допомогти студентам оволодіти процедурними знаннями про те, як вибирати аудіокниги, як розпочинати опрацювання творів, як їх слухати, як завершувати роботу із ними, які прийоми використовувати у процесі роботи із аудіокнигами. Обов'язковими записами у такому щоденнику повинні бути записи про аудіокнигу (назва, автор, актор-наратор, тривалість), короткий виклад змісту твору, рецензія. Студенти вчаться визначати власні цілі аудіювання, передбачати труднощі, з якими вони можуть зіткнутися, продумувати стратегії подолання цих труднощів. Вони вчаться аналізувати адекватність свого розуміння твору і ефективність процесу аудіювання, а також ефективність обраних стратегій. У щоденнику студенти роблять записи щодо рівня глобального і детального розуміння кожного прослуханого твору та зображають свою успішність за допомогою лінійних графіків. Загальне уявлення про прогрес у навчанні аудіювати художні твори сприяє розвитку впевненості у своїх силах та рівня внутрішньої мотивації, яка є найважливішим чинником автономного аудіювання.

Аналіз самостійної роботи студентів із аудіокнигами (35 осіб), зокрема їхніх записів у щоденниках та опитувальників, дозволяє зробити висновок про те, що екстенсивна практика в аудіюванні художніх творів, що тривала 8 тижнів у 2020 році була для них новим та складним видом діяльності. Однак, 89% студентів зазначили, що їм сподобалось слухати аудіокниги. 97% відзначили, що стали набагато впевненіші у своїй здатності розуміти усне мовлення. Що стосується щоденника аудіювання, 68% студентів вважають, що він допоміг їм самоорганізуватися. 57% зазначили, що уже можуть слухати аудіокниги без підтримки викладача. Результати опитування свідчать також, що 51% майбут-

ніх учителів вважають, що необхідно продовжувати слухати аудіокниги, оскільки вони сприяють їхньому розвитку. Варто також зазначити і те, що 63% студентів все-таки надають перевагу перегляду відео та фільмів. Лише 3% опитаних відмітили, що отримують задоволення від прослуховування аудіокниг.

Отже, результати екстенсивного аудіювання художніх творів свідчать про те, що більшість студентів є готовими до прослуховування художніх творів в автономному режимі, а ведення щоденника аудіювання сприяє самоспостереженню, самоаналізу та самоконтролю студентів, розвитку їхніх рефлексивних умінь.

1. Говорун С. В. Развитие навыков и умений аудирования у студентов-востоковедов, изучающих английский язык : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Санкт-Петербургский госуд. ун-т. Санкт-Петербург, 2016. 270 с.

2. Задорожна І. П. Теоретико-методичні засади організації самостійної роботи майбутніх учителів з оволодіння англомовною комунікативною компетенцією : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02 / Київський нац. лінгв. ун-т. Київ, 2012. 770 с.

3. Rost M. Listening as an active and thinking process. Scaffolding Language, Scaffolding Learning: Teaching Second Language Learners in the Mainstream Classroom. Gibbons P. *Non-Journal*. 2002. 165 p. URL: <http://msturnerealforum.wikispaces.com/file/view/ReadingPGibbonsListening.pdf> (Last accessed: 18.04.2021).

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ЇХ РОЛЬ У ДИСТАНЦІЙНОМУ НАВЧАННІ ЗВО (на прикладі французької мови)

Воронько Галина Михайлівна,
асистент кафедри французької філології

Перехід на дистанційне навчання, зумовлений пандемією, став неочікуваним та доволі серйозним випробуванням для всіх учасників освітнього процесу, в тому числі студентів та викладачів ЗВО. Тому питання розвитку дистанційної освіти набуло неабиякої актуальності. Враховуючи вимоги сучасного розвитку освіти у світі в цілому та в Україні, зокрема, доцільним вважається впровадження новітніх технологій у процес навчання як необхідної умови розвитку освіти загалом в умовах пандемії.

В умовах сучасного руху України до європейського освітнього простору, на фоні проведення освітніх реформ особливого значення набуває інноваційна діяльність, спрямована на пошук різноманітних педагогічних іновацій. Постає необхідність впровадження таких методик, які б більш ефективно розкривали потенціал студентів у вивченні французької мови, сприяли підвищенню мотивації до навчання, активізували пізнавальну діяльність та спонукали до творчого пошуку та самовдосконалення. У наш час дистанційна освіта розвивається за допомогою відкритих університетів (університетів дистанційної освіти) у ме-

жах державних програм освіти, які пропонують курси з використання новітніх комп'ютерних технологій. Зараз у кожній європейській країні існує значна кількість навчальних закладів, що реалізують дистанційні освітні програми. Саме дистанційне навчання, як новий формат освіти, який передусім базується на принципах самостійного навчання, дає можливість підтримувати діалог з викладачем за допомогою засобів телекомунікації, незважаючи на віддаленість від викладача не тільки в просторі, а й у часі.

Володіння системою іноземної мови (знання граматики та лексики не дає можливість вільному спілкуванню) є недостатнім для ефективного користування мовою у цілях комунікації. Саме тому заняття в межах дистанційного навчання з використанням комп'ютерних телекомунікацій можна організувати за різними формами. Серед них чат-заняття, телеконференції, вебінари, скайп-лекції, практичні заняття на різних платформах та сервісах. Дистанційні технології отримання освіти можна розглядати як «природний етап еволюції системи освіти від класичного університету до віртуального, тобто як рух від дошки і крейди до комп'ютерних навчальних програм, як рух від книжкової бібліотеки до електронної, рух від навчальної аудиторії до віртуальної аудиторії будь-якого масштабу...» [1]. Найбільш вдале формулювання дистанційного навчання, на наш погляд, надав А.А. Андреев, який запропонував визначити дистанційне навчання як «...синтетичну, інтегральну, гуманістичну форму навчання, що базується на використанні широкого спектру традиційних і нових інформаційних технологій та їхніх технічних засобів, які використовують для доставки навчального матеріалу, його самостійного вивчення, організації діалогового обміну між викладачем й учнем, коли процес навчання некритичний до їхнього розташування в просторі та часі, а також до конкретної освітньої установи» [2]. Можливості інтернет-ресурсів величезні, оскільки вони створюють умови для отримання необхідної студентам інформації, щодо новин із життя молоді, статті із газет і журналів, краєзнавчий матеріал і тренувальні лексико-граматичні тести [3].

На жаль, французька мова, в порівнянні з англійською, опинилась у тіні віртуального інтернет простору. Але завдяки підтримці різних міжнародних організацій, в тому числі Франкофонії, яка сприяє популяризації французької мови та культури у світі, ми маємо доступ до міжнародних програм (Еразмус+, Еразмус Мундус, стипендіальні програми університетської агенції Франкофонії та ін.). Також Альянс Франсез, культурно-просвітницька громадська організація та відділ культури і співробітництва Посольства Франції в Україні, в тому числі Paris-IF, сприяють участі у дистанційних стажуваннях як для викладачів так і для студентів ЗВО.

Попри різкі зміни у загально-національному освітньому просторі, у вивченні та популяризації французької мови дистанційно сприяють різноманітні соціальні інтернет мережі, створені на базі міжнародних франкомовних організацій, наприклад IF profs та Francophonía. Франкомовні міжнародні спільноти створили в мережі цілу низку цікавих сайтів для вивчення французької мови як самостійно, так і з викладачем, серед яких: <https://www.iletaitunehistoire.com/>, <http://education.francetv.fr/>, <http://www.bonjourdefrance.com/>, <https://fr.brainpop.com/>, <http://www.tv5monde.com/cms/chaine/franc/>, <http://www.lexiquefle.fr/>, <http://lexiquefle.com/>.

free.fr/, <https://www.francaisfacile.com/>, <https://www.lepointdufle.net/>, <https://www.podcastfrancaisfacile.com/>. Більшість французьких газет і журналів мають свої web-сторінки: <http://www.lemonde.fr/>, <http://www.leparisien.fr/>, <http://www.liberation.com/>, <http://www.fdlm.org/>.

На даному етапі розвитку інформаційних технологій всі учасники освітнього процесу можуть використовувати різні платформи та сервіси дистанційного навчання. Найбільш популярні серед них: PROMETEUS, проєкт масових відкритих онлайн-курсів; GOOGLE CLASSROOM, безкоштовний веб-сервіс створений Google для закладів освіти з метою спрощення, створення, поширення і класифікації завдань безпаперовим шляхом; GOOGLE FORMS – сервіс хмарних технологій для формування системи тестів контролю навчальної діяльності; PADLET – мультимедійний ресурс, для створення, спільного редагування та зберігання інформації; LEARNING GAPPS – конструктор інтерактивних завдань, що дозволяє зручно й легко створювати інтерактивні вправи та ін. Особливо дані онлайн платформи та сервіси є корисними та ефективними для вивчення іноземної мови, в тому числі французької, у процесі дистанційного навчання та створюють необхідні умови на основі співпраці викладачів та студентів середовищі.

Отже, завдяки інноваційним технологіям студенти мають доступ як до засобів навчання, так і до матеріалів навчання, що дає змогу організувати дистанційне навчання в усіх ЗВО. Слід також зазначити, що симбіоз різних інтерактивних технологій навчання дає змогу забезпечити високу інтерактивність процесу навчання французької мови та організувати колективну роботу. Зрештою, впровадження інноваційних технологій в процес навчання французької мови має високоєфективні результати і студенти пізніше зможуть легко інтегруватись в іншомовному середовищі.

1. Владимірова Л. П. Нові інформаційні технології при вивченні іноземних мов. URL: <http://virtlab.ioso.ru/method.htm#>.

2. Андреев А. А. Введение в дистанционное обучение. *Компьютеры в учебном процессе*. 1998. № 2. С. 25–68.

3. Левченко О. М., Завадський І. О., Прокопенко Н. С. Основи Інтернету : навч. посіб. / 2-ге вид., допов. та дооп. Київ : Вид. група ВНУ, 2009. 288 с.

НОВЕЛА ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА «СИНЯ КНИЖЕЧКА» У ПЕРЕКЛАДІ ДАНИЛА ГУСАРА-СТРУКА

Карбашевська Оксана Василівна,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології

Про свою новелу «Синя книжечка» у листі, що датується червнем 1898 р., до Вацлава Морачевського В. Стефанік писав: «Сам вижу тепер, що воно файне є – така малесенька трагедія усіх хлопів на світі» [1, с. 142]. У новелі антропоморфізація рослинного світу (ліс) та предметів, які створила людина

(приспа, хата, вікна), дозволила авторові найяскравіше виявити почуття головного героя твору Антона. Пейзажні та предметно-речові деталі новели «Синя книжечка» виконують функцію непрямого екстервентного психологічного зображення Антона, оприявнюючи душевну кризу головного героя, яка наче екстраполюється на оточуючий його світ. У тексті новели чотири персонафіковані фрагменти розташовані таким чином, що відбувається поступове наростання болісно-загострених переживань Антона, тоді як останній п'ятий – ставить своєрідну крапку на вибухо-подібному вияві людської розпуки.

Спочатку це наділений людською якістю говорити ліс: «*Вихожу на двір, а ліс шумит, словами говорить: верниси, Антоне до хати, верниси, мой!*» [2, с. 41]. Потім Антон звертається до хати як до живої істоти – «*небого*»: «*Камінь вода – не я тебе буду, небого, пошивати*» [2, с. 41]. Згодом оживає і призьба, яка «*не пускає*» свого господаря: «*– Сів я на приспу. Ще небіжка мастила, а я глину тачками возив. Лиш хочу встати, а приспа не пускає, ступаю – не пускає*» [2, с. 41]. І ось усі персонафіковані об'єкти співдіють у триєдиній зворушливій містерії, адже за Антоном заплакали і вікна, і хата, і «*ліс їм наповідає*»: «*– На який татунок я маю на чужі присні сидіти? Йду. Лиш поступив-єм си, а вікна в плач. Заплакали, як маленькі діти. Ліс їм наповідає, а вони слозу за слозов просікают. Заплакала за мнов хата. Як дитина за мамов – так заплакала*» [2, с. 41]. Промовистий жест Антона («*– Обтер-єм полов вікна, аби за мнов не плакали*»), про який дізнаємося з його наступної репліки, скріплює остаточний розрив із рідною стихією і, водночас, веде до затихання емоційної напруги: «*– Обтер-єм полов вікна, аби за мнов не плакали, бо дурно, та й відступив-єм цалком*» [2, с. 41].

Наведені вище персонафіковані деталі із новели В. Стефаніка «Синя книжечка» відтворено україно-канадським літературознавцем і перекладачем Данилом Гусаром-Струком (1940–1999) у його опублікованій студії «*A Study of Vasyl' Stefanyk...*» (1973) таким чином: «*I'm coming outside and the forest whispers, speaks in words: return, Antin, to your house, return, return*» [3, с. 90]; «*No, I'm not the one, my dear, who's going to thatch you*» [3, с. 90]; «*I sat at the base of the house [a bank of clay or earth around a peasant's hut, used for sitting]. The wife, rest her soul, whitewashed it and I brought clay in the wheelbarrow. I want to get up and the base won't let me; I'm trying to make a step and it won't let go*» [3, с. 90]; «*What right do I have to sit on someone's base? I'm going. As soon as I made a step, the windows began to cry. They started weeping like little children. The forest keeps whispering to them and they send tear after tear ... The house started to weep for me. It wept like a child after its mother*» [3, с. 91]; «*I wiped the windows with the bottom of my coat, so that they wouldn't weep for me, for it's silly; and away I went, completely*» [3, с. 91].

Аналіз вибраних вище фрагментів англійського перекладу засвідчує використання Д. Гусаром-Струком низки перекладацьких трансформацій. Для прикладу, якщо Стефаніків «*ліс шумит, словами говорить*», «*наповідає*», то в перекладі «*the forest whispers, speaks in words*», «*keeps whispering*». Українські дієслова «*шумит*» і «*наповідає*» передано одним і тим англійським дієсловом «*whisper*», правда у другому випадку цю частину мови змінено на герундій «*whispering*» (лексико-семантична трансформація транспозиція). В обох випад-

ках застосовано лексико-семантичну трансформацію контекстуальної заміни, адже словникове значення дієслова «*whisper*» не відповідає словниковому значенню дієслів «шуміти» та «повідати». У перекладі два значення лексичної одиниці «*whisper*» нашаровуються одна на одну. Ба більше, між ними зникає чітка грань розмежування. У першому випадку («*ліс шумим*» / «*the forest whispers*») Д. Гусар-Струк антропоморфізує пейзажну деталь, а у другому («*ліс їм наповідає*» / «*the forest keeps whispering*») інтерпретатор не передає синонімічної розмаїтості першотвору, тим самим збіднюючи набір людських властивостей, якими автор наділив природу.

Здійснення переходу від одиниць українського оригіналу до одиниць перекладу, зокрема при перенесенні інверсійних та еліптичних конструкцій та речень, етнокультурних реалій, діалектної лексики та місцевої говірки, архаїзмів, став можливим через застосування інтерпретатором лексико-семантичних (декомпресія, контекстуальна заміна, описовий переклад, транспозиція), стилістичних (логізація, модернізація) та граматичних (зміна порядку слів у реченні) перетворень.

Перекладознавчий аналіз засвідчує, що Данило Гусар-Струк загалом уда-ло виконав, без перебільшення, надскладне завдання англомовного перекладу новели В. Стефаніка «Синя книжечка», зберіг її ідейно-змістове наповнення та анімізований пейзажно-предметний простір змальованих подій, передав унікальну творчу манеру письменника. Притім відбулося послаблення естетичної функції перекладеного першотвору через відмінності у будові української та англійської мовних систем.

1. Стефанік В. Повне зібрання творів : у 3 т. Київ : Вид-во Академії наук Української РСР, 1954. Т. III : Листи. 330 с.

2. Стефанік В. С. Синя книжечка. Стефанік В. С. *Роса* / наук. ред. Р. Піхманця. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2015. С. 40–42.

3. Stefanyk V. *The Blue Book. Struk D.S. A study of Vasyl' Stefanyk: the pain at the heart of existence* / with foreword by G. S. N. Luckyj. Littleton, Colo : Ukrainian Academic Press, 1973. P. 89–91.

ОНЛАЙН-ПЛАТФОРМИ ДЛЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Ковальчук Юстина Володимирівна,
асистент кафедри німецької філології

У 2020 році світ зіткнувся з багатьма проблемами, спричиненими коронавірусною інфекцією (COVID-19). Поширення пандемії вплинуло на всі сфери людської діяльності: економіку, медицину, культуру, спорт, а особливо на освіту, зокрема вищу. В умовах карантину перед викладачами постало нелегке завдання організувати навчальний процес, у якому стало невід'ємним використання онлайн-платформ. Ці платформи передбачають використання не тільки текстових матеріалів, а й мультимедійних презентацій, анімацій, ігор тощо.

Викладачі можуть створювати власні інтернет-простори, які допомагають активізувати роботу студентів у процесі дистанційного навчання. Вони дозволяють студентам самостійно вивчати матеріал, перевіряти правильність виконання завдань, застосовувати свої лексичні та граматичні навички, засвоювати та обробляти інформацію. Введення інтерактивних моментів у навчальний процес стало для студентів новою та цікавою можливістю для вивчення іноземної мови.

Організувати практичні заняття зі здобувачами освіти стало можливим за допомогою Zoom, Skype, Webex, що пропонують широкий функціонал. Наприклад демонстрація екрану чи використання віртуальної дошки (Whiteboard). За допомогою платформи Pear Deck можна створювати динамічні презентації та проводити інтерактивні заняття, а використовуючи інструмент «Quick Question» можна ставити запитання аудиторії в реальному часі [1; 4]. Це сприяє не тільки концентрації уваги студентів, а й спонукає їх до спільної роботи.

Після пояснення нової граматичної теми, важливо закріпити її за допомогою тренування вправ. Є безліч онлайн-ресурсів з готовими граматичними вправами такі як Deutsche Akademie, Lingolia, DeutschTraining тощо [1; 4], чи можна створити власні вправи за допомогою онлайн-конструкторів.

Для цікавішого засвоєння лексичного матеріалу можна використовувати такі платформи: Kahoot – конструктор ігор та вікторин [2], Quizlet – допомагає легко запам'ятовувати нові лексичні одиниці, які можна представити у вигляді навчальних карток [3] та Flippity – платформа із великою кількістю інструментів для гейміфікації навчання [5].

Крім вищенаведеного, важливо використовувати у навчальному процесі платформи з аудіо- та відеоматеріалами, а саме: «Deutsche Welle», «Extra auf Deutsch», «Deutsch spielerisch lernen», «Easy German» та інші [1; 4]. Тематика цих платформ різноманітна та актуальна: освіта, культура, мистецтво, спорт, політика, екологія, тощо. Використання ресурсів сприяє формуванню та розвитку комунікативної й міжкультурної компетентності студентів, підвищенню мотивації у вивченні іноземної мови.

Отже, сучасний викладач повинен володіти великим арсеналом мультимедійних засобів, що дозволяють урізноманітнити та підвищити якість навчального процесу для ефективнішого засвоєння студентами іноземної мови, а також для їх активізації як на практичному занятті, так і на самостійній роботі.

1. URL: <https://germanfox.ru/serial-extra-auf-deutsch.html>.
2. URL: <https://kahoot.com>.
3. URL: <https://quizlet.com>.
4. URL: <https://www.dw.com/de>.
5. URL: <https://www.flippity.net>.

ДО ПИТАННЯ СТАНОВЛЕННЯ ЕТНІЧНОЇ МЕНТАЛЬНОСТІ НІМЕЦЬКОГО НАРОДУ

Корольова Наталія Олександрівна,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри німецької філології

Початок ХХІ століття характеризується орієнтацією наукової думки на вивчення когнітивного аспекту людської діяльності. Це співвідноситься з антропоцентричною парадигмою сучасного мовознавства, яке аналізує мову людини, орієнтуючись на внутрішні, ментальні, процеси її поведінки. Наукова література зазвичай підкреслює, що інтерпретація поняття ментальності повинна опиратись не лише на вивчення її у контексті певного народу, але й соціальної групи та окремої особистості.

Розглядаючи історичний аспект формування ментальності німецького народу, ми погоджуємося із твердженням П. Дінцельбахера, наведеного ним у передмові до книги «Історія європейських ментальностей», про нестатичну природу ментальності [3, с. 5]. Динаміка її розвитку адаптується до історико-соціальних обставин та епохи існування етносу. Фактично, ми говоримо про історичну ментальність, про ті її особливі, характерні для певного народу риси які притаманні йому на тому чи іншому етапі розвитку [Там само].

Сучасна ментальність німецького народу формувалася під впливом геополітичних та історичних обставин. Наявність природних обмежень у вигляді гір, пагорбів, річок і озер призвела до виникнення культурних і політичних кордонів між регіонами, появи величезної кількості діалектів і багатовікової роздробленості. Із географічним становищем історично пов'язане генетично-успадковане прагнення до оптимального використання власного простору [6, с. 144–160]. Ментальність німецького народу формувалась протягом певного періоду історичного часу, утворюючи власні базисні категорії та цінності під впливом певних соціокультурних та геополітичних факторів. Саме тому сучасні ментальні риси німців слід шукати (і розкривати) через культуру давніх германців, у народному епосі. Саме там можна спостерігати за розвитком суспільних відносин. Національний епос відбиває завершену та універсальну картину світу, пояснюючи його походження та розвиток, створюючи орієнтири дискретизації зла та добра, характеризуючи зміст життя та ціну смерті. Інструментом пізнання цього слугують мовні факти.

«Пісня про Нібелунгів» розкриває окремі ментальні риси представників німецького етносу у період Середньовіччя. Аналіз мови твору визначає базис етнопсихології народу у даний історичний період, яка характеризується суворим дотриманням правил і законів, що ґрунтуються на чітко окресленій ієрархічній відмінності у соціальних становищах героїв твору. Ментальними рисами давніх германців виступають: *чітке усвідомлення суспільної стратифікації, прагнення до регламентованості соціальних відносин, жорстокість, впертість, войовничість*. Ці риси виявляють себе під впливом *фаталізму* в очікуванні майбутнього.

1. Воркачев С. Г. Вариативные и ассоциативные свойства телеономных лингвоконцептов. Волгоград : Парадигма, 2005. 214 с.
2. Гуревич А. Я. Средневековый героический эпос германских народов. Вступ. статья в книге «Беовульф. Старшая Эдда. Песнь о Нибелунгах». Библиотека всемирной литературы. Серия первая. Т. 9. Москва : Художественная литература, 1975. 750 с.
3. Історія європейської ментальності. Серія : Культурологія / за ред. Петера Дінцельбахера. Київ : Літопис, 2004. 722 с.
4. Колесов В. В. Русская ментальность в языке и тексте. СПб. : Петербургское Востоковедение, 2007. 624 с.
5. Почепцов Г. Г. Языковая ментальность: способ представления мира. *Вопросы языкознания*. 1990. № 6. С. 110–122.
6. Флакман А. А. Немецкий язык как отражение ментальности его носителей : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 «Германские языки» / Нижегородский государственный лингвистический университет имени Н. А. Добролюбова. Нижний Новгород, 2005.

СЕМАНТИЧНІ МОДЕЛІ ВИСЛОВЛЕНЬ ІЗ МОДАЛЬНИМИ ЗНАЧЕННЯМИ ІНТЕНЦІЙНОГО ВОЛЕВІЯВЛЕННЯ

Куравська Наталія Юріївна,
кандидат філологічних наук,
асистент кафедри англійської філології

Грунтовні дослідження категорії модальності, в тому числі модальності волевиявлення, репрезентовано працями таких мовознавців, як Н. Арутюнова, Л. Бережан, О. Бондарко, В. Виноградов, І. Вихованець, О. Володін, В. Гак, Н. Гуйванюк, А. Загнітко, Г. Золотова, О. Мельничук, М. Мірченко, В. Ткачук, В. Храковський, Н. Шведова, В. Шинкарук та ін., однак досі немає усталеного погляду на її категорійний статус, структуру й репертуар виражальних засобів.

Для визначення модальних значень інтенційного волевиявлення нерідко враховуємо комплекс чинників, а саме: наявний у адресата чинник свободи; чинник зацікавлення; чинник статусу; чинник виконавця.

Висловлення з модальними значеннями інтенційного волевиявлення виражають дію, виконання якої є необов'язковим для адресата, але бажаним для адресанта. Порівняймо: *You had better go back to your Pantry, Martin* (G. Orwell). Для інтенційного волевиявлення характерна незалежність адресата волевиявлення від адресанта, необов'язковість виконання дії адресатом, зацікавленість адресанта у виконанні дії і її спрямованість на його користь.

Різновидами висловлень із модальними значеннями інтенційного волевиявлення є:

– Адвісив, що реалізує семантику поради: *I advise you to put your buskins by. This is a chamber of the law* (J. Fowles). Оскільки мовленнєвий акт поради є повчанням, підказуванням, як діяти [1, с. 11], то суттю адвісивного висловлення є вираження думки адресанта про доцільність здійснення адресатом деякої дії.

– Рекомендатив, що репрезентує семантику рекомендації: *Tamar, you're ill. I want you to see Doctor Tallcott, the doctor here in the village* (I. Murdoch). Рекомендатив уживають у ситуаціях, коли адресант дає поради на підставі професійного досвіду, компетентності, знань, авторитету [2, с. 97], й указує йому, як слід діяти в конкретній ситуації.

– Пропозитив, що реалізує семантику пропозиції: *Let's be moving, we're wasting time* (W. Golding). Пропозитивне висловлення виражає волевиявлення адресанта, спрямоване на спільне виконання з адресатом дії.

– Реквестив, що репрезентує семантику прохання, благання, моління: *I don't want you to go away and I beg you not to go away. I need you, you, and not anybody else* (I. Murdoch). З огляду на те, що реквестивне висловлення спрямоване на спонукання слухача задовольнити потреби й бажання мовця [1, с. 11], реквестивна ситуація виникає внаслідок неможливості / небажання мовця виконати деяку дію й звертання до слухача, який може (але не зобов'язаний) виконати цю дію.

– Юсив, що реалізує семантику заклику: *The rest are making a line. Come on!* (W. Golding). Юсивне висловлення виражає волевиявлення адресанта, звернене до адресата з метою спонукати його до виконання деякої дії або сукупності дій, які розуміють як важливий складник суспільнозначимої діяльності, що сприяє досягненню деяких ідеалів.

– Інвітив, що репрезентує семантику запрошення: *You ought to be in this business* (A. Burgess). Інвітивне висловлення спрямоване на адресата й має на меті переконати його виконати деяку дію в інтересах адресата чи в інтересах обох учасників комунікації, тобто як адресанта, так і адресата.

– Дебітив, що реалізує семантику повинності, потреби, необхідності: *You must go out and get me some Gauloises before the shops shut* (I. Murdoch). Дебітивне висловлення позначає дію, зумовлену не тільки деякими обставинами, нормами суспільного життя чи етичними правилами людини [3, с. 17], а й усвідомленням того, що деяку дію потрібно / не потрібно здійснити, усвідомленням того, чим варто / не варто керуватися в деяких обставинах.

Як засвідчують результати аналізу фактичного матеріалу, для вираження модальних значень інтенційного волевиявлення використовують такі засоби:

1) синтетичні форми імператива: форми 2-ї особи однини і множини: *Come here, my chicken* (G. Orwell); 2) аналітичні форми імператива (*let*+*+Pron(N)+V*): а) форми 1-ї особи однини і множини: *Let's be moving, we're wasting time* (W. Golding); б) форми 3-ї особи однини і множини: *Oh bring him in, bring him in, let them all come* (G. Greene); 3) конструкції з модальними дієсловами: *You should all be back on the floor. There's going to be trouble* (M. Spark); 4) конструкції на кшталт *Pron.(N) + had better + Vinf.*: *You had better stay here tonight* (G. Orwell); 5) конструкції з перформативними дієсловами на кшталт *advise, ask, beg*: *I'm going to bed and I advise you to do the same. I advise you, I ask you, not to go. Stay, wait, please* (I. Murdoch); 6) питальні конструкції: *Shall I make your pipe again?* (G. Greene).

Отже, інтенційне волевиявлення розглядаємо як функціонально-семантичне мікрополе модальності волевиявлення, репрезентоване різноманітними

мовними засобами його вираження, призначених для спонування до виконання головного завдання – здійснення дії.

1. Мясоєдова С. В. Категорія спонування і її вираження в непрямих висловленнях сучасної української мови : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Харківський державний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди. Харків, 2001. 23 с.

2. Телеки М. М. Шинкарук В. Д. Соціальні категорії модусу в текстах епістолярного жанру : монографія. Київ : Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2007. 176 с.

3. Туровская С. Н. О семантической зоне модальности необходимости в русском языке. *Уч. зап. Тартуского гос. ун-та. Труды по русской и славянской филологии*. Тарту, 1990. Вып. 896. С. 4–19.

СИНТАГМАТИЧНІ ТА ПАРАДИГМАТИЧНІ ВІДНОШЕННЯ У ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІЙ СИСТЕМІ МОВИ

Липка Світлана Іванівна,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри німецької філології

Об'єктом семасіологічних досліджень у сучасному мовознавстві виступає не тільки лексичне значення слова, а й лінгвальний смисл елементів мовної ієрархії, який представляє слово в лінійному синтагматичному ряді чи в парадигматичних групах [3, с. 61]. Кожне слово має не одне, а кілька взаємопов'язаних і певною мірою відокремлених одне від одного значень, що й складає семантичну єдність слова. Наявність певної ієрархії у взаємовідношеннях між різними значеннями слова є свідченням структурної організації семантичного змісту слова [3, с. 85], а отже, *системно-структурна теорія* найповніше розкриває значення слова як дериваційно-епідигматичного утворення.

Під *лексичним значенням* слідом за В. Левицьким та О. Огуєм розуміємо загальне знання про слово та його вживання і вважаємо його багатовимірним феноменом, що складається з множини відображених ознак дійсності (поняттєва семантика), сукупності *синтагматичних* та *парадигматичних* характеристик (семантична синтактика) та множини умов вживання залежних від комунікативних дій слів (синтаксична прагматика). *Семантичну структуру слова* розглядаємо як структурну сукупність лексико-семантичних варіантів слова (далі – ЛСВ), які перебувають між собою в епідигматичних відношеннях семантичної деривації [2, с. 32–37]. Тому цілісність значення доцільно вивчати через розгляд окремих аспектів: *синтагматики*, *парадигматики* й *епідигматики*.

Парадигматичні відношення не лінійні і не одночасні в потоці мовлення чи тексті, вони співвідносяться між елементами мови, які об'єднуються у свідомості мовця деякими асоціаціями, пов'язують ці елементи в залежності від спільності їх форми чи змісту, або на основі подібності того й іншого одночасно. *Парадигматичним зв'язкам* притаманна єдина смислова структура для багатозначних слів,

єдність якої забезпечується внутрішніми зв'язками між окремими значеннями слова. Внутрішній зв'язок розглядаємо як семну спільність, якою поєднуються похідні, деривативні значення чи ЛСВ багатозначного слова (В. Виноградов, О. Беляєвська, О. Смирницький).

Парадигматичні відношення слів досліджують у межах системно-мовних угруповань: *лексико-семантичних полів* (ЛСП) і *лексико-семантичних груп* (ЛСГ). Елементи ЛСП та ЛСГ пов'язані між собою синонімічними відношеннями. Синоніми групуються у певні мікросистеми – синонімічні ряди, які вважаємо мінімальною базовою одиницею реалізації відповідного семантичного відношення між мовними одиницями, своєрідною парадигматичною єдністю у складі лексичної системи мови. ЛСП поєднує лексичні одиниці з відповідною семантикою, що, за концепцією Й. Тріра, можуть належати до різних частин мови. Таке поле, з урахуванням концепції Г. Щура, складається з менших структурних одиниць – *ЛСГ* – певної частини лексико-семантичної системи мови, тобто її мікросистеми, яка поєднує *ЛСВ* (семеми) семантично пов'язаних слів тієї самої частини мови на основі спільних інтегруючих семантичних ознак як обов'язкових компонентів (за індуктивною концепцією).

Услід за Й. Тріром, О. Бессоновою та ін. вважаємо, що розгляд поля лише для однієї частини мови суттєво знижує потенціал дослідження, бо «поза увагою залишається певна кількість мовних знаків, що співвідноситься з тим же поняттям, але приналежних до інших частин мови» [1]. Цілісність поля можуть забезпечити різнокатегоріальні компоненти, які, належачи до різних частин мови, покривають відповідні семантичні ділянки і формують спільні функціональні парадигми.

Такі категорії синтагматики як *дистрибуція*, *колокація*, *валентність* чи *сполучуваність* дають змогу найповніше розкрити значення слова. *Сполучуваність* є однією з фундаментальних властивостей ЛО, яка відображає синтагматичні відношення між ними, при її вивченні доцільно враховувати саме вплив контексту на визначення семантики досліджуваних лексем.

Якісному аналізу як парадигматичних відношень, так і синтагматичних зв'язків при опрацюванні лексикографічного та текстового матеріалу сприяє застосування апроксимативних та статистичних методик. Як засвідчують дослідження, формалізований аналіз *лексичної* (на рівні окремого слова), *семантичної* (на рівні семантичних підкласів слів) і *синтаксичної* (на рівні граматичного класу слів) сполучуваності дає змогу якісно та кількісно репрезентувати компоненти окремого ЛСП, виявити вплив контексту на реалізацію семантики визначених на основі словників сем, який нерідко призводить до появи нових сем чи семних комплексів, не зафіксованих словниками, та зміни порядку ієрархічної структури семантики слова. Для оптимального розгляду поля доцільно вивчати *синтагматичні* властивості його компонентів на сполучуваності з іменниками, прикметниками й дієсловами. Комплексне статистичне дослідження *парадигматичних відношень* та *синтагматичних зв'язків* на лексикографічному та текстовому матеріалі дає змогу виділити різночастиномовні елементи ЛСП, які покривають єдиний семантичний простір і створюють *функціональні міжчастиномовні парадигми* ЛСП, виявити сильні, середні та слабкі семантичні взаємовідношення у середині груп, компоненти яких мають здатність замінити одне одного в тексті. Аналіз таких парадигм є одним із актуальних завдань сучасної мовознавчої науки.

1. Бессонова О. Л. Оцінний тезаурус англійської мови: когнітивно-гендерні аспекти. Донецьк : ДонНУ, 2002. 362 с.

2. Огуй О. Д. Полісемія в синхронії, діахронії та панхронії. Системно-квантитативні аспекти полісемії в німецькій мові та мовах Європи. Чернівці : Золоті литаври, 1998. 370 с.

3. Шмелев Д. Н. Проблемы семантического анализа лексики. Москва : Наука, 1973. 278 с.

ПРИЙОМИ СТВОРЕННЯ КОМІЧНИХ ОБРАЗІВ У ПРОЗІ ОЛДОСА ГАКСЛІ

Лісовська Інна Володимирівна,
асистент кафедри англійської філології

Вражаюча схожість людей і тварин є невід'ємною складовою творчого методу Олдоса Гакслі. Життя тіла та духу розглядається англійським митцем у різних аспектах із захопленням натураліста. За спогадами друзів, він, спостерігаючи за людською істотою, відчував таке ж збудження, як і зоолог при вигляді свого першого окапі чи качкодзьоба. У передмові до роману «Жовтий Кром» із цього приводу Г. Анджапарідзе зауважує: «Постійні порівняння своїх героїв із тваринами – це лише художній прийом, що наполегливо використовується для підтвердження теорії, яка зароджувалась у ті роки і була розвинута Гакслі, про те, що людина водночас є твариною і розумною істотою, продуктом еволюції, що знаходиться в близькій спорідненості з мавпою, та продуктом еволюції, здатному до самопожертвування» [4, с. 12]. Такий нахил автора зовсім не дивний, адже його дідусь Томас Генрі Гакслі – англійський природознавець, зоолог, пропагандист дарвінізму, його брати Джуліан Гакслі – відомий біолог-еволюціоніст та Ендрю Гакслі – фізіолог і нобелівський лауреат. Сам О. Гакслі в юнацькі роки мріяв стати лікарем, але не зміг через важку хворобу очей. Проте у своїх романах Олдос Гакслі полемізує з Томасом Гакслі, який у книзі «Про положення людини у ряді органічних істот» («Evidence as to Man's Place in Nature», 1863) пише про людиноподібних мавп («man-like Apes»), а предметом дослідження онука є мавпоподібна людина («ape-like man»). Тобто англійський письменник стверджує, що людина не лише походить від мавпи, але й продовжує поводитись як мавпа.

У представленому дослідженні ми ставимо мету простежити використання прийому «аніمالізації» як продуктивного прийому моделювання комічних образів у романі «Контрапункт» О. Гакслі. Досягнення зазначеної мети передбачає постановку і розв'язання наступних завдань: простежити застосування прийому «аніمالізації» у прозі О. Гакслі, проаналізувати образну систему у творі.

Ідея схожості тварин та людей, а точніше тварин, погано прихованих під крихкою зовнішньою людською оболонкою, пронизує усі романи О. Гакслі 20–30-х років [1, с. 15]. У його творах перед читачами постає певний інтелек-

туальний зоопарк, до того ж образ зоопарку письменник охоче вводить сам, претендуючи на роль безпристрасного спостерігача-натураліста тому у нього немає позитивного героя в справжньому змісті цього слова і на людську метушню він дивиться з уїдливою посмішкою [4, с. 15]. Характеризуючи роман англійського прозаїка «Контрапункт» Джон Меккієр (John Meckier) у статті «Куорлз поміж мавп: зоологічні романи Гакслі» зазначає: «Контрапункт є зоопарком. Майже кожен герой проявляє риси тварин, отож роман схожий на бестіарій. Неможливо сказати, чи це люди поводяться як тварини, чи тварини показують деякі характерні людські риси» [5, с. 74].

Цікавим є зображення жіночих персонажів, які здебільшого постають перед читачами в образах хижих і підступних тварин [3, с. 78].

О. Гакслі описує стосунки Люсі Тентемаунт і Уолтера Бідлейка у романі «Контрапункт» як взаємини «кобри та кролика». Саму героїню автор подає як «perverted zoologist»: «She enjoyed experimenting, not with frogs and guinea pigs, but with human beings» («Їй подобалось експериментувати, але не на жабах та морських свинках, а на людських істотах»). Обидві жінки є справжніми хижаками у стосунках з чоловіками, поїдаючи їхні серця: Люсі, за словами англійського письменника справжній «man-eating crocodile», а Еліза з легкістю завойовує трьох центральних постатей роману: Мертенса, Чорно-срібного лицаря та Рудольф Штор.

Продуктивним матеріалом для створення жіночих образів у обох авторів виступає кішка. Так, О. Гакслі з цією дуже «жіночною» тваринкою уподібнює Анну у романі «Жовтий Кром», а також Майру Вівіш у романі «Хоровод Блазнів»: очі Майри Вівіш, що володіли здатністю дивитися без будь-якого вираження, до прикладу, були схожі на «ті бліді голубі очі, які дивляться із чорної оксамитової маски сіамського kota» [6, с. 59].

У романі «Контрапункт» Лорд Едвард Тентемаунт йде на звуки Баха як «a dog with the smell of rabbits in his nostrils»: «Собака, що відчула запах дичини, навряд чи би виявила більше прагнення, ніж лорд Едвард при звуці флейти Понджиолеоні». Як вище зазначалось, в арсеналі автора зустрічаються не поодинокі тваринні образи, а цілі зоопарки, тож тваринна сутність людей представлена на усіх рівнях – і в зображенні цілого суспільства, і в стосунках з іншими, і в звуках голосів тощо [2, с. 54].

В Олдоса Гакслі комічний принцип ототожнення людства зі зборищем тварин коливається від легкої іронії до повної негачії права людини залишатися людиною у суспільстві. У романі «Хоровод блазнів» виставка картин зображена як зборище великої рогатої худоби. Таке поєднання «високого» (мистецтва) та «низького» (зібрання тварин) видається для читачів вельми кумедним. У романі «Контрапункт» для підсилення думки про пустослівність та обмеженість англійської верхівки один із героїв – Уолтер Бідлейк – порівнює вечори із «джунглями із безкінечною кількістю дерев та звисаючих ліан», у яких легко заблукати і де люди надто нагадують «папуг і балакучих мавпочок». Натомість Іллідж, який не є вихідцем із аристократичного роду та відзначається гострою, м'яко кажучи, нелюбов'ю до вищого товариства, ототожнює людину з черв'яком, відчуваючи при цьому надзвичайну насолоду: «Він відчував якесь особливе

задоволення, говорячи про людські істоти так, неначе вони нічим не відрізняються від черв'яків» [4, с. 221].

Стосунки персонажів у англійського письменника, можна охарактеризувати не інакше як тваринні, які побудовані за таким зразком «злочинець» – «жертва». У романі «Контрапункт» Дж. Меккієр ділить персонажів на хижих та тих, хто стає їхніми жертвами: Уолтер Бідлейк зваблює Марджорі Карлінг, змушуючи її покинути чоловіка, та згодом сам ігнорує уже вагітну жінку, далі сам Уолтер стає жертвою Люсі Тентемаунт. В її очах він виглядає псом, то «вірним», то «побитим» і «жалюгідним». Усвідомлюючи свою перевагу над Уолтером Люсі робить для себе єдиний можливий висновок: «Якщо він поводить себе як побита собака, значить із ним так і потрібно поводитись».

У автора людські стосунки є боротьбою, у якій виживає найбільш пристосований.

Таким чином, у романах О. Гакслі «аніمالізація» виступає діючим прийомом моделювання комічних образів та мотивів. Застосування даного прийому сприяє створенню яскравих персонажів, які не можливо сплутати з іншими. Для прози англійського автора переважає зневіра у духовний та культурний поступ людини.

1. Анджапаридзе Г. А. Печальный контрапункт светлого завтра ... Хаксли О. *Контрапункт. О дивный новый мир. Обезьяна и сущность*. Москва : Изд-во АСТ, 2002. С. 5–23.

2. Винниченко В. К. Сонячна машина : Романи / післямова Павла Федченка. Київ : Дніпро, 1989. 619 с.

3. Гакслі О. Жовтий Кром / пер. з англ. В. Вишневий. *Всесвіт*. 1978. Ч. 1. С. 70–177.

4. Хаксли О. Желтый Кром : Роман ; Рассказы / предисловие Г. Анджапаридзе, Т. Мартиной. Москва : Худож. лит., 1987. 302 с.

5. Bloom's Modern Critical Views : Aldous Huxley. New Edition. New York : Infobase Publishing, 2010. 246 p.

6. Huxley A. *Antic Hay*. London : Oxford University Press, 1994. 342 p.

АКТИВНІ ТА ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ: НОВІ МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ У ДИСТАНЦІЙНІЙ ОСВІТІ ЗВО

Луцик Наталія Миколаївна,
асистент кафедри французької філології

На сучасному етапі новітні інформаційні технології фундаментально впливають на процеси трансформації суспільного розвитку, що, крім позитивного впливу, закономірно несуть з собою серйозні проблеми, загрози і ризики. Темп і швидкість цих перетворень настільки високі, що їх удосконалення та широке впровадження істотно впливають на характер та зміст освіти, культуру, побут, соціальні взаємини. Широке впровадження інтернету в освіту не дає змоги

розглядати перспективні освітні проекти окремо від технологій цього інформаційного середовища.

На сьогоднішній день дистанційна форма освіти стрімко розвивається в умовах всесвітньої пандемії. Вона будується на використанні середовищ передачі інформації (інформаційно-комунікаційні мережі, телебачення, радіо), засобів інформаційно-комунікативних технологій у дистанційному навчанні (онлайн-курси, онлайн-консультування, онлайн-тренінги, вебінари, використання інтерактивних електронних підручників, електронних соціальних мереж, відвідування інтерактивних музеїв науки, створення презентацій, платформ спілкування за науковими інтересами) та методів навчання, які залежать від технічного середовища обміну інформацією [1].

Активні та інтерактивні методи адаптуються у дистанційній освіті та широко використовуються у закладах вищої освіти, де застосовують класифікацію активних методів, запропоновану А. Смолкіним. Це спосіб активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів, які спонукають до активної розумової та практичної діяльності в процесі оволодіння матеріалом, коли активний не лише викладач, але й студенти [2]. Усі методи активного навчання він поділяє на неімітаційні (проблемні лекції, лекції із запрограмованими помилками, лекції-конференції, евристичні бесіди, семінари, навчальні дискусії, самостійна робота з літературою) та імітаційні, до яких, у свою чергу, включає дві групи: ігрові (ділова гра, рольова гра, тренінг, педагогічні ситуації, педагогічні задачі) та неігрові (аналіз конкретних ситуацій, колективна, мислиннева діяльність).

Н. Буркіна наголошує на тому, що в дистанційному навчанні можливе використання багатьох традиційних методів, проте їх використання не завжди є ефективним. Адже особливість використання цих методів пов'язана не тільки зі специфікою, але має враховувати особливості навчання на відстані» [3].

Використання ІТ-технологій сприяло появі інноваційних методів, результативність застосування яких у професійній підготовці кваліфікованих фахівців не викликає сумніву, що демонструє апробація веб-квестів, електронних підручників, електронних портфоліо, методу кейсів тощо.

Застосування інтерактивних технологій навчання є одним з шляхів активізації особистісної позиції учасників освітнього процесу. Т. Сердюк визначає інтерактивні технології як «дидактичні технології, що характеризуються досягненням запланованих педагогічних результатів шляхом організації та здійснення активної навчальної взаємодії суб'єкта навчально-виховного процесу з навчальним середовищем» [4], а Л. Мельник характеризує їх як «співнавчання (колективне, кооперативне навчання, навчання в співпраці), в якому і викладач, і студенти є суб'єктами» [5]. На її думку викладачу належить роль організатора освітнього процесу, лідера групи студентів. Обидва науковці вважають, що організація «навчально-виховного процесу з використанням інтерактивних технологій формує соціокультурну компетентність студентів, навички спільної навчально-пізнавальної діяльності, критичного мислення, розширює їхні пізнавальні можливості у здобутті, аналізі й застосуванні інформації, а також є базою для професійного становлення» [4].

У дистанційному навчанні існують певні особливості використання інтерактивних технологій, які мають на меті забезпечити широкі можливості

інтерактивної взаємодії студентів з викладачем та групою через використання інтерактивних інструментів комунікацій (вебінари, форуми, чати, скайп-лекції тощо), через спільне виконання учасниками завдання шляхом аналізу відповідей, їх доповнення та генерування спільного інтелектуального продукту (метод «спільного блокнота»). Завдання, підібрані для студентів, потребують при їх розв'язанні урахування життєвого досвіду, оскільки в них зазвичай моделюються життєві ситуації.

Отож, у закладах вищої освіти в процесі дистанційного навчання активні методи навчання не є настільки ефективними, як інтерактивні, які не тільки спонукають студентів вищів до творчої пошукової діяльності, сприяють їхньому професійному становленню, дають можливість розвитку їхньої особистості, але й створюють умови для формування необхідних якостей для взаємодії в сучасному суспільстві.

1. Морозова Л., Морозова О. Дистанційне навчання на сучасному етапі, новітні технології викладання мовних та природничих дисциплін у вишах. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. 2014. № 10. С. 52–59.

2. Смолкин А. М. Методы активного обучения. Москва : Высшая школа, 1991.

3. Буркіна Н. В. Використання активних методів навчання в дистанційних курсах. *Теория и методика электронного обучения*. 2012. № 3 (1). С. 35–39.

4. Сердюк Т. В. Інтерактивні технології навчання суспільних дисциплін як засіб активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Кривий Ріг, 2010.

5. Мельник Л. В. Формування готовності майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей до застосування інтерактивних технологій до навчального процесу : автореф. дис. ... канд. пед. наук / Вінницький держ. пед. ун-т імені Михайла Коцюбинського. Вінниця, 2010.

ПРОБЛЕМА ВРАХУВАННЯ ІНТЕРФЕРЕНЦІЇ РІДНОЇ МОВИ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ ЛІНГВІСТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ

Маруневич Божена Михайлівна,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри німецької філології

Проблема врахування інтерференції рідної мови у процесі формування іншомовної лінгвістичної компетентності у студентів-філологів, які вивчають німецьку мову як спеціальність, займає важливе місце серед актуальних проблем сучасної методики навчання іноземних мов у мовних вузах України. У Національній доктрині розвитку освіти наголошується, що у державі створюється система неперервної мовної освіти, яка забезпечує обов'язкове оволодіння громадянами України державною мовою, можливість опанувати рідну (націо-

нальну) і практично володіти хоча б однією іноземною мовою [3, с. 2–4]. У цьому контексті особливої актуальності набуває проблема вдосконалення існуючих та пошуку нових методик формування у студентів-філологів іншомовної лінгвістичної компетентності.

Метою статті є детальний аналіз психолінгвістичних передумов формування лінгвістичної компетентності у студентів-філологів з урахуванням міжмовної інтерференції на матеріалі української та німецької мов, а також обґрунтування необхідності проведення цілеспрямованої роботи для подолання інтерферуючого впливу з боку рідної мови.

З огляду на існування різних сторін міжмовної взаємодії (механізм, причини, процес, результат, наслідок) у сучасній науковій літературі існує багато визначень поняття інтерференції, у яких розкривається її суть у різних аспектах: лінгвістичному, психологічному, психолінгвістичному, соціолінгвістичному та методичному (Вайнрах У., Жлуктенко Ю. А., Карлінський А. Є., Коршук О. В., Лапідус Б. А., Хауген Е. та ін.).

Викладене дозволяє нам поділяти позицію психолінгвістичного підходу до розуміння явища інтерференції, що враховує як психологічний, так і лінгвістичний аспекти, а також допомагає зрозуміти принцип дії мовленнєвих механізмів індивіда у плані їх співвідношення зі структурою мови, висвітлює причини виникнення інтерференції, процес її появи в ході мовленнєвої діяльності, а також вплив на процес мовної комунікації. З позиції психолінгвістичного підходу інтерференцію доцільно розглядати, з одного боку, як процес конфліктної взаємодії психофізіологічних мовленнєвих механізмів, а з другого – як зовнішній результат психічного процесу, наслідок взаємодії систем рідної та іноземної мов, або ж мовних явищ у системах обох мов [2, с. 56], у нашому випадку української та німецької мов.

У зв'язку з цим доцільним є проведення аналізу мисленнєво-мовленнєвих процесів на основі гіпотетичних моделей породження висловлювання, представлених у науковій літературі (Виготський Л. С., Зимня І. О., Лурія Л. Р., Леонт'єв О. О., Норман Б. Ю., Рубінштейн С. Л., Рябова Т. В. та ін).

У відповідності до завдань нашого дослідження обмежимо наш аналіз формуючим рівнем гіпотетичної моделі І. О. Зимньої [1, с. 169], оскільки виділення цього рівня має методичне значення для визначення характеру впливу системи рідної мови і сформованих на її основі механізмів лексико-граматичного розгортання висловлювання на процес породження висловлювання засобами німецької мови.

Виділення у гіпотетичній моделі додаткової ланки – етапу перекодування з рідної мови на іноземну, а також ідея про те, що перекодуванню піддається те, що включає певні труднощі, дозволили нам інтерпретувати процес формування лінгвістичної компетентності як процес оволодіння такими психолінгвістичними операціями: 1) вибору згідно з комунікативним наміром; 2) перекодування з української мови на німецьку; 3) конструювання висловлювань німецькою мовою.

Висновки. Отже, можна стверджувати, що розробка методики формування лінгвістичної компетентності у студентів-філологів в умовах міжмовної інтерференції повинна спиратися як на свою основу на виявлення особливостей

взаємодії рідної (української) та іноземної (німецької) мов у процесі мовленнєво-мисленнєвої діяльності студента-білінгва.

1. Зимняя И. А. Психология обучения неродному языку. Москва : Рус. яз., 1989. 219 с.

2. Коршук Е. В. Психолінгвістическая типология межъязыковой лексической интерферентности : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.19. Минск, 1987. 186 с.

3. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті : затв. Указом Президента України від 17 квіт. 2002 р. № 347. *Освіта*. 2002. С. 2–4.

ШРИФТ ТА КОЛІР ЯК ПАРАЛІНГВІСТИЧНІ ЗАСОБИ КОМУНІКАЦІЇ У МУЛЬТИМОДАЛЬНОМУ ТЕКСТІ

Матіішин Анна Ярославівна,
аспірантка за спеціальністю 035 –
Філологія

Вивченням невербальних засобів комунікації займається досить нова мовознавча дисципліна, яка розпочала свій розвиток у 50-ті роки 20 століття – паралінгвістика.

Паралінгвістичні засоби комунікації зазвичай доповнюють вербальне повідомлення, іноді замінюють пропущений вербальний компонент в усному мовленні, або ж, комбінуючись з вербальними засобами, забезпечують повноту розуміння сказаного. У писемному мовленні такі засоби доповнюють написане, або стають єдиною можливим засобом передачі певної інформації.

У мультимодальному тексті паралінгвістичні засоби відіграють дуже важливу роль, оскільки вони розкривають методи взаємодії вербальних та невербальних засобів та їх функції. Вербальні та невербальні компоненти є невід'ємними складовими візуально-графічного роману як мультимодального тексту, адже саме ці складові збагачують його зміст [4, с. 65].

У даній розвідці ми звернемо нашу увагу на ті елементи, які є невід'ємними складниками писемних інформаційних блоків у романі Вілла Айснера «Нью-Йорк – велике місто» [6].

Дослідниця О.Є. Анісімова до паралінгвістичних засобів зараховує «графічну сегментацію тексту і його розміщення на папері, довжину рядка, пробіли, шрифт, колір, курсив, розбивку (сторінки), стягнення, лінійні підкреслення та окреслення, типографічні знаки, графічні символи, цифри, допоміжні знаки (наприклад: §, №, %), засоби іконічної мови (малюнок, фотографія, карикатура, таблиця, схема), незвичне написання слів і розміщення знаків пунктуації, формат паперу, ширину полів, а також інші засоби, набір яких не є чітко фіксованим і може варіюватися залежно від типу конкретного тексту» [1, с. 7].

У нашій розвідці увагу буде зосереджено на шрифтах, кольорі та іконічних елементах (малюнках), які використовує автор у своїй роботі. Також ми

проаналізуємо розміщення тексту на сторінці, його ширину та позиціонування (горизонтальне чи вертикальне, діагональне чи довільне).

Роман «Нью-Йорк – велике місто» має дев'ять розділів. Кожен розділ має свою назву, яка виділена жирним чорним шрифтом. Але зображення назви першого розділу дещо відрізняється від решти. Ми бачимо, що заголовок (рис. 1): «**THE TREASURE OF AVENUE 'C'**» зображено не в чорному кольорі, а в білому [6, с. 8]. Автор використовує акцидентний (художній) вид шрифтів для першої частини заголовку та антикву (із засічками) для другої частини. Сам текст розташований по лівому краю сторінки. Перша літера кожного речення виділена чорним жирним шрифтом. Чорно-білий малюнок передає атмосферу та доповнює слова автора.

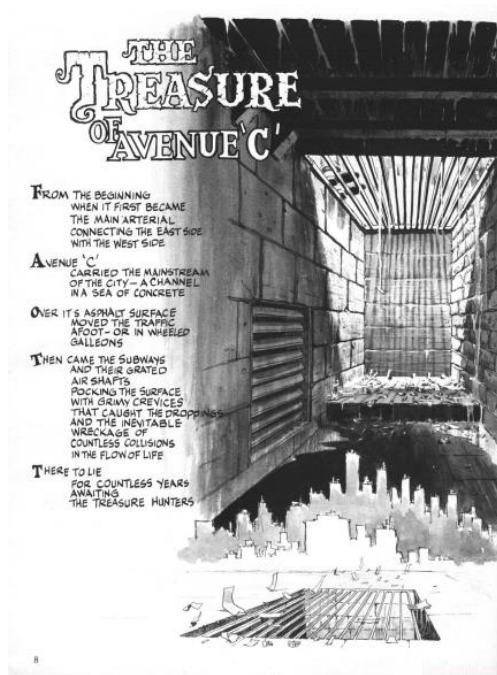

Рис. 1. Фрагмент № 1 візуально-графічного роману «Нью-Йорк – велике місто»

Візуально-графічним романам властиві напівжирні та жирні шрифти, які повинні притягувати увагу читача (рис. 2). На малюнку бачимо, що підзаголовок розділу виділений чорним жирним шрифтом по центру сторінки: «**THE RING**» (рис. 2) [6, с. 9]. Основний текст розміщений хаотично у словесних бульбашках, оскільки це діалог двох осіб. Інформація, яка підсилює мову героїв виділена жирним шрифтом (рис. 2): «**HENRY, Y`GOTTA STOP FOLLOWIN` ME! I TOLD YOU BACK IN CROW FALLS, I DON`T WANTA` MARRY YOU! BUT MARY ... THIS CITY IS NO PLACE FOR YOU! ... PLEASE**» [6, с. 9]. Для підсилення деяких фраз автор використовує окличні знаки. Також можна помітити, що літери мають легенький нахил вліво. Сам текст у словесних бульбашках розміщений посередині. Дивлячись на малюнок, читач може зрозуміти настрій та емоції героїв. Картинки намальовані в чорно-білих тонах, що додає сірості обстановці і змушує читача трішки хвилюватися.

Отже, як бачимо даний текст є паралінгвістично активним, адже майже всі невербальні засоби беруть участь у формуванні змісту тексту. Вони виступають носієм інформації та привертають увагу читача. Автор акцентує увагу на

важливих елементах тексту, застосовуючи колір та різноманітні шрифти і знаки.

Рис. 2. Фрагмент № 2 візуально-графічного роману «Нью-Йорк – велике місто»

1. Анисимова Е. Е. Лингвистика текста и межкультурная коммуникация (на материале креолизованных текстов) : учеб. пособие для студ. фак. иностр. яз. вузов. М. : Изд. центр «Академия», 2003. 128 с.

2. Дзякович Е. В. Возможности пунктуации и параграфемки в современной печатной рекламе. *Словарь и культура русской речи : к 100-летию со дня рождения С. И. Ожегова*. Москва : Индрик, 2001. С. 121–126.

3. Ильясова С. В., Амири Л. П. Языковая игра в коммуникативном пространстве СМИ и рекламы. Москва : Флинта, 2009. 296 с.

4. Івасишин М. Р. Шрифт як паралінгвістичний засіб у коміксах. *Сучасні філологічні дослідження: комунікативно-культурний аспект. Міжнар. наук.-практ. конф. 3–4 листопада 2017 р.* Київ : Молодий вчений, 2017. С. 62–65.

5. Макарук Л. Синтез вербальних та невербальних засобів у сучасній англомовній комунікації. *Актуальні питання іноземної філології*. 2015. № 2. С. 138–142.

6. Eisner W. *New York, the big city*. New York : DC Comics, 2000. 144 p. URL: <https://www.zipcomic.com/new-york-the-big-city>.

ЗАСОБИ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ КОНЦЕПТНОЇ ОПОЗИЦІЇ БЛИЗЬКО / ДАЛЕКО (на матеріалі British National Corpus)

Міхно Тетяна Віталіївна,
аспірантка за спеціальністю 035 –
Філологія

Простір – фундаментальна категорія буття людини. Її мовна репрезентація базується на відображенні просторової картини світу у людській свідомості.

мости через систему бінарних опозицій – близько / далеко, вгорі / внизу, попереду / позаду, зліва / справа, всередині / зовні та ін. (Цивьян, 2006). Когнітивний підхід дає можливість розглянути семантику простору як мовне втілення моделі світу, яке існує у свідомості носіїв мови. Мета нашого дослідження – встановити і описати прямі та непрямі засоби репрезентації концептної опозиції БЛИЗЬКО / ДАЛЕКО на матеріалі ВНС задля їх подальшого аналізу у діяхронії.

У ході дослідження були застосовані прийоми компонентного, етимологічного, корпусного і контекстуального аналізу, концептний аналіз, який полягає у розгляді мовного вираження концептної опозиції; метод індукції, що дозволяє на підставі виявлених окремих мовних чинників зробити узагальнені висновки. Основним методом є семантико-когнітивний опис концептних структур, репрезентованих в семантиці прямих та непрямих засобів вербалізації концептної опозиції БЛИЗЬКО / ДАЛЕКО.

Використовуючи дані ряду британських тлумачних словників, тезаурусів було встановлено, що концептна опозиція БЛИЗЬКО / ДАЛЕКО вербалізується у англійській мові наступними категоріями одиниць (список не є вичерпним):

- Дейктичними локативними прислівниками – here / there, hereabouts / thereabouts; дейктичними вказівними займенниками this / that, these / those;
- Локативними прийменниками – around, about, at, beside, by, circa, near, next to, nigh / away, beyond, far, off;
- Локативними прислівниками – about, almost, around, near, nearby, close, close up, close by, alongside, next to, not far, side-by-side, within reach, nigh / apart, abroad, aside, outside, out, away, far, afar, faraway.

Варто зазначити, що деякі з наведених одиниць (near, close, far, abroad, etc.) демонструють транспозиційний потенціал і можуть належати одразу до кількох різних частин мови.

- Локативними прикметниками – near, close, neighbouring, contiguous, adjacent, bordering, affecting, proximal, proximate, approximate to, intimate, confidential, bosom, immediate, imminent, impending, forthcoming, imminent, handy / faraway, far-off, out-of-the-way, removed, outlying, godforsaken, unreachable, inaccessible, unapproachable.

- Фразеологічними одиницями – at hand, cheek to cheek, cheek by jowl, face-to-face, shoulder to shoulder, hand to hand, at one's elbow, in the neighbourhood of, a stone's throw away, (just) round the corner, in the vicinity of, a short distance from, within walking distance, on the doorstep, one step away from, at close quarters, within sniffing distance, under one's nose, a jump away from, by a hair's breadth / out of earshot, cut-off, off the beaten track (path), in the back of beyond, in the middle of nowhere, in the hinterlands, off the map, the ends of the earth, as far as the eye can see.

Ядром поля англійських лексичних одиниць, що характеризують просторову ознаку БЛИЗЬКО, є near як найбільш загальна по семантиці лексема, яка раніше інших з'явилася у мові. Відповідно, ядро номінативного поля ознаки ДАЛЕКО репрезентує лексема far.

Була встановлена категоріальна сема «протяжність у просторі», адже саме протяжність є основною характеристикою просторової горизонталі. Дана категоріальна сема реалізується в інтегральних семах «характер протяжності» і

«характер орієнтованості», які представлені різними диференціальними ознаками.

Категорія простору тісно пов'язана з іншою базовою категорією, що формує мовну картину світу – з категорією часу. Категорія простору доволі часто виражається через категорію часу і навпаки, це явище ілюструє метафора TIME IS SPACE. Наприклад: *The identure suggests that he was then approaching the end of his career (BNC)*. Джордж Лакофф вважає, що наше метафоричне розуміння часу через простір біологічно зумовлене. Зір здатен вловити рух і розташування, але не час (Лакофф, 1987). Однак, досвід вказує на існування «відчуття» часу, яке є виключно суб'єктивним і може різко відрізнитися від об'єктивного плину часу.

Сприйняття відстані, таких просторових ознак як «близько» та «далеко» у свідомості носіїв англійської лінгвокультури тісно пов'язані з антропометричними параметрами – видимістю об'єкта, його звичністю, кількістю зусиль та часу, які слід витратити на досягнення об'єкту. Так, до складу фразеологізмів, які формують образну складову БЛИЗЬКО входять соматичні лексеми – *hand, nose, cheek, face*. Наприклад: *A stolen van found by police was nicked again from under their noses (BNC)*

Концепт простору характеризується антропоцентричністю, адже людина ідентифікує навколишню дійсність відносно частин свого тіла і його орієнтації в просторі. Головною особливістю просторової картини світу є ефект салієнтності, або значущості для людини (Кубрякова, 1994). Цим також пояснюється значне кількісне переважання лексичних одиниць на позначення просторової ознаки БЛИЗЬКО.

1. Цивьян Т. В. Модель мира и ее лингвистические основы. Москва : КомКнига, 2006. 280 с.

2. Lakoff G. Women, fire and dangerous things. What categories reveal about the mind. *University of Chicago press*. Chicago, 1987. P. 177–218.

3. Кубрякова, Е. С. Язык пространства и пространство языка. *Известия РАН. Серия литературы и языка*. 1997. Т. 56. № 3. С. 58–66.

ДО ПРОБЛЕМИ НАВЧАННЯ ФОНЕТИКИ – ЦИФРОВИЙ ФОРМАТ

Петришак Богдана Ярославівна,
старший викладач кафедри німецької філології

Як відомо, навчання іноземної мови вимагає формування в учнів та студентів певних компетентностей, серед яких на першому місці стоїть «Лінгвістична компетентність», а саме – оволодіння належною сумою формальних знань і відповідних їм навичок, пов'язаних з різноманітними аспектами мови: лексикою, фонетикою, граматиною. Таким чином, успішне оволодіння мовою означає не лише знання лексики чи вміння правильно будувати речення, але й вироблення та автоматизацію основних навичок правильної вимови та реалі-

зацію їх у стилістично різноманітних мовних ситуаціях. І саме ефективністю вимови значною мірою визначається успіх в оволодінні усним мовленням.

Навчання фонетичного матеріалу охоплює не лише тренування правильної вимови звуків та звукосполучень, а також наголоси та основні інтонаційні моделі мови, що вивчається. Оскільки учні уже володіють звуковими засобами рідної мови, вони автоматично намагаються перенести «чужу» вимову у добре відомі їм зразки «рідної» вимови. А звуки та інтонація іноземної мови, які відтворюються з акцентом, можуть призвести як до спотворення розуміння, так і до спотворення змісту сказаного. Щоб подолати цей ефект трансферу, потрібно скоректувати фонетичні навички учнів, звертаючи особливу увагу на ті елементи вимови, які відсутні в рідній мові [1, с. 106].

Сучасні підручники з іноземної мови пропонують різноманітні вправи (або, як сказано у вступі до підручника *DaF kompakt neu A1-B1*, тренувальну програму) для тренування інтонації, вимови, наголосів тощо. Окрім цього, цифрові технології дають нам можливість тренувати вимову за допомогою різних онлайн-платформ, до прикладу: Sounds of Speech (тренування звуків німецької мови за допомогою аудіо-, відеозаписів та зображень), Phonetik Simalabim Online (тренувальні вправи та відео різних фонетичних явищ), Voki (інструмент для створення фонозаписів), Aussichten. Phonetiktrainer / Tricks (пропонуються 17 коротких відео з цікавими «трюками» для тренування вимови), Voice notebook (програма для розпізнавання голосу для перетворення мови в текст дає можливість перевірити правильність вимови звуків). При цьому учні та студенти можуть працювати як самостійно, так і під керівництвом вчителя. Розглянемо дещо детальніше деякі з них.

Особливо корисним для студентів буде тренувальна програма «Sounds of Speech», яка забезпечує всебічне розуміння того, як формується кожен зі звуків мови (німецької, американської англійської, іспанської – нас вибір). Вона включає анімацію, відео та аудіо зразки, які описують основні особливості кожного з приголосних та голосних звуків пропонованих мов.

Фонетичний курс «Phonetik Simalabim Online» складається з 10 уроків, які охоплюють найважливіші фонетичні явища німецької мови. Він дає можливість систематично практикувати вимову, спеціально тренує фонологічне та фонетичне прослуховування (за допомогою контрольованих завдань прослуховування), пропонує безліч аудіозразків, що спонукають до повторення, пояснює важливі фонетичні правила, і показує, як формуються звуки німецької мови та як правильно реалізуються наголоси, мелодія та ритм (за допомогою відеопослідовностей).

Чітка та послідовна структура кожного уроку, а також гумористичний характер ввідних вправ робить роботу над вимовою цікавою для різних вікових груп. Кожен урок містить декілька комплексів завдань (A-H), до яких належать багато різних вправ (a-d). Комплекс завдань A вводить у фонетичну тему уроку за допомогою скетчу (відео). Комплекс завдань B пояснює за допомогою відео, як повинні реалізовуватися певні звуки, наголоси, мелодія та ритм, а також пояснює та тренує необхідні правила. Наступні комплекси завдань пропонують вправи для фонетичного прослуховування, повторення та тренування. Останній набір завдань розглядає фонетичну тему в контексті віршів чи прозових текстів.

Онлайн-формат вправ дозволяє з легкістю виконувати вправи повторно, що є необхідним для автоматизації правильної вимови. Автори рекомендують також при виконанні вправ говорити з мімікою, жестами та емоціями і трохи перебільшувати правильну вимову – як це роблять чарівник та клоуни у скетчах, адже доведено, що це може покращити вимову в довгостроковій перспективі [3].

Ще одним цікавим веб-сервісом є voki.com, який дозволяє записувати голосові повідомлення, створюючи при цьому свої аватари. Таким чином учні можуть начитувати та прослуховувати свої записи, а також надсилати їх для перевірки вчителю. Крім того, для створення фонетичного зразка можна вводити за допомогою клавіатури текст, який буде озвучений вибраною мовою. Цей сервіс можна використовувати як для самостійної роботи над вимовою, так і під контролем вчителя чи викладача.

Корисними та цікавими для всіх, хто хоче покращити свою вимову, будуть короткі відео з поясненнями та деякими «трюками», які пропонує сайт klett-sprachen.de. Вони охоплюють основні фонетичні явища, на які слід звернути особливу увагу при роботі над вимовою німецьких слів та речень.

Вироблення правильної вимови – це складний процес, який вимагає часу та зусиль. Проте, за допомогою цифрових технологій можна зробити його цікавим та легшим.

1. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах : підручник / колектив авторів під кер. проф. С. Ю. Ніколаєвої. Київ : Ленвіт, 2002. 328 с.

2. Aussichten. Phonetiktrainer. Tricks. URL: <https://www.klett-sprachen.de/phonetiktrainer-a1-b1/t-1/9783126762328>.

3. Reinke D. Phonetik Simsalabim Online. URL: <http://simsalabim.reinke-eb.de/index.html>.

4. Sounds of Speech. URL: <https://soundsofspeech.uiowa.edu/german>.

5. Speaking Characters for Education. URL: <https://www.voki.com>.

6. Voice notebook. URL: <https://voicenotebook.com>.

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ З ВИКОРИСТАННЯМ ПІДХОДУ «ПЕРЕВЕРНУТИЙ КЛАС»

Романишин Ігор Михайлович,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри англійської філології

Перехід ЗВО України на дистанційну форму навчання у зв'язку з пандемією COVID-19 актуалізує використання нових освітніх технологій. У цьому контексті виникла потреба в опануванні всіма учасниками освітнього процесу інформаційно-цифровими технологіями та перерозподілі навчального контенту на аудиторне (синхронно-віртуальне) та самостійне опрацювання, що уможливило якісне викладання дисциплін і досягнення навчальних результатів, перед-

бачених освітньою програмою. Методична підготовка майбутніх учителів англійської мови на факультеті іноземних мов Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника з березня 2020 року також проходить дистанційно, зокрема з використанням автором підходу «перевернутий клас».

У педагогічній англійській літературі зустрічаються наступні терміни на позначення цього поняття: «inverted classroom» (Lage, Platt & Treglia, 2000), «flipped classroom» (Walvoord & Anderson, 1998; Chliaras, 2015) та «flipped learning» (Voss & Kostka, 2019). Зокрема, Walvoord & Anderson (1998) та Brame (2013) вважають «перевернутий клас» педагогічним підходом або моделлю, де студенти спочатку отримують доступ до нового матеріалу поза класом за допомогою читання та/або відеозаписів лекцій, а потім зосереджуються на важчій роботі з засвоєння цих знань шляхом обговорення, дебатів, колективної роботи або вирішення проблем у (віртуальному) класі. Причому, під час занять слід спиратися на завдання, виконані студентами вдома (Voss & Kostka, 2019, с. 80). На думку Voss & Kostka (2019), таке навчання може допомогти викладачам враховувати різноманітні особисті характеристики студентів, маючи більше можливостей на занятті працювати як з окремими студентами, так і з невеликими групами, забезпечуючи своєчасний зворотній зв'язок.

Серед основних рис «перевернутого класу» автори виділяють такі: навчання зміщується в часі та місці; нові концепти презентуються студентам через підготовлені вчителем матеріали (Voss & Kostka, 2019, с. 3–4); «перевертання» в когнітивних навичках, які студенти використовують під час навчання: нижчий порядок таксономії Блума (наприклад, знання та розуміння) – вдома, а вищий (наприклад, застосування, аналіз, оцінка та створення) – у (віртуальному) класі (Brinks Lockwood, 2018; Voss & Kostka, 2019); підвищена мотивація готуватися до занять, покращене розуміння оцінювання та задіяність на заняттях, що заохочують активне навчання (Chliaras, 2015).

Підхід «перевернутого класу» був імплементований нами у 2020/2021 навчальному році при викладанні нормативної дисципліни «Методика навчання основної іноземної мови» для студентів спеціальності 014.02 Середня освіта (Мова і література (англійська)), зокрема таких її розділів як «Розвиток автономії учня», «Принципи комунікативного навчання мови», «Організація роботи класу» (2-й курс); «Мовленнєві уміння – навчання зорового сприймання»; «Аналіз помилок та робота над помилками» (3-й курс); «Навчання учнів з особливими освітніми потребами», «Планування безперервного професійного розвитку» (4-й курс). Загалом в експериментальному навчанні взяли участь 101 студенти, а саме: 36 – 2-го курсу, 36 – 3-го курсу та 29 – 4-го курсу відповідно. У «перевернутих класах», на певних етапах, нами використовувалися такі цифрові технології та інструменти: відеозаписи занять / лекцій, електронні портфоліо, презентації, навчальні відео, статті, веб-семінари, кейси, подкасти та відео в соціальних мережах, веб- та відеоконференції, месенджери, електронні листи, соціальні мережі, обмін екранами, Документи Google, Padlet та ін., що уможливило зміну ролей студентів і викладачів, студенто-центрованість процесу викладання та навчання, активну, усвідомлену та автономну роботу студентів. Використання підходу «перевернутий клас» сприяло розширенню та більш поглибленому вивченню змістових тем, покращенню мовленнєвих і

соціальних умінь студентів, підвищенню рівня відповідальності, впевненості і вмотивованості та, як наслідок – значному зростанню результативності навчання. Понад 80% опитаних студентів висловили позитивне ставлення до експериментального навчання в «перевернутому класі», більше 75% виявили бажання про перенесення цього підходу на вивчення інших дисциплін англійської мови як іноземної, що свідчить про його ефективність.

Однак, успішність реалізації цього підходу залежить від дотримання таких умов: викладачі, які практикують «перевернутий клас», повинні передбачити будь-які труднощі, що можуть виникнути у студентів, і запропонувати рішення ще на етапі планування; вони повинні пояснити студентам переваги «фліпування», щоб розвинути позитивне ставлення до цієї моделі навчання; педагоги повинні регулярно здобувати знання та вдосконалювати навички використання нових цифрових інструментів та інтерактивних методів навчання для підтримки «перевернутого навчання».

1. Brame, C. (2013). *Flipping the classroom*. Vanderbilt University Center for Teaching. URL: <https://cft.vanderbilt.edu/guides-sub-pages/flipping-the-classroom>.

2. Brinks Lockwood, R. (2018). *Flipping the classroom: What every ESL teacher needs to know*. Ann Arbor, MI : University of Michigan Press.

3. Chliaras, P. (2015). The flipped classroom. In *IATEFL Voices*. May-June 2015. Issue 244. P. 9.

4. Lage, M. J, Platt, G. J, & Treglia, M. (2000). Inverting the classroom: A gateway to creating an inclusive learning environment. *The Journal of Economic Education* 31: 30–43.

5. Voss, E., & Kostka, I. (2019). *Flipping Academic English Language Learning*. Experiences from an American University. Boston, USA : SpringerBriefs in Education. URL: https://doi.org/10.1007/978-981-13-8657-2_1.

6. Walvoord, B. E. F., & Anderson, V. J. (1998). *Effective grading: A tool for learning and assessment*. San Francisco, Calif. : Jossey-Bass Publishers.

КОН'ЮНКТИВ ТА ТЕМПОРАЛЬНІСТЬ В СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Ткачук Наталія Олексіївна,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри філології

Дані тези є тезами статті з можливими назвами «Модальність та темпоральність в сучасній німецькій мові» або «Взаємодія модальності та темпоральності в сучасній німецькій мові» (на прикладі темпоральних конструкцій).

Тема статті присвячується аналізу кон'юнктивних темпоральних конструкцій в сучасній німецькій мові, паралельно до (вже проведеного) аналізу індикативних темпоральних конструкцій.

Метою даних тез є насамперед представлення системи кон'юнктивних темпоральних конструкцій в сучасній німецькій мові паралельно до представлення системи індикативних темпоральних конструкцій.

До індикативних темпоральних конструкцій відносимо фінітивні та інфінітивні темпоральні конструкції.

Індикативні фінітивні темпоральні конструкції синтаксично складаються (i) лише з фінітивних індикативних форм дієслів, які не є допоміжними дієсловами, або (ii) з індикативних фінітивних форм дієслів, які є допоміжними дієсловами, та селегованих ними інфінітивних форм дієслів, які не є допоміжними дієсловами. До індикативних фінітивних темпоральних конструкцій групи (i) відносимо: *Präsens Indikativ (Er kommt am Montag)*, та *Präteritum Indikativ (Er kam am Montag)*. До індикативних фінітивних темпоральних конструкцій групи (ii) відносимо: *Präsens-Perfekt Indikativ (Er ist am Montag gekommen)*, *Präteritum-Perfekt Indikativ (Er war am Montag gekommen)*, *Futur Indikativ (Er wird wahrscheinlich am Montag kommen)*, *Futur-Perfekt Indikativ (Er wird am Montag um 4 Uhr schon gekommen sein)*.

Інфінітивні темпоральні конструкції синтаксично складаються (i) лише з інфінітивних форм дієслів, які не є допоміжними дієсловами, або (ii) з інфінітивних форм дієслів, які є допоміжними дієсловами, та інфінітивних форм дієслів, які не є допоміжними дієсловами. До інфінітивних темпоральних конструкцій групи (i) належить: *Präsens Infinitiv (Er hofft, am Montag zu kommen)*. До інфінітивних темпоральних конструкцій групи (ii) належить: *Präsens-Perfekt Infinitiv (Er hofft, am Montag rechtzeitig gekommen zu sein)*.

До кон'юнктивних темпоральних конструкцій в сучасній німецькій мові належать лише фінітивні темпоральні конструкції. Ці конструкції синтаксично складаються (i) лише з фінітивних кон'юнктивних форм дієслів, які не є допоміжними дієсловами, або (ii) з кон'юнктивних фінітивних форм дієслів, які є допоміжними дієсловами, та селегованих ними інфінітивних форм дієслів, які не є допоміжними дієсловами. До кон'юнктивних фінітивних темпоральних конструкцій групи (i) відносимо: *Präsens Konjunktiv (Er komme am Montag)*, *Präteritum Konjunktiv (Er käme am Montag)*.

До кон'юнктивних фінітивних темпоральних конструкцій групи (ii) відносимо:

Präsens-Perfekt Konjunktiv (Er sei am Montag gekommen), *Präteritum-Perfekt Konjunktiv (Er wäre am Montag gekommen)*, *Futur Konjunktiv (Er werde am Montag kommen)*, *Futur-Perfekt Konjunktiv (Er werde am Montag um 4 Uhr schon gekommen sein)*, *werden-Präteritum Konjunktiv (Er würde am Montag kommen)*, *werden-Präteritum Perfekt Konjunktiv¹ (Er würde am Montag gekommen sein)*.

Таким чином, як показав наведений перелік індикативних та кон'юнктивних темпоральних конструкцій сучасної німецької мови, аналіз синтаксису кон'юнктивних конструкцій має включати аналіз лише фінітивних темпоральних конструкцій.

Аналіз семантики кон'юнктивних темпоральних конструкцій передбачає насамперед відповідь на питання про роль ознаки «спосіб» (Modus) фінітивних

¹ Йдеться про конструкції «würde+Infinitiv I» & «würde+Infinitiv II», іншою термінологією «würde+Infinitiv Präsens» & «würde+Infinitiv Perfekt».

дієслівних форм для модальної інтерпретації речення¹. Чи виявиться ознака Modus лише формальною ознакою фінітивних дієслівних форм та такою, яка не несе жодної модальної семантики?

Наступним, а одночасно й найважливішим, пунктом аналізу семантики кон'юнктивних темпоральних конструкцій є визначення відношення часового параметру «Час спостереження²» (Betrachtzeit) для ситуації речень з кон'юнктивними конструкціями до часового параметру «Час орієнтування³» (Orientierungszeit). До варіантів такого відношення відносимо « $t_{\text{спт}}$ не-перед $t_{\text{орт}}$ » та « $t_{\text{спт}}$ перед $t_{\text{орт}}$ ». Важливим питанням розгляду часового параметру «Час спостереження» є питання про визначення єдиного параметру для аналізу індикативних та кон'юнктивних темпоральних конструкцій.

Аналіз (в певних рамках) кон'юнктивних конструкцій має ще раз підтвердити, що є оправдано та правильно вести мову (i) про темпоральні конструкції, які несуть темпоральну інтерпретацію речення, а не про дієслівні часові форми, та (ii) про ознаку «Modus», як про лише формальну ознаку дієслівних фінітивних форм. При підтвердженні останнього виявиться необхідність перегляду дієслівної категорії способу (Modus).

1. Fabricius-Hansen C., Solfjeld K., Pitz A. Der Konjunktiv. Formen und Spielräume. *Stauffenburg Verlag. Reihe Linguistik*. 2019.

2. Duden. Die Grammatik. 2016. 9 Auflage

3. Tkatschuk N. Zeit ohne Tempus. Zur temporalen Interpretation satzwertiger Infinitive im Deutschen. *Stauffenbrug Verlag. Reihe Studien zur deutschen Grammatik*. 2011.

СУЧАСНА ГУМАНІТАРНА ФАХОВА КОМУНІКАЦІЯ ТА ЇЇ ЛІНГВІСТИЧНІ АСПЕКТИ БУТТЯ ТА РОЗВИТКУ

Турчин Володимир Васильович,
кандидат філологічних наук,
кафедра німецької філології

Мовна картина світу завжди приваблювала науковців. Цей інтерес викликаний тим, що вона є самим відображенням життя у всіх його проявах, явищах, подіях, феноменах, що в більшості випадків не бувають однозначними, монохромними, а складаються із серії чинників та сторін, деяких аспектів, яким часто присвячують своє життя окремі творчі особистості, цілі гільдії вчених, школи, вони можуть стати навіть підґрунтям певної ідеології, не говорячи вже про рядових носіїв та творців цього мовного відображення і конструювання світу. Мовна картина світу є свідченням діалектичності існування людської цивілізації, саме аспекти розвитку якої є рушієм існування та життя. У лексико-

¹ Ознака «Modus» розглядатиметься паралельно до ознаки «Tempus» (для аналізу індикативних конструкцій)

² $t_{\text{спт}}$

³ $t_{\text{орт}}$

графічних джерелах під мовною картиною світу розуміють сукупність знань про оточуючий людину світ, які втілені у мовній формі, що є відображенням у мові уявлення даного мовного колективу про побудову, елементи та процеси дійсності. Картина світу (А.М. Щукин), як центральне поняття концепції людини, що виражає специфіку його буття, являє собою цільний, глобальний образ світу, який є результатом всього духовного життя людини. Відображення цього світу в одиницях тексту та текстах, що створюються за допомогою засобів мови, і утворюють мовну картину світу [1, с. 391], яка є динамічним, спектральним явищем, і саме через те, що вона не може бути константною у певному тривалому часовому проміжку, становить актуальність дослідження.

Невербальний феномен комунікації є безумовно дуже важливим чинником спілкування, на який в попередні століття звертали недостатню увагу, а іноді практично повністю ігнорували. Невербальними в науці вважаються такі засоби спілкування, які забезпечують його у різний спосіб без використання мовних засобів. Психологи вважають, що у процесі взаємодії людей від 60 до 80% комунікації здійснюється за рахунок невербальних засобів і тільки від 20 до 40% за рахунок вербального спілкування, тому у сучасній науці мова невербального спілкування є об'єктом вивчення при оволодінні мовою як засобом спілкування. Головними невербальними засобами спілкування (НЗС), які його супроводжують і впливають на ефективність, є: жест – соціально відпрацьований рух, що передає психічний стан людини; міміка – динамічне вираження обличчя в момент спілкування; поза розмовляючих – поза комунікантів відносно один одного; зовнішність (зовнішній вигляд), що часто розкриває стан людини. НЗС відіграє допоміжну роль, однак, за своїм посередництвом передає значну частину інформації, взаємодіє з мовленням або заміняє його. Так чи інакше НЗС органічно входять у комунікативну систему тієї, або іншої мови [2, с. 174–175].

Важливим тут є поняття психологічного часу (Т. Титаренко), який не співпадає ні з особистим, ні з соціально-історичним, ні з культурологічним, ні з біологічним, а є ціннісне бачення навколишньої дійсності, пристрасне, небайдуже відображення подій з точки зору міри самореалізації. У психологічному часі здійснюється своєрідний складний синтез біологічного і соціального часу, в якому розгортається людське життя і суттєву роль відіграє тут минуле, не тільки те, що пройшло і його вже не повернеш, але і те, що переходить у теперішнє та визначає його. В оволодінні минулим (А. Бергсон) якраз і лежить ключ до свободи та духовної творчості в широкому розумінні. Життєвий світ особистості в розвитку – ось головний чинник спілкування, причому гендерні особливості відіграють у цьому процесі далеко не останню роль. Ще В. фон Гумбольдт вважав, що жіноче начало, наприклад, простежується у працях Гомера, Платона й Есхіла, а чоловіче у Вергілія, Данте, Арістотеля, Евріпіда тільки тому, що у перших вражає уява, а в других розум [3].

Розрізняють в основному два види розуміння: безпосереднє та опосередковане. Для безпосереднього розуміння характерним є те, що досягається воно одразу, не вимагаючи зусиль, або яких-небудь мисленневих операцій і зливається зі сприйняттям предметів. Опосередковане розуміння розгортається поступово, проходячи низку етапів і ступенів та являє собою складну аналі-

тико-синтетичну діяльність, яка включає мисленнєві операції, де з'ясування психолінгвістичних механізмів породження спілкування є стрижневим питанням сучасної мовознавчої науки [4].

Проблемна ситуація – обов'язкова, смислеутворююча складова будь-якого процесу дослідження та пізнання. Формування внутрішньої проблемної ситуації – це набування нею в ході розгортання відповідних процесів розвитку і функціонування змістовно-структурної цілісності, завершеності, повноти як специфічного фрагмента психічного світу особи [5].

1. Щукин А. М. Лингводидактический энциклопедический словарь. Москва : Астрель ; АСТ ; Хранитель, 2007. С. 391.

2. Щукин А. М. Лингводидактический энциклопедический словарь. Москва : Астрель ; АСТ ; Хранитель, 2007. С. 174–175.

3. Титаренко Т. М. Жизненный мир личности: структурно-генетический подход : дисс. ... д-ра психол. наук спец. : 19.00.01 – «Загальна психологія, історія психології» / Киевск. нац. ун-т ім. Т. Шевченко. Киев, 1994. 305 с.

4. Коваленко А. Б. Психологія розуміння : монографія. Київ, 1999. 183 с.

5. Фурман А. В. Психолого-педагогічна теорія навчальних проблемних ситуацій : дис. ... д-ра психол. наук спец. : 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Київськ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 1993. 449 с.

КЛЮЧОВІ ХАРАКТЕРИСТИКИ КОНЦЕПТУ *ЧИСТОТА* В НІМЕЦЬКІЙ МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ (на основі ядрового компонента *rein*)

Угрюнюк Ростислав Васильович,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри німецької філології

Мовна картина світу – це сукупність уявлень, що склалася історично в повсякденній свідомості народу і відобразилася в мові [1]. Картина світу будується на відчуттях, уявленнях, сприйнятті й мисленні людини, диктує норми поведінки, систему цінностей. Одним з ключових фрагментів у німецькій МКС є семантичне поле *чистоти*, яке є відображенням відповідного фрагмента концептуальної картини світу – концепту SAUBERKEIT [4, с. 112].

У дослідженні був використаний метод корпусного аналізу [3] для добору мовного матеріалу (Мангеймський корпус, COSMAS) [2].

Відповідно до викладеного матеріалу, найчастотнішими ознаками концепту SAUBERKEIT за компонентом *rein* є – емоційна, що вказує здебільшого на емоційний ступінь інтенсивності почуттів радості, втіхи (*reines Vergnügen*, 3019, *reine Freude*, 2172), напр., *Elternabend sind wie Prostatavorsorge – kein reines Vergnügen* [Berliner Morgenpost, 25.03.2017: 2; Don't feed the Trolls].

– Адаптивна ознака, яка вказує на попередній досвід: знання, уміння, навички (*reine Vernunft*, 2284), напр., *Die reine Vernunft, sie zwingt zur Zusam-*

menarbeit mit Berlin... [Süddeutsche Zeitung, 17.03.2016: 6; Geballte Faust, gebremster Zorn].

– Ознака екологічності (*reine Luft*, 2205; *reines Wasser*, 1258), що вказує на якісні умови проживання людини, напр., *Der BUND war vor Gericht gegangen, um die Stadt zu zwingen, mehr für reine Luft zu tun – und hatte recht bekommen* [Hamburger Morgenpost, 13.03.2015: 8; Öko-Schlappe für die Grünen].

– Ознака почуття моральної відповідальності (*reines Gewissen*, 2482), що вказує на духовне очищення, чисту совість, напр., «*Damit ich ein reines Gewissen habe, behalte ich das Geld nicht, sondern spende es für einen guten Zweck.*» [SonntagsZeitung (Tages-Anzeiger), 14.05.2017: 2; Lobbys holen mehr Politiker ins Boot denn je].

– Ознака відповідності (а), що спрямована на об'єктивну реальність, яка не залежить від спостерігача чи суб'єктивного сприйняття (*reine Wahrheit*, 1229; *reine Abzocke*, 628), напр., *Niemand sollte davon ausgehen, in den Akten die reine Wahrheit zu finden* [Berliner Zeitung, 13.12.2019: 9; Liebe Leserinnen, liebe Leser]; відповідності якості, що вказує на економічну систему суспільства (168), напр., *Jetzt hat sie auffallend behutsam reagiert und betont, dass die Deutschen in einer Sozialen Marktwirtschaft und nicht im reinen Kapitalismus leben* [Süddeutsche Zeitung, 26.04.2005: 4; In einem Land vor unserer Zeit].

Менш вагомою виявилась ознака відповідності певним стандартам, нормам щодо чистоти продукту (б) (*reines Gold*, 351; *reines Silber*, 59).

Найменш релевантними є ознака якості у прибиранні територій населених пунктів (*reine Stadt*, 10; *reiner Ort*, 28; *reine Straße*, 1) та енергетична ознака, що полягає у використанні чистих технологій у виробництві електроенергії (3).

Висновки. Отже, найчастотнішими ознаками концепту SAUBERKEIT за ядровим компонентом *rein* є емоційна, що вказує здебільшого на емоційний ступінь інтенсивності почуттів, усвідомлення моральної відповідальності, ознака відповідності, адаптивності, екологічності. Менш вагомими виявились ознака прояву властивостей характеру (позитивних / негативних). Нерелевантними є ознака якості у прибиранні територій населених пунктів, ознака відповідності певним стандартам, нормам щодо чистоти продукту, когнітивна ознака, що спрямована на пізнавальні процеси людської психіки, енергетична ознака, що полягає у використанні чистих технологій у виробництві електроенергії.

Зіставивши результати досліджень зі словом-репрезентантою *sauber* [5] та ядровим компонентом *rein* нами були виявлені здебільшого ознаки, які не описуються домінантою.

Таким чином, *Sauberkeit* в уяві носіїв німецької мови здебільшого вказує на характеристики, які відображають якість життя людини, її духовне очищення та спосіб поведінки.

У перспективі слід проаналізувати ще й інші компоненти, що описують концепт ЧИСТОТА.

1. Левицкий В. В. Семасиология : монографія. Винница : Нова Книга, 2006. 512 с.

2. Мангеймський корпус німецької мови (COSMAS). URL: <http://www.ids-mannheim.de>.

3. Остапович О. Я. Корпусний метод у вивченні іноземних мов. Мультимедійна техніка на службі емпіризму. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «теоретичні та методологічні проблеми дослідження іноземних мов»*. Київ, 2008. С. 36–40.

4. Приходько А. Н. Концепты и концептосистемы : монография. Днепропетровск : Белая Е. А., 2013. 307 с.

5. Uhryniuk R. V. Hauptmerkmale des Konzepts SAUBERKEIT im deutschen Welt-Sprach-Bild. *Moderne Germanistik auf der Suche nach einer neuen Identität: Interdisziplinär, Interkulturell, International* : Thesenband. 27. September – 28. September. Ivano-Frankivsk, 2019. S. 155–156.

Факультет історії, політології і міжнародних відносин

ПРОБЛЕМА МАЙНОВИХ ВІДШКОДУВАНЬ У ПОЛЬСЬКО-НІМЕЦЬКИХ ВЗАЄМИНАХ

Бойчук Орест Ігорович,
старший викладач кафедри міжнародних відносин

Відносини між офіційним Берліном та Варшавою після повалення Берлінського муру доволі часто ставали заручниками історичних питань, які в той чи інший термін впливали на якість двосторонніх відносин.

Історичні питання, які в різний спосіб трактувалися обома сторонами, ставали частиною доволі довгої дискусії щодо того хто є злочинцем, а хто є жертвою у Другій світовій війні, яка, схильні констатувати, триває і тепер. Трактування минулого у двосторонніх відносинах ставало частиною формування ідентичності двох націй, які особливо концентрувалися, та і досі концентруються на Другій світовій війні.

З іншого боку трактування минулого несло в собі й економічний підтекст, а виставлення вимог щодо відшкодувань могли мати значні втрати економічного характеру для обох сторін. Польсько-німецькі відносини стали прикладом того як історія та історичні події стають заручником політичної кон'юнктури та економічної доцільності, а трактування історичних фактів ставали то каталізатором поглиблення співпраці, то причиною кризових ба навіть конфліктних явищ у взаєминах між офіційним Берліном та Варшавою.

Після падіння Берлінського муру спостерігається активність Союзу Вигнаних у двосторонніх відносинах та інтенсифікуються його претензії щодо реституційних вимог.

Ще під час переговорного процесу щодо підвселдження нового польсько-німецького кордону у 1990 р., Г. Коль затугував з рішенням про визнання кордону побоюючись втрати електоральної підтримки зі сторони депортованих німців.

У цей час у польсько-німецьких відносинах повертається проблема відшкодування для польських жертв нацизму. У результаті перемовин створено фонд «Польсько-німецьке поєднання» в рамках якого здійснювалися виплати щодо відшкодування для польських жертв нацизму. Та як заявляє теперішній директор фонду Я. Дека зазначив, що виплати радше несли символічний характер, ніж покривали всі втрати для польського населення [1, с. 151–152]. Загальна сума відшкодувань становила більше 700-та млн злотих [2].

Вирішення проблеми щодо відшкодування для польських громадян відбувалося в контексті активності Союзу Вигнаних, адже не було підписано окремого договору, а проблема вирішилася шляхом дипломатичного листування між К. Жаблінським та Д. Каструпом [3]. Останні два були главами переговорних місій щодо Договору про кордони [4].

Г. Коль вирішуючи це питання керувався кількома мотивами: по-перше, зменшення ризику втрати електоральної підтримки серед депортованих німців

на майбутніх виборах [5, с. 492]; по-друге, уникнути складних дебат у Бундестазі під час ратифікаційної процедури щодо Договору про кордони та Договору про добросусідські відносини (яка і так виникла з ініціативи Союзу Вигнаних) [6, с. 62]; по-третє, збереження міжнародно-правових угод про перемир'я [3].

З середини 90-х рр. зростає позовна активність депортованих німців, яка підсилюється у 2001 р. внаслідок створення «Прусської спілки», організації, яка: по-перше мала стосунок до Союзу Вигнаних та, по-друге, об'єднала позови депортованих німців, яких на той час налічувалося понад 20 тис. [7, с. 122].

У кінці 90-х рр. у польсько-німецький діалог повертається проблема особистих відшкодувань для польського населення, які стали жертвами нацистського режиму. У результаті міжнародного контексту відшкодувань для жертв нацистського режиму Польща отримує чи не найбільшу суму відшкодувань для польського населення та посідає друге місце після Ізраїлю за сумую отриманих коштів [8, с. 152].

Дебати навколо майнових відшкодувань як правило точилися у руслі досягнення історичної справедливості, а домінантним питанням стала дихотомія «жертва-злочинець». Кожна сторона звинувачувала один одного в тому, що вона злочинець та здійснила злочини проти цивільного населення.

Перед офіційним вступом проблема реституційних вимог частково вирішилася. Під час свого візиту до Варшави в рамках вшанування жертв Варшавського повстання у серпні 2004 р., тодішній канцлер заявив чітку відмову від дипломатичної підтримки депортованих німців у їх намаганнях щодо відшкодування на майданчиках спеціалізованих міжнародних судів [9]. Через два місяці того ж року створюється за ініціативи польського та німецького прем'єрів, Є. Бузека та Г. Шрьодера, спеціальна комісія праників Барча та Фройвайна, яка чітко зазначила, що проблема реституційних вимог не має правових підстав [10].

Реституційна проблематика частково вирішилася відмову Європейського суду з прав людини розглядати скаргу Прусської спілки 7 жовтня 2008 р. про відшкодування для 23 осіб [11].

На фоні загострення реституційних вимог, Сейм Польщі у жовтні 2004 р. приймає Заяву, у якій заявляє про те, що Польща до цих пір не отримала відшкодування за наслідки Другої світової війни [12]. Документ вперше офіційно підняв репараційну проблематику на офіційному рівні. А втім уряд Є. Бузека відмовився виконувати статті Заяви, а вимоги вважав популістськими. Популізм заяви підтверджували два факти: результати соціопитування Центром дослідження публічної думки [13] та майбутніми парламентськими і президентським виборами.

Консервативні політики, серед яких і Л. Качинський заявляв про те, що Польща не отримала відповідної компенсації за знищення Варшави. Л. Качинського підтримав і консервативний тижневик «Wprost».

Проблема репараційних вимог на той час відійшла з польсько-німецького дискурсу та повернулася у 2017 р. і триває надалі, де обидві країни сперечаються про репараційні виплати.

Проблема майнових відшкодувань у двосторонніх відносинах між Варшавою та Берліном наштовхує на кілька принципово важливих висновків. По-перше, часто зростання майнових вимог у двосторонніх відносинах помічалось

під час виборчих кампаній у обох країнах, що свідчить про те, що політики намагалися отримати електоральні переваги шляхом дискусій щодо історичної пам'яті. По-друге, майнові вимоги в основному мали підтримку серед законодавчих органів в обох країнах, а ось уряди підходили прагматично до двосторонніх відносин, тим самим не приймали конкретних офіційних дій щодо отримання відшкодувань. По-третє, останні репараційні вимоги, які наново з'явилися у 2017 р. і звучать зі сторони офіційної Варшави є доволі серйозним викликом для двосторонніх взаємин, адже їх підтримує уряд. По-четверте, дискусії щодо відшкодувань ставали частиною більш ширшої дебати щодо трактування подій пов'язаних з Другою світовою війною.

1. Deka J. Niemieckie świadczenia dla robotników przymusowych i niewolniczych. *Przegląd Zachodni*. 2005. Vol. 2. S. 138–154.

2. Sułek J. Niemiecka pomoc humanitarna i finansowa w latach 1991–2004 dla poszkodowanych przez III Rzeszę w Polsce. Problemy polityczne i prawne. *Problem reparacji, odszkodowań i świadczeń w stosunkach polsko-niemieckich 1944–2004* / pod red. W. M. Góralski. Warszawa : Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, 2004. S. 337–376.

3. Kranz J. Polsko-niemieckie kontrowersje prawne – próba bilansu. *Przełom i wyzwanie. XX lat polsko-niemieckiego Traktatu o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy 1991–2011* / pod red. W. M. Góralski. Warszawa : Elipsa, 2011. S. 477–520.

4. Sułek J. Historia powstania traktatu dobrosąsiedzkiego RP–RFN z 17 czerwca 1991 roku (ze wspomnień głównego negocjatora). *Przegląd Zachodni*. 2011. Vol. 2. S. 3–45.

5. Żurek R. Zwischen Nationalismus und Versöhnung. Die Kirchen und die deutsch-polnischen Beziehungen 1945–1956. Köln : Böhlau Verlag, 2005. 432 S.

6. Lange S. Der Erinnerungsdiskurs um Flucht und Vertreibung in Deutschland seit 1989/90. Vertriebenenverbände, Öffentlichkeit und die Suche nach einer 'normalen' Identität für die «Berliner Republik». Heidelberg : Universität Heidelberg, 2013. 254 S.

ГОСПОДАРСЬКО-АДМІНІСТРАТИВНІ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНЦІВ НА СЕСІЯХ ГАЛИЦЬКОГО КРАЙОВОГО СЕЙМУ (1908–1914 рр.)

Водославський Тарас Сергійович,
аспірант за спеціальністю 032 –
Історія та археологія

Згідно виданого австрійським імператором Францом-Йосифом I 26 лютого 1961 р. конституційного закону – «лютневого патенту» – в Королівстві Галичини і Лодомерії з Великим князівством Краківським було створено Галицький крайовий сейм. Сеймові повноваження фактично зосереджувалися навколо

кількох основних сфер життя населення краю, зокрема культурно-освітньої, господарсько-адміністративної, бюджетно-фінансової та ін. [1, с. 9–10].

Проаналізувавши стенографічні протоколи засідань Галицького крайового сейму («Sprawozdanie Stenograficzne z Rozpraw Galicyjskiego Sejmu Krajowego», назва з часом змінювалася) за 1908–1914 рр., нами виділено кілька основних напрямків роботи українського представництва з господарсько-адміністративних питань і визначено кількість внесків у досліджуваний період – 207, які ставилися українськими послами з метою вирішення цих проблем. Зокрема, в господарській сфері ініціативи послів-українців поділено на такі, що стосувалися допомоги місцевому населенню через різноманітні природні лиха – 80 внесків, питання інфраструктури краю – 71, розвиток сільського господарства – 11, соціальні проблеми – 9. Водночас до адміністративної сфери віднесено внески щодо прийняття деяких законодавчих актів або внесення в них поправок – 24, а також створення нових адміністративних одиниць та судових округів у Галичині чи змін в їхньому складі – 12 [2, с. 21–115; 3, с. 23–123; 4, с. 15–60; 5, с. 11–26; 6, с. 5–99].

Аналіз стенограм засідань, також допоміг визначити, яку кількість внесків в господарсько-адміністративній сфері подавали різні українські політичні сили. Зокрема, під час каденції 1908–1913 рр. українське сеймове представництво складалося з двох фракцій: «Українсько-руського соймового клубу», куди входило 13 народовців та троє радикалів, і «Русского клубу», сформованого дев'ятьма москвофілами. За цю каденцію члени Української національно-демократичної партії (далі – УНДП) поставили на розгляд Галицького сейму 94 внески, Української радикальної партії (далі – УРП) – 14, Русскої народної партії (далі – РНП) – 48 [2, с. 21–115; 3, с. 23–123; 4, с. 15–60; 5, с. 11–26]. В каденції 1913–1914 рр. існувала єдина українська фракція – «Український соймовий клуб», яка складалася з 23 представників УНДП, шести членів УРП та двох безпартійних діячів. Винятком був тільки член РНП Дмитро Марков, який не входив до фракції, а також не запропонував жодного внеску. Протягом 1913–1914 р. народовці подали в сейм 44 пропозиції, радикали – п'ять, безпартійні Михайло Новаківський – дві, Михайло Король – жодної [6, с. 5–99].

Таким чином, у діяльності українського представництва Галицького сейму значне місце належало вирішенню проблем місцевого населення в господарсько-адміністративній сфері. Зокрема, за 1908–1914 рр. українськими депутатами було поставлено 207 внесків з цих питань, з яких під час дев'ятої каденції (1908–1913 рр.) – 156, а в ході десятої (1913–1914 рр.) – 51, при цьому найбільшу кількість зафіксовано в 1908–1910 рр. – 150. У середньому кожен український депутат, не враховуючи послів-вірилістів, що за свідченням стенограм, не висували на голосування своїх пропозицій, подав на розгляд сейму 6,24 внеску для каденції 1908–1913 рр. та 1,59 для каденції 1913–1914 рр., що була перервана початком світової війни. Крім того, в 1908 – 1913 рр. українська сеймова репрезентація була представлена трьома різними політичними силами, тому нами підраховано, що за час цієї каденції в середньому один посол від УНДП подав 7,23 внеску, РНП – 5,33, УРП – 4,66. Водночас попри очевидну перевагу у загальній кількості внесків представників УНДП над діячами з РНП та УРП, серед депутатів були такі, що проявляли більшу активність, тоді як деякі вели

себе в сеймі досить пасивно. На нашу думку, це певною мірою було пов'язано з політичною підготовкою конкретної особи чи її бажанням здійснювати активні дії на сеймовій арені, а не з її партійною приналежністю. Так, за каденцію 1908–1913 рр. народовець Л. Винничук поставив 20 внесків, москвофіл К. Сенник – 11, радикал І. Макух – сім, для порівняння, діяч москвофільського спрямування В. Дудикевич та політик радикального напрямку І. Сандуляк – лише по-одному.

1. Чорновол І. 199 депутатів Галицького сейму. Львів : Тріада плюс, 2010. 228 с.

2. Stenograficzne Sprawozdania z Pierwszej Sesyj Dziewiątego Peryodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem z roku 1908 od 15. Września do 5. Listopada 1908. T. 1. Posiedzenie 1–36 [całość]. 2308 s.

3. Stenograficzne Sprawozdania z Pierwszej Sesyj Dziewiątego Peryodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem z roku 1909 i 1910 od 16. Września do 16. Października 1909 i od 11. stycznia do 19. Lutego 1910. T. 2. Posiedzenie 37–84 [całość]. 5035 s.

4. Stenograficzne Sprawozdania z Pierwszej Sesyj Dziewiątego Peryodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem z roku 1910 od 22. Września do 18. listopada 1910. T. 3. Posiedzenie 85–113 [całość]. 6109 s.

5. Stenograficzne Sprawozdania z Pierwszej Sesyj Dziewiątego Peryodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem z roku 1913 od 18-gomarca do 2-go kwietnia 1913. T. 5. Posiedzenie 120–122 [całość]. 6437 s.

6. Stenograficzne Sprawozdania z Pierwszej Sesyj Dziesiątego Peryodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem z roku 1913/14 od 5. grudnia 1913 do 14. marca 1914. [całość]. 1665 s.

ТРАНСКАРПАТСЬКІ ШЛЯХИ ТА ЇХ РЕГІОНАЛЬНІ ЛАНДШАФТНО-ГЕОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ

Буянко Марко Зеновійович,
аспірант за спеціальністю 032 –
Історія та археологія

Карпати – гірський масив, що простягається у вигляді випуклої на північний схід дуги, довжиною майже 1500 км. Та шириною 120–430 км у межах Польщі, Словаччини, Угорщини, України та Румунії. Українські Карпати простягаються смугою завдовжки понад 270 км. І завширшки 100–110 км. З північного заходу на південний схід у межах Закарпатської, Львівської, Івано-Франківської та Чернівецької областей. Зовнішню смугу Українських Карпат становлять Східні Бескиди, Горгани та Покутсько-Буковинські Карпати, або Скибові Карпати. В їх центральній частині знаходиться Верховинський хребет з низько-

гірним рельєфом і багатьма перевалами. Верховинські, або вододільні Карпати займають центральну, занижену (700–900 м) частину гірської системи. У верхів'ях Дністра та Стрия вони мають ширину 35 км. І звужуються до 10 км. На південному сході. Найвищим є вододільний хребет, який простягається від р. Уж до верхів'я р. Ріка. Він має звивисті лінії гребенів і розчленовані схили. Низькі місця Верховинсько-Вододільного хребта, схили якого прорізані верхів'ями річок, відомі своїми зручними перевалами: Ужоцьким, Верецьким, Вишківським, або Торунським, та Яблуницьким [3].

Карпатські перевали були доступні і проходими ще з давніх давен. Дороги були магістральними нитками, які зв'язували міста та народи. Чи не одним із можливих маршрутів для проходження через гори були річкові долини, які глибоко врізаючись у гірські хребти, доволі часто були розділені між собою незначними висотами, а це своєю чергою сприяло полегшенню проходження шляху. Уздовж карпатських рік, найголовніших шляхів, у місцях виходу соляної ропи споконвіку йшло розселення народів. Це прослідковується на основі писемних джерел. Як підрахував М. Рожко в Київському та Галицько-Волинському літописах впродовж 150 років понад 120 разів хтось їхав на «Угри», або вертався звідти [4]. Важливі міжнародні шляхи проходили з Русі через Карпати на південь. Серед них можна виділити такі: з долини річки Стрий до села Висоцьке, звідти на Кривку, Лихобору до Верецького, або Висоцького перевалу [2]. Цей шлях називався Руським шляхом і був одним із найдавніших і основних шляхів сполучення із Закарпаттям. Зі Стрия ішов шлях вгору по ріці Опір через села Тухля, Хащоване, Ялинковате, між горами Бишець і Чорна Ріпа на ріку Великий Аг і до Хуста. З міста Долина везли товари вгору по ріці Свіча на ріку Мізинку, в село Вишків на ріку Бистру, через Лопушну в Хуст, з Надвірної через Зелену, Рафаїлів, через лісисті хребти і села Брустури і Мокра на ріку Тересву і далі вздовж по ріці в Тячів. З Делятина по долині ріки Прут, через села Татарів, Яблоницю, Ясиня, в долину ріки Чорної Тиси і по ній в Сигот [1].

Практично за всіх часів сухопутні шляхи, і навіть міжнародні нічим не відрізнялися від простих польових доріг. Велику роль у житті жителів Карпат відігравали вузькі стежки (піхурки, піхтурки, плаїчки), які сполучали між собою розкидані по горах хати, також вони заводили до лісів і йшли до інших сіл. Долинами рік проходили ґрунтові, або кам'яні дороги, що у гірській місцевості запобігало їх повному розмиванню під час повеней. Їх будували за рахунок місцевих громад. Ремонтували їх селяни, відробляючи повинність (шарварок). Також існували стежки для прогону худоби (сутки) вузькі проходи поміж воринням які оточували кожен садibu, або стояли на кордонах сіл. Комунікація через потоки і ріки здійснювалася кладками, містками та мостами. У мілких місцях ріку чи потік переходили по виступаючому з води камінню. Там де ріка глибша, через воду перекидали кладки – одну, або дві колоди, затесані з одного або чотирьох сторін. Також на ріках будувалися пішохідні мости зі смереки і з обов'язковими поруччями по боках. Найпростішими способами транспортування було перенесення їх людиною, або превіз на конях. Для перенесення речей в Карпатах широко використовувалися «бесаги» – подвійні мішки із вовняної картратої тканини, вгорі стягнуті шнурком. Їх перекидали через плече, або вючили на коня. Вози в Карпатському регіоні також відрізнялися, вони

були вужчими і довшими, у зв'язку з вузькими гірськими дорогами. Крім того віз мав і гальмо з ланцюга, яке було необхідне при спусканні з гори. На возах возили дерево, камінь, господарські продукти, а також їздили на ярмарки та торги. Основною тяговою силою слугували бики та коні.

1. Гошко Ю. Г. Промисли й торгівля в Українських Карпатах. Київ : Наукова Думка, 249 с.

2. Кобільник К. Руська Путь. *Літопис Бойківщини*. Самбір, 1933. № 2. С. 49.

3. Рожко М. Ф. Архітектура та Система оборони Українських Карпат у княжу добу. Львів : БаК, 2016. 29 с.

4. Рожко М. Ф. Міста, дерев'яне будівництво, наскельні та оборонні споруди Карпат IX–XIV ст. *Етногенез та етнічна історія населення українських Карпат*. Львів, 1999. Т. 1 : Археологія та антропологія. С. 361–460.

НАЦІОНАЛЬНО-КОНФЕСІЙНИЙ СКЛАД НАСЕЛЕННЯ ПІДКАРПАТСЬКОЇ РУСІ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД

Глінка Богдан Іванович,
аспірант за спеціальністю 032 –
Історія та археологія

Після закінчення Першої світової війни Закарпаття знаходилося на межі тотальної розрухи спричиненої військовими діями на території регіону, призвом до армії Австро-Угорщини, еміграційних процесів тощо. Ці фактори спричинили до уповільнення приросту населення після війни. Зокрема у 1915, 1917, 1918 рр. приріст населення перетнув від'ємний показник на рівні від 1,5 до 10%. Тільки у 1916 р. показник приросту населення перетнув плюсову межу у +1,5% [3, с. 41]. Про, що свідчать дані про кількість населення за 1880–1930 рр., за якими впродовж 1920–1921 рр. кількість населення Закарпаття зросла тільки на 9 тис. осіб з 595 589 до 604 593 осіб [3, с. 29].

У 1921 році уряд Чехословаччини провів перепис населення Підкарпатської Русі. На основі статистичних матеріалів нам відомо, що населення Підкарпатської Русі на 1921 р. складає 604 593 осіб – 19975 чехословаки, 10 268 – німці, 105 690 – мадяри, 375 500 – русини, 315 – поляки, 80 717 – євреї, 11 427 – інші національності [1, с. 79]. Найчисельнішими нацменшинами в Підкарпатській Русі були мадяри, євреї, чехословаки, німці.

З 1921 по 1930 рр. відбувається значний приріст населення порівняно із післявоєнними роками з 1.5% до 19.97% у кількісному відношенні населення збільшилось з 60 4593 до 72 5357 осіб. Серед яких 71 7831 особа постійно проживає на території Підкарпатської Русі і 7 526 осіб мають тимчасове проживання, станом на 1 грудня 1930 року [2, с. 32]. Русинська національність зросла на 19.98% (44 6916 осіб), мадярська на 5.58% (109 472 особи), чехословацька на 71.74% (33961 особа) спричинене специфікою еміграції чехів та словаків всередині Чехословаччини, німецька на 28.31% (13 249 осіб), польська зменшилась

на 46.64% (до 139 осіб), єврейська на 14.48% (91 255 осіб), представників інших національностей на 23.54% (14 117 осіб) [2, с. 47].

Ще одним фактором, який впливав на кількісний та національний склад населення Підкарпатської Русі були еміграційні процеси. Надзвичайне збільшення кількості іноземців у Словаччині та Підкарпатській Русі спричинене тим фактором, що під час останнього перепису національність була встановлена набагато точніше, ніж у 1920 р., а також економічним фактором, зокрема значний економічний розвиток Підкарпатської Русі, яка на початок ХХ ст. була найвідсталішим регіоном Чехословаччини. У 1920 р., кількість іноземців на території Підкарпатської Русі становила 6 862 особи. У 1930 р. кількість іноземців збільшилась до 16 228 осіб. Серед яких іноземців за статусом проживання були поляки, австрійці, німці, мадяри, турки та інші [2, с. 50].

У 1933–36 рр. населення Підкарпатської Русі зросло на 37 018 осіб до 798 313 осіб [4, с. 20]. На 1936 р. приріст населення за національностями виглядає наступним чином: чехословаки – 354 особи, русини – 8 086 особи, німці – 205 осіб, мадяри – 1 001 особа, поляки – 2 особи, євреї – 1 000 осіб, інші національності – 313 особи [4, с. 22].

Вже за даними перепису національностей 1938 року населення складало понад 725 тисяч людей: русинів 401 тис., німців 132 тис., мадяр 109 тис., євреїв 91 тис., румун 13 тис. [4, с. 28].

Протягом 1921–1930 рр. відбуваються зміни у конфесійній структурі як Чехословаччини загалом, так і в Підкарпатській Русі. На відміну від русинів та євреїв, усі інші нації Чехословаччини й Підкарпатської Русі розвивались під впливом західної культури і тому належали здебільшого до Римо-Католицької Церкви. Тому представники інших національностей, як чехословаки, німці, румуни та інші сповідують на 90% римо-католицизм, інші 10% включають в себе інші конфесії [2, с. 53].

Тому, розподіл віруючих на 1930 р. виглядає наступним чином: римо-католики – 69 262, греко-католики – 35 9167, євангелісти – 74 173, чесько-братчики – 3 140, німецькі євангелісти – 85, аугсбургські євангелісти Сілезії – 5, аугсбургські євангелісти Словаччини і Закарпаття – 1 592, протестанти Словаччини і Закарпаття – 70 833, православні – 112 034, старокатолики – 19, іудеї – 102 512, інші – 970, атеїсти – 4 972. Як бачимо порівняно із конфесійним розподілом населення у 1920 р., де загалом було 5 конфесій, то у 1930 р. простежується збільшення конфесій, зокрема за рахунок поділу реформаторської церкви на різні течії, а також збільшення кількості атеїстів в Підкарпатській Русі [2, с. 51].

У 1935 р. приріст населення за релігійною ознакою виглядає наступним чином: римо-католики – 784, греко-католики – 7 017, євангелісти і протестанти – 727, чехословацькі брати – 19, православні – 2 324, іудеї – 1 848. Порівнюючи даний приріст осіб за релігійною ознакою із приростом за 1930 р., то ми бачимо зниження приросту у 1935 р. представників усіх конфесій, крім православних [4, с. 23].

Отже, населення Підкарпатської Русі у 1920–1930-х рр. складалось з таких домінуючих національностей – русини, мадяри, євреї, німці, чехословаки. Впродовж міжвоєнного періоду їх відсоткове відношення загалом суттєво не

змінювалось. Щодо конфесійного складу населення, то у 1920–1930-х рр. домінуючими конфесіями були римо-католицизм, греко-католицизм, протестантизм (у 1930-х рр з'являються численні течії), православ'я, іудаїзм.

1. Черничко С., Фединець Ч. Наш місцевий вавилон: Історія мовної політики на території сучасного Закарпаття у першій половині ХХ століття (до 1944 року). Ужгород : Поліграфцентр «Ліра». 2014. 236 с.

2. Ceskoslovenska statistika. Scitani lidu v Respublike ceskoslovenske ze dne 1 brezna 1930. Praha : Ceskoslovenska statistika, 1930. Dil 1. 356 p.

3. Ceskoslovenska statistika. Scitani lidu v Respublike ceskoslovenske ze dne 1 brezna 1934. Praha : Ceskoslovenska statistika, 1934. Dil 1. 354 p.

4. Ceskoslovenska statistika. Scitani lidu v Respublike ceskoslovenske ze dne 1 brezna 1938. Praha : Ceskoslovenska statistika, 1938. Dil 1. 356 p.

СЛОВ'ЯНСЬКІ НАРОДИ У ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТАХ АВСТРІЇ ТА ТУРЕЧЧИНИ В ХVІ ст.

Дебенко Василь Зеновійович,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії слов'ян

Однією з найтрагічніших сторінок історії слов'янських народів стала боротьба за збереження власної культури та самобутності в протистоянні Австрійської та Османської імперій у ХVІ ст. Визначальною подією даного хронологічного відрізка стала катастрофічна поразка мадярського війська нанесена йому турецьким султаном Сулейманом I 29 серпня 1526 р. під Мохачем. Окрилені перемогою османи намагалися встановити свою владу на всій території Центрально-Східної Європи.

Перед загрозою турецького поневолення та у зв'язку із загибеллю в битві під Мохачем угорсько-чеського короля Лайоша II, сейми Угорщини та Чехії обрали своїм королем Фердинанда I Габсбурга. Ступивши на престол він приєднав слов'янські землі чеського та угорського королівств до Австрійської імперії. Так Австрія очолила боротьбу народів Центральної та Східної Європи в боротьбі з Османською імперією.

Слід зазначити, що майже безперервні малі військово-політичні конфлікти та великі війни між австрійцями та турками протягом ХVІ ст. стали важким тягарем для слов'янського населення. Особливо це яскраво простежується на прикладі Словаччини. Словацьке населення повинно було сплачувати до австрійської казни великі податки, нести тягар військового постою, його грабували армії Габсбургів, майже так само, як і турки.

Не менш важким було становище Сербії, Хорватії, Словенії та Боснії. Занепокоєні турецьким наступом Габсбурги в 70-х роках ХVІ ст. створили систему оборонних укріплень з цілої низки сербських і хорватських військових поселень уздовж австро-турецького кордону. Австрія намагалася використати в боротьбі з Туреччиною слов'янські народи.

Водночас, слід підкреслити, що війни між Австрійською та Османською імперіями призвели до значних демографічних змін серед слов'янських народів. Слов'яни не тільки сплачували великі державні податки, виконували феодалні повинності, але й зазнавали національного та релігійного гніту у вигляді онімечення, мадяризації, потуречення, ісламізації та окатоличення.

Таким чином, військово-політичні конфлікти Австрії та Туреччини негативно позначилися на етнополітичному розвитку слов'янських народів у XVI ст. Слов'янські землі стали театром безперервних воєнних зіткнень та військовим кордоном ворогуючих імперій. Місцеве населення зазнало жорстокого економічного, релігійного та національного гніту.

1. Гладкий В. Д. Славянський мир: I–XVI века. Москва, 2001.
2. Гудвин Дж. Величие и крах Османской империи. Москва, 2018.
3. Історія західних та південних слов'ян (з давніх часів до XX ст.) / за ред. проф. В. І. Ярового. Київ, 2001.
4. История Словакии. Москва, 2003.
5. История южных и западных славян. Москва, 1998. Т. 1.
6. Фрейдзон В. И. История Хорватии. Краткий очерк с древнейших времен до образования республики (1991 г.). СПб., 2001.

ЕТНІЧНІ МОТИВИ В ОДЯЗІ ГАЛИЦЬКИХ МІЩАН (20–30-ті рр. XX ст.)

Дрогобицька Оксана Ярославівна,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри етнології і археології

З кінця XIX століття у галицьке село почав проникати одяг міського типу без вираженої етнічної специфіки. У селах, наближених до повітових центрів, перехід на міську ношу відбувся ще перед Першою світовою війною, однак найбільш різкі зміни настали вже після неї. Тоді полотняні штани замінили європейські костюми, а кептарі чи кабати – плащі та жакети. Нова мода не оминула й головні убори. Якщо жінки ще ходили в хустинах, то чоловіки вже обирали кашкети й міські капелюхи. Традиційною залишилася тільки вишивка, якою прикрашали сорочки з фабричних матеріалів.

Новітні віяння у сфері моди переймала насамперед молодь. Поступово одяг, придбаний у місті, почав переважати. Полотняну ношу власного виробництва селяни вдягали лише до шлюбу або тримали, як казали у народі, «на смерть».

Саме в той час, коли село активно переходило на фабричний одяг, у містах зростає зацікавленість народним вбранням. Проте відбувалося повернення не до давньої ноші своєї місцевості, а до її більш-менш стилізованого аналогу. Народний стрій став частіше вживатися на різних концертах, національних святах і громадських зібраннях. Особливо модними були вишиті сорочки та

ляні сукні. При створенні спортивного одягу тогочасні модельєри широко використовували гуцульський орнамент і колористику.

Вагому роль у цьому процесі відіграв ілюстрований журнал «Нова хата». Він друкував зразки сучасного одягу, декорованого вишивкою, та статті, присвячені народній ноші. Автори публікацій давали поради як пристосувати традиційне вбрання до вимог часу і зробити його трендовим. Не меншою популярністю користувалися вказівки як заощадити й перешити старі речі для нового сезону.

Наприклад, у червневому випуску «Нової хати» за 1939 рік, авторка стверджувала, що в моді панують «молодість», «сільська сільветка» та «фантазія». Вона ж розмірковувала над питанням, що знайшла мода на селі, окрім крою та широких спідниць? «Навіть скромна, перефільтрована через міське сито французька сільська ноша доставляє квітчастих матеріалів, за якими шукають тепер парижанки. Що казали б вони, якби так натрапили на таке невикористане ще джерело, як наші села зо своїми полотнами, та нашими чинуватими, барвленими мальованками!» – стверджувала дописувачка [5, с. 19].

Вишуканий образ міщанок доповнював новий солом'яний капелюшок. До «передполудневої» суконки личив капелюх з квітами чи вуаллю, до полотняної – з грубої соломи, облямований стрічкою, до шовкових суконь – широкий з квітами й перами. Авторка допису стверджувала, що «найдемо там ще й овочі, що перетворять наші капелюшки в сади та городи». Вона ж закликала користуватися багатими народними джерелами, яким «можуть позавидувати паризькі елеганти» [5, с. 19]. Як додаток до цієї статті журнал опублікував зразки літніх суконь в стилі бойківської сорочки і навіть на основі борщівської чоловічої сорочки [4, с. 20–29].

Серед жіноцтва проводилися вечори з доповідями та рефератами щодо використання у одязі національних елементів. Громадська організація «Союз українок», а також редакція «Нової хати» навіть влаштовувала змагання на краще оздоблення сучасного костюму [3, с. 12]. У таких заходах, як правило, брали участь відомі галицькі діячки, вчительки та дружини священників. Наприклад, письменниця і педагог Ольга Дучимінська закликала жінок збирати вишивки й організувати музеї. Вона ж влітку разом із своїми товаришками по праці часто сама одягалася по-народному. Вбирала вишиту сорочку, шалюну спідницю та фартух (запаску) з грубого полотна. Волосся також заплітала на сільський лад – коси укладала навколо голови, а попід них прикріпляла гердан [1, с. 208].

Представники галицької інтелігенції, міщани вважали своїм обов'язком агітувати за збереження народної ноші. Деякі називали моду другим після горілки ворогом українського села, вказуючи на економічну сторону питання. Адже для незаможних селян, новий, не завжди практичний і міцний одяг, становив тільки зайву статтю витрат. Не випадково у народі казали: «На нозі сапян рипить, а в борщі трястя кипить».

Письменниця Володимира Жуковецька у статті «Як одягатися» наголошувала, що переймаючи модні новинки, слід пам'ятати про бездержавність і вбогість української нації [2, с. 12].

* Мальованка – широка спідниця з домотканого полотна, фарбована у домашніх умовах.

Отож, у міжвоєнний період посилилося проникнення міської культури, а особливо нової моди, в повсякденне життя міщан. Найбільш активні представники цієї верстви намагалися спрямувати модернізаційні процеси у належне русло. Вони організовували різні заходи для популяризації народної ноші, а також пропагували використання етнічних мотивів при оздобленні модного одягу.

1. Дучимінська О. Сумний Христос. Львів : Каменяр, 1992. С. 152–218.
2. Жуковецька В. Як одягатися. *Жіноча доля*. 1934. Ч. 5. С. 12.
3. Конкурс. *Нова хата*. 1928. Ч. 7–8. С. 12.
4. Ручні роботи. *Нова хата*. 1939. Ч. 11–12. С. 20–29.
5. УНА. Про льон, мальованки та капелюхи. *Нова хата*. 1939. Ч. 11–12. С. 19.

ПЕРСОНІФІКАЦІЯ ПОЛІТИЧНОГО КОНФЛІКТУ

Кобець Юлія Василівна,
кандидат політичних наук, доцент
кафедри політичних інститутів та процесів

Зіткнення інтересів у політичному житті відбувається в контексті боротьби за владу, вплив, прагнення до домінування чи до лідерства. Поняття лідерства визначається перш за все через взаємодію між людьми, в ході якої наділені реальною владою авторитетні люди здійснюють легітимний вплив на суспільство (чи певну його частину), котра добровільно віддає частину своїх політико-владних повноважень і прав.

Актуальною для розуміння природи і місця лідера в політичному конфлікті є ліволіберальна концепція американського вченого Чарльза Райта Міллса, який у своїй праці «Правляча еліта» на основі функціонального підходу до розуміння суті еліти доводив, що вона є не результатом інтелектуального, психологічного й морального переважання, а наслідком зайняття командних позицій у суспільній ієрархії [7, с. 24]. На думку вченого кожен інститут стабілізується лідером, який володіє правом контролю і санкціонування на всіх партнерів по інституту. В сучасному світі існує п'ять інституційних порядків: політичний, економічний, військовий, сімейний, релігійний [3, с. 66].

Німецький соціолог і філософ Р. Дарендорф стверджує, правляча група завжди зацікавлена у збереженні, а підлегла – у перерозподілі влади та авторитету [2, с. 142]. Так, відмічає Р. Дарендорф, для суспільства характерна нерівність по відношенню людей до розподільчої влади і звідси різні інтереси і прагнення, що викликає тертя, антагонізми і як результат – зміни в суспільстві [1, с. 10]. У кожному суспільстві, за думкою вченого, існують концентрати соціаль-політичних конфліктів.

Американський соціолог, конфліктолог Луїс Козер у праці «Функції соціального конфлікту» розглядав політичне лідерство через призму соціального конфлікту. Для вченого вихідним пунктом для аналізу політичного лідерства є

бачення, що в соціальній структурі будь-якого типу завжди існує привід для конфліктної ситуації, «оскільки час від часу в ній виникає конкуренція окремих індивідів з приводу дефіцитних ресурсів, престижу, влади» [5, с. 542].

Дж. Рекс у праці «Ключові проблеми у соціологічній теорії» (1961), створив абстрактну опозицію під назвою теорія порядку [6, с. 22]. Найпростіша схема протікання інституційного конфлікту за Дж. Рексом, може бути представлена в наступних процесах: у зрілому соціальному інституті невідворотно утворюється керівне ядро, яке з часом отримує ряд переваг в розподілі благ; в міру розвитку інтереси «правлячої еліти» й інших членів організації починають розходитись, привілейована група, маскуючись загальноприйнятими цінностями і стандартами, переслідує перш за все свої цілі; наростає напруженість між владними і обділеними групами, оголюється протилежність інтересів, які бажають зберегти статус-кво і прагнуть перерозподілу владних функцій; висувуються лідери опозиції, формується її ідеологічне оформлення, вирішення конфлікту приводить до змін, у результаті яких проходить замінаправлячої еліти, корекція цілей, інституціональної діяльності [4, с. 54–55].

Можемо запропонувати наступні фактори, за наявності яких, політичний лідер може стати потенційним учасником конфлікту. По-перше, це конфліктна свідомість як особливий стан суспільної чи особистісної свідомості, специфіка якого полягає в усвідомленні протидіючими суб'єктами несумісної протилежності своїх інтересів, ідеалів чи цінностей та перетворення їх на мотивацію конфліктної боротьби в політичному просторі. По-друге, домінування конфліктної поведінки у здійсненні політичних взаємодій. Таким типом поведінки переважно володіють політичні діячі авторитетного складу, які керуючись ідеями власної вищості та переваги, схильні жорстко домінувати, володарювати і руйнувати чужі цінності. По-третє, мета і цілі політичних лідерів не збігаються, або небажані для інших. По-четверте, якщо політичний лідер є представником соціальної спільноти, політичного інституту, який вже бере участь у політичному конфлікті.

Діючий суб'єкт політичного конфлікту формується в процесі політичної активності, але стає агентом конфлікту лише тоді, коли займає конкретну позицію. Керівники в суспільно-політичних організаціях, представники політичної еліти, політичні лідери – є суб'єктами конфлікту, оскільки, вони включаються в боротьбу за владу і перерозподіл ресурсів. У політичному конфлікті слід враховувати й соціальні чинники, які створюють умови для конфліктогенів. Таким чином, ми можемо вивести наступні позиції через наявність яких ми сприйматимемо політичне лідерство у політичному конфлікті: політичний лідер у політичному конфлікті як суб'єкт конфліктних прагнень, носій власних ідей, ідеалів, цінностей, які стають конфліктогенним фактором; політичне лідерство як об'єкт конфлікту. Тут ми перш за все маємо на увазі прагнення інших учасників конфліктів зайняти посаду, отримати владу, авторитет, дефіцитні ресурси; політичний лідер як «третя сторона» (медіатор) у конфлікті через виконання арбітражних функцій. Можливість посередництва у конфліктній взаємодії можливе у випадку наявності у лідера таких якостей як авторитет, харизма, легітимність, або навіть, можливість застосування силових методів.

1. Боднар В. Концепція конфліктної моделі суспільства Р. Дарендорфа. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Політологія. Соціологія. Філософія*. 2008. Вип. 9. С. 10–15.
2. Дарендорф Р. Элементы теории социального конфликта. *Социс*. 1994. № 4. С. 142–147.
3. Дука А. В. Перспективы социологического анализа властных элит. *Журнал социологии и социальной антропологии*. 2000. Т. III. № 1 (9). С. 64–82.
4. Здравомыслов А. Социология конфликта. Москва : Аспект-Пресс, 1995. 318 с.
5. Козер Л. Функции социального конфликта. *Американская социологическая мысль*. Москва, 1996. С. 542–556.
6. Конфліктологія / за ред. Л. М. Герасіної, М. І. Панова. Харків : Право, 2002. 256 с.

ПОЛІТИЧНА РЕКЛАМА У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ В УКРАЇНІ

Кобута Лариса Петрівна,
кандидат політичних наук,
доцент кафедри політичних інститутів та процесів

Останні виборчі кампанії 2019–2020 рр. в Україні продемонстрували різке зростання долі політичної і передвиборчої агітаційної реклами у соціальних мережах. В українському сегменті найпопулярнішими щодо поширення політичної реклами є соціальні мережі: Facebook, Instagram, Twitter, TikTok. Також політична реклама чи продукція соціально-політичного характеру представлені у месенджерах Telegram та Viber.

За останніми опитуваннями близько 50 відсотків українських користувачів Інтернету дізнаються новини саме з Facebook-стрічки. Це пояснюється специфікою функціонування цієї соціальної мережі, котра «знає» багато конкретної інформації про своїх користувачів. Це дає змогу політичним технологам точно налаштувати політичну рекламу, зміст якої можуть адресувати через оголошення будь-якій групі виборців. Відповідно, найбільше коштів на політичну рекламу вкладають в дану мережу.

Для прикладу, за минулий 2020 р. для просування політичної продукції у Facebook-мережі було витрачено понад 150 млн гривень. За підрахунками кампанії «ЧЕСНО», соціально-політична реклама поширювалася через 4,5 тис. сторінок у Facebook та Instagram. Сторінки, які платили за суто політичну рекламу «за» або «проти» партій чи кандидатів у депутати, вклали у поширення дописів щонайменше 5,7 млн доларів (близько 154 млн гривень). Експерти вважають, що фактичні витрати на політичну рекламу у мережах значно вищі. При підрахунках бралася до уваги класифікація близько 2 тис. сторінок, витрати на політичну рекламу яких виявилися найбільшими. Інші Інтернет-сторінки мали витрати менші еквіваленту 500 доларів, або ж належали комерцій-

ним структурам, державним органам, громадським організаціям, ЗМІ, що прямо не виявляли своїх симпатій.

Технологічна популярність політичної реклами у соціальних мережах пояснюється зростанням їх ролі як важливих інструментів суспільної комунікації, що водночас стали зручним майданчиком для проведення виборчої агітації. Місцеві вибори 2020 р. наочно показали цю динаміку – у порівнянні з позачерговими виборами народних депутатів 2019 р. кількість опублікованих рекламних оголошень у соціальній мережі Facebook зросла майже удвічі. Так, протягом кульмінаційного передвиборчого періоду з 5 вересня по 20 жовтня у Facebook було опубліковано понад 90 тисяч рекламних оголошень політичного змісту. З наближенням дня голосування кількість активних рекламних оголошень та загальна вартість витрачених грошей на їх публікацію зросла у 6 разів, у порівнянні з початку офіційної виборчої кампанії. Лівова частка витрат, близько 5 млн доларів, припадала на два місяці кампанії – вересень та жовтень. Для порівняння, у червні–липні 2019 року під час парламентських виборів на політичну та соціальну рекламу витратили близько 2,5 млн доларів, тож витрати на соцмережі на місцевих виборах удвічі перевищили витрати на парламентську кампанію. Хоча варто зважати на те, що парламентські вибори були позачерговими, і це суттєво вплинуло на стратегії партій та їхнє ресурсне забезпечення.

Різке зростання уваги політиків до соціальних мереж пояснюється перевагами даного поля політичної реклами. Це відносна дешевизна, ефективність поширення і сприйняття користувачами, відсутність законодавчих обмежень чи конкретних покарань за якісь порушення. Все це дає технологам велику свободу дій. То й же Facebook характеризується розширенням кількості користувачів. Рекламу у соціальних мережах можна налаштувати для конкретної аудиторії – наприклад, для мешканців одного виборчого округу, для певної вікової групи, статі, для симпатиків кандидата чи «мінливих» виборців, які ще не визначилися. Статистика рекламних показів та реакцій на оголошення дуже точна; керуючись нею, можна визначати для кожної групи влучніші та ефективніші повідомлення.

Важливим є те, що на соцмережі не діє більшість обмежень, які встановлює для виборчої агітації законодавство. Донедавна в Facebook було практично неможливо зупинити дискредитаційну кампанію або дізнатись, хто оплатив оголошення. Перед виборами 2019 р. мережа встановила суворіші правила: тепер громадськість може контролювати, скільки грошей витрачають політики, що саме рекламують, на кого націлюють свої оголошення. Із березня 2019 р. була запроваджена практика, за якою усі рекламні оголошення, пов'язані з політикою, зберігаються у «Бібліотеці політичної реклами». Але це можна оцінювати як правила самої мережі, а не законодавчо закріплені норми.

Нині питання регулювання агітації в мережі Інтернет загалом, чи у соціальних мережах зокрема, у Виборчому кодексі не вирішено. Також законодавчо чітко не розмежовано поняття і зміст політичної реклами та передвиборчої агітації. Така законодавча невизначеність сприяє тому, що політичні сили розгортають активність у соціальних мережах ще задовго до офіційного старту передвиборчої кампанії.

Щодо регулювання інформаційної діяльності соціальних мереж ведуться запеклі дискусії: одні вважають, що ці сервіси надто впливають на політичний вибір пересічних громадян, тож не гоже пускати їх на самоплив; інші виступають проти втручання в роботу приватних компаній, яким належать мережі, як небезпечного прецеденту, що загрожує свободі слова.

Отже, використання соціальних мереж у передвиборчій агітації з кожним роком стає більш популярним, впливовим та ефективним. Водночас залишаються законодавчо неврегульованими багато аспектів правового, фінансового, технічного характеру, що впливають на якість і зміст даного сегменту послуг політичної реклами.

НОРМАНДСЬКИЙ ФОРМАТ ЯК МЕХАНІЗМ ВРЕГУЛЮВАННЯ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО КОНФЛІКТУ

Макарук Ігор Васильович,
кандидат політичних наук, доцент
кафедри міжнародних відносин

Нормандський формат, отримав назву від регіону Нормандія, де знаходиться містечко Бенувіль, в якому вперше проходила така зустріч. У той час там святкувалася річниця висадки союзних військ і був привід першої такої зустрічі. Всього зустрічей у форматі чотирьох лідерів країн відбулося шість.

Перша зустріч в цьому форматі відбулась 6 червня 2014 р. Ініціатором зустрічі у такому форматі виступив Президент Франції Франсуа Олланд. Саме він виступив у ролі миротворця. Тоді зустрілись Петро Порошенко, Володимир Путін, Франсуа Олланд та Ангела Меркель.

На зустрічі лідери країн обговорили російсько-українську війну, її наслідки та задекларували бажання якнайшвидшого завершення війни.

Задекларований результат. Результат першої зустрічі був декларативним.

Усіх деталей учасники не розголошували. Однак французький та український лідери заявили, що Порошенко з Путіним домовились почати переговори з врегулювання конфлікту. Зокрема, найближчими днями мали відбутись перемовини про припинення вогню.

Друга зустріч. Мілан 16–17 жовтня 2014 р. Через чотири місяці НФ знову зібрався. Тепер у Мілані відбулося дві зустрічі. У першій Порошенко та Путін зустрічались за посередництва Меркель та Олланда.

Декларативні результати: Для характеристики результатів зустрічі прем'єр Італії обрав розмите формулювання: «У дискусії зроблено перший крок, хоча зберігається й багато розбіжностей».

«Я налаштований не особливо оптимістично», – резюмував після перемовин Порошенко.

Третя зустріч. Мінськ 11–12 лютого 2015 р. Тривала 17 годин, у результаті було підписано Декларацію на підтримку Комплексу заходів з виконання мінських угод, названо кроки з їхнього впровадження в життя.

Декларативний результат: Після перемовин, «нормандський саміт» узгодив, а учасники ТКГ підписали так звані «другі Мінські домовленості». Вони мали забезпечити виконання перших і складались із переліку потрібних для цього заходів:

– повне припинення вогню, – відведення обома сторонами важкого озброєння, – моніторинг режиму припинення вогню з боку ОБСЄ – виведення іноземних збройних формувань з території України, – звільнення та обмін заручників за принципом «всіх на всіх», – початок діалогу про умови проведення місцевих виборів на Донбасі.

Четверта зустріч. Париж 2 жовтня 2015 року. Було узгоджено відведення озброєнь калібром до 100 мм на відстань 15 км від лінії зіткнення.

Декларативні результати: Після зустрічі Порошенко підтвердив, що сторони домовилися про забезпечення доступу ОБСЄ до контрольованої бойовиками «ДНР» та «ЛНР» території аж до державного кордону на непідконтрольних Києву ділянках.

П'ята зустріч. 19 жовтня 2016 керівники України, Росії, Німеччини та Франції за закритими дверима обговорювали можливості врегулювання конфлікту на Донбасі.

Декларативні результати: Зустріч у Берліні від самого початку не передбачала підписання документів.

На меті було обговорення дорожньої карти Мінських домовленостей, а саме того, як покроково буде встановлений мир на Сході.

Париж. 9 грудня 2019 року. Шоста і остання зустріч. Ця зустріч проводилася вперше після трирічної перерви. Метою саміту було затвердження послідовності введення в дію мінських угод та обговорення формули Штайнмаєра.

Позиція України. Перше – неможливість федералізації. Україна – унітарна держава, це незмінна стаття її Конституції та непорушний принцип існування держави.

Друге – неможливість будь-кого вчиняти будь-який вплив на вектор руху та розвитку України, яка є незалежною, самостійною, демократичною державою, вектор розвитку якої обиратиме виключно її народ.

Третє – неможливість компромісів з врегулювання ситуації на сході України через поступки територіями в межах визначених кордонів. Для кожного українця і Донбас, і Крим – це Україна.

Результати саміту. За результатами саміту було підписано підсумковий документ під назвою «Загальні узгоджені висновки Паризького саміту в Нормандському форматі 9 грудня 2019 року».

Висновки.

1. На сьогодні поставлені результати не були досягнуті.
2. Рішення конфлікту переводиться на рівень Трьохсторонньої контактної групи.
3. Очевидним є необхідність певного переформатування Нормандського процесу на кількісному і якісному рівні. Залучення нових учасників, які політично є ближчими до України.
4. Пережити коронавірус.

5. Ситуація на світовій політичній арені може кардинально змінитися, що потягне за собою необхідність суттєвого переосмислення світових політичних процесів.

1. Шкляр Л. «Нормандський формат»: за і проти. Сценарії для України. *Політичні інститути та процеси*. 2016. № 1.

2. Не все спокійно на східному фронті: Аудит Мінських угод та можливі шляхи реінтеграції України. *Аналітика TTDI*. Київ ; Лондон ; Брюссель, 2016.

3. Усе про «нормандський формат». URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/use-pro-normandskyu-format/30315958.html>.

4. «Нормандська зустріч» у Парижі. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2834087-normandska-zustric-u-parizi.html>.

5. Нормандський формат. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2826803-ssa-vislovili-pidtrimku-ukraini-pered-normandskim-samitom.html>.

ГАЗЕТА «KURIER GALICYJSKI» ТА ЇЇ РОЛЬ У СПІВДРУЖНОСТІ ПОЛЬСЬКОГО ТА УКРАЇНСЬКОГО НАРОДІВ

Матвієнків Світлана Миколаївна,
кандидат політичних наук,
доцент кафедри
політичних інститутів та процесів

Сучасна польська спільнота в м. Івано-Франківськ та області є не надто великою і становить національну меншину, проте вона активно розвивається, про що свідчать численні польські товариства. Так, із загальної кількості (38) зареєстрованих громадських організацій національних меншин на Прикарпатті, найчисельнішою громадою є поляки – 18 організацій, потім німці – 6, євреї – 3, а решта (росіяни, румуни, угорці, словаки, білоруси, литовці, араби та ін.) мають по одній організації. Перепис населення у 2001 році показав, що в місті Івано-Франківськ мешкає близько двох тисяч етнічних поляків (на 250 тисяч мешканців). Польська спільнота найчисельніша серед інших меншин і досить активна. У місті працюють такі громадські організації: Обласне Товариство польської культури імені Францішка Карпінського, Товариство польської культури «Пшиязнь», польсько-українська молодіжна організація «Млоди Станіславув», «Родина польська і Європа», Польське товариство імені Анджея Потоцького, Центр польської культури та європейського діалогу. У статутах цих організацій прописана підтримка і популяризація польської культури, мови, традицій та розвиток українсько-польських стосунків [1].

Головна мета Центру польської культури та європейського діалогу, який створений у 2013 році (став платформою для взаємодії всіх польських організацій) та є найактивнішим у м. Івано-Франківську – це заклик до громадської активності польського середовища в усіх сферах діяльності задля зміцнення позитивної репутації Польщі в Україні; дбати про охорону прав польської націо-

нальної меншини на території Західної України; налагоджувати взаєморозуміння між поляками й українцями. Центр має свою бібліотеку, передплачує 25 найпопулярніших у Польщі журналів, всі події, новини, оголошення висвітлює на своєму інтернет-сайті. При Центрі функціонує радіо СКPiDE, яке фінансується Польщею, виходить двічі на місяць в ефір, а кожного тижня подає огляд українських та польських медіа двома мовами [2].

Громадяни України польського походження, що проживають на території Івано-Франківської області, активно долучаються до формування позитивного зовнішньополітичного іміджу України в Республіці Польща, оскільки їх права не лише декларовано, а й дотримано: немає перешкод в оприлюдненні національної ідентичності, вивченні рідної мови, сповідунанні римо-католицизму. Також реалізовано їх права на власні медіа. «Kurier Galicyjski» («Кур'єр Галіційський») – зареєстрована у м. Івано-Франківськ найбільша регіональна газета польською мовою в Україні, яка виходить двічі на місяць. «Кур'єр Галіційський» визначає себе як незалежну газету для поляків в Україні. Частина редакції розташована у Львові, частина в Івано-Франківську. Газета фінансується за кошти Міністерства закордонних справ Польщі за посередництвом фундації «Свобода і демократія» (пол. Wolność i Demokracja) [3]. Це повністю незалежне видання, яке дотримується принципів вільної преси.

Газета відкрита до співпраці з польським, і не лише польським середовищем, організаціями та іншими об'єднаннями, хоча перші, зі зрозумілих причин, є пріоритетними. Культурно-освітнє спрямування видання сприяє співдружності польського та українського народів, їх національному примиренню, зокрема в питаннях історичної пам'яті, адже матеріали газети висвітлюють сторінки історії поляків в Україні. Метою видання є популяризація польської мови, історії та культури серед громадян України польського походження. Крім паперової версії, газета виходить в електронній версії, під цією назвою діє теж радіо і телебачення [Хто ми]. Засновником і видавцем, головним редактором «Kurier Galicyjski» був Мірослав Ровіцький, член Союзу польських журналістів. Він брав активну участь у польсько-українській співпраці. З 2005 року Мірослав Ровіцький активно підтримував етнічних поляків, які мешкають в Україні. З його ініціативи також засновано дитячий часопис польською мовою «Polak Mały». У 2015 році він увійшов у рейтинг найбільш заслужених для польсько-українського діалогу осіб. Мірослав Ровіцький був ініціатором створення Клубу Галіційського – організації, до якої належать польські та українські публіцисти, журналісти, науковці, з його ініціативи теж проводилися щорічні польсько-українські наукові конференції у місті Яремче Івано-Франківської області. Він активно діяв у спільній ініціативі Прикарпатського національного університету та Варшавського університету – відбудові давньої астрономічної обсерваторії на горі Піп Іван [4].

Отже, поляки Івано-Франківщини, як і інші етнічні меншини, інтегровані в громадянське суспільство України у регіональному вимірі не тільки через громадські організації, а також і через регулярний випуск періодичних видань, які висвітлюють діяльність громадських об'єднань, культурних товариств та окремих представників меншин у житті регіону. Попри те, що «Кур'єр Галі-

ційський» є культурно-просвітнім виданням, редакції вдається відігравати важливу роль в етнічній консолідації поляків на Прикарпатті.

1. Про поляків у Франківську і франківців у Польщі. URL: <https://sotka.life/pro-poliakiv-u-frankivsku-i-frankivtsiv-u-polshchi-rozpovidaiut-andzhej-leush-i-mar-ia-osidach>.

2. Центр польської культури та європейського діалогу в Івано-Франківську. URL: <https://www.ckpide.eu/ua/aktualnosci/wydarzenia/2762-aktyvnist-molodykh-poliakiv-v-ukrainskykh-realiiah>.

3. Кур'єр Галіційський. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Кур%27єр_Галіційський.

4. З життя пішов засновник найбільшої польської газети в Україні Мірослав Ровіцький. URL: <https://detector.media/community/article/178673/2020-07-10-z-zhittya-pishov-zasnovnik-naibilshoi-polskoi-gazeti-v-ukraini-miroslav-rovitskii>.

ПАВЛО СКОРОПАДСЬКИЙ В УКРАЇНСЬКИХ ДЕРЖАВОТВОРЧИХ ПРОЦЕСАХ 1918 р.

Мищук Андрій Іванович,

кандидат історичних наук, доцент
кафедри історії України та методики викладання історії

Аналіз і оцінка особистого внеску П. Скоропадського в розбудову української державності 1917–1923 рр., здобутків і прорахунків у справі державотворення неможливі без врахування тих об'єктивних обставини в яких опинилась молода держава українців навесні 1918 р. Як незаперечний факт слід визнати, що проголошення Української держави гетьмана Павла Скоропадського стало логічним продовженням державотворчого процесу в Україні, викликаного попередніми революційними подіями.

Відповідно до умов Брестського договору (27 січня (9 лютого) 1918 р.) між Українською Народною Республікою (далі – УНР), з одного боку, та Німеччиною, Австро-Угорщиною, Туреччиною і Болгарією, з другого, УНР зобов'язувалась організувати постачання продовольства країнам-учасникам договору, але, у зв'язку із III Універсалом Центральної Ради (передбачав соціалізацію землі), керівництво збройних сил союзників почало пошук претендента, лояльного до них, здатного навести порядок на звільнених від більшовиків українських теренах та створити ефективну систему управління в Україні. Найкращою кандидатурою, за твердженням П. Гая-Нижника, з усіх претендентів (Іван Луценко, Іван Полтавець-Остряниця, Микола Міхновський, Євген Чикаленко, Борис Ханенко) став Павло Скоропадський.

У державотворчій діяльності П. Скоропадського, можна виокремити три періоди:

Перший (29 квітня – 2 червня 1918 р.) характеризується, в першу, чергу, виконанням договірних зобов'язань, відсутністю бажання до співпраці україн-

ських повідних політичних сил, а, як наслідок, заборона проведення з'їздів, маніфестацій з боку гетьмана. Свою державну діяльність гетьман П. Скоропадський розпочав із рішучої відмови від соціалістичних гасел Центральної Ради і намагання повернути життя в нормальне русло. Все це у концентрованому вигляді містилося у виданих 29 квітня 1918 р. «Грамоті до всього українського народу» та «Законах про тимчасовий державний устрій України». Така політика викликана залежністю від іноземного військового керівництва. П. Скоропадський прагне зміцнити власну владу, налагодити функціонування управлінського апарату.

Другий етап (2 червня – 14 листопада 1918 р.) – розбудова Української держави на засадах українського консерватизму (дотримання традиціоналізму, опора на еліту, релігію, активна розробка земельного законодавства з метою отримання підтримки основної верстви тогочасного українського суспільства-селянства). Оцінюючи форму правління Української держави, зважаючи на широкі повноваження гетьмана, слід мати на увазі, по-перше, що претензії гетьмана П. Скоропадського на майже необмежену владу не могли приховати того факту, що реальна влада в Україні належала німцям, а не українцям. По-друге, в законодавчих актах гетьманської доби не було жодного натяку на проголошення України монархією, а, підкреслювалось, що устрій Української держави мав визначити майбутній Сейм.

Третій етап (14 листопада – 14 грудня 1918 р.) пов'язаний із утворенням нового уряду, переорієнтацією від незалежності до федерації («Грамота Гетьмана Всієї України»). П. Скоропадський відмовляється від влади. Варто відзначити й те, що сам П. Скоропадський у своїх мемуарах послідовно запевняв, що Україна все одно буде, а «українське питання» вже нікому не вдасться проігнорувати, пригнічення України Росією повинне скінчитися.

Отже, державотворча діяльність Гетьмана Павла Скоропадського, ґрунтувалась на ідеології українського консерватизму, який створив ідейне підґрунтя для Української Держави – монархічної форми правління так званого «ділочно-го типу» (за твердженням В. Липинського). Будучи главою держави, він зосередив у своїх руках фактично всю виконавчу (призначав голову уряду, затверджував особистий склад Кабінету міністрів, призначав та звільняв вищих посадових осіб, які відповідали безпосередньо перед ним), законодавчу владу (закон набирала юридичної сили тільки після наявності підпису гетьмана), судову гілку влади (Голова та всі інші судді Генерального суду призначалися так само П. Скоропадським). Гетьман був верховним головнокомандувачем, репрезентував державу у сфері міжнародних відносин. Його державотворчі погляди еволюціонували від цілковитого несприйняття, за його ж власним висловлюванням, національного характеру до усвідомлення потреби відродженні національної державності, практичним втіленням якої стала Українська Держава, від проголошення потреби федерації України у складі небільшовицької Росії, аж до чіткого усвідомлення української національної ідеї консервативного спрямування на еміграції.

1. Гай-Нижник П. Переворот П. Скоропадського: причини і рушійні сили. *Історична і політична наука та суспільна практика в Україні*. Київ : Парламентське вид-во, 2009. С. 213–233.

2. Гетьман Павло Скоропадський: від самостійності до федерації. URL: <http://www.kau.com.ua/publication/2196-getman-pavlo-skoropadskij-vid-samostijnosti-do-federatsiji.html>.

3. Пиріг Р. Павло Скоропадський: Штрихи до політичного портрету. *Український історичний журнал*. 1992. № 9. С. 91–105.

4. Реєнт О. Павло Скоропадський. Київ : Альтернативи, 2003. 304 с.

5. Рум'янцев В. Павло Скоропадський в українському державотворенні (до 140-річчя з дня народження). *Вісник Академії правових наук України*. 2013. № 1. С. 34–43. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vapny_2013_1_6.

6. Скоропадський П. Спогади. Кінець 1917 – грудень 1918 / ред. колегія: Я. Пеленський (гол. ред.), Л. Білас, Г. Боряк та ін.; НАН України, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського; Інститут східноєвропейських досліджень; Східноєвропейський дослідний інститут ім. В. К. Липинського. Київ, 1995. 493 с.

РІВНІСТЬ І СВОБОДА В СОЦІАЛЬНІЙ ДОКТРИНІ КАТОЛИЦИЗМУ

Мищук Мар'яна Богданівна,

кандидат політичних наук,

доцент кафедри політичних інститутів та процесів

Назва «католицьке соціальне вчення» походить з енцикліки Пія XI «*Quadragesimo anno*» (1931 р.), в якій Папа стверджував: «Під впливом настанов та у світлі енцикліки Лева XIII постало справжнє католицьке соціальне вчення».

Детальне пояснення сутності соціальної доктрини католицизму було подано Папою Іваном Павлом II: «Соціальна доктрина Церкви – це не «третій шлях» між ліберальним капіталізмом і марксистським колективізмом, ані альтернатива іншим, не таким радикально протилежним розв'язанням: вона становить незалежну категорію. Також вона не являє собою ідеологію, а докладне формулювання результатів глибоких роздумів, здійснених у світлі віри й церковної традиції, над складною дійсністю людського існування в суспільстві і в міжнародному контексті. Його основна мета – пояснити цю дійсність, вивчаючи її відповідність чи невідповідність науці Євангелія про людину та її земне, а водночас і трансцендентне покликання. Отож, вона належить не до сфери ідеології, а богослов'я, зокрема морального богослов'я».

Основи соціальної доктрини католицизму були закладені в тій системі взаємовідносин, моральних принципів і пріоритетів на яких функціонували ранньохристиянські общини. Тому, цілком закономірно, велика увага приділяється таким категоріям як «свобода» та «рівність». Глумачення та розуміння сутності цих дефініцій випливає із усвідомлення незаперечності того факту, що людська особа, за своєю природою, є істота соціальна, а тому взаємовідносини між членами суспільства мають базуватися на засадах солідарності, спілкування і співпраці.

Саме за таких умов має змогу реалізуватись свобода, яка є найвищим свідченням «Божої подоби в людині, а отже, знак найвищої гідності кожної людської особи». Вона, як вияв винятковості людської особи проявляється в тому, що кожній особі дозволено реалізувати своє покликання, шукати істину і сповідувати власні релігійні, культурні і політичні ідеї; висловлювати власну думку. Однак, не варто та й не можна обмежувати сутність свободи, розглядаючи її суто в індивідуалістичній перспективі і зводячи до необґрунтованого та неконтрольованого використання власної автономії: «Свобода не означає тотальної самодостатності людини чи відсутності будь-яких взаємовідносин; насправді вона існує лише там, де взаємні зв'язки, що регулюються правдою і справедливістю, поєднують людей». Тому, безперечно, свобода в соціальній доктрині нерозривно пов'язана із правами та обов'язками: «у людському суспільстві кожному праву окремої людини відповідає обов'язок усіх інших людей, а саме: обов'язок визнавати і поважати це право». Забезпечення прав без виконання обов'язків містить внутрішнє протиріччя: «...отже ті, що вимагають власних прав, але водночас забувають виконувати свої відповідні обов'язки чи зневажають їх, – це люди, які однією рукою будують, а іншою руйнують».

Отже, кожен член суспільства, повинен брати на себе відповідальність за власну свободу, за особисте і суспільне життя. Особа цінує свободу і прагне її реалізації, бо свобода не лише дає змогу людині змінити на краще стан речей у суспільстві, а й визначає її внутрішній, особистісний розвиток через послідовний вибір справжнього добра. Втілення свободи потребує певних суспільно-політичних, соціально-економічних та культурних умов розвитку. Подолання несправедливості сприяє людській свободі і гідності.

«Не дивиться Бог на обличчя», бо всі люди мають однакову гідність як сотворені на Його образ і подобу, «нема юдея, ні грека, нема раба, ані вільного, нема чоловічої статі, ані жіночої, – бо всі ви один у Христі Ісусі» – це основа абсолютної рівності. Отже, всі люди рівні між собою (як і нації), незалежно від походження, національної приналежності, статі, матеріального стану.

Рівність і свобода, як права є універсальні (присутні у всіх членах суспільства), непорушні (властиві людині), невід'ємні (не мало б жодного сенсу проголошувати права, не роблячи одночасно все для того, щоб забезпечити їхнє дотримання всіма людьми, всюди і щодо всіх).

На рівності та свободі особлива увага наголошується в сучасних суспільно-політичних умовах: війнах, насиллі, розповсюдження на глобальному рівні нових форм рабства (торгівлі людьми, використання дітей на війнах, експлуатації робітників, нелегальної торгівлі наркотиками).

Свобода та рівність поширюється й на народи та нації. Кожна нація має фундаментальне право на існування, на власну мову і культуру, на життя, відповідно до власних традицій, виключаючи, звісно ж, порушення основних прав людини, на творення власного майбутнього через належне виховання молодшого покоління. Саме тому, в передмові Папи Франциска до книги його попередника Папи Бенедикта XVI «Визволити свободу. Віра і політика в третьому тисячолітті», презентація якої відбулася в Римі 11 травня 2018 р., його Святість чітко наголошує на таких основах розвитку будь якого суспільства, як сім'я, солідарність, свобода та рівність.

1. Компедіум соціальної доктрини церкви. Київ : КАЙРОС, 2008. 546 с.
2. Передмова Папи Франциска до книги Венедикта XVI про віру і політику. URL: http://uk.radiovaticana.va/news/2018/05/12/передмова_папи_до_книги_венедикта_xvi_про_віру_і_політику/1374106.
3. *Pacem in terris* (Мир на землі) Енцикліка Папи Івана XXIII про встановлення миру між всіма народами в істині, справедливості, любові та свободі. Львів, 2008. 55 с.

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ ЛЕВА БАЧИНСЬКОГО У ЗАГАЛЬНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ РАДІ

Паска Ганна Михайлівна,
аспірантка за спеціальністю 032 –
Історія та археологія

Лев Бачинський (1872–1930 рр.) – один із найвідоміших представників галицьких радикалів кінця XIX – першої третини XX ст. Події Першої світової війни стали причиною його вимушеної еміграції до м. Відень, де 5 травня 1915 р. він був обраний заступником голови Загальної української ради (далі – ЗУР) Костя Левицького.

Одним із основних напрямів роботи Л. Бачинського у ЗУР була участь у підготовці звернень до світової громадськості і українського народу, які публікувалися на шпальтах тогочасних періодичних видань. Зокрема, 12 травня 1915 р. політик брав участь у розробці «Відозви Загальної Української Ради», в якій наголошувалося на необхідності здобуття вільної самостійної Української держави на території Наддніпрянщини, надання автономії Східній Галичині та Північній Буковині у складі Австро-Угорської імперії [2, с. 117–118, 156–158; 4, арк. 49–49 зв]. Під впливом наступу австро-німецької армії та звільненням від російських військ м. Львів наприкінці червня 1915 р. Рада оприлюднила «Відозву до українського народу Галичини і Буковини». У цій заяві, під якою залишив свій підпис і Л. Бачинський, ЗУР закликала населення відновлювати національне громадське життя на звільнених від російських військ теренах: «...щоби там, де щез вже наш ворог, наново повставали наші давні українські організації політичні, економічні, культурні!» Також висловлено сподівання на подальший успішний наступ військ Центральних Держав на територію Наддніпрянщини: «маємо надію, що побідно підуть далі, що перейдуть кордон, що понесуть волю і на нашу закордонну російську Україну» [1, с. 3–4; 4, арк. 61]. Також за участі Л. Бачинського було підготовлено відозву «До всього культурного світу» від 15 вересня 1916 р. (німецькою мовою текст звернення з'явився 22 вересня цього року). У цьому документі лунав протест проти намагання Російської імперії інкорпорувати захоплені землі Східної Галичини і Буковини. Було констатовано прагнення українців «бути самостійними господарями своєї землі, в сім'ї вільних і рівних народів, і мати повну змогу розвивати свої духовні сили і матеріальні багатства свого краю» [2, с. 389–393; 4, арк. 172–177].

Наступним напрямом його праці була участь у переговорах делегації ЗУР із вищими урядовими колами Австро-Угорської монархії. Зокрема, 19 червня 1915 р. Л. Бачинський, К. Левицький, Микола Василько та Микола Ганкевич зустрілися із прем'єр-міністром Австрії Карлом фон Штюркком. Основні вимоги української сторони зводилися до наступних положень: надання національно-територіальної автономії Східній Галичині і Буковині, усунення з посади галицького намісника представника польських політичних кіл Вітольда Коритовського [2, с. 126–127; 3, арк. 63–66]. Ще одна така зустріч президії ЗУР відбулася 21 серпня цього ж року з міністром закордонних справ Австро-Угорської імперії Іштваном фон Буріаном. З приводу її результатів Л. Бачинський констатував, що у вищих колах Австро-Угорщини відсутнє зацікавлення українським питанням: «...наша справа не знаходить в міністерстві заграничних справ зрозуміння» [2, с. 117–118, 128–129; 3, арк. 109–110]. 16 вересня 1916 р. у м. Відень відбулася зустріч членів ЗУР (Л. Бачинський, Юліан Романчук, К. Левицький і Володимир Темницький) із генерал-губернатором Галичини Еріхом фон Діллером. Предметом обговорення стала проблема відбудови краю, а також відкриття української гімназії для навчання дітей евакуйованих родин на звільнених від російської армії територіях. Члени ЗУР вимагали від генерал-губернатора припинити винищування австро-німецькими військами майна галицького населення у ході проведення евакуацій. Проте вимоги української сторони так і не були розглянуті [2, с. 393–395].

Через військові поразки армій Центральних Держав у 1916 р. на порядок денний внутрішньополітичного життя Австро-Угорщини вийшло питання стратегічного партнерства між австрійською владою та польським національним рухом. Офіційний Відень під загрозою воєнної катастрофи намагався заручитися підтримкою зі сторони провідних польських діячів. Такий стан речей викликав занепокоєння зі сторони верхівки західноукраїнського політикуму. Зокрема, 4 листопада 1916 р. під час аудієнції із президентом міністрів Цислейтанії Ернестом фон Кьорбером члени ЗУР, серед яких був і Л. Бачинський, виступали проти надання Східній Галичині автономії і створення Польської держави, а також вимагали негайного закріплення на офіційному рівні поділу Галичини на українську і польську частини. Однак, уже наступного дня було опубліковано маніфест цісаря Франца Йосифа I та німецького кайзера Вільгельма II, який надав полякам право на створення власної держави і обмежував права Східної Галичини шляхом надання їй автономії. Під впливом цих подій на засідання ЗУР, яке відбулося 6 листопада цього ж року члени організації висловили протест проти включення до складу майбутньої Польської держави етнічних західноукраїнських земель. Після звіту К. Левицького всі члени президії Ради у знак протесту, серед яких і Л. Бачинський, склали свої мандати [2, с. 418–419, 428–431; 3, арк. 325–332; 5, с. 37–38].

Таким чином, у період Першої світової війни Л. Бачинський відзначився активною участю у діяльності ЗУР. Від фракції УРП його було обрано одним із заступників керівника організації К. Левицького. Основними напрямками роботи політика в Раді були: співпраця з представниками різних українських політичних сил; участь у розробці програмних документів організації, а також звернень до українського населення Східної Галичини й Буковини та світової громад-

ськості; ведення переговорів з представниками вищих урядових кіл Австро-Угорської імперії.

1. Адамович С. На шляху до утворення ЗУНР: консолідаційна діяльність Загальної української ради. С. 1–13. URL: <http://194.44.52.155/elib/local/1660.pdf>.

2. Левицький К. Історія визвольних змагань галицьких українців з часу світової війни 1914–1918. На підставі споминів і документів. Львів, 1928. Ч. 1. 288 с.

3. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України). Ф. 3807 Жук Андрій (1 липня 1880 р. – 3 вересня 1968 р.) – громадський і політичний діяч, публіцист, діяч українського кооперативного руху, дипломат, дійсний член НТШ. Оп. 2. Спр. 3 Протоколи засідань Загальної Української Ради у м. Відні з 1 по 25 засідання (5 травня 1915 – 6 листопада 1916 р.), 332 арк.

4. ЦДАВО України, Ф. 3807, Оп. 2, Спр. 4 Відозви, меморандуми, повідомлення, листування Головної і Загальної українських рад з намісником Австрії, Союзом визволення України з питань війни з Росією, утворення українських військових частин, української адміністрації, запровадження української мови в школах та церквах на окупованих землях австрійською армією, роботи серед полонених українців російської армії в таборах Австрії та інших питань. Статут Українських січових стрільців (14 травня 1914 р. – вересень 1916 р.), 180 арк.

5. Яремчук В. Загальна українська рада (1915–1916 рр.) як вияв системних дія українських політичних сил Наддніпрянської та Наддністрянської України. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса* : збірник наукових праць. Київ, 2009. Вип. 43. С. 23–41.

АКТУАЛЬНІ НАПРЯМИ СПІВРОБІТНИЦТВА У СФЕРІ БЕЗПЕКИ МІЖ УКРАЇНОЮ І КАНАДОЮ

Статкевич Михайло Анатолійович,
аспірант за спеціальністю 052 –
Політологія

Оцінка стану безпекової кооперації між Україною і Канадою здійснюється з метою вирішення нагальних завдань у сфері залучення міжнародної підтримки для вирішення проблем у сфері національної безпеки України.

Ключові слова: безпекова кооперація, безпекова політика, Україна, Канада.

The assessment of the state of security cooperation between Ukraine and Canada is carried out in order to solve urgent problems in the field of attracting international support to solve problems in the field of national security of Ukraine.

Keywords: security cooperation, security policy, Ukraine, Canada.

Серед провідних учасників та координаторів дій міжнародної коаліції на захист України Канаду є одним з найвпливовіших закордонних партнерів Києва. Публічна підтримка Оттавою позиції нашої держави має важливе значення для ефективного просування українських національних інтересів в регіональному та глобальному вимірах. Особливого значення набуває сьогодні українсько-канадське безпекове партнерство, актуальні основи якого визначаються низкою чинників зовнішньо- та внутрішньополітичного характеру.

По-перше, серед згаданих чинників варто виокремити високий рівень політичного взаєморозуміння, що відповідає принципам особливого українсько-канадського партнерства [1]. Завдяки цьому діалог сторін щодо визначення конкретних напрямків безпекової взаємодії має відвертий та конструктивний характер. Унікальну атмосферу двостороннього діалогу обумовлює також наявність в Канаді численної та впливової української діаспори, котра послідовно фокусує увагу керівництва своєї країни до української проблематики.

По-друге, обидві держави поділяють спільні цінності у сферах безпеки та міжнародного співробітництва. В особі України Канада бачить міжнародного партнера, готового до політичної підтримки пріоритетних для Оттави цінностей, якими є глобалізм, антимілітаризм, мультикультурність, відкритість, толерантність, демократичність засад управління, захист прав меншості, підтримка ефективних та впливових міжнародних організацій. Обидві сторони традиційно декларують готовність захищатимуть спільні цінності євроатлантичної спільноти, зміцнювати мир та безпеку в регіоні та світі. Ставши на шлях європейської та євроатлантичної інтеграції Україна де-факто підтвердила готовність розділяти цінності та підходи своїх нових партнерів, що неодноразово доводилося в діалозі з Канадою.

По-третє, безпекове співробітництво сторін вирізняє спільність підходів до ідентифікації та протидії актуальним загрозам міжнародній безпеці. Цей чинник має важливе значення для своєчасного реагування на потенційну небезпеку та оперативне налагодження ефективної взаємодії у протистоянні новим глобальним і локальним викликам. Серед таких викликів – кібернетична злочинність та пандемія COVID-19.

Водночас, найважливішим на сьогодні чинником українсько-канадського безпекового партнерства є взаємодія в контексті допомоги Україні у конфлікті з РФ. Зовнішньополітичний авторитет та міжнародні партнерські зобов'язання Оттави не дозволяють їй залишатися осторонь ключових конфліктних подій світового рівня. Канада намагається чітко артикулювати свою позицію щодо всіх проблемних питань, котрі несуть загрозу її ціннісним орієнтирам, навіть, якщо ситуація безпосередньою не загрожує зовнішньополітичним та зовнішньоекономічним інтересам Оттави. Виходячи з цього, Канада повністю поділяє зі своїми союзниками відповідальність за застосування наступальної санкційної політики проти РФ та виступає за її послідовне продовження.

Центральним осередком надання Україні допомоги у конфлікті з РФ виступає військова навчально-тренувальна місія «UNIFIER», активно діюча в нашій державі з квітня 2015 року. За оцінками МЗС Канади, завдяки реалізації зазначеної місії Канада відіграє провідну роль у стратегічно важливому регіоні, підтримуючи країну на передовій ідеологічного поля битви між Росією та

Заходом. Ця діяльність підкреслює прихильність Канади до міжнародного порядку, заснованого на міжнародному праві та демонструє готовність Канади розділити з партнерами тягар основних міжнародних місій безпеки та проектує позитивний імідж Канади за кордоном [2].

П'ятим важливим чинником, обумовлюючим характер безпекового співробітництва сторін, слід вважати співпрацю між Україною і Канадою в рамках НАТО. Українсько-російський конфлікт активізував дискусію серед країн Альянсу стосовно доцільності відкриття для України перспективи вступу до НАТО. У цій дискусії Канада займає послідовну позицію на користь застосування політики «відчинених дверей» по відношенню до України. При цьому канадські офіційні чинники акцентують на пріоритетності приведення філософії і стандартів Збройних сил України до стандартів країн НАТО, насамперед, у сфері підготовки військових фахівців.

Показово, що Посольство Канади в Україні разом з Британським дипломатичним представництвом з 2019 року ініціативно перейняло на себе функції контактної дипломатичної місії Північноатлантичного альянсу в Україні (Contact Point Embassy). 13 червня 2020 року Представництво Канади при НАТО оприлюднило офіційну позицію Оттави, згідно якої «Канада тепло вітає рішення зробити Україну партнером Програми розширених можливостей НАТО. Україна – міцний та відданий партнер операцій НАТО» [3].

Активна безпекова співпраця України з Канадою у двосторонньому та багатосторонньому форматах, посилення взаємодії в галузі військово-технічного співробітництва, регулярні консультації та обмін інформацією на експертному рівні сприяють виробленню та реалізації ефективної безпекової політики нашої держави та відповідають довгостроковим пріоритетам обох сторін.

1. Перепелиця Г. Україна–Канада: становлення та розвиток особливого партнерства. *Вісник КНУ Міжнародні відносини*. 2019. № 2 (50). С. 25–30.

3. Operation UNIFIER (Ukraine): News release. April 9, 2020 – Ottawa, Ontario – Global Affairs Canada. URL: <https://www.canada.ca/en/department-national-defence/corporate/reports-publications/transition-materials/caf-operations-activities/2020/03/caf-ops-activities/op-unifier-ukraine.html> (Accessed: 25.03.2021).

4. Canada welcomes Ukraine as NATO Enhanced Opportunities Partner. URL: <https://en.interfax.com.ua/news/general/668573.html> (Accessed: 23.03.2021).

МІГРАЦІЯ, ДІАСПОРИ ТА ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН

Стецюк Наталія Миколаївна,
кандидат історичних наук, доцент,
завідувачка кафедри міжнародних відносин

Одним із явищ глобалізації сучасного світу, яке в наш час набуло великих масштабів є міжнародна міграція. Це природній і досить складний процес,

що важко піддається методам прямого впливу і вимагає серйозної уваги з боку держави.

В умовах побудови відкритого суспільства, поглиблення міжнародного співробітництва, вільного руху населення зростає і роль міжнародної міграції. Все це, звичайно, вимагає необхідності регулювання цих процесів.

У науковий обіг поняття «міграція» вперше вводить англійський учений Е. Равенштейн (1834–1913 рр.) у роботі «Закони міграції», де автор розглядає міграцію як безперервний процес, обумовлений взаємодією основних груп чинників. До них можна віднести проживання мігранта, на стадії його переміщення, в місці в'їзду, а також фактори особистого характеру [1, с. 36].

Існує три взаємопов'язаних фактори, які сприяють міграції і переміщенню населення:

1. Конфлікти, особливо громадянські війни, які значно поширилися з 2008 року.

2. Політична нестабільність, яка часто є причиною конфліктів і спалахів насильства, змушуючи людей мігрувати.

3. Фактори, пов'язані зі станом навколишнього середовища і наявністю природних ресурсів [2].

Нині у світі утворилися вже традиційні центри привабливості робочої сили такі, як Західна Європа, США, нафтодобувні країни Близького Сходу, Латинська Америка, Австралія, Азіатсько-Тихоокеанський регіон, Африка.

Різке збільшення масштабів міграції відбувається паралельно з консолідацією іммігрантських етнічних спільнот. Опинившись на новому місці, переселенці, як правило, прагнуть об'єднатися, щоб не тільки вижити, а й зберегти свої звичаї, традиції, мову в чужому для них, етнокультурному середовищі. З цією метою вони або приєднуються до вже існуючих діаспор, або створюють нові. У результаті число діаспор у світі невпинно збільшується.

Поняття «діаспора» (грец. *diaspora* – розсіювання) активно використовується в сучасній науково-політичній літературі для опису широкого кола явищ, пов'язаних з положенням етнічної групи в іншонаціональному оточенні.

У широкому розумінні діаспора означає розселення значної частини представників народу у вигляді етнічних спільнот за межами країни походження основного етносу. Часто діаспори утворювалися внаслідок насильницького виселення, або загрози геноциду. Крім того, на створення діаспор може впливати низка соціальних та економічних факторів, а в окремих випадках міграція частини етносу проходить під впливом кліматично-природних катаклізмів.

Професор Єрусалимського університету Г. Шеффер зробив спробу визначити чисельність найбільш відомих у світі діаспор. Згідно з його розрахунками, найчисельнішою «історичною» (тобто тою, що існує з давніх часів) діаспорою є китайська – складає більше 35 млн чоловік, а також індійська, єврейська, циганська, вірменська, грецька, німецька. Серед «сучасних» діаспор найбільша, афро-американська, нараховує більше 25 млн чоловік [3].

За останні 25 років вони ставали важливими гравцями на міжнародній політичній арені. Прикладами таких політично активних спільнот є єврейські, грецькі, кубинські та вірмено-американські асоціації, які представляють одні з найсильніших лобі у Вашингтоні. Ізраїль та Вірменія, вважають свою діаспору

стратегічно важливим політичним активом, а інші, такі як Індія, Філіппіни та інші країни, визнають величезний внесок своїх діаспор у розвиток економіки за рахунок грошових переказів [4].

Діаспори справляють вагомий вплив на приймаючі країни. Вони змінюють їх демографічну структуру, етнічний і конфесійний склад. Діаспори не тільки зберігають свої традиції, звичаї, обряди, але часто і нав'язують суспільству чужі для нього цінності. Зростає вплив діаспор не тільки на внутрішню, але і на зовнішню політику приймаючих країн.

Одна з найбільш складних проблем, яка торкається не тільки організації державного та суспільного життя всередині кожної держави, але і міжнародних відносин – це проблема національних меншин. Її існування, життєдіяльність, як і діаспори, можливе за певних внутрішніх і зовнішніх умов. До внутрішніх чинників належать кількісний склад; вміння зберігати єдність на ґрунті спільних етнокультурних рис; формування різного роду структурних одиниць (організацій культурного, політичного, соціального плану тощо). Зовнішнім фактором є етнополітика держави, на території якої проживають національні меншини [5].

Серед основних стандартів прав національних меншин, які зазначені у міжнародно-правових актах є: право на збереження своєї ідентичності, мовні права, освітні права, культурні права. Щодо критеріїв чи визначальних характеристик стосовно національних меншин, то, національні законодавства в принципі дотримуються визначення, запропонованого ще Ф. Капоторті [6].

Що до механізмів захисту національних меншин, то вони відрізняються в різних країнах. Кожна національна держава встановлює свої критерії для осіб, що є «національними меншинами», а також каталог їхніх прав та механізми їх реалізації та захисту.

1. Ніколаєвський В. М., Прохоренко Н. Є. Теоретико-методологічні засади вивчення міграції населення. *Вісник міжнародного слов'янського університету*. 2009. Т. 12. № 1. С. 34–39.

2. Миграция и затяжные кризисы. Устранение коренных причин и создание устойчивых источников средств к существованию. URL: <http://www.fao.org/3/a-i6101r.pdf> (дата звернення: 28.04.2020).

3. Цифра Ю. Вплив транснаціональних діаспор на формування зовнішньополітичної ідентичності держав Євразійського регіону. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2011. Вип. 103 (2). С. 134–136. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmv_2011_103%282%29__33 (дата звернення: 29.04.2020).

4. The Political Importance of Diasporas. URL: <https://www.migrationpolicy.org/article/political-importance-diasporas> (дата звернення: 28.04.2020).

5. Василенко А. М. Історико-правове розуміння діаспор та національних меншин. *Науковий вісник Чернівецького університету* : збірник наук. праць. Вип. 402 : Правознавство. Чернівці, 2007. С. 18–23. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/6376/Vasulenko%20istor.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 30.04.2020).

6. Римаренко С. Міжнародні стандарти статусу національних меншин. *Наукові записки ІПіЕНД імені І. Ф. Кураса*. 2015. Вип. 4 (78) 129–142. URL:

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ У КРАЇНАХ АФРИКИ

Струтинська Тетяна Зіновіївна,
кандидат політичних наук,
доцент кафедри міжнародних відносин

Про захист прав людини у країнах Африки можна говорити починаючи із 50–60 років XIX ст. Першою установою, яка займалася цією проблематикою була Організація Африканської Єдності (ОАЄ), що діяла протягом 1963–1999 років. У травні 1963 року в столиці Ефіопії Аддіс-Абебі 32 глави незалежних африканських держав підписали Хартію про створення ОАЄ. У Статуті ОАЄ визнавалося, що свобода, рівність, справедливість та гідність є істотними цілями для досягнення законних прагнень африканських народів і необхідність сприяння взаєморозумінню між африканськими народами та співпраці між африканськими державами. Основними завданнями ОАЄ були: позбавлення континенту від залишків колонізації та апартеїду; сприяння єдності та солідарності між африканськими державами; координація та активізація співпраці задля розвитку; забезпечення суверенітету та територіальної цілісності держав-членів та сприяння міжнародному співробітництву з урахуванням Статуту ООН та Загальної декларації прав людини.

9 вересня 1999 року в місті Сірти (Лівія) проходив Надзвичайний саміт, на якому глави держав та урядів ОАЄ закликали створити Африканський Союз з метою прискорення процесу інтеграції на континенті, щоб Африка могла відігравати свою належну роль у світовій економіці і одночасно вирішувати багатогранні соціальні, економічні та політичні проблеми, що ускладнювалися певними негативними аспектами глобалізації.

Отже, Африканський союз (АС) є правонаступником ОАЄ, який офіційно створений на саміті ОАЄ, який проходив у Дурбані (ПАР) у липні 2002 року і на сьогодні складається з 55 країн-членів Африканського континенту. АС керується своїм баченням «інтегрованої, процвітаючої та мирної Африки, керованої власними громадянами та представляє динамічну силу на світовій арені». Завданнями АС визначено: досягнення більшої єдності та солідарності між африканськими країнами та їхнім народом; захист суверенітету, територіальної цілісності та незалежності своїх держав-членів; прискорення політичної та соціально-економічної інтеграції континенту; пропагування та відстоювання спільних африканських позицій з питань, що цікавлять континент та його народи; заохочення міжнародного співробітництва; сприяння миру, безпеки та стабільності на континенті; сприяння демократичним принципам та інституціям, участі населення та належному управлінню; пропагування та захист прав людини та народів відповідно до Африканської хартії прав людини та народів та інших відповідних інструментів прав людини; створення необхідних умов, що дозволяють континенту відігравати належну роль у світовій економіці та на

міжнародних переговорах; сприяння сталому розвитку на економічному, соціальному та культурному рівнях, а також інтеграції африканських економік; сприяння співпраці у всіх сферах людської діяльності для підвищення рівня життя африканських народів; координація та гармонізація політики між існуючими та майбутніми регіональними економічними співтовариствами для поступового досягнення цілей Союзу; сприяння розвитку континенту шляхом надання підтримки досліджень у всіх галузях, зокрема в науці та техніці; робота з відповідними міжнародними партнерами щодо викорінення профілактичних захворювань та зміцнення здоров'я на континенті; забезпечення ефективної участі жінок у прийнятті рішень, особливо у політичній, економічній та соціокультурній сферах; розробка та здійснення спільної політики щодо торгівлі, оборони та зовнішніх відносин для забезпечення оборони континенту та зміцнення його переговорних позицій; заохочення до участі в АС африканської діаспори як важливої частини континенту.

Робота АС здійснюється кількома основними органами, що приймають рішення: Асамблеєю глав держав та урядів, Виконавчою радою, Комітетом постійних представників, Спеціалізованими технічними комітетами, Радою миру та безпеки та Комісією Африканського Союзу. Структура АС сприяє участі африканських громадян та громадянського суспільства через Панафриканський парламент та Економічну, соціальну та культурну раду (ECOSOCC).

До органів, які займаються судовими та правовими питаннями, а також питаннями прав людини, належать: Африканська комісія з прав людини і народів (ACHPR), Африканський суд з прав людини і народів (AfCHPR), Комісія АС з міжнародного права (AUCIL), Консультативна рада з питань корупції (AUABC) та Африканський комітет експертів з питань прав та добробуту дитини. АС також працює над створенням континентальних фінансових установ (Африканський центральний банк, Африканський інвестиційний банк та Африканський валютний фонд).

Для забезпечення реалізації цілей АС та досягнення загальноафриканського бачення інтегрованої, процвітаючої та мирної Африки, був розроблений Порядок денний 2063 (Agenda 2063) – як стратегічна основа для довгострокової соціально-економічної та інтегративної трансформації Африки, який закликає до більшої співпраці та підтримки африканських ініціатив для забезпечення досягнення прагнень африканських людей.

Основною регіональною африканською міжнародною організацією, яка займалася захистом прав людини була Організація Африканської Єдності (на сьогодні це Африканський Союз). Основною ознакою африканської моделі права захисту права людини була боротьба проти колоніалізму та апартеїду.

Основним документом є Африканська хартія прав людини і народів, яка закріплює основні права і механізм їх захисту в країнах Африки. Хартія була прийнята у 1981 році, набрала чинності 21 жовтня 1986 року, саме тому 21 жовтня оголошено африканським Днем прав людини.

1. African Charter on Human and Peoples' Rights. URL: https://au.int/sites/default/files/treaties/36390-treaty-0011_-_african_charter_on_human_and_peoples_rights_e.pdf.

2. Офіційний сайт Африканського Союзу. URL: <https://au.int/en>.

3. Шуміло І. А. Міжнародна система захисту прав людини : навчальний посібник. Київ : ФОП Голембовська О. О., 2018. 168 с.

ОСОБЛИВОСТІ ЛЕГІТИМАЦІЇ ІНСТИТУТУ ЛОБІЗМУ В КРАЇНАХ ВИШЕГРАДСЬКОЇ ГРУПИ

Чорнописький Василь Іванович,
аспірант за спеціальністю 052 –
Політологія

Легітимація інституту лобізму на законодавчому рівні сприяє урегулюванню відносин між різними групами впливу та державними інституціями. Це, зокрема, важливо для підвищення рівня прозорості прийняття рішень, посилення політичної відповідальності та формування відповідної політичної культури. Досвід країн Вишеградської групи в цьому контексті важливий для України, оскільки лобіювання як інструмент впливу був досить ефективний в процесі їх інтеграції в Європейський союз, а інституціоналізація лобістської діяльності сприяла підвищенню рівня прозорості органів державної влади.

У країнах Вишеградської групи, до якої входять Польща, Угорщина, Словаччина та Чехія лобістська діяльність або регулюється на законодавчому рівні, або наявне саморегулювання лобістських груп.

Зокрема, в Республіці Польща у 2005 році було прийнято закон «Про лобістську діяльність у законодавчому процесі». Даний закон встановлює загальні засади відкритості лобіювання у законодавчому і регуляторному процесах, відповідні правила, порядок реєстрації та ведення лобістської діяльності [2].

В Угорщині у 2006 році було прийнято закон «Про лобіювання». У даному законі лобістська діяльність інтерпретується як вплив на урядову політику чи законодавство, а також має бути оплачувана. Обов'язковою є реєстрація фізичних осіб-лобістів, проте для лобістських організацій реєстрація є добровільна [2].

У Чехії в 2006 році прийнято закон «Про конфлікт інтересів», який частково регулює лобістську діяльність. Зокрема, законом визначається виконання завдань державними службовцями так, щоб не було конфлікту особистих інтересів та інтересів відповідних державних структур, обов'язкової публічної діяльності, постійного громадського контролю а також відповідальність за порушення даного закону [3].

У Словаччині на національному рівні через закони не регулюється лобістська діяльність. Однак, постійно приймаються різні програми щодо підвищення рівня прозорості у владі та боротьбі з корупцією [1; 2].

Тим не менше, не зважаючи на різні підходи щодо інституціоналізації лобізму та регуляції діяльності лобістських груп в країнах Вишеградської групи, на рівні Європейського союзу наявні нормативні акти які регулюють діяльність лобістів та поширюються на всіх без винятку держав-членів ЄС. Це,

відповідно, сприяє регламентації діяльності лобістів в тому числі в країнах, де у національному законодавстві лобіювання не регулюється.

1. Івлєєва Л. І. Європейський досвід врегулювання конфлікту інтересів: кращі практики для України. *Філософія публічного управління*. 2018. № 1. С. 55–62.

2. Інститут лобіювання в Україні та за кордоном: походження, проблеми, перспективи розвитку. Науково-інформаційне видання / Д. Базілевич, В. Нестерович, В. Федоренко ; Інститут професійного лобіювання та адвокати. Київ : ФОП Москаленко О. М., 2015. 111 с.

3. Про конфлікт інтересів : Закон Чеської Республіки від 24 квітня 2006 р. № 159/2006 Sb. URL: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-159?text=zakon+o+2006#cast1>.

ПЕРСПЕКТИВИ ЕТНОНАЦІОНАЛІЗМУ ТА СЕПАРАТИСТСЬКОГО ТЕРОРИЗМУ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

Шекета Мар'яна Миколаївна,
аспірантка за спеціальністю 052 –
Політологія

Етнонаціоналістичний або сепаратистський тероризм не є виключно сучасним явищем; в першому столітті нашої ери етнічний тероризм використовувався двома єврейськими групами в Юдеї, які хотіли підбурити місцеве населення проти римських окупантів. Але тільки в колоніальну та неокolonіальну епоху (1960-ті та 1970-ті роки) тероризм був пов'язаний з етнонаціоналістичними, або сепаратистськими групами. Таким чином, кількість етнонаціональних та сепаратистських терористичних груп, активних на міжнародному рівні, зростає з трьох у 1968 році до 30 у 1978 році [1].

Одна сильна аргументація стверджує, що етнонаціоналістичне та сепаратистське насильство не скоро зникне. Нерівності та минулі помилки є просто надто стійкими у свідомості більшості меншин, а уражені держави ще не розробили ефективні стратегії врегулювання претензій та врегулювання. Навпаки, аргументовано те, що етнонаціоналістичне та сепаратистське насильство знижується, оскільки епоха колонізації, в межах якої воно процвітало, минула, і що насильницькі групи поза межами цього контексту просто будуть в кінцевому підсумку врегульовані або ліквідовані законним правозастосування [2].

У цій дискусії «націоналізм» і «нація» залишаються, по суті, суперечливими поняттями. Немає згоди щодо того, що таке націоналізм чи нація; наприклад, спроби задовільно визначити останню в термінах унікальної мови, раси, або релігійних ознак були серйозно заперечені. Незважаючи на це, деякі поняття захопили інтерес різних спільнот. Одне з них полягає в тому, що «нація» – порівняно недавнє явище, незмінно пов'язане з періодом Просвітництва. Інший висуває на перший план ідею, що націоналізм незмінно стосується історії, в тому сенсі, «що він пише свою власну історію, що він створює звіт про

своє походження і його минуле, яке узаконює сьогодення і пропонує показники на майбутнє» [3].

Націоналізм по своїй суті є ні позитивним явищем, ні негативним. Для багатьох він був важливим для успіху індустріалізму, капіталізму та державного будівництва, і залишається таким, щоб легітимізувати будь-який політичний порядок. Для інших «нація» – це не історична і політична спільнота, як припускають модерністи, а скоріше культурне співтовариство, які усвідомлюють свою колективну ідентичність, що представлена спільною мовою, цінностями, міфами та символами. Ще одна течія науковців суворо визначає націю як суперечливу одиницю з етнічною ознакою або походженням крові та як інструмент, за допомогою якого етнічні та культурні аспекти застосовуються в опозиції до інших [4].

Етнічний націоналізм часто використовується замість культурного націоналізму і відноситься або до подібних міфів, або до походження крові (таких як німецька та японська моделі). Варто відзначити, що етнічний націоналізм, «як і всі націоналісти, є культурним, але не всі культурні націоналісти є етнічними». Незважаючи на всі ці відмінності, не слід робити висновок, що громадянська нація обов'язково звільняється від нетерпимості, параної або міжнаціональної напруженості. Проблема – це не етнічне виключення, а гомогенізація або включення національної меншини до більшої національної групи [5].

Висновки. На даний момент відсутнє чітке розуміння перспектив етнонаціоналізму та сепаратистського тероризму в сучасному світі. Конфлікти, які існують у XXI столітті ще раз підтверджують той факт, що націоналістичні прояви є актуальними проблемами сьогодення та виступають загрозою будь-якій багатонаціональній державі у світі. Розв'язання цих конфліктних ситуацій залишається основним викликом сучасності, а також є досить дискусійним і відкритим питанням.

1. Vamik Volkan. *Blood Lines: From Ethnic Pride to Ethnic Terrorism*. Boulder : Westview Press, 1997. P. 156–167.

2. Asafa Jalata. *Ethno-nationalism and the global 'modernising' project*. *Nations and Nationalism*. 2001. P. 389–397.

3. Andrew Thompson, Ralph Fevre. *The national question: sociological reflections on nation and nationalism*. *Nations and Nationalism*. 2017. № 3. P. 297–315.

4. SWI. *Swissinfo.ch Spagna: Catalogna domenica al voto su indipendenza*. 2009. URL: <http://www.swissinfo.ch/ita/tutte-le-notizie-in-breve/spagna-catalogna-domenica-al-voto-su-indipendenza/7885252>.

5. Bruce Hoffman. *Inside Terrorism*. London : Victor Gallancz, 1998. P. 26–154.

Факультет математики та інформатики

БАЗИ У СКІНЧЕННИХ ГРУПАХ

Гаврилків Володимир Михайлович,
кандидат фізико-математичних наук,
доцент кафедри алгебри та геометрії

Підмножина B групи G називається *базою* групи G , якщо кожен елемент $g \in G$ можна подати у вигляді $g = ab$ для деяких елементів $a, b \in B$. Найменша потужність $|B|$ бази $B \subset G$ називається *базовим розміром* групи G та позначається через $r[G]$. Проблему обчислення базового розміру циклічних груп вперше було поставлено І. Шуром, а різні оцінки були отримані Рорбахом [5], Мосером [4], Клоцом та іншими авторами. Бази довільних груп вивчалися Рорбахом, Черлі, Бертрамом та Герцогом [2], Козмою та Левом [6].

З означення бази B групи G випливає, що $|G| \leq |B|^2$, а тому $r[G] \geq \sqrt{|G|}$. Дріб

$$\delta[G] = \frac{r[G]}{\sqrt{|G|}}$$

називається *базовою характеристикою* групи G .

Наступна фундаментальна теорема була доведена Козмою та Левом, використовуючи класифікацію скінченних простих груп.

Теорема [Козма, Лев]. *Кожна скінченна група G має базову характеристику*

$$\delta[G] \leq \frac{4}{\sqrt{3}}.$$

Наступні теореми про оцінки для базових характеристик та базових розмірів дієдральних та булевих груп були доведені автором у статті [3].

Теорема [Гаврилків]. *Нехай D_{2n} – дієдральна група порядку $2n$, де $n \in \mathbb{N}$. Для базової характеристики дієдральної групи має місце нерівність $\delta[D_{2n}] \leq \frac{24}{\sqrt{146}}$. Якщо $n \geq 2 \cdot 10^5$, то $\delta[D_{2n}] < \frac{4}{\sqrt{6}}$.*

Група G називається *булевою*, якщо $g^{-1} = g$ для кожного елемента $g \in G$. Добре відомо, що кожна булева група є абелевою групою, ізоморфною деякому степеню двохелементної циклічної групи C_2 .

Теорема [Гаврилків]. Для базового розміру булевої групи G має місце нижня оцінка

$$r[G] \geq \frac{1 + \sqrt{8|G| - 7}}{2}.$$

Наступні теореми про нижні оцінки для базових розмірів та базових характеристик скінченних груп були доведені автором та Т. Банахом у статті [1].

Теорема [Банах, Гаврилків]. Для скінченної абелевої групи G мають місце нерівності

$$r[G] \geq \sqrt{2|G| - |G|/|G_2|} \quad \text{та} \quad \delta[G] \geq \sqrt{2 - 1/|G_2|},$$

де $G_2 = \{g \in G : g^{-1} = g\}$.

Теорема [Банах, Гаврилків]. Для базового розміру кожної нетривіальної скінченної групи G має місце нижня оцінка $r[G] > \sqrt{|G|}$.

1. Banach T., Gavrylkiv V. Bases in finite groups of small cardinality (submitted).

2. Bertram E. A., Herzog M. On medium-size subgroups and bases of finite groups. *J. Combin. Theory, Series A* 57. 1991. P. 1–14.

3. Gavrylkiv V. Bases in dihedral and Boolean groups. *J. Integer Seq.* 2017. № 20 (8). Article 17.8.1.

4. Moser L. On the representation of 1, 2, ..., n by sums. *Acta Arith.* 6. 1960. P. 11–13.

5. Rohrbach H. Ein Beitrag zur additiven Zahlentheorie. *Math. Z.* 42. 1937. P. 1–30.

6. Kozma G., Lev A. Bases and decomposition numbers of finite groups. *Arch. Math (Basel.)* 1992. № 58 (5). P. 417–424.

АПРОКСИМАЦІЇ ЄМНОСТЕЙ: ПРОГРАМНА РЕАЛІЗАЦІЯ

Глушак Інна Дмитрівна,

кандидат фізико-математичних наук,
асистент кафедри алгебри та геометрії

Ємністю на компактній X називається [1] функція $c: \text{exp } X \cup \{\emptyset\} \rightarrow R_+$, для якої виконуються три наступні властивості для всіх замкнених підмножин $F, G \subset X$:

(1) $c(\emptyset) = 0$;

(2) якщо $F \subset G$, то $c(F) \leq c(G)$ (монотонність);

(3) якщо $c(F) < a$, то існує така відкрита множина $U \supset F$, що для кожного $G \subset U$ виконано $c(G) < a$ (напівнеперервність згори).

Якщо крім того виконано

$$(4) \quad c(X) = 1 \text{ (чи } c(X) \leq 1),$$

то ємність називається *нормованою* (відповідно *субнормованою*). Множину всіх ємностей на X позначаємо через $\bar{M}X$.

Якщо (X, d) – метричний компакт, то компактна топологія на просторі ємностей $\bar{M}X$ визначається метрикою:

$$\hat{d}(c, c') = \inf\{\varepsilon > 0 \mid c(\bar{O}_\varepsilon(F)) + \varepsilon \geq c'(F), \\ c'(\bar{O}_\varepsilon(F)) + \varepsilon \geq c(F), \text{ для всіх замкнених } F \subset X \}.$$

Це відома метрика Прохорова, традиційно означена на підмножині $PX \subset \bar{M}X$ ймовірнісних мір, тобто нормованих адитивних мір.

Враховуючи неадитивну природу ємностей, для їх дослідження однією із найбільш актуальних проблем є задача пошуку для довільної ємності c певних апроксимуючих ємностей із визначеними властивостями, зручних з обчислювальної точки зору.

Досліджено [2] спосіб наближення довільної ємності c на метричному компактi (X, d) адитивною мірою m , визначеною на фіксованому скінченному підпросторі $X_0 = \{x_1, x_2, \dots, x_n\}$, який зводиться до пошуку такої міри $m \in PX_0$, для якої відстань $\hat{d}(c, m)$ прийматиме мінімально можливе значення ε . Оскільки таку адитивну міру можна подати як лінійну комбінацію мір Дірака $m = y_1 \delta_{x_1} + y_2 \delta_{x_2} + \dots + y_n \delta_{x_n}$, то ця задача рівносильна до наступної задачі лінійного програмування щодо змінних $y_1, y_2, \dots, y_n, z \geq 0$:

$$\begin{cases} y_1, y_2, \dots, y_n, z \geq 0 \\ -\sum_{x_i \in A} y_i + z \geq -c_\varepsilon^+(A) & \text{для всіх } A \subset X_0 \\ \sum_{x_i \in A} y_i + z \geq c_\varepsilon^-(A) & \text{для всіх } A \subset X_0 \\ z \rightarrow \min \end{cases}$$

де $c_\varepsilon^+(A) = c(\bar{O}_\varepsilon(A))$ та $c_\varepsilon^-(A) = c(X \setminus \bar{O}_\varepsilon(X_0 \setminus A))$ для всіх $A \subset X_0$

Множину $\text{Ехр } X_0$ можна вкласти в \mathbb{R}^n , ототожнивши кожен підмножину $A \subset X_0$ із вектором, що містить i -у координату 1, якщо $x_i \in A$, та 0 в іншому випадку. Зокрема \emptyset ототожнюється з $(0, 0, \dots, 0)$, а X_0 з $(1, 1, \dots, 1)$. Через $-\text{Ехр } X_0$ позначимо множину елементів, що протилежні до елементів множини $\text{Ехр } X_0$

$X_0 \subset \mathbb{R}^n$ та визначимо функцію: $c_\varepsilon(A) = \begin{cases} c_\varepsilon^-(A), & A \in \text{Ехр } X_0 \\ -c_\varepsilon^+(-A), & A \in (-\text{Ехр } X_0) \end{cases}$

Позначимо через $(A|1)$ вектор, отриманий шляхом додавання замикаючої 1 в послідовності $A = (a_1, a_2, \dots, a_n) \in \text{Ехр } X_0 \cup (-\text{Ехр } X_0)$. Тоді лінійну задачу оптимізації можна записати так:

$$\begin{cases} y_1, y_2, \dots, y_n, z \geq 0: \\ (A|1) \cdot (y_1, y_2, \dots, y_n, z) \geq c_\varepsilon(A) \text{ для всіх } A \in \text{Ехр } X_0 \cup (-\text{Ехр } X_0). \\ z \rightarrow \min \end{cases}$$

Ця задача зводиться до підбору таких афінно незалежних базисних підмножин $A_1, A_2, \dots, A_{n+1} \in \text{Ехр } X_0 \cup (-\text{Ехр } X_0)$, що $\vec{0}$ міститься в їх опуклій оболонці, звідки y_1, y_2, \dots, y_n, z визначаються з:

$$(y_1, y_2, \dots, y_n, z)^T = (M(A_1, A_2, \dots, A_{n+1}))^{-1} (c(A_1), c(A_2), \dots, c(A_{n+1}))^T,$$

де T означає транспонування, а матриця $M(A_1, A_2, \dots, A_{n+1})$ – це матриця з рядками $(A_1|1), (A_2|1), \dots, (A_{n+1}|1)$. Далі, маючи обчислені y_1, y_2, \dots, y_n, z

необхідно порівняти різниці $\Delta = c_\varepsilon(A) - (A|1) \cdot (y_1, y_2, \dots, y_n, z)$ для всіх $A \in \text{Exp } X_0 \cup (-\text{Exp } X_0)$. Якщо обрані базисні підмножини забезпечують розв'язок, тоді всі різниці є не більшими за 0, інакше обираємо нові базисні підмножини до тих пір, поки не отримаємо $\Delta = 0$. Внаслідок роботи алгоритму отримаємо певне кінцеве значення $z = z(\varepsilon)$ таке, що найменше $\varepsilon \geq z(\varepsilon)$ і буде найменшою шуканою відстанню. Оскільки ця відстань не більша, ніж $z(0)$, то почавши із відрізка $[0, z(0)]$, можна половинним поділом з довільною точністю визначити відстань та знайти відповідну адитивну апроксимуючу міру.

1. Zarichnyi M. M., Nykyforchyn O. R. Capacity functor in the category of compacta. *Mat. Sb.* 2008. № 199: 2. P. 3–26.

2. Nykyforchyn O., Hlushak I. Approximation of capacities with additive measures. *Carpathian Mathematical Publications.* 2017. № 9 (1). P. 92–97. Doi: 10.15330/cmp.9.1.92-97.

АСИМПТОТИЧНІ ОЦІНКИ СУМ РЯДІВ ДІРІХЛЕ

Грибель Ольга Богданівна,
аспірантка за спеціальністю 111 –
Математика

Позначимо через \mathbb{N}_0 множину невід'ємних цілих чисел, а через Λ – клас усіх невід'ємних зростаючих до $+\infty$ послідовностей $\lambda = (\lambda_n)_{n \in \mathbb{N}_0}$.

Нехай $\lambda \in \Lambda$. Розглянемо ряд Діріхле вигляду

$$F(s) = \sum_{n=0}^{\infty} a_n e^{s\lambda_n}, s = \sigma + it, \quad (1)$$

де $a_n, \lambda_n \in \mathbb{C}$ для всіх $n \in \mathbb{N}_0$. Числа a_n називаються коефіцієнтами, а числа λ_n – показниками цього ряду.

У разі, якщо цей ряд збігається в точці $s \in \mathbb{C}$, під $F(s)$ розуміємо його суму в цій точці, а в іншому разі запис $F(s)$ є чисто формальним.

Позначимо через $\sigma_a(F)$ абсцису абсолютної збіжності ряду (1) і покладемо

$$\tau(\lambda) = \overline{\lim}_{n \rightarrow \infty} \frac{\ln n}{\lambda_n}, \quad \beta(F) = \underline{\lim}_{n \rightarrow \infty} \frac{1}{\lambda_n} \ln \frac{1}{|a_n|}.$$

Добре відомо (див., наприклад, [1, с. 114–115]), що виконуються нерівності $\sigma_a(F) \leq \beta(F) \leq \sigma_a(F) + \tau(\lambda)$.

Зауважимо, що ці нерівності є точними. Більше того, як доведено в [2], для довільних $A, B \in [-\infty; +\infty]$ таких, що $A \leq B \leq A + \tau(\lambda)$, існує ряд Діріхле вигляду (1), для якого $\sigma_a(F) = A$ і $\beta(F) = B$.

Позначимо через $D_0(\lambda)$ клас абсолютно збіжних у півплощині $\{s \in \mathbb{C}: \text{Re } s < 0\}$ рядів Діріхле вигляду (1). Покладемо $D_0 = \cup_{\lambda \in \Lambda} D_0(\lambda)$. Зазначимо, що $D_0(\lambda)$ збігається з класом усіх рядів Діріхле вигляду (1), для яких $\sigma_a(F) \geq 0$.

Супремум модуля ряду $F \in D_0$ вигляду (1) визначимо для кожного $\sigma < 0$ за рівністю

$$M(\sigma; F) = \sup \{|F(s)|: \operatorname{Re} s = \sigma\}$$

і будемо ототожнювати зростання цього ряду зі зростанням функції $\ln M(\sigma; F)$, $\sigma < 0$.

Позначимо через $D_0^*(\lambda)$ клас рядів Діріхле вигляду (1), для яких $\beta(F) \geq 0$. Нехай $D_0^* = \cup_{\lambda \in \Lambda} D_0^*(\lambda)$. Тоді $D_0(\lambda) \subset D_0^*(\lambda)$ для кожної послідовності $\lambda \in \Lambda$. Зі сказаного вище випливає, що $D_0(\lambda) = D_0^*(\lambda)$ у випадку $\tau(\lambda) = 0$ і $D_0(\lambda) \neq D_0^*(\lambda)$ у випадку $\tau(\lambda) > 0$. Зрозуміло також, що $D_0 \subset D_0^*$ і це включення строге.

Максимальний член ряду $F \in D_0^*$ вигляду (1) визначимо для всіх $\sigma < 0$ за рівністю

$$\mu(\sigma; F) = \max\{|a_n|e^{s\lambda_n}: n \in N_0\}.$$

Якщо $F \in D_0$, то $\mu(\sigma; F) \leq M(\sigma; F)$ для всіх $\sigma < 0$ (див. [1, с. 125]).

Позначимо через Ω_0 клас усіх дійсних функцій Φ , що задовольняють умови: область визначення D_Φ функції Φ є півінтервалом вигляду $[a, 0)$; функція Φ є неперервною на D_Φ ; $\Phi(\sigma) \rightarrow +\infty, \sigma \uparrow 0$.

Якщо $\Phi \in \Omega_0$, то функція

$$\tilde{\Phi}(x) = \max\{x\sigma - \Phi(\sigma): \sigma \in D_\Phi\}, x \in \mathbb{R},$$

як відомо, називається спряженою за Юнгом з Φ , і має наступні властивості (див., наприклад, [3]): $\tilde{\Phi}$ є опуклою на \mathbb{R} функцією; правобічна похідна φ функції $\tilde{\Phi}$ є від'ємною неспадною неперервною справа на \mathbb{R} функцією; $\varphi(x) \rightarrow 0, x \rightarrow +\infty$; правильна рівність

$$\varphi(x) = \max\{\sigma \in D_\Phi: x\sigma - \Phi(\sigma) = \tilde{\Phi}(x)\}, x \in R;$$

якщо $x_0 = \inf\{x > 0: \Phi(\varphi(x)) > 0\}$, то функція $\bar{\Phi}(x) = \tilde{\Phi}(x)/x$ є зростаючою до 0 на $(x_0, +\infty)$. З наведених властивостей випливає, що $\tilde{\Phi}$ є спадною неперервною на \mathbb{R} функцією. Легко довести також, що область значень функції $\tilde{\Phi}$ збігається з \mathbb{R} . Зрозуміло також, що існує обернена до $\tilde{\Phi}$ функція $\hat{\Phi}$, яка, як і $\tilde{\Phi}$, є спадною неперервною на \mathbb{R} функцією, що приймає усі дійсні значення.

Дослідження зростання ряду Діріхле $F \in D_0$ відносно заданої функції з класу Ω_0 часто вдається звести до дослідження зростання функції $\ln \mu(\sigma; F)$, $\sigma < 0$, відносно деякої (відмінної, можливо, від заданої) функції з цього ж класу. Якщо $F \in D_0^*$ (зокрема, якщо $F \in D_0$), то зростання функції $\ln \mu(\sigma; F)$, $\sigma < 0$, відносно довільної функції $\Psi \in \Omega_0$ можна порівняно просто описати через коефіцієнти ряду F за допомогою функції, спряженої за Юнгом з функцією Ψ . Такий опис дозволяє здійснити наступна лема (див., наприклад, [3]).

Лема 1. Нехай $\Psi \in \Omega_0$, а $F \in D_0^*$ – ряд Діріхле вигляду (1). Тоді $\ln \mu(\sigma; F) \leq \Psi(\sigma)$ для всіх $\sigma \in [\sigma_0, 0)$, якщо і лише якщо $\ln|a_n| \leq -\Psi(\lambda_n)$ для всіх $n \geq n_0$.

1. Леонтьев А. Ф. Ряды экспонент. Москва : Наука, 1976. 536 с.

2. Filevych P. V. On relations between the abscissa of convergence and the abscissa of absolute convergence of random Dirichlet series. *Mat. Stud.* 2003. V. 20. № 1. P. 33–39.

РОЗВИТОК МЕТОДІВ ТА ПРОГРАМНИХ ЗАСОБІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ АДАПТИВНИХ СИСТЕМ САМОНАВЧАННЯ

Дутчак Марія Степанівна,
викладач кафедри інформаційних технологій

У сучасному суспільстві за умов стрімкого розвитку науки і техніки та потребою у навчанні практично впродовж усього життя, все актуальнішим стає питання розвитку методів та програмних засобів інтелектуальних адаптивних освітніх веб-систем самонавчання (ІАОВСС), які дозволили б максимально автоматизувати та підвищити ефективність процесу навчання, адаптувавши його до потреб і можливостей здобувачів онлайн-освіти та самоосвіти.

Одним із етапів побудови адаптивної траєкторії навчання (АТН) є визначення і встановлення ряду параметрів для кожного з навчальних блоків (НБ), зокрема встановлення взаємозв'язку між ними [1]. Аналіз існуючих моделей і методів у даному напрямі показав, що застосування більшості із них зводиться до побудови статичних електронних підручників, а ті, що можуть бути застосовані до побудови АТН потребують значних затрат часу і зусиль викладачів чи інженерів зі знань, при чому потребують удосконалення з метою підвищення рівня точності, адекватності та автоматизованості [2-4].

Для встановлення взаємозв'язку між НБ були розроблені методи побудови змістовних та якісних залежностей між ними. Змістовний зв'язок – НБ пов'язані по змісту, тобто коли вивчення одного НБ в тій чи іншій мірі потребує вивчення іншого НБ. Якісний зв'язок – залежність рівня засвоєння одного НБ від рівня засвоєння іншого НБ.

Якісний коефіцієнт залежності (КЗ) jk доцільно визначати для змістовно зв'язаних НБ. На початковому етапі, при відсутності статистичних даних щодо рівня засвоєння НБ студентами, якісні КЗ встановлюються рівними 1. У процесі вивчення студентами НБ дані коефіцієнти уточнюються. Формула уточнення залежності досягнення певної якості засвоєння j -го НБ від якості засвоєння i -го НБ має вигляд:

$$jk_{i,j} = \frac{\sum_{m=1}^n jk_{i,j,m}}{l} \quad (1)$$

де $jk_{i,j,m} = \begin{cases} \frac{l_{i,m}}{l_{j,m}}, & \text{якщо } z_{i,m} \leq z_{j,m} \\ \frac{l_{j,m}}{l_{i,m}}, & \text{якщо } z_{j,m} < z_{i,m} \end{cases};$

n – кількість одночасних вивчень i -го та j -го НБ; m – порядковий номер одночасного вивчення i -го та j -го НБ $m \in [1; l]$; $l_{i,m}, l_{j,m}$ – рівень засвоєння i -го (j -го) НБ при m вивченні, $l_{i,m}, l_{j,m} \in [0; 1]$; $jk_{i,j,m}$ – якісний КЗ між i -тим та j -тим НБ при m вивченні. Чим більше число m , тим точніше визначається jk між

НБ, оскільки зменшується вплив випадкових залежностей.

Для визначення змістової залежності між НБ передбачено встановлення трьох типів змістового зв'язку (zk): ієрархічний (zk_1) – КЗ встановлюються відповідно до знаходження НБ в ієрархічній структурі навчального матеріалу; понятійний (zk_2) – КЗ встановлюються виходячи з аналізу вхідних і вихідних понять НБ; асоціативний (zk_3) – КЗ, які встановлені викладачем. На початковому етапі значення понятійного і асоціативного типів зв'язку рівні 0, поки вони не змінені в результаті запуску відповідних процедур чи викладачем. Всі ці типи змістових зв'язків у подальшому використовуються для автоматизованої побудови АТН із встановленням їх пріоритетності.

Для встановлення zk_2 запропоновано метод встановлення змістових коефіцієнтів зв'язку (ВЗКЗ), в основу якого закладено методи зіставлення зі зразком та рекурсії. В якості вхідних даних для даного методу використано множину НБ K розміру K_r , множину понять-кандидатів на співставлення C_{in} розміру $C_{r_{in}}$ (вхідні поняття) та C_{out} розміру $C_{r_{out}}$ (вихідні поняття) і множину булевих питань q . Булеві питання q являють собою тести на визначення тотожності між елементами множин C_{in} та C_{out} . На виході методу – змістові КЗ між елементами множини K . Формально метод ВЗКЗ можна описати так: для кожної вершини $k_{l \in [1; K_r]} \in K$ визначити елементи, які належать множинам C_{in} та C_{out} : $x_{in_{i1}, \dots, i_m} \in C_{in}$, $x_{out_{i1}, \dots, i_t} \in C_{out}$, де m – кількість вхідних понять вершини k_l , t – кількість вихідних понять вершини k_l ; оцінити змістову залежність між елементами множини K за формулою (2):

$$zk(k_i, k_j) = \left\{ 1: \exists x_{out_{it}} \equiv x_{in_{jm}} \right\}, \quad (2)$$

де k_i, k_j – елементи множини K , m – кількість вхідних понять j -го НБ, t – кількість вихідних понять i -го НБ. Тобто, j -тий НБ змістовно залежить від i -го НБ, якщо існує таке вихідне поняття i -го НБ, яке тотожне вхідному поняттю j -го НБ. Далше рекурсивно знаходяться НБ, від яких змістовно залежить k_i НБ. Критерієм завершеності формування вершини j є:

- 1) зациклення пошуку;
- 2) завершення кожної гілки розщеплення НБ-ком, який не потребує вхідних понять;
- 3) повний перебір елементів множини K при невиконанні другої умови.

Спрацювання першого правила означає, що не вірно вказані вхідні чи вихідні поняття, потребується їх коригування. Після спрацювання другого правила вершина j вважається остаточно сформованою. У випадку повного перебору видається перелік НБ і їхніх вхідних понять, для яких не знайдено необхідних їм вхідних НБ. Після цього алгоритм переходить до формування наступної вершини. У результаті реалізації даного методу, з кожним НБ чи ключовим поняттям, які є кінцевою (проміжною) метою навчання, зв'язуються траєкторії їх досягнення, тобто породжується множина необхідних для засвоєння НБ.

Розроблені методи встановлення якісних та змістових КЗ спрямовані на підвищення рівня точності та автоматизації їх визначення та на подальше використання в процесі автоматизованої побудови АТН в ІАОВСС [5].

1. Дутчак М. С. Методи та програмні засоби автоматизованої побудови адаптивної траєкторії навчання. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. Вінниця : ВПІ, 2020. № 2. (149). С. 58–66. Doi: <https://doi.org/10.31649/1997-9266-2020-149-2-58-66>.

2. Apoki U., Al-Chalabi H., Crisan G. From digital learning resources to adaptive learning objects: an overview / Simian, D., Stoica, L. (eds.). *Modelling and Development of Intelligent Systems. MDIS*. 2019. Vol. 1126. P. 18–32. Springer, Cham (2020). Doi: https://doi.org/10.1007/978-3-030-39237-6_2.

3. Bisikalo O., Kovalenko O., Palamarchuk Y. Models of behavior of agents in the learning management system. *2019 IEEE 14th International Conference on Computer Sciences and Information Technologies (CSIT)*. Lviv, 2019. P. 222–227. Doi: <https://doi.org/10.1109/stc-csit.2019.8929751>.

4. Guevara C., Aguilar J., González-Eras A. The model of adaptive learning objects for virtual environments instanced by the competencies. *Adv. Sci. Technol. Eng. Syst. J.* 2017. № 2 (3). P. 345–355. Doi: <https://doi.org/10.25046/aj020344>.

5. Dutchak M., Kozlenko M., Lazarovych I., Lazarovych N., Pikuliak M., Savka I. Methods and Software Tools for Automated Synthesis of Adaptive Learning Trajectory in Intelligent Online Learning Management Systems / Ben Ahmed M., Rakıp Kardeş İ., Santos D., Sergeyeva O., Boudhir A. A. (eds). *Innovations in Smart Cities Applications Volume 4 : SCA 2020. Lecture Notes in Networks and Systems*. 2021. Vol. 183. Springer, Cham. Doi: https://doi.org/10.1007/978-3-030-66840-2_16, ISSN: 23673389 (23673370).

ЗБУРЕННЯ СИСТЕМ ЗАКОНІВ ЗБЕРЕЖЕННЯ З ПОРУШЕННЯМ УМОВИ ГПЕРБОЛІЧНОСТІ В ЗАДАЧІ РІМАНА

Казмерчук Анатолій Іванович,
кандидат фізико-математичних наук,
доцент кафедри диференціальних рівнянь і
прикладної математики

Для системи квазілінійних диференціальних рівнянь з частинними похідними першого порядку

$$u_t^1 + \varphi^1(u)_x = 0,$$

...

$$u_t^N + \varphi^N(u)_x = 0 \tag{1}$$

розглянемо задачу Рімана з початковими умовами

$$u^1|_{t=0} = v_0^1 + \operatorname{sgn}(x)v_1^1,$$

...

$$u^N|_{t=0} = v_0^N + \operatorname{sgn}(x)v_1^N, \tag{2}$$

де $u = (u^1, \dots, u^N)$, $u = u(t, x)$, $\varphi^j(u) \in C^{2,\alpha}$, $v_0^j, v_1^j = \operatorname{const}$, $j = 1, \dots, N$.

Означення 1. Обмежена вимірна вектор-функція $u(t, x)$ називається узагальненим розв'язком задачі (1),(2), якщо в узагальненому сенсі справджуються

рівняння системи (1), і виконується умова $U(u)_t + F(u)_x \leq 0$,

де $\text{grad}F(u) = \text{grad}U(u) \frac{d\varphi(u)}{du}$, $\frac{d^2U(u)}{du^2} > 0$ для будь-якої такої пари $(U)u, F(u)$, а початкові умови (2) приймаються у сильному сенсі.

Зауважимо, що вивчення і аналіз властивостей розв'язків задачі Рімана дозволяє будувати загальну теорію розв'язності задачі Коші для системи квазілінійних рівнянь першого порядку (1). Частина результатів такої теорії щодо питань існування, єдиності розв'язку та обґрунтування збіжності наближених методів в задачах збурення системи (1) міститься в працях [1–4]. У класичній постановці ([1]) задача Рімана (1), (2) саме для гіперболічної сильно нелінійної системи з початковими функціями малої варіації має автотельні розв'язки, які містять скінченну кількість ударних хвиль та центрованих хвиль розрідження – разом не більше, ніж N елементарних хвиль. У загальному випадку для систем з порушенням умови гіперболічності кількість таких елементарних хвиль може приймати довільні значення ([5]). Наведемо результати, які розвивають раніше вивчені властивості.

Теорема 1. Нехай функції $\varphi^j(u) = \varphi^j(u^j)$, $j = 1, \dots, N$ на кожному сегменті мають скінченну кількість проміжків монотонності. Тоді розв'язок задачі (1), (2) містить скінченну кількість елементарних хвиль.

Для такої системи (1) розв'язок задачі (1), (2) розуміємо у такому сенсі:

Означення 2. Обмежена вимірна вектор-функція $u(t, x)$ називається узагальненим розв'язком задачі (1), (2), якщо

$$\forall k \in R^1 \quad \forall f(t, x) \in C^{0,\infty}((0, T] \times R^1), \quad f(t, x) \geq 0 \text{ при кожному}$$

$j = 1, \dots, N$ виконуються нерівності

$$- \iint_{0-\infty}^{T+\infty} \{ |u^j - k| f_t + \text{sign}(u^j - k) (\varphi^j(u^j) - \varphi^j(k)) f_x \} dx dt \leq 0,$$

а початкові умови (2) приймаються у сильному сенсі.

Разом із задачею (1), (2) при $\varepsilon > 0$ розглянемо збурену за потоковими функціями задачу Рімана для системи квазілінійних диференціальних рівнянь з частинними похідними першого порядку

$$u_t^j + \psi^j(\varepsilon, u)_x = 0, \quad j = 1, \dots, N. \quad (3)$$

Теорема 2. Нехай розв'язок задачі (1), (2) містить скінченну кількість елементарних хвиль. Існують функції $\psi^j(\varepsilon, u) \in C^{2,\alpha}$, $\varepsilon > 0$ такі, що

$\psi^j(\varepsilon, u) \xrightarrow{C} \varphi^j(u)$, $j = 1, \dots, N$ і $\forall \varepsilon > 0$ розв'язок задачі (3), (2) містить

принаймні зліченну кількість елементарних хвиль.

Теорема 3. Існують функції $\psi^j(\varepsilon, u) \in C^{2,\alpha}$, $\varepsilon > 0$ і $\varphi^j(u) \in C^{2,\alpha}$ такі, що

$\psi^j(\varepsilon, u) \xrightarrow{C} \varphi^j(u)$, $j = 1, \dots, N$ і крім того 1) $\forall \varepsilon > 0$ розв'язок задачі (3), (2)

містить скінченну кількість елементарних хвиль, 2) розв'язок задачі (1), (2) містить принаймні зліченну кількість елементарних хвиль.

Доведення теорем 1, 2, 3 отримано з використанням методів робіт [1–5].

1. Lax P. D. Hyperbolic system of conservation laws. *Comm. Pure Appl. Math.* 1957. V. 10. P. 537–566.

2. Казмерчук А. И. О сходимости приближённых решений задачи для квазилинейных уравнений первого порядка. *Вестник МГУ. Сер. матем. механ.* 1989. Вып. 4. С. 68–70.

3. Казмерчук А. І. До обґрунтування наближених методів розв'язання квазілінійних законів збереження з негладкими даними задачі. *Вісник національного університету «Львівська політехніка». Прикладна математика.* 2000. № 411. С. 147–151.

4. Казмерчук А. І. Оптимізація швидкості збіжності в методах наближеного розв'язування задачі Коші для системи квазілінійних рівнянь з частинними похідними першого порядку. *Прикарпатський вісник НТШ. Число.* 2018. № 2 (46). С. 47–51.

5. Казмерчук А. І. Розпад розриву в системах законів збереження з порушенням умови гіперболічності. *Conduct of modern science.* 2014. Vol. 21 : Mathematics. P. 7–8.

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ВИКЛАДАННЯ КУРСУ «ФІЗИЧНІ ОСНОВИ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ»

Кланічка Юрій Володимирович,
кандидат фізико-математичних наук,
викладач кафедри математики та інформатики
і методики навчання

Дисципліна «Фізичні основи інформаційних технологій» належить до переліку навчальних дисциплін за освітнім рівнем «бакалавр», що пропонуються в рамках циклу професійної підготовки студентів. Вона *призначена для вивчення фізичних явищ, методик та технологій, які є основою роботи сучасних комп'ютерів. Розглянуто магнітні явища та фізику напівпровідників, їх роль в пристроях запису, відтворення та зберігання інформації. Розглядаються елементи теорії хвиль, оптика та оптичні методи, які використовуються в інформаційних системах. Значну увагу приділено перспективним технологіям комп'ютерної техніки – флуоресцентним, голографічним, квантовим тощо.*

Означено інформаційні технології як взаємопов'язану сукупність засобів і методів, які використовуються для зберігання, обробки та видачі інформації.

Вона забезпечує формування у студентів науково-дослідницької професійно-орієнтованої компетентності та спрямована на вивчення теоретичних та практичних питань використання фізичних явищ у комп'ютерній техніці й інформаційних технологіях.

Завданням нашого дослідження є розробка методичних основ при викладанні дисципліни «Фізичні основи інформаційних технологій». У Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника курс, пов'язаний з використанням фізичних основ інформаційних технологій, читається на

спеціальностях – 014 «Середня освіта (Інформатика. Англійська мова)», «Середня освіта (Математика. Інформатика)» для ОР – бакалавр.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студенти повинні знати зміст і структуру курсу, перспективам застосування нових магнітних, напівпровідникових, оптичних та інших фізичних методів. Розвиток цих методів дозволить суттєво збільшити обсяг пам'яті, швидкодію комп'ютера та його периферії наступних поколінь. Нині поряд з широким фронтом пошукових робіт знаходять застосування методи здійснення математичних перетворень за допомогою оптичних систем, частіше використовуються голографічні методи обробки і зберігання інформації, є суттєвий прогрес у створенні квантового комп'ютера, розробляються і застосовуються оптоелектронні перетворювачі, які дозволяють поєднати оптичну та електронну частини комп'ютера.

Впровадження дисципліни «Фізичні основи інформаційних технологій» у навчальний процес на ряді спеціальностей послужили основою для створення методики її викладання, яка включає кілька етапів.

1. Лекційні заняття, на яких використовуються наочні засоби, різні методи навчання і додаткові пояснення. Тут висвітлюються основні поняття з досліджуваного предмету: логічну структуру комп'ютера; форми і формати подання даних; елементну базу комп'ютера; основні компоненти і пристрої комп'ютера; основні характеристики мікропроцесора (МП); набори команд МП; основні типи сучасних МП; основні типи пам'яті (внутрішня, зовнішня, оперативна, постійна); способи організації різних типів оперативної пам'яті (динамічної, статичної); основні характеристики внутрішньої пам'яті; основні типи зовнішньої пам'яті та фізичні принципи їх функціонування; основні компоненти відеосистеми комп'ютера; типи моніторів та фізичні принципи їх дії; основні компоненти аудіосистеми комп'ютерів; пристрої введення-виведення; типи клавіатур, маніпуляторів та принцип їх дії; типи принтерів та фізичні принципи їх дії тощо.

2. Практичні заняття студенти проводять з опрацювання однопівперіодного випрямляча, дослідження дешифраторів, шифраторів, регістрів, оперативного запам'ятовуючого пристрою (ОЗП), суматора. Також вони вивчають структурну схему типового мікропроцесора, знайомляться з системою команд мікропроцесора, досліджують елементи, що виконують логічні операції.

3. Самостійна робота студентів полягає у ознайомленні з внеском українських вчених у розвиток обчислювальної техніки, розвитком елементної бази комп'ютерів, кеш-пам'яті, постійною пам'яттю та її типами, основними характеристиками внутрішньої пам'яті, пристроями зовнішньої Flash-пам'яті, характеристиками моніторів, основними компонентами звукової карти, характеристиками звукової карти, акустичною системою та її основними елементами.

Здійснюється перевірки знань студентів, при вивченні фізичних основ інформаційних технологій. В основному практикується підсумкова і поточна перевірка знань. При цьому використовується бально-рейтингова система. Перевірка знань студентів, отриманих протягом семестру проводиться під час складання заліку або іспиту.

Таким чином, можна сказати, що методика, застосована при викладанні дисципліни, в якій розглядаються фізичні основи інформаційних технологій,

дає хороші результати. Студенти можуть вирішувати прикладні завдання, використовуючи вивчений матеріал, ґрунтуючись на існуючій базі, легко адаптуються до нових програм і технологій.

1. Ямпольський В. С. Основы автоматизации и электронно-вычислительной техники : учеб. пособ. для студ. физ.-мат. фак. пед. ин-тов. Москва : Просвещение, 1991. 223 с.

2. Гуржій А. М., Поворознюк Н. І., Самсонов В. В. Інформатика та інформаційні технології : підручник для учнів професійно-технічних навчальних закладів. Харків : ООО «Компанія СМІТ», 2003. 352 с.

3. Основы технической электроники ; у 2 кн. Кн. 2 : Схемотехніка : підручник / В. І. Бойко, А. М. Гуржій, В. Я. Жуйков та ін. Київ : Вища шк., 2007. 510 с.

4. Ляшенко О. В., Жабінченко М. К. Фізичні основи електронних обчислювальних машин : навч. посіб. для студ. природничих фак. Київ : Редакційно-видавничий центр «Київський університет», 2000.

5. Кравчук С. О., Шонін В. О. Основы компьютерной техники: компоненты, системы, сети : навч. посіб. для студ. вищих навч. закладів. Київ : ІВЦ «Видавництво політехніка: видавництво «Каравела»», 2005.

6. Сисоев В. М. Основы радиоэлектроники : підручник для пед. вузів. Київ : Вища шк., 2004. 279 с.

7. Сисоев В. М., Чернявський В. П. Радиотехніка з елементами обчислювальної техніки : навч. посіб. Практикум. Київ : Вища школа, 1986. 184 с.

ПРОСТІР ВІДКРИТИХ ФАКТОРОБ'ЄКТІВ МНОЖИНИ КАНТОРА

Копорх Катерина Миколаївна,
кандидат фізико-математичних наук,
викладач кафедри алгебри та геометрії

Багато об'єктів у математиці мають природну топологію. Зокрема, це стосується метричних та рівномірних просторів, функціональних просторів, просторів мір і т. п. Топологію на гіперпросторі (множині замкнених підмножин) вперше запропонували Гаусдорф і Вієторіс у першій половині ХХ століття.

З того часу різноманітні топологізації гіперпросторів знайшли своє застосування до багатозначних відображень, топології неметризовних компактів, диференціальних рівнянь, теорії динамічних систем і т. п.

З точки зору теорії категорій гіперпростори дають топологізацію множини підоб'єктів об'єкта категорії. Природно також розглядати і дуальний об'єкт – множину фактороб'єктів. Одним з перших досліджував цю множину (а також ґраткову топологію на ній) Є. В. Щепін у зв'язку з застосуванням методів теорії обернених спектрів до теорії неметризовних компактів.

Нехай X, Y_i де $i = 1, 2$ – компактні гаусдорфові простори і $f_i: X \rightarrow Y_i$ – сюр'єктивні неперервні відображення топологічних просторів, де $i = 1, 2$.

Кажемо, що відображення f_1 еквівалентне f_2 , якщо існує гомеоморфізм $h: Y_1 \rightarrow Y_2$, такий, що $h \circ f_1 = f_2$.

Позначимо $\langle f \rangle$ клас еквівалентності, що містить відображення f і назвемо $\langle f \rangle$ – фактороб’єктом простору X .

Розглянемо підмножину відкритих фактороб’єктів компакта X , яка задається:

$$\Psi(X) = \{\langle f \rangle | f: X \rightarrow Z, \text{ де } f \text{ – сюр’єктивне відкрите відображення}\}.$$

Як звичайно $\text{exp } X$ позначаємо простір не порожніх замкнених підмножин топологічного простору X , наділений топологією Вієторіса. Базою цієї топології може служити сім’я множин

$$\langle U_1, U_2, \dots, U_n \rangle = \{F \in \text{exp } X | F \subset \bigcup_{i=1}^n U_i, f \cap U_i \neq \emptyset, \text{ для всіх } i \in \{1, 2, \dots, n\}\},$$

де U_i – відкриті підмножини простору X , для всіх $i \in \{1, 2, \dots, n\}$, де $n \in \mathbb{N}$.

Нехай $f: X \rightarrow Z$ – сюр’єктивне, відкрите відображення. Добре відомо, що відкритість відображення $f: X \rightarrow Z$ еквівалентна неперервності відображення $f^{-1}: Z \rightarrow \text{exp } X$. Образом простору Z при відображенні $f^{-1}: Z \rightarrow \text{exp } X$ є непорожня замкнена підмножина $\mathcal{F} = \{f^{-1}(f(x)) | x \in X\}$ замкнена в $\text{exp } X$, тобто елемент простору $\text{exp}^2 X$.

Зрозуміло, що різним класам еквівалентних відображень $\langle f \rangle \neq \langle g \rangle$ відповідають різні сім’ї множин $\mathcal{F} = \{f^{-1}(f(x)) | x \in X\}$ і $\mathcal{G} = \{g^{-1}(g(x)) | x \in X\}$, що дає змогу вкласти $\Psi(X)$ у простір $(\text{exp}^2 X, \tau_V)$.

Топологію індуковану на $\Psi(X)$ з простору $(\text{exp}^2 X, \tau_V)$ називаємо топологією Вієторіса і позначаємо τ_V . У своїх роботах автор розглядає різні випадки задання простору X і досліджує, як структура простору X впливає на властивості простору відкритих фактороб’єктів $\Psi(X)$.

Останнє дослідження стосується будови простору відкритих фактороб’єктів канторової множини $\Psi(\mathbb{C})$.

Нехай \mathbb{C} – канторова множина – нульвимірний, досконалий (не містить ізольованих точок), повний метричний простір. Доведено, що $\Psi(\mathbb{C})$ є ніде не локально компактною G_δ підмножиною простору $(\text{exp}^2 X, \tau_V)$. Таким чином доведено наступну теорему.

Теорема. Простір $\Psi(\mathbb{C})$ відкритих фактороб’єктів канторової множини гомеоморфний простору ω^ω ірраціональних чисел.

1. Щепин Е. В. Топология предельных пространств, несчётных обратных спектров. *Успехи мат. наук.* 1976. Т. 31. Вып. 5 (191). С. 197.

2. Щепин Е. В. Функторы и несчётные степени компактов. *Успехи мат. наук.* 1981. Т. 36. Вып. 3. С. 3–61.

3. Копорх К. М. Простір фактороб’єктів компактного топологічного простору. *Вісн. Львів. ун-ту. Серія мех.-мат.* 2008. Вип. 68. С. 152–157.

4. Kopyrkh K. M. On the space of open maps of the segment. *Visn. Lviv. Univ. Ser. Mech.-Mat.* 2009. V. 71. P. 135–141.

5. Копорх К. М. Топологія Вієторіса на просторі відкритих факторвідображень. *Праці міжнародного геометричного центру.* 2010. Т. 3. № 4. С. 35–42.

6. Копорх К. М. Простір відкритих фактороб’єктів збіжної послідовності. *Карпатські математичні публікації.* 2012. Т. 4. № 1. С. 58–67.

MACHINE LEARNING SERVICES IN THE CLOUD

Mykola Kozlenko,
PhD, Associate Professor,
Head of the Department of Information Technology

This paper presents a general overview of how machine learning (ML) solutions may be implemented using the Google Cloud [1; 2].

Nowadays, machine learning approaches are used in a large number of industry applications. Among them are e-commerce, retail, health-care and life sciences, gaming, government, cybersecurity and information protection [3], entertainment, education, digital signal processing [4], manufacturing, telecommunications [5], logistics, technical diagnosis [6], financial services, and many other areas.

The main artificial intelligence (AI) services offered by Google Cloud are AI Sight, AI Language, AI Conversation, AI Structured Data, and others. Within the services a lot of AI and machine learning products are available. Google Cloud offers two computer vision products that use ML to understand images with industry-leading prediction accuracy [1]. AutoML Vision automates the training of custom machine learning models. Vision API offers powerful pre-trained machine learning models through REST and RPC APIs. Two ways to make media more discoverable and valuable are available within the Video AI. AutoML Video Intelligence has a graphical interface that makes it easy to train custom models to classify and track objects within videos. Video Intelligence API has pre-trained ML models that automatically recognize a vast number of objects, places, and actions in stored and streaming video [1]. Speech-to-Text accurately converts speech into text using an API powered by Google's AI technologies. Speech recognition and transcription is available for more than 125 languages. Text-to-Speech converts text into natural-sounding speech. There are 220 voices for more than 40 languages. It is possible to deliver a better voice experience for customer service with voice bots on Dialogflow that dynamically generate speech, instead of playing static, prerecorded audio. Dialogflow is a lifelike conversational AI with state-of-the-art virtual agents. Available in two editions: Dialogflow CX (advanced) and Dialogflow ES (standard). It supports rich, intuitive customer conversations, powered by AI [1]. Cloud Natural Language derives insights from unstructured text. Natural Language uses ML to reveal the structure and meaning of text. It is possible to extract information about people, places, and events, and better understand social media sentiment and customer conversations [1]. Natural Language enables text analysis. AutoML Natural Language trains high-quality custom ML models to classify, extract, and detect sentiment. Natural Language API are the powerful pretrained models those enables ease application of natural language processing (NLP) and natural language understanding (NLU) with sentiment analysis, entity analysis, entity sentiment analysis, content classification, and syntax analysis [1]. Healthcare Natural Language AI performs real-time analysis of insights stored in unstructured medical text. It allows to distill machine-readable medical insights from medical documents.

The following top level solutions are available using described products as building blocks: Contact Center AI that improves customer service with AI that understands, interacts, and talks; AI Platform (unified), fully managed, end-to-end platform for data science and machine learning; Document AI that reduces document processing costs via automate data capturing at scale [2].

The Cloud provides also many advanced data analytics tools: BigQuery, serverless, highly scalable, and cost-effective multi-cloud data warehouse designed for business agility; Pub/Sub, messaging and ingestion for event-driven systems and streaming analytics, Dataflow, unified stream and batch data processing that's serverless, fast, and cost-effective; Cloud Data Fusion, fully managed, cloud-native data integration at any scale; Data Catalog, a fully managed and highly scalable data discovery and metadata management service [1; 2].

Google Cloud provides also AI Infrastructure that allows business to train deep learning (DL) and ML models cost-effectively. The infrastructure has accelerators for every use case, from low-cost inference to high-performance training. It enables fast iteration with high-performance Cloud GPUs and Cloud TPUs. At the same time, it is simple to get started with a range of services for development and deployment [1].

1. AI and machine learning products. Innovative machine learning products and services on a trusted platform. Accessed on: Apr. 30, 2021. URL: <https://cloud.google.com/products/ai>.

2. AI and machine learning solutions. Accessed on: Apr. 30, 2021. URL: <https://cloud.google.com/solutions/ai>.

3. Kozlenko M., Tkachuk V. Deep learning based detection of DNS spoofing attack. *Proceedings of the 2019 Scientific Seminar on Innovative Solutions in Software Engineering*. Ivano-Frankivsk, 2019. Dec. 10. P. 10–11. Doi: <http://doi.org/10.5281/zenodo.4091018>.

4. Kozlenko M., Lazarovych I., Kuz M. Deep learning approach to signal processing in infocommunications. *Proc. 4th International Scientific and Practical Conference on Applied Systems and Technologies in the Information Society (AISTIS)* / Eds. V. Pleskach and V. Mironova; Taras Shevchenko National University of Kyiv. Kyiv, 2020. Sept. 30. P. 81–82. Doi: <http://doi.org/10.5281/zenodo.4482757>.

5. Kozlenko M., Vialkova V. Software defined demodulation of multiple frequency shift keying with dense neural network for weak signal communications. *2020 IEEE 15th International Conference on Advanced Trends in Radioelectronics, Telecommunications and Computer Engineering (TCSET)*. Lviv ; Slavske, 2020. P. 590–595. Doi: <http://doi.org/10.1109/TCSET49122.2020.235501>.

6. Kozlenko M. Zamikhovska O., Zamikhovskyi L. Software implemented fault diagnosis of natural gas pumping unit based on feedforward neural network. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. 2021. Apr. Vol. 2. № 2 (110). P. 99–109. Doi: <https://doi.org/10.15587/1729-4061.2021.229859>.

СИМЕТРИЧНІ ПОЛІНОМИ НА БАНАХОВИХ ПРОСТОРАХ

Марцінків Марія Володимирівна,

кандидат фізико-математичних наук,
доцент кафедри математичного і функціонального аналізу

Симетричні поліноми і симетричні аналітичні функції на переставно-інваріантних банахових просторах є важливими об'єктами сучасного нелінійного функціонального аналізу. Вперше симетричні поліноми на дійсних банахових просторах вимірних за Лебегом інтегровних у степені ρ функцій, $1 \leq \rho < +\infty$ вивчалися у роботі [1]. Зокрема, в роботі [1] побудовано алгебраїчні базиси алгебр неперервних симетричних поліномів на таких просторах (алгебраїчним базисом алгебри називають сукупність її елементів таку, що кожен елемент алгебри можна єдиним чином подати у вигляді лінійної комбінації добутків степенів елементів сукупності). Зауважимо, що дослідження, проведені в роботі [1], суттєво спиралися на властивість сепарабельності згаданих вище просторів. У той же час, у роботі [2] побудовано алгебраїчний базис алгебри всіх неперервних симетричних поліномів на комплексному банаховому просторі вимірних за Лебегом суттєво обмежених функцій на відрізку $[0, 1]$, який є несепарабельним. На основі отриманих результатів, у роботі [2] описано спектр алгебри Фреше всіх цілих симетричних функцій обмеженого типу на даному просторі.

Означення. Нехай X, Y – лінійні простори. Відображення

$$B_n : X \times X \times \dots \times X \rightarrow Y$$

називається n -лінійним, якщо $B_n(x_1, x_2, \dots, x_n)$ є лінійним відображенням від x_k для кожного $k = 1, 2, \dots, n$ при фіксованих змінних. Відображення B_n називається симетричним, якщо для довільної підстановки $\sigma \in S_n$ і для довільних $x_1, x_2, \dots, x_n \in X$ виконується:

$$B_n(x_1, x_2, \dots, x_n) = B_n(x_{\sigma(1)}, x_{\sigma(2)}, \dots, x_{\sigma(n)}),$$

де S_n – група підстановок на множині $\{1, 2, \dots, n\}$.

Існує операція симетризації: $B_n \mapsto B_n^s$

$$B_n^s = \frac{1}{n!} \left(\sum_{\sigma \in S_n} B_n(x_{\sigma(1)}, x_{\sigma(2)}, \dots, x_{\sigma(n)}) \right).$$

Означення. Нехай X, Y – лінійні простори. Відображення $P_n : X \rightarrow Y$ називається однорідним поліномом степеня n (n -однорідним поліномом), якщо існує n -лінійне відображення $B_n : \underbrace{X \times X \times \dots \times X}_n \rightarrow Y$ таке, що

$$P_n(x) = B_n(x_1, x_2, \dots, x_n).$$

Зауважимо, що згідно з поляризаційною формулою (див. [3]) для кожного однорідного полінома P_n існує єдине симетричне n -лінійне відображення B_n , для якого виконується рівність $P_n(x) = B_n(x, x, \dots, x)$.

Означення. Відображення $P : X \rightarrow Y$ називається поліномом степеня n , якщо

$$P = P_0 + P_1 + \dots + P_n,$$

де всі P_k , k -однорідні поліноми, $k = 1, 2, \dots, n$ і $P_n \neq 0$, а P_0 – константа в Y .

Означення. Поліноміальне відображення $P: X \rightarrow Y$ називається мультиплікативним, якщо

$$P(x_1 \cdot x_2) = P(x_1) \cdot P(x_2)$$

для кожного $x_1, x_2 \in X$.

Позначимо множину мультиплікативних поліномів через $P_m(X, Y)$. Очевидно, що $P(0) = 0$, $P \in P_m(X, Y)$.

Приклад. Розглянемо $M(X)$ – множину характерів на алгебрі X . Добуток характерів

$$\varphi_1 \cdot \varphi_2 \cdot \dots \cdot \varphi_n, \quad \varphi_k \in M(X), k = 1, \dots, n$$

є мультиплікативним поліноміальним функціалом.

Приклад. Розглянемо M_n – алгебру квадратних матриць порядку n . Відображення $d(A) = \det(A)$ є поліноміальним мультиплікативним функціалом тому, що

$$d(AB) = \det(AB) = \det(A) \det(B) = d(A)d(B).$$

1. Немировский А. С., Семенов С. М. О полиномиальной аппроксимации функций на гильбертовом пространстве. *Математический сборник*. 1973. Т. 92. № 2. С. 257–281.

2. Galindo P., Vasylyshyn T., Zagorodnyuk A. The algebra of symmetric analytic functions on L^∞ . *Proc. Roy. Soc. Edinb. Sect. A*. 2017. Vol. 147. № 4. P. 743–761.

3. Mujica J. *Complex Analysis in Banach Spaces*. North-Holland ; Amsterdam ; New York ; Oxford, 1986.

МІШАНА ЗАДАЧА ДЛЯ ДИФЕРЕНЦІАЛЬНОГО РІВНЯННЯ ПАРАБОЛІЧНОГО ТИПУ З МІРАМИ

Махней Олександр Володимирович,
кандидат фізико-математичних наук,
доцент кафедри диференціальних рівнянь і
прикладної математики

Розглянемо наступну мішану задачу для диференціального рівняння параболічного типу: знайти розв’язок $T(x, t)$ рівняння

$$a(x) \frac{\partial T}{\partial t} = \frac{1}{x^s} \frac{\partial}{\partial x} \left(x^s \lambda(x) \frac{\partial T}{\partial x} \right) - g(x)T + f(x) \quad (1)$$

з крайовими умовами

$$\begin{cases} p_1 T(\alpha, t) + p_2 \lambda(x) T'(\alpha, t) = \psi_1(t), \\ q_1 T(\beta, t) + q_2 \lambda(x) T'(\beta, t) = \psi_2(t) \end{cases} \quad (2)$$

за початкової умови

$$T(x, 0) = \varphi(x), \quad (3)$$

якщо $a(x) = b'(x)$, $g(x) = h'(x)$, $f(x) = r'(x)$, де $b(x)$, $h(x)$, $r(x)$ – неперервні справа дійсні функції обмеженої варіації на проміжку $[\alpha, \beta]$, $h(x)$ – неспадні функції, $\lambda(x) > 0$, $\lambda^{-1}(x)$ – обмежена і вимірنا функція на проміжку $[\alpha, \beta]$,

функція $\varphi(x)$ – неперервна на $[\alpha, \beta]$, функції $\psi_1(t), \psi_2(t)$ – неперервно диференційовні для $t \geq 0$, а p_1, p_2, q_1, q_2, s – дійсні числа, такі, що $p_1 p_2 \leq 0, q_1 q_2 \geq 0, \alpha > 0, \beta > 0, s \geq 0$ (при $s = 0 \alpha \geq 0$). Штрихами у формулах $a(x) = b'(x), g(x) = h'(x), f(x) = r'(x)$ позначено узагальнене диференціювання, а тому $a(x), g(x), f(x)$ – міри, тобто узагальнені функції нульового порядку над простором неперервних фінітних функцій. Якщо $s = 0, g(x) \equiv 0$, то задача (1)–(3) описує процес теплопередачі через неоднорідну, зокрема багатошарову, плиту. Якщо $s = 1, g(x) \equiv 0$, маємо процес теплопередачі через стінки багатошарового порожнистого циліндра. Якщо $s = 2, g(x) \equiv 0$, то мова йде про процес теплопередачі через багатошарову сферу. Тут $\lambda(x)$ – коефіцієнт теплопровідності, $a(x)$ – добуток питомої теплоємності на густину, $f(x)$ – можливі внутрішні джерела тепла, а температура T залежить від координати x і часу t . Крайові умови (2) вказують на наявність конвективного теплообміну з навколишнім середовищем.

Розв’язок задачі (1)–(3) шукаємо методом редукції як суму двох функцій: $T(x, t) = u(x, t) + v(x, t)$. Функцію $u(x, t)$ шукаємо як розв’язок квазістаціонарної задачі, яка отримується з задачі (1)–(2), коли змінна t є параметром. Функцію $u(x, t)$ можна обчислити як першу координату вектора $\bar{u} = (u, u^{[1]})^T$, де $u_x^{[1]}(x, t) = x^s \lambda(x) \frac{\partial u}{\partial x}$ – квазіпохідна, за формулою

$$\bar{u}(x, t) = B(x, \alpha)(P + Q \cdot B(\beta, \alpha))^{-1} \cdot \left(\bar{\Gamma}(t) - Q \cdot \int_{\alpha}^{\beta} B(\beta, \tau) \tau^s d\bar{R}(\tau) \right) + \int_{\alpha}^x B(\beta, \tau) \tau^s d\bar{R}(\tau),$$

де $B(x, \tau)$ – відповідна матриця Коші,

$$P = \begin{pmatrix} p_1 \alpha^s & p_2 \\ 0 & 0 \end{pmatrix}, \quad Q = \begin{pmatrix} 0 & 0 \\ q_1 \beta^s & q_2 \end{pmatrix}, \quad \bar{\Gamma}(t) = \begin{pmatrix} \alpha^s \psi_1(t) \\ \beta^s \psi_2(t) \end{pmatrix}, \quad \bar{R}(\tau) = \begin{pmatrix} 0 \\ -r(\tau) \end{pmatrix}.$$

Мішана задача для визначення $v(x, t)$ має вигляд:

$$\begin{aligned} a(x) \frac{\partial v}{\partial t} &= \frac{1}{x^s} \frac{\partial}{\partial x} \left(x^s \lambda(x) \frac{\partial v}{\partial x} \right) - g(x)v - a(x) \frac{\partial u}{\partial t}, \\ \begin{cases} p_1 \alpha^s v(\alpha, t) + p_2 v^{[1]}(\alpha, t) = 0, \\ q_1 \beta^s v(\beta, t) + q_2 v^{[1]}(\beta, t) = 0, \\ v(x, 0) = \varphi(x) - u(x, 0) = \tilde{\varphi}(x). \end{cases} \end{aligned} \quad (4)$$

Згідно з формулою для $\bar{u}(x, t)$ похідна $\frac{\partial u}{\partial t}$ є неперервною функцією від змінної x на відрізку $[\alpha, \beta]$, а тому останній доданок у рівнянні (4) є коректним, тобто не містить проблеми множення узагальненої функції на розривну.

Функцію $v(x, t)$ можна знайти за формулою

$$v(x, t) = \sum_{k=1}^{\infty} \left(\varphi_k e^{-\omega_k t} - \int_0^t d_k(\tau) e^{\omega_k(\tau-t)} d\tau \right) X_k(\omega_k, x),$$

де $X_k(\omega_k, x)$ – власні функції задачі на власні значення

$$\left(x^s \lambda(x) X'(x) \right)' - x^s g(x) X(x) + \omega x^s a(x) X(x) = 0,$$

$$\begin{cases} p_1 \alpha^s X(\alpha) + p_2 X^{[1]}(\alpha) = 0, \\ q_1 \beta^s X(\beta) + q_2 X^{[1]}(\beta) = 0, \end{cases}$$

відповідні власним значенням ω_k , а φ_k , $d_k(t)$ – коефіцієнти розвинення функцій $\tilde{\varphi}(x)$ і $\frac{\partial u}{\partial t}$ за власними функціями $X_k(\omega_k, x)$:

$$\varphi_k = \frac{1}{\|X_k\|} \int_{\alpha}^{\beta} \tilde{\varphi}(x) X_k(\omega_k, x) db(x), \quad \|X_k\| = \int_{\alpha}^{\beta} X_k^2(\omega_k, x) db(x),$$

$$d_k(t) = \int_{\alpha}^{\beta} \frac{\partial u}{\partial t} X_k(\omega_k, x) db(x).$$

1. Тацій Р. М., Пазен О. Ю., Ушак Т. І. Загальна третя крайова задача для рівняння теплопровідності з кусково-сталими коефіцієнтами та внутрішніми джерелами тепла. *Пожежна безпека*. 2015. № 27. С. 135–141.

2. Makhnei O. V. Boundary problem for the singular heat equation. *Карпатські математичні публікації*. 2017. Vol. 9. № 1. С. 86–91.

СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ, ЯКІ ТРАНСФОРМУЮТЬ ЕКОНОМІКУ

Превисокова Наталія Володимирівна,
кандидат технічних наук,
доцент кафедри комп'ютерних наук
та інформаційних систем

Інформаційні технології в сучасних умовах розвитку соціально-економічних систем проникають в різні сфери людської діяльності. Вони стали важливим аспектом і важливим стимулом розвитку світової економіки, надали можливість приватним особам, підприємствам і товариствам інакше розв'язувати економічні й соціальні проблеми. Питання, пов'язані зі створенням, використанням, а також впливом інформаційних технологій на соціально-економічний розвиток сучасного суспільства, постійно перебувають в полі зору провідних науковців [1–4].

Застосування інформаційних систем і технологій зростають, все більша кількість послуг залежать від нових інформаційних технологій [2]. У зв'язку з постійним технологічним розвитком, технологічними змінами і розвитком ІТ-індустрії є необхідність аналізу нових інформаційних технологій і моделей, які здійснюють визначальний вплив та трансформують економіку.

На основі аналізу встановлено, що основними інформаційними технологіями, які у найближчі роки відіграватимуть важливу роль та визначатимуть напрями розвитку в галузі є хмарні технології, інтернет речей, великі дані, автоматизація процесів на основі робототехніки, штучний інтелект, адитивні технології. У дослідженні ІТ-сектора [2] наведено перелік головних ринків за вар-

тістю і потенціалом розвитку, які визначаються переліченими технологіями.

Хмарні технології змінюють тип взаємодії з ІТ-інфраструктурою. Дані технології створюють моделі використання інформаційних технологій організаціями та окремими користувачами без придбання програмного та апаратного забезпечення, яке забезпечувало аналогічну діяльність до їх впровадження. Це призводить до заощадження коштів при збільшенні потужностей підприємства. Водночас, використання хмарних технологій вимагає розвитку телекомунікаційної інфраструктури, системи безпеки, забезпечення доступу до широкосмислового інтернету.

Інтернет речей (Internet of Things) базується на концепції взаємозв'язаних фізичних пристроїв які мають вбудовані датчики і програмні засоби, що дозволяють здійснювати обмін даними між фізичним світом і комп'ютерними системами в автоматичному режимі. Інтернет речей можна впровадити в розумних містах, будинках, автомобілях, промисловості, охороні здоров'я, енергетиці, сільському господарстві, системах безпеки, ритейлі та ін. Інтернет речей змінює попит на кадри: зменшує потреби в дешевій робочій силі і надає пропозиції працівникам високого рівня кваліфікації.

Розвиток робототехніки та автоматизація процесів на основі робототехніки дозволяють автоматизувати виконання поточних завдань, змінити продуктивність праці, фінансові витрати, швидкість і якість виконання завдань [2]. Розвиток робототехніки викликає технологічні перетворення, зміни суспільного характеру, виникнення нових професій.

Великі дані – це сукупність технологій, які допомагають виокремити тренди у виробництві і споживанні, і підвищити якість послуг. Великі дані генеруються транзакціями, виробничими і комунікаційними процесами, прискорюють одержання нових знань та створення доданої вартості. За наявності постійного моніторингу інформації з'явиться можливість скоротити кількість незапланованих простоїв; збільшити продуктивність обладнання; зменшити витрати на експлуатацію; запобігати нещасним випадкам, розробляти глобальну стратегію розвитку підприємства [5].

Штучний інтелект охоплює технології машинного навчання, глибинне навчання, обробка природної мови, машинна логіка і т. п. Штучний інтелект забезпечує полегшення роботи, змінює кількість робочих місць, справляє вплив на галузі і професії, але знижує взаємодію між людьми.

Аддитивні технології є технологіями пошарового синтезу, в межах яких тривимірний об'єкт створюється методом накладання послідовних шарів матеріалу [4]. Друк об'єкта здійснюється 3D-принтером на основі 3 D моделі, створеної в системі автоматизованого проектування або САД-системі. Аддитивні технології динамічно розвиваються як галузь виробництва і дозволяють отримувати нові властивості виробів, заощаджувати ресурси при їх виготовленні.

У роботі наведено аналіз сучасних інформаційних технологій, які спричиняють зміни та перетворення в економіці, та охарактеризовано ці основні зміни.

1. Розвиток української ІТ-індустрії: аналітичний звіт. URL: https://ko.com.ua/files/u125/Ukrainian_IT_Industry_Report_UKR.pdf.

2. Експортна стратегія України. Дослідження щодо секторальної стратегії розвитку інформаційно-комунікаційних технологій 2019–2023. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL: <https://issuu.com/mineconomdev/docs>.

3. Жмурко Н. В. Аналіз ринку інформаційних технологій України. *Підприємництво та інновації*. 2020. № 11–12. С. 91–97.

4. Андрощук Г. О. Аудитивні технології: перспективи і проблеми 3 D-друку. *Наука, технології, інновації*. 2017. № 1 (1). С. 68–77.

5. Big Data в промисленості: інновації, к которым придется привыкать URL: <https://www.ogcs.com.ua/big-data-v-promyshlennosti-innovatsii-k-kotorym-pridetsya-privykat/>.

ДЕЯКІ СКІНЧЕННІ СУМИ ЕЛЕМЕНТІВ ПОСЛІДОВНОСТІ ТЕТРАНАЧЧІ

Федак Іван Васильович,

кандидат фізико-математичних наук,
доцент кафедри математичного
і функціонального аналізу

Для чисел Фібоначчі, які задаються рівностями

$$F_0 = 0, F_1 = 1, F_{n+2} = F_{n+1} + F_n, n = 0, 1, 2, \dots,$$

відома така формула суми перших n чисел цієї послідовності:

$$F_1 + F_2 + \dots + F_n = F_{n+2} - 1.$$

Відповідно для суми квадратів перших n чисел Фібоначчі маємо

$$F_1^2 + F_2^2 + \dots + F_n^2 = F_n F_{n+1}.$$

Розглянемо аналоги цих рівностей для так званої послідовності чисел тетраначчі, які задовольняють умови:

$$T_{-1} = T_0 = 0, T_1 = T_2 = 1, T_{n+4} = T_{n+3} + T_{n+2} + T_{n+1} + T_n, n = -1, 0, 1, 2, \dots$$

Позначимо $T_1 + T_2 + \dots + T_n = S_n$ і додамо по стовпчиках рівності:

$$T_1 = T_3 - T_2 - T_0 - T_{-1},$$

$$T_2 = T_4 - T_3 - T_1 - T_0,$$

$$T_3 = T_5 - T_4 - T_2 - T_1,$$

$$\dots, \\ T_n = T_{n+2} - T_{n+1} - T_{n-1} - T_{n-2}.$$

У результаті отримаємо:

$$S_n = (S_n + T_{n+1} + T_{n+2} - T_1 - T_2) - (S_n + T_{n+1} - T_1) - (S_n + T_n) - (S_n - T_{n-1} - T_n).$$

Звідси випливає, що $3S_n = T_{n+2} + 2T_n + T_{n-1} - 1 = T_{n+3} - T_{n+1} + T_n - 1$.

Проте з отриманням подібної рівності для суми квадратів перших n чисел тетраначчі виникли проблеми. Натомість обчислимо відповідну їй

знакозмінну суму $\sum_{k=1}^n (-1)^k T_k^2$. Додавши n рівностей

$$-T_1^2 = -T_1(T_3 - T_2 - T_0 - T_{-1}),$$

$$T_2^2 = T_2(T_4 - T_3 - T_1 - T_0),$$

.....

$$(-1)^{n-1} T_{n-1}^2 = (-1)^{n-1} T_{n-1}(T_{n+1} - T_n - T_{n-2} - T_{n-3}),$$

$$(-1)^n T_n^2 = (-1)^n T_n(T_{n+2} - T_{n+1} - T_{n-1} - T_{n-2}),$$

для всіх натуральних n отримаємо, що

$$\begin{aligned} \sum_{k=1}^n (-1)^k T_k^2 &= (-1)^n T_n(T_{n+2} - T_{n+1}) + (-1)^{n-1} T_{n-1}T_{n+1} - T_0(T_{-1} + T_{-2}) + T_1T_{-1} = \\ &= (-1)^n (T_nT_{n+2} - T_nT_{n+1} - T_{n-1}T_{n+1}) \end{aligned}$$

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО НАВЧАННЯ ПРОГРАМУВАННЯ

Хрущ Леся Зеновійвна,

кандидат економічних наук,

доцент кафедри математики та

інформатики і методики навчання

Постановка проблеми. Актуальне завдання для кожного педагога – підбір належних завдань і навчального середовища програмування для кожного учня. Такий підбір варто реалізовувати відповідно до певних вимог і правил: дотримуватись наскрізних ліній [3] вивчення предмета «Інформатика» в школі; брати до уваги формування предметних та визначальних компетентностей, розвитку певних мисленнєвих вмінь, навиків; використовувати знання, здобуті при вивченні інших навчальних дисциплін у школі.

Мета дослідження – встановити новітні шляхи реалізації методичних підходів при навчанні програмування учнів загальноосвітніх шкіл.

Основні результати. Існує два основних напрями щодо вивчення алгоритмізації і програмування в загальноосвітній школі: напрям, що сприяє розвитку алгоритмічного мислення школярів, та напрям, що зосереджений на технології створення різноманітних програм.

Вивчення алгоритмізації в школі повинно бути фундаментальним етапом до вивчення програмування. [2]. В першу чергу, при вивченні конкретного різновиду і відповідної структури алгоритмічної конструкції необхідно побудувати блок-схему, яка сприяє наочному відображенню базової структури алгоритму і формує правильну уяву про особливість роботи окремо взятого алгоритму. Не слід забувати про ефективні засоби сприйняття алгоритмів – навчальні середовища з різними виконавцями [1], що демонструють механізм виконання алгоритмів та способи їх побудови. Проблема вивчення програмування в школі – відсутність системного підходу в цьому питанні. Часто вчать не вирішенню проблем, задач з допомогою програмування, не розробці програм, а лише мові програмування як такій, її конструкції; не вчать застосовувати її для вирішення конкретних задач на практиці та у життєвих ситуаціях. Ті, хто мають

талант програмувати, вчать ся цьому самостійно, решта – отримують уявлення про програмування як «нецікаве, нудне заняття».

Варто виділити наступні методичні підходи до вивчення програмування в загальноосвітній школі: задачний, диференційований, діяльнісний, інтерактивний та компетентнісний.

Задачний підхід полягає в тому, що в процесі розв'язування навчальної задачі головним є побудова інформаційної моделі задачі, пошук і побудова алгоритму її розв'язування, а використання, і відповідно, вивчення конструкцій мови програмування є другорядним. Тобто мова програмування є інструментом, за допомогою якого розв'язується задача і який можна змінити, якщо в цьому виникає необхідність. Зміщення акценту з вивчення синтаксису мови в процесі навчання надає можливість зосередити увагу учнів на розв'язуванні задачі і «знімає бар'єр» для вивчення нових мов програмування.

У процесі навчання програмування варто виділити чотири стадії вміння і здатностей розв'язування задач учнями:

- репродуктивне програмування (на цій стадії учень розв'язує задачі тільки у випадку, коли знаходить розв'язану аналогічну задачу);

- осмислене програмування (учень може самостійно визначити тип даних; побудувати блок-схему алгоритму; використати необхідні алгоритмічні конструкції; написати програму, проте не завжди може знайти найбільш ефективний алгоритм);

- доказове програмування (учень дає свої аргументи, щодо правильності та ефективності роботи створеного алгоритму; розглядає інші алгоритми розв'язування задачі та вибирає найкращий);

- творче програмування (учень може самостійно визначити методи і побудову алгоритму для розв'язування задачі; при потребі, оволодіти базовими навичками та синтаксисом мови програмування і відповідним навчальним середовищем програмування, які необхідні для вирішення задачі; використати різноманітну літературу з програмування для вдосконалення знань).

З метою якомога повнішого розкриття учнями свого потенціалу при вивченні програмування доцільним є використання диференційованого підходу. Це пов'язано з тим, що школярі відрізняються своїми здібностями, стилем сприйняття, різним життєвим досвідом. Тому для того, щоб навчальний процес у максимально можливій мірі розвивав усіх учнів, треба при виборі форм, методів і засобів навчання здійснювати диференційований підхід.

Одним із засобів реалізації диференційованого підходу в навчанні програмування є використання системи навчальних завдань різного рівня складності. Складність тематичних завдань поступово потрібно збільшувати для кожного рівня: лінійні алгоритми, побудова графічних примітивів, розгалуження, повторення [3]. Для розв'язування задач вищого рівня потрібні знання і навички, отримані при вирішенні нижчих рівнів.

Досвід показує, що застосування диференціації сприяє прагненню в учнів досягти поставлених перед ними цілей, активізує пізнавальну діяльність, сприяє розвитку відчуття впевненості у своїх силах, знаннях, здібностях, підвищенню ефективності і якості вивчення програмування.

Однією із проблем навчання програмування є відмінність у стартовому рівні знань з алгоритмізації і програмування. Тому кожен учень повинен отримати індивідуальний підбір навчально-методичних завдань. Індивідуалізація процесу навчання передбачає, що «головним» на уроці стає саме учень, який самостійно визначає для себе темп роботи; рівень складності; сам вивчає новий матеріал і застосовує отримані знання; отримує адекватну оцінку, яка відображає реальні знання учня з певної теми. Підвищення якості навчання неможливе без врахування індивідуальних особливостей учня.

Відповідно до діяльнісного підходу засвоєння знань здійснюється в процесі власної активності. Процес діяльності є процесом формування людських здатностей і функцій, одиницею діяльності є предметна дія.

Для сучасної системи освіти важливо є використовувати педагогічні інновації, ефективно і правильно застосовувати в процесі навчання інтерактивні методи. Інтерактивне навчання побудоване на взаємодії учня з навчальним середовищем, засноване на психології людських відносин та взаємодій; воно є процесом пізнання, в якому знання здобуваються через спільну діяльність, таку як діалог, полілог. Таким чином, інтерактивні методи навчання націлені на «розвиток особистості». При виконанні інтерактивних вправ відбувається розвиток критичного мислення; аналіз та оцінка своїх ідей та дій; самостійне формування нових знань; відстоювання своєї думки при частих дискусіях; прийняття рішень; вміння правильно відбирати потрібну інформацію.

Впровадження компетентнісного підходу в процес навчання дає можливість реалізувати провідну ідею системи освіти, яка виражена в спробі зв'язати результуючу складову освіти з її планованими результатами. Вміння розв'язувати компетентнісні задачі – це вміння використати в конкретному випадку отримані вміння і навички. Компетентність реалізується в таких чинниках як: мобільність знань (постійне оновлення знань для успішного вирішення завдань в даний час і вданих умовах); гнучкість методу (застосування того чи іншого методу в залежності від умов); критичність мислення (творче, нестандартне мислення).

Компетентнісний підхід робить акцент на застосування знань та вмінь в позаурочних, життєвих ситуаціях. До найбільш типових методів формування і розвитку ключових компетентностей відносяться: звернення до досвіду, отриманого раніше; вирішення проблемних задач та обговорення проблемних ситуацій; дискусії учнів; ігрова діяльність (рольові та ділові ігри); проектна діяльність (дослідницькі, творчі, практико-орієнтовані проекти). Можна виділити наступні типи ІКТ-компетентностей: технологічна, дослідницька, модельна, методологічна та алгоритмічна компетентності, які необхідно розвивати при вивченні програмування.

Висновки. Використання різних методичних підходів до вивчення програмування повинно забезпечити активізацію навчально-пізнавальної діяльності учнів; їхню науково-дослідну діяльність; розкриття потенціалу учнів у сфері програмування; розвиток індивідуальних вмінь та навичок.

1. Буз. І. А. Програмування з дитинства. Є бажуючі? Інформатика в школі. 2013. № 5 (53). С. 2–7. URL: <https://journal.osnova.com.ua/download/27-53-35935.pdf>.

2. Маловічко О., Конюхов С. Застосування спеціалізованого педагогічного програмного комплексу у процесі вивчення програмування у восьмому класі. *Ukrainian Journal of Educational Studies and Information Technology*. 2017. Vol. 5. № 4. С. 38–55. URL: [file:///C:/Users/Super-Lesja/Downloads/35-Article%20Text-53-2-10-20181121%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Super-Lesja/Downloads/35-Article%20Text-53-2-10-20181121%20(1).pdf).

3. Освітні програми. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi>.

4. Самойленко Н., Семко Л. Методичні підходи до вивчення інформатики в основній школі. *Наукові записки Кіровоград. держ. пед. ун-ту ім. В. Винниченка. Серія «Проблеми методики фіз.-матем. і технол. освіти*. 2012. № 2 (7). С. 76–81. URL: <file:///C:/Users/Super-Lesja/Downloads/35-Article%20Text-53-2-10-20181121.pdf>.

СУЧАСНЕ ФІЗИКО-ГЕОГРАФІЧНЕ РАЙОНУВАННЯ ТЕРИТОРІЇ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ДО ТАКСОНОМІЧНОГО РІВНЯ ПІДОБЛАСТЕЙ

Гілецький Йосип Романович,

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри географії та природознавства

Вступ. Виділення об'єктивно існуючих природних територіальних комплексів різного рангу (фізико-географічне районування) і їх картографічне відображення є важливою передумовою для коректного обґрунтування шляхів раціонального природокористування. Цій тематиці присвячені наукові публікації фахівців із конструктивної географії, екології, економіки, агрономії і т. ін. У своїх напрацюваннях вони часто використовують застарілі схеми природно-географічного районування, придумують свої. Але поза всяким сумнівом комплексною наукою, яка всесторонньо аналізує усі компоненти природного середовища як складові цілісних геосистем, є географія. Районування є одним з ключових питань даної галузі знань, яким вона займається близько двох сотень років. Тому ігнорування напрацювань географів у питаннях районування, при виконанні фахових досліджень, зовсім не додає науковості і авторитетності галузевим проектам.

Вихідні передумови. Питання фізико-географічного районування Українських Карпат та Поділля, у межах яких лежить територія Івано-Франківської області, ґрунтовно розглянуте у працях таких українських географів другої половини ХХ століття як П.М. Цись, К.І. Геренчук, М.М. Койнов та інших. Ці напрацювання увійшли у комплексні друковані та картографічні видання присвячені фізико-географічному районуванню України в цілому [2].

Сучасні системи дистанційного зондування Землі, використання геоінформаційних технологій у галузевих дослідженнях (з геології, геоморфології, гідрології, ґрунтознавства) дозволили значно поглибити знання про окремі компоненти природних геосистем, механізми взаємодії між ними. Здобуті нові знання про природні територіальні комплекси, досвід напрацьований географами інших країн, були синтезовані вітчизняними географами і відобразилися, зокрема, й в уточненні схем сучасного комплексного фізико-географічного районування.

Виклад основного матеріалу. Врахування напрацьованих географами сучасних підходів дозволяє стверджувати, що територія Івано-Франківської області входить до складу двох фізико-географічних країн – **Східноєвропейської рівнинної ландшафтної країни** та **Карпатської гірської країни**. Межа між цими таксономічними одиницями найвищого рангу проводиться на північному заході по річці Дністер до гирла Бистриці. Далі по Бистриці, Бистриці Надвірнянській, річці Ворона до селища Отинії. Звідти межа по її правих притоках (Обрашина, Сербень) північніше села Черемхів, виходить на витік річки Чор-

нава. Чорнавою межа веде до Прута. Дальше фізико-географічні країни розмежовує річка Прут.

Уся територія **Східноєвропейської країни** у межах Івано-Франківської області належить до *широколистолисової вологої теплої зони*, а точніше до *Західноукраїнського краю* (провінції) цієї зони. Північна лівобережна відносно Дністра частина адміністративної області належить до Розтоцько-Опільської фізико-географічної області, а саме її південно-східної частини – *Опільської горбогірної підобласті*. Правобережна частина Поділля у межах Івано-Франківщини, яка лежить на південний схід від річки Бистриці, відноситься до Прут-Дністровської височинної фізико-географічної області, *Поділько-Покутської височинної підобласті*.

Понад три четвертих території Івано-Франківської області є частиною **Карпатської гірської країни**, її найбільшої фізико-географічної провінції (краю) – *Східних Карпат*. Проте давно відомо, що у Східних Карпатах є дві принципово відмінні за тектонічною будовою, геологічною історією, а отже і особливостями усіх інших компонентів природи частини, на підставі чого й виділяють підпровінції *Внутрішніх Східних Карпат* та *Зовнішніх (Флішових) Східних Карпат* [1].

У межі території Івано-Франківської області підпровінція *Внутрішніх Східних Карпат* заходить дуже невеликим фрагментом, а саме частиною фізико-географічної області Мармароського кристалічного масиву. Гірське пасмо цієї складчасто-брилової структури, що була сформована горотворчими процесами у палеозої, називають Чивчинськими горами. Їх можна вважати частиною *Чивчинсько-Кирлібабської підобласті* Мармароського масиву. Відокремлюється вона від підпровінції *Зовнішніх Східних Карпат* правим притоком Чорного Черемошу – струмком Добрин та долиною верхньої течії Чорного Черемошу.

Решту території Карпатської гірської країни у межах Івано-Франківської області належить до підпровінції *Зовнішніх Східних Карпат*. На нижчому таксономічному рівні тут представлені три гірські фізико-географічні області (Полонинсько-Чорногірських, Вододільно-Верховинських та Зовнішньофлішових Карпат), а також Передкарпатська височинна область.

Область Полонинсько-Чорногірських Карпат входить до території Івано-Франківщини частинами двох підобластей – *Свидовецько-Чорногірської та Гринявсько-Яловичорської*. Із частин Вододільно-Верховинських Карпат у межах адміністративної області представлені усі три природні підобласті – *Сянсько-Ріцької верховини, Привододільних Горган та Бистрице-Селятинського низькогір'я*.

Також три підобласті Зовнішньофлішових Карпат входять до простору Івано-Франківщини: *Східні Бескиди* фрагментом на лівобережжі Мизунки, *Скибові Горгани* усією своєю територією, а підобласть *Покутсько-Буковинських Карпат*, які межують з Горганами на Буківецькому перевалі, своєю Покутською частиною.

У межах фізико-географічної Передкарпатської височинної області річка Свіча відділяє підобласть *Прибескидського Передкарпаття* від *Пригорганського*, а Лючка і Прут *Пригорганське* від *Покутсько-Буковинського Передкарпаття*.

1. Гілецький Й. Р., Тимофійчук Н. М. Фізико-географічне районування Українських Карпат для цілей пізнавального туризму. *Географія та туризм* : науковий збірник. Київ, 2019. Вип. 53. С. 103–109.
2. Національний атлас України. Київ : ДНВП «Картографія», 2007. 224 с.

БІОМАРКЕРИ РЕПРОДУКТИВНОГО ЗДОРОВ'Я

Глодан Оксана Ярославівна,
кандидат біологічних наук, доцент кафедри
анатомії і фізіології людини та тварин

Довкілля, умови праці, соціальні аспекти життя людей, психічний стан, соматичні розлади, негативні наслідки COVID-19 – все це впливає на функціональний стан репродуктивної системи жінки. Одним із показників стану репродуктивного здоров'я є неплідність [1, 3]. Великим надбанням сьогодення є суттєве збільшення тривалості життя. Особливо це стосується питань жіночого здоров'я, оскільки саме жінки живуть довше, ніж чоловіки, і завзятіше протистоять віковим змінам та старінню. Саме тому проблеми старіння жінки як в світі, так і в нашій країні стають все більш актуальними.

Мета дослідження: аналіз літератури для визначення біомаркерів репродуктивного здоров'я жінки, які є важливими в регуляції репродуктивної функції.

Незважаючи на значну кількість робіт, присвячених вивченню індивідуального біологічного віку, які останнім часом з'явилися в медичній літературі, до цих пір не встановлено значення тих чи інших показників і визначення маркерів функціональної активності стану яєчників, а також не з'ясовано фактори, які впливають на цей стан.

Аналізуючи літературу, нами відзначено, що оваріальний резерв визначає функціональний стан репродуктивної системи жінки, який знижується зі збільшенням віку. Вік вважають досить важливим фізіологічним фактором, проте репродуктивний потенціал кожної конкретної жінки залежить від її індивідуального генотипу, а також від різноманітних факторів навколишнього середовища, які здатні визначати індивідуальний біологічний вік жінки.

Відомо, що позитивною прогностичною ознакою яєчничкового резерву і якості ооцитів є відсутність коливань рівня фолікулостимулюючого гормону (ФСГ) протягом декількох послідовних циклів, оскільки під час зниження фолікулярного резерву збільшується гіпофізарна продукція ФСГ, у зв'язку з чим прогностичним маркером оваріального резерву є визначення цього показника на 2–3-й день менструального циклу. Як свідчать дослідники [2, 4], незначне підвищення цього показника може проявлятися у певних менструальних циклах ще за 5–6 років до настання менопаузи і заздалегідь свідчити про виснаження яєчничкового апарату.

Наведені дані стали поштовхом для пошуку нових, більш точних молекулярно-біологічних маркерів, на основі яких можна було б передбачити передчасне виснаження репродуктивної системи жінки. На думку багатьох дослідни-

ків [1, 2, 4], більш точним маркером оваріального резерву є рівні деяких β-трансформуючих факторів росту (інгібін В, антимюллерів гормон – АМГ).

Особливої уваги з приводу цього надають вивченню АМГ, який є одним з основних маркерів репродуктивної системи, він більшою мірою корелює з кількістю антральних фолікулів, ніж інші гормональні маркери оваріального резерву (інгібін В, ФСГ, естрадіол), також його вважають більш незалежним і надійним маркером оцінки функціональної активності яєчників [2].

Для комплексної та більш прогностичної оцінки необхідним є визначення таких маркерів стану оваріального резерву: характер менструального циклу, рівні ФСГ, АМГ, об'єм яєчників і кількість антральних фолікулів у них.

Згідно з даними вивчення показників оваріального резерву запропоновано критерії його оцінки [4]: нормальний оваріальний резерв – регулярний менструальний цикл, рівень ФСГ не більше ніж 10 мМО/мл, рівень АМГ не менше ніж 1,0 нг/мл, об'єм яєчників не менше ніж 5 см³, кількість антральних фолікулів не менше ніж 5 у кожному яєчнику.

Таким чином, рівень АМГ відображає тривалість фертильного віку. Його можна використовувати разом із ФСГ як прогностичну ознаку менопаузи в найближчі 4 роки, проте оскільки АМГ відображає величину пула примордіальних фолікулів, не залежить від показників інших параметрів, він може слугувати найбільш точним маркером оваріального резерву, а його визначення можна проводити незалежно від дня менструального циклу.

Вказані параметри, як правило, корелюють між собою і в комплексі дають досить чітку картину гонадного потенціалу, який порівняно з очікуваним для цієї вікової категорії дасть змогу спрогнозувати перспективи їх функціональної активності й розробити алгоритм профілактики, своєчасної діагностики й надання медичної допомоги жінкам із групи ризику передчасного старіння репродуктивної системи.

Проаналізувавши сучасні літературні дані можна зробити висновок, що завдання сучасної біології та медицини – запобігати ранньому старінню та впроваджувати профілактичні методи, що поліпшують якість життя і підвищують тривалість репродуктивного віку жінки.

1. Гюльмамедова Ч. В. Уровень маркеров репродукции у женщин с бесплодием (по данным гормонального скрининга). *Українська медична стоматологічна академія*. 2018. Т. 17. Вип. 1 (57). С. 77–83.

2. Єфіменко О. О. Репродуктивні, клінічні та біологічні маркери перименопаузи. *Репродуктивна ендокринологія*. 2018. № 6 (44). С. 24–27.

3. Єфіменко О. О. Якість життя жінки у різні вікові періоди. *Жіночий лікар*. 2019. № 2 (76). С. 37–41

4. Мишиева Н. Г. Бесплодие у женщин позднего репродуктивного возраста: принципы диагностики и лечения в зависимости от овариального резерва : дис. ... д-ра мед. наук. Москва, 2008.

ЕРОДОВАНІ ЧОРНОЗЕМИ ПРИДНІСТРОВСЬКОГО ПОКУТТЯ

Данилів Олександра Олександрівна,
аспірантка за спеціальністю 201 –
Агрономія

Природно-географічна область Придністровського Покуття, займає територію між Дністром і Прутом та Бистрицею і Хотинською височиною, яка характеризується рівнинно-пластовим рельєфом з поширенням долинно-балкових і карстових форм [1]. Природні умови сприяють формування різноманітного ґрунтового покриву, в якому понад 50% території займають сірі лісові ґрунти і чорноземи опідзолені [3]. Чорноземи мають високу природну родючість і використовуються для вирощування основних сільськогосподарських культур. Проте інтенсивне сільськогосподарське використання (висока розораність території – понад 70%) у поєднанні із складними природними умовами сприяють розвитку ерозійної деградації цих ґрунтів, їх змиву, розмиву. Чорноземи належать до категорії особливо цінних ґрунтів України, тому їхнє вивчення і збереження має важливе загальнонаціональне значення.

Мета дослідження: охарактеризувати вплив ерозійних процесів на зміну показників родючості чорноземів Придністровського Покуття. При виконанні досліджень використовувались наступні методи: картографічні; польові; лабораторно-аналітичні; порівняльно-географічні; математико-статистичні. Планово-картографічною основою послужили топографічні, ґрунтові карти, великомасштабні плани внутрігосподарського землекористування. Крім експериментальних даних було використано літературні джерела, фондові, архівні матеріали та ґрунтові нариси.

Чорноземи типові поширені переважно на вузьких плато та незначних зниженнях рельєфу і займають невеликі площі на території Городенківського та Снятинського районів. Ступінь еродованості цих ґрунтів мінімальний.

Чорноземи опідзолені приурочені до невисоких слабоеродованих плато та пологих схилів із глибоким заляганням ґрунтових вод. На понижених вододілах і нижніх частинах схилів з незначним рівнем ґрунтових вод (1,5–3,0 м) формуються чорноземи опідзолені оглеєні. У структурі ґрунтового покриву чорноземи опідзолені утворюють плямистості з їх оглеєними відмінами, а також поєднання з темно-сірими опідзоленими ґрунтами. На схилах переважають варіації різного ступеня еродованих відмін. Встановлено, що більш, ніж 20% площі чорноземів опідзолених займають різного ступеня еродовані відміни – слабо-, середньо- і сильнозмиті.

За гранулометричним складом серед еродованих чорноземів переважають чорноземи опідзолені важкосуглинкові та легкоглинисті. Близько 10% території займають чорноземи опідзолені середньосуглинкові, зрідка легкосуглинкові (Тлумацький район с. Білогірка, с. Герасимів).

Спостерігається чітка тенденція погіршення родючості ґрунтів із зростанням ступеня еродованості. Середній вміст гумусу у чорноземів опідзолених слабозмитих становить – 2,84%, середньозмитих – 2,16%, сильнозмитих – 1,74%.

Важливим діагностичним критерієм ерозійної деградації є зменшення вмісту гумусу у % від еталона. За еталон прийнято середній вміст гумусу не еродованих чорноземів опідзолених. За нашими даними, унаслідок ерозійної деградації чорноземи опідзолені втратили від 21 до 51% гумусу від еталона та зазнали високої та надвисокої (кризової) деградації.

Гідролітична кислотність становить у слабозмитих – 2,7 мг на 100 г ґрунту, середньозмитих – 1,8 мг на 100 г ґрунту і сильнозмитих – 1,4 мг на 100 г ґрунту. Із збільшенням ступеня еродованості зростає сума ввібраних основ та ступінь насичення ґрунту основами, що пов'язано із карбонатністю материнської породи. Сума ввібраних основ становить у слабозмитих – 22,6 мг на 100 г ґрунту, середньозмитих – 25,07 мг на 100 г ґрунту і сильнозмитих – 28,21 мг на 100 г ґрунту. Ступінь насичення основами у слабозмитих становить – 84,7%, середньозмитих – 87,8%, сильнозмитих – 89,5%.

Ерозійні процеси погіршують фізичні властивості ґрунту. Внаслідок змиву в оранку залучається підорний горизонт і це спричиняє ущільнення ґрунту і погіршення структури. Зокрема, величина щільності складення в орному горизонті (0–30 см) чорноземів опідзолених слабозмитих становить 1,41–1,61 г/см³, середньозмитих – 1,41–1,52 г/см³, сильнозмитих – 1,36–1,44 г/см³. Орні горизонти чорноземів характеризуються як щільні і дуже щільні.

Результати досліджень свідчать про те, що процеси ерозійної деградації сприяють зниженню родючості та втраті ґрунту, негативно впливають на екологічний стан довкілля. Внаслідок цього значно зменшується вміст гумусу, погіршуються хімічні та фізичні властивості чорноземів, які виражені в розподілі їх за ступенем змитості.

Для покращення родючості еродованих чорноземів та запобігання негативного впливу ерозійних процесів рекомендується комплекс протиерозійних заходів, головними серед яких є консервація сильноеродованих земель, впровадження ґрунтозахисного обробітку ґрунту, оптимізація структури посівних площ [2].

1. Андрущенко Г. О. Ґрунти Івано-Франківської області. Ужгород : Карпати, 1966. 77 с.

2. Волощук М. Д. Стратегія відновлення родючості і охорони еродованих ґрунтів. *Генеза, географія та екологія ґрунтів* : зб. наук. праць. Львів, 1999. С. 249–250.

3. Природа Івано-Франківської області / під ред. К. І. Геренчука. Львів : Видавниче об'єднання «Вища школа», 1973. 160 с.

ВПЛИВ ГОСТРОЇ МЕХАНІЧНОЇ ТРАВМИ НА ЯЄЧКО В ЕКСПЕРИМЕНТІ

Івасюк Ірина Йосипівна,
кандидат медичних наук, доцент кафедри
анатомії і фізіології людини та тварин

У 50% випадків безплідного шлюбу причиною є патологія репродуктивної системи чоловіків, яка може бути наслідком травми яєчка.

Характер ультраструктурних змін у компонентах гематотестикулярного бар'єра в умовах травми яєчка вивчено недостатньо, що стало предметом дослідження і є важливим для уточнення окремих питань профілактики чоловічої неплідності.

Метою дослідження було з'ясувати вплив механічної травми на кровоносне русло і звивисті сім'яні трубочки в різні терміни посттравматичного періоду.

Для дослідження було використано 33 білих статевозрілих безпородних щурів-самців масою 170-200 г віком 8 місяців. Усі експерименти проводили під загальним ефірним наркозом. Структуру яєчка щурів вивчали через 5, 15, 30, 60 хв після травми для встановлення гістологічних змін у ньому.

Через 5 хв після травми яєчок в експерименті у них виникають розлади кровообігу, які проявляються звуженням просвіту артеріол і розширенням венул. Спостерігається набряк стінки судин та інтерстицію. Рисунок стінки кровоносних судин без змін. Об'єм ядер клітин Лейдіга становить $84,60 \pm 2,42$ мкм³. Діаметр звивистих сім'яних трубочок залишається без змін ($185,29 \pm 3,58$ мкм). В паренхімі яєчок виявлені дистрофічні зміни. Спостерігається пошкодження клітин сперматогенного епітелію з легким ступенем у 19,5%. Наявні ядра сперматоцитів на стадії пахітени з нечітким контуром і явищами пікнозу. Звичайну будову зберігають 80,5% звивистих сім'яних трубочок. Кількість клітин, які перебувають на 7 стадії циклу сперматогенного епітелію, майже не змінюються. Сперматоцити на стадії прелептотени невеликих розмірів, мають кругле ядро, хроматинові гранули розміщені в біляядерній зоні. У цитоплазмі частини цих клітин виявлена вакуолізація. Ближче до просвіту сім'яних трубочок розміщуються групи клітин невеликих розмірі, у яких при зафарбовуванні ШИК-гематоксиліном чітко помітна акросома.

Через 15 хв від початку досліду у звивистих сім'яних трубочках спостерігається відшарування сперматогенного епітелію. Зменшується кількість сперматоцитів на стадії пахітени до $250,32 \pm 5,76$ проти $299,82 \pm 4,43$ і сперматид 7 етапу розвитку до $849,53 \pm 10,74$ проти $916,76 \pm 22,63$. Спостерігається наростання набряку інтерстиційної тканини. Кількість звивистих сім'яних трубочок, що зберігають звичайну будову складає 68%. Кількість трубочок з важким ступенем пошкодження сперматогенного епітелію збільшується до 8,5%.

Через 30 хв після травми яєчок зменшується сперматоцити на стадії пахітени і сперматиди 7 етапу розвитку до $241,57 \pm 2,56$ та $741,92 \pm 10,42$.

Об'єм ядер клітин Лейдіга становить $87,09 \pm 2,40$ мкм³, цитоплазма їх вакуалізована. Діаметр звивистих сім'яних трубочок дещо незначно збільшився до $189,1 \pm 4,71$ мкм. Власна оболонка набрякла. Наявні периваскулярні крово-

виливи, маса залози збільшується. У порівнянні з попереднім терміном досліджу кількість звивистих сім'яних трубочок з важким ступенем пошкодження сперматогенезу зростає до 18%, а трубочок, які зберегли звичайну структуру, складає 42,6%.

Через 60 хв після травмування яєчок структурні зміни в сім'яних трубочках наростають, їх власна оболонка розшарована. Пласти клітин сперматогенного епітелію, які змістились від власної оболонки в просвіт трубочок знаходяться в стані некрозу. Важка ступінь сперматогенезу наявна у 31% звивистих сім'яних трубочок з одночасним зменшенням кількості клітин сперматогенного епітелію, особливо сперматоцити на стадії пахітени та сперматид, а в 49% спостерігається легка ступінь пошкодження.

Висновок. Отримані структурні зміни травмованого яєчка тварин пояснюють причини розвитку змін у звивистих сім'яних трубочках чоловіків, які супроводжуються помітним зменшенням кількості клітин сперматогенного епітелію, що є причиною розвитку безпліддя.

1. Івасюк І. Й. Електронно-мікроскопічна характеристика сім'яника після його механічної травми. *Прикладні аспекти морфології* : наук.-практ. конф., присвяченої пам'яті проф. Б. В. Шутки, 20–21 травня 2010р. : зб. тез. Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2010. С. 64–65.

2. Івасюк І. Й. Гостра дозована механічна травма яєчка та віддалені зміни в ньому. *Галицький лікарський вісник*. 2009.

3. Івасюк І. Й. Електронно-мікроскопічна характеристика структур звивистих сім'яних каналців у ранні терміни після травмування сім'яників. *Буковинський медичний вісник*. 2005. Т. 9. № 2. С. 75.

4. Люлько О. В. Стан гематотестикулярного бар'єру та гермінативного епітелію після гемі кастрації та при зменшенні об'єму одного яєчка у хворих на крипторхізм. *Урологія*. 2004. № 1. С. 81–87.

5. Скорейко П. М., Ахтемійчук Ю.Т. Анатомічні особливості лозоподібного сплетіння та яєчкових вен. *Таврический медико-биологический вестник*. 2005. Т. 8. № 3. С. 102–106.

6. Галимов Ш. Н., Фархутдинов Р. Р., Галимова Э. Ф. Влияние экстремальных факторов на мужскую репродуктивную систему. *Проблемы репродукции*. 2010. № 4. С. 60–65.

АНАЛІЗ ЕКОЛОГІЧНИХ ЗМІН ЛАНДШАФТІВ ВОВЧИНЕЦЬКИХ ГІР У ПРОЦЕСІ ЇХ ТУРИСТИЧНОГО ВИКОРИСТАННЯ

Фоменко Наталія Володимирівна,
кандидат географічних наук,
доцент кафедри географії та природознавства

Сьогодні вченими пропонуються певні алгоритми змін ландшафтної структури території. Особливу увагу звертається на ландшафти приміських

територій, оскільки часто вони виступають об'єктами короткочасного відпочинку населення, а відповідно зазнають екологічних змін.

Івано-Франківськ є одним з найбільших міст Галичини, територія якого складає 83,73 км². Місто розташоване всього в 30 км від початку Карпатських гір і знаходиться на висоті 244 м над рівнем моря. До юрисдикції Івано-Франківської міської ради Івано-Франківська належать 5 прилеглих приміських сіл: Вовчинець, Угорники, Хриплин, Крихівці, Микитинці. Об'єктом нашого дослідження виступає ландшафтна структура Вовчинецьких гір, що перебувають у вигідній транспортній доступності для короткочасного відпочинку населення міста Івано-Франківська. Предметом дослідження виступають зв'язки у системі природа-навколишнє середовище під впливом туристичної діяльності.

Територія досліджень знаходиться на межі двох типів ландшафтів: Бистрицького та Вовчинецького (рис. 1). Обидві можна розглядати у вигляді двох взаємозалежних підсистем – природної й антропогенної. Природна підсистема Вовчинецького ландшафту представлена високою закарстованою рівниною, складеною лесовидними суглинками, що підстелюються гіпсами, з сірими і темно-сірими опідзоленими суглинковими ґрунтами, в минулому під грабово-дубово-буковими лісами. Антропогенна підсистема цього ландшафту в межах території дослідження представлена переважно багаторічними перелогами, внаслідок чого ПТК зазнають фітоваріантних модифікацій.

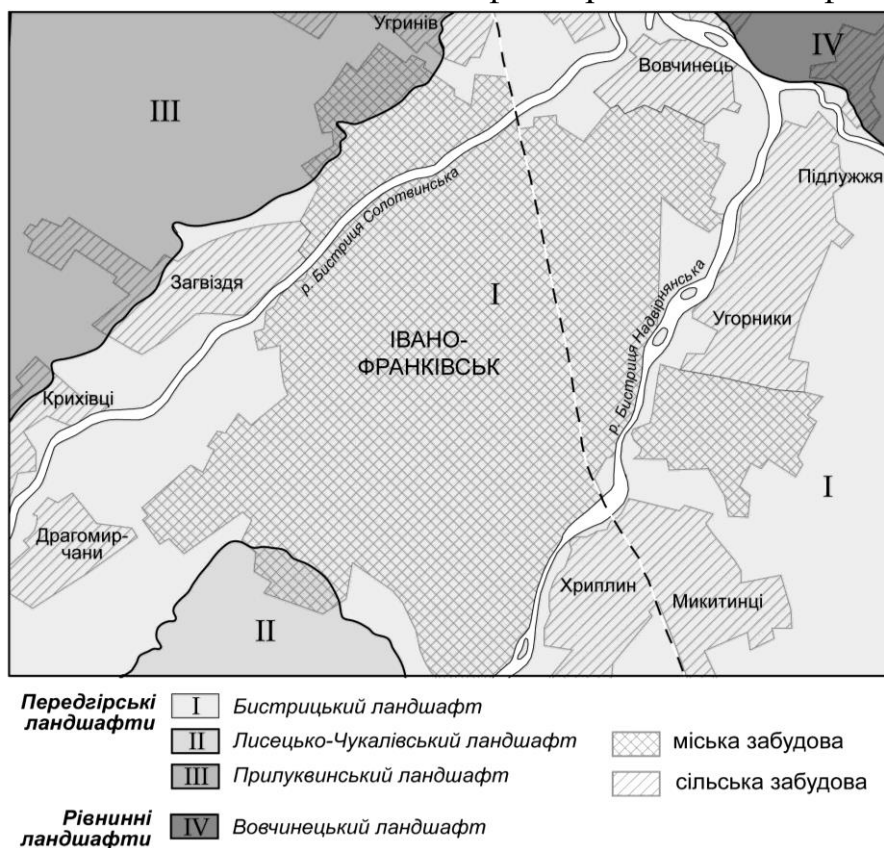

Рис. 1. Ландшафти м. Івано-Франківськ з охопленням території дослідження

Аналіз картографічних матеріалів і даних дистанційного зондування свідчить, що протягом 1980-х – 2000-х рр. ландшафтні комплекси території дослідження зазнали значних змін. Зміни у природній підсистемі найяскравіше виражені на заплавах річок у межах Бистрицького ландшафту. Вони полягають у зміщенні русел у межах заплави і перших надзаплавних терас на значні відстані,

внаслідок чого одні ПТК руйнуються, а на їх місці утворюються інші. При цьому найбільш виразні горизонтальні зміщення русел виявлено на тих відтинках прируслових заплав, де здійснювався відбір гравійно-галькового матеріалу. Зміни у антропогенній підсистемі Бистрицького ландшафту протягом 1980–2000-х рр. полягають, перш за все, у зростанні площ забудов і багаторічних перелогів при суттєвому зменшенні часток агроценозів і трав'яних лучно-чагарникових угруповань. Вовчинецький ландшафт характеризується змінами у ландшафтній структурі завдяки підвищенню туристичного навантаження. Тут спостерігаються площі оголених вапнякових порід, позбавлених рослинного покриву, які дедалі більше стають еродованими під впливом процесів вивітрювання.

1. Левицька О. Л. Суспільно-географічне дослідження трансформацій планувальної структури міста Івано-Франківська : дис. ... канд. географ. наук : 11.00.02 – Економічна та соціальна географія. Київ, 2017. 231 с.

2. Екологія міста Івано-Франківська / О. М. Адаменко, Є. І. Крижанівський, Є. М. Нейко, Г. Г. Русанов, О. М. Журавель, Л. В. Міщенко, Н. І. Кольцова. Івано-Франківськ : Сіверсія МВ, 2004. 200 с.

3. Міщенко Л. В. Геоекологічне районування : наукова монографія / за ред. О. М. Адаменка. Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2011. 408 с.

4. Бершадська Т., Атаманюк Я., Чехольська С. Мій Івано-Франківськ : навчальний посібник / за ред. З. Береговського. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2005. 212 с.

МОНІТОРИНГ ПРАЛІСІВ УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ У 2020 РОЦІ

Шпарик Юрій Степанович,
доктор сільськогосподарських наук,
старший науковий співробітник,
професор кафедри лісового і аграрного менеджменту

Значення пралісів для ідентифікації природної структури лісів, як основи для розробки лісівничих стратегій за типами лісу, відоме вже більше сотні років. В Україні ці природні еталони стійкості та продуктивності використовувалися для розробки базових понять лісівничої науки і для ідентифікації напрямків змін лісів в сучасних природно-кліматичних умовах та розробки шляхів їх адаптації до цих змін (Gurnaud, 1886; Gayer, 1898; Engler, 1900; Alekseev, 1928; Pogrebnyak, 1968; Korpel, 1995; Stojko, 2006; Shparyk et al., 2010, 2020). В українському суспільстві інтерес до пралісів суттєво зріс після 2007 року, коли букові праліси Карпат були включені до об'єктів Всесвітньої природної спадщини ЮНЕСКО, оскільки це єдиний природний об'єкт в Україні спадщини ЮНЕСКО. У подальшому цей об'єкт тільки розширювався (у 2011 році – на стародавні букові ліси Німеччини, у 2017 – ще на стародавні букові ліси в 9-ти європейських країнах і на додаткові кластери в Україні), що зробило інтерес до пралісів загальноєвропейською тенденцією. Україна підтримала таке різке зростання інтересу до пралісів у законодавчій площині з урахуванням результатів їх

наукових досліджень: у 2017 році було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо охорони пралісів згідно з Рамковою конвенцією про охорону та сталий розвиток Карпат». Тому праліси завжди були і залишаються пріоритетними об'єктами досліджень в лісівничій науці.

Метою досліджень було ідентифікувати стан і структуру пралісів регіону Українських Карпат та провести контроль за наявністю і за інтенсивністю антропогенного впливу. Об'єктами досліджень були 6 постійних пробних площ у пралісах Закарпатської, Івано-Франківської і Чернівецької областей.

Станом на 2020 рік в Україні експертами виявлено майже 100 тисяч гектарів пралісів, квазіпралісів і природних лісів. Відмічено дуже високе різноманіття ідентифікованих в Україні пралісів, квазіпралісів і природних лісів за віком, породним складом, типами лісу та іншими показниками. Так, в Українських Карпатах експерти ГС «Всесвітній фонд природи Україна» ідентифікували в таких лісах 11 головних порід у 91 типі лісу і в 47 підприємствах різних відомств, а варіантів їх породного складу – близько сотні. Для врахування такого високого різноманіття та потреб контролю за антропогенним втручанням було розроблено спеціальну методику для моніторингу пралісів.

Польові дослідження підтвердили наявну інформацію щодо великого різноманіття структури пралісів та антропогенного впливу на них. Так, стан кедрово-ялицево-ялинового пралісу (ДП «Осмолодське лісове господарство») характеризується одними з найнижчих показників: найбільшою кількістю дерев з найменшими їх діаметром та висотою, найменшим запасом деревостану та однією з найменших кількостей підросту, близьким до середніх значень запасом мертвої лежачої деревини, найгіршою життєвістю дерев і однією з найкоротших довжин крони, відсутнім антропогенним впливом. Ялиновий праліс (ДП «Рахівське лісове дослідне господарство») має середні для обстежених об'єктів таксаційні показники, але найкращі показники стану: низька кількість дерев (особливо – в другому і третьому ярусах), середні запас деревостану і кількість підросту, один з найбільших запас мертвої лежачої деревини, найвищу життєвість, функціональність і товарність дерев, найкраще положення і найдовшу крону дерев, незначний антропогенний вплив (стара стежка шириною до 1,0 м). Ялицево-буковий праліс (ДП «Сторожинецьке лісове господарство») на фоні відсутнього антропогенного впливу має близькі до середніх значень кількості дерев і підросту, запасів деревостану і мертвої лежачої деревини, але найгіршу функціональність і одну з найгірших – життєвість дерев.

За результатами проведеного в Українських Карпатах моніторингу пралісів та квазіпралісів зроблено висновок про наявність в цих екосистемах всіх необхідних індикаторів таких лісів, добре сформоване лісове середовище і відсутність значного антропогенного впливу на їх розвиток. У результаті досліджень відмічено збільшення в лісах регіону проєктивного вкриття мезоксерофітних видів рослин, що є більш стійкими до недостатнього зволоження. На загал, встановлено дотримання підприємствами лісового господарства введених законодавством обмежень на проведення заходів в таких лісах. Фактично єдиним видом впливу, який може викликати заперечення, були сліди рубок в квазіпралісах (прорубування стежок), але при цьому вилучення деревини з екосистеми не відмічено.

1. Алексеев С. В. Типи українського лісу. Правий берег Дніпра. 2-е видання. Київ : КАІ, 1928. 120 с.
2. Engler A. Wirtschaftsprincipien für die natürliche Verjüngung der Waldungen mit besonderer Berücksichtigung der verschiedenen Standortverhältnisse der Schweiz / Schweiz. Z. Forstwes. 1900. V. 11–12. P. 264–275, 300–310.
3. Gayer K. Der Waldbau. Berlin : P. Parey, 1898. 626 p.
4. Gurnaud A. La sylviculture française et la méthode du contrôle. Jacquin, Besançon, 1886. 121 s.
5. Korpel S. Die Urwälder der Westkarpaten. Stuttgart ; Jena ; New York : G. Fischer, 1995. 310 S.
6. Погребняк П. С. Общее лесное хозяйство. 2-е изд. Москва : Колос, 1968. 440 с.

ДОСЛІДЖЕННЯ ІНВАЗІЙНИХ ЧУЖОРІДНИХ КОМАХ-ФІТОФАГІВ УКРАЇНИ

Шпичка Ірина Володимирівна,
аспірантка за спеціальністю 091 –
Біологія

Проблема біологічних інвазій та інвазійних чужорідних видів набуває актуальності як в Україні, так і в усьому світі. Адже інвазійні види – це види із значною здатністю до експансії, які розповсюджуються природним шляхом, або за допомогою людини і становлять значну загрозу для флори, фауни та природних екосистем [1]. Чужорідні інвазійні види витісняють місцеві види і з великою швидкістю можуть захоплювати нові території. Деякі дослідження вказують на те, що інвазії нових видів вселенців у антропогенно змінені ландшафти, відбуваються частіше ніж в природні непорушені екосистеми, які здатні формувати безліч біологічних бар'єрів [5]. У свою чергу, Міжнародний Союз Охорони Природи (IUCN) дає більш чітке визначення інвазійних чужорідних видів – це немісцеві види, інтродуковані навмисно, або випадково за межами їх природного ареалу, де вони осіли, розмножуються й поширюються в способи, що завдають негативного впливу локальній біоті та навколишньому середовищу.

Актуальність дослідження, обумовлена тим, що поширення неаборигенних, у тому числі зооінвазії, було визнано другою після скорочення біорізноманіття, а в деяких країнах навіть першою за важливістю загрозою біорізноманіттю, оскільки наслідки навали інвазійних чужорідних видів уже вийшли за межі сільськогосподарських питань і стали екосистемною проблемою.

Екологічна ціна інвазій чужорідних організмів – непоправні збитки природним видам, оселищам та екосистемам.

Конвенцію про біологічне різноманіття визначено 13 основних механізмів впливу інвазійних чужорідних видів на навколишнє середовище [6], серед них особливе місце займає фітофагія. Фітофаги – це комахи, що поїдають біомасу.

Базова інформація про біологію, походження, шляхи та час проникнення чужорідних інвазійних комах-фітофагів є важливими для оцінки загроз їх майбутньої діяльності. Перша вимога при оцінці впливу чужорідних інвазійних видів на екосистеми полягає у проведенні інвентаризації чужорідних видів території країни. Такі дослідження необхідні, щоб оцінити, які таксономічні чи біоекологічні групи чужорідних комах є найбільш успішними вселенцями, шкідливими для довкілля та економіки країни. Такі дослідження дозволять проаналізувати шляхи проникнення видів вселенців та проводити ефективний менеджмент з метою попередження проникнення нових видів.

Станом на 2021 рік Україні немає сучасного переліку інвазійних чужорідних видів комах-фітофагів. Метою нашої роботи було встановити та проаналізувати перелік відомих чужорідних комах, які чинять прямий патогенний вплив на рослинні організми.

У результаті проведеного аналізу літературних даних та національних баз біорізноманіття на території України виявлено 56 видів фітопатогенних чужорідних інвазійних комах. Встановлено, наступний таксономічний розподіл видів: ряд Coleoptera – 50% від знайдених видів, ряд Lepidoptera – 26,5%, Heteroptera – 12,5% та Diptera – 11%.

Більшість зі знайдених видів – шкідники, які несуть потенційну небезпеку як сільському господарству, так і садівництву. Проте є і потенційно корисні види, які можуть використовуватись для боротьби з бур'янами та алергенними рослинами.

1. Алещенко Г. М., Букварева Е. Н. Вариант объединения моделей разнообразия в биосистемах популяционного и биоценотического уровней. *Журн. общ. биол.* 1994. Т. 55. № 1. С. 70–77.

2. Мартынов В. В., Никулина Т. В. Новые инвазивные насекомые-фитофаги в лесах и искусственных лесонасаждениях Донбасса. *Кавказский энтомологический бюллетень.* 2016. № 12 (1). С. 41–51.

3. Приходько С. А., Мартынов В. В., Остапко В. М., Никулин, Т. В. Видовой состав и состояние популяций инвазивных организмов в целинных степных экосистемах Северного Приазовья. *Степи Северной Евразии. VIII Международный симпозиум 2018, Международный степной форум РГО.* 2018. Р. 793–796.

4. Yunakov N., Nazarenko V., Filimonov R., Volovnik S. A survey of the weevils of Ukraine (Coleoptera: Curculionoidea) (*Zootaxa* 4404). 2018. 494 p.

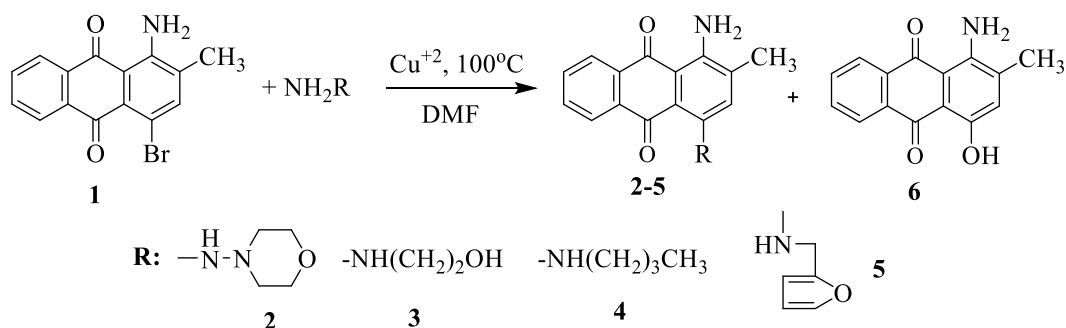
5. Шварц Е. А., Белоновская Е. А., Второв И. П., Морозова О. В. Интродуцированные виды и концепция биологических кризисов. *Успехи современной биологии.* 1993. Т. 113. № 4. С. 387–400.

6. Guidance for interpretation of CBD categories on introduction pathways. URL: <https://circabc.europa.eu/sd/a/66c0aa5b-f82b-4028-8037-fbe799988a4e/TSSR-2016-010%20CBD%20categories%20on%20pathways%20UPDATE.pdf>.

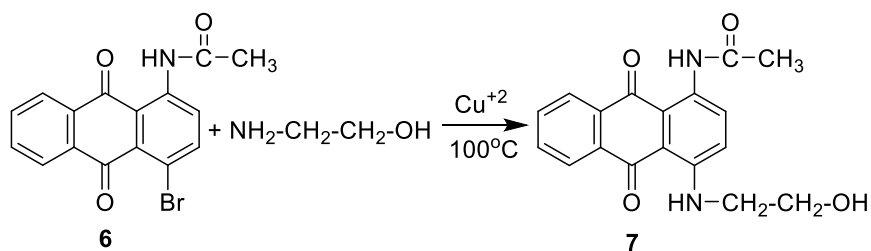
СИНТЕЗ 4-ЗАМІЩЕНИХ ПОХІДНИХ 9,10-АНТРАХІНОНУ

Шупенюк Василь Ігорович,
 провідний інженер кафедри
 хімії середовища та хімічної освіти

З метою введення в положення 4 молекули антрахінону фрагментів біогенних амінів різних класів (з потенційно високою антимікробною активністю) було обрано комерційну доступну бромамінову кислоту і її 2-метильне похідне. 4-заміщені похідні на основі бромамінової кислоти синтезовані і описані нами раніше [1–3]. Нуклеофільне заміщення бром у 2-метильному похідному **1** проводили в DMF. Вихід сполук **2–5** був не високий (30–65%) основним небажаним продуктом було 4-гідроксипохідне **6**, структури достовірно підтверджено даними ¹H ЯМР-спектрів.

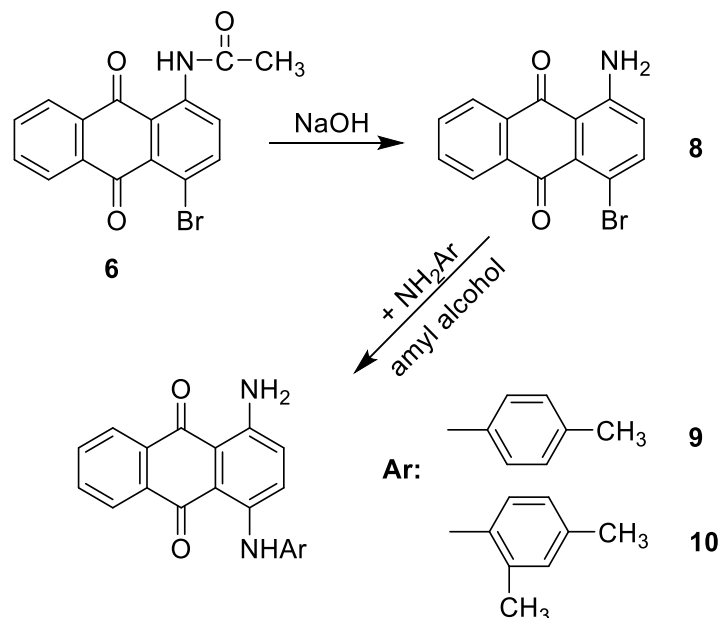

У сполуках **2–4** в ¹H ЯМР спектрах наявні хімсусви метиленових груп при 2–4 м. ч. У випадку фурфуриламіну **5** за високих температур (70–100°C) відбувалась його полімеризація, а за кімнатної температури реакція проходила дуже довго із виходом 30%. В ¹H ЯМР спектрах сполуки **5** протони фурфуриламіну наявні при 7–9 м. ч. У ¹³C ЯМР спектрі присутні протони метиленової групи з хімсусвом при 39.08 м. ч., також сигнали карбонів двох карбонільних груп при 181.43 і 186.69 м. ч.

Нуклеофільне заміщення бром у 1-N-ацетиламіно-4-бромантрахіноні (**6**) проводили у присутності каталізатора – солі купруму (II). Реакційну масу витримували при перемішуванні декілька годин, підтримуючи слабо-лужне середовище. Вихід потрібного N-ацетиламіно-4-[(2-гідроксіетил)аміно]антрахінон **7** склав 30,4% (*m/z* [M + Na]⁺ 346).

Аміно групу відновили і провели заміщення бром ароматичними амінами в органічному розчиннику – аміловому спирті, який відганяли з реакційної суміші перегонкою з водяною парою.

Вихід цільових продуктів **9–10** склав 70–80%, структуру підтверджено даними ^1H та ^{13}C ЯМР-спектрами. Метильний фрагмент присутній в ^{13}C ЯМР спектрі хімссув при 39.57–39.59 м. ч.

1. Synthesis some 4-substituted 9,10-anthraquinones / V. I. Shupenyuk, T. N. Taras, O. P. Sabadakh, E. R. Luchkevich, Y. Kornii. *French-Ukrainian Journal of Chemistry*. 2020. Vol. 8 (1). P. 58–65. DOI: <https://doi.org/10.17721/fujcV8I1P58-65>.

2. Synthesis of 4-substituted primary aliphatic aminoanthraquinones and in silico studies / V. I. Shupeniuk, N. Amaladoss, O. P. Sabadakh, T. N. Taras, M. P. Matkivsky. *Russ. J. Org. Chem.* 2021. Vol. 57 (4). P. 571–578.

3. Шупенюк В. І., Тарас Т. М., Болібрух Л. Д. Нуклеофільне заміщення бромом в бромаміновій кислоті. *Вісник національного ун-ту «Львівська політехніка»*. 2016. № 841. С. 264–270.

ОСОБЛИВОСТІ ТЛУМАЧЕННЯ ЦІННОСТЕЙ В АНТИЧНІЙ ФІЛОСОФІЇ

Будз Андрій Володимирович,
аспірант за спеціальністю 033 –
Філософія

Встановлення системних понять тієї чи іншої науки є можливим тільки в контексті історії самої науки, зокрема історії розвитку її понять. У такому ракурсі поняття «цінність», як і ряд інших фундаментальних філософських понять та відповідно філософських наук, які ґрунтуються на цих поняттях властиві не для всіх періодів розвитку філософії.

Термін «цінність» як самостійне філософське поняття не виникає та не формується в межах *античної* філософії. Сергій Аванесов, аналізуючи аксіологічний вимір платонівських діалогів, зазначає, що аксіологічна проблематика як така не властива для античної філософії, бо в ній існують не теорії цінностей, а лише сума спорадичних суджень про цінності [Аванесов 2008: 181], тобто аксіологія присутня тут тільки поверхнево, оскільки антична філософія не знала аксіології як особливої сфери теоретичного знання [Аванесов 2013: 312].

В античній ментальності домінує своєрідна «онтологічна перевага» блага, добра, Бога над людиною, її властивостями та здібностями. Саме тому значення цінності не надається окремим існуючим явищам і предметам людського світу, в тому числі й людині. Таке аксіологічне значення аксіоматично приписується *буттю, Богу*, які є благими, добрими, справедливими, наділеними повнотою влади, найвищими ступенями досконалості і краси, а, отже, є цінними самі по собі в онтологічному сенсі без будь-якої їх суб'єктивної оцінки та уподобань людини. Платон, наприклад, роздумуючи над чеснотами, вважає, що вони «...живуть в душевних властивостях богів, а в нас живе лише їх мала частина...» [Платон 1994 *b*: «Законы» X., 906a10-b4].

В цілому, в античній культурі домінує парадигма *трансцендентизму*, в межах якої аксіологічна проблематика не розвивається, оскільки специфіка розуміння буття та можливостей його пізнання ґрунтується на перевазі божественних цінностей, благ, норм, чеснот над людськими, при цьому божественні якості є недосяжними для людини. Зокрема, в рамках античного світогляду формується парадигма домінування трансцендентного над іманентним, божественного над людським, оскільки, наприклад, благо розглядається як мета і межа буття, а отже, – найвища цінність, бо, як мислить, наприклад, Платон – «...ідея блага – це поріг, і її можна розрізнити тільки з труднощами... саме вона – причина всього правильного і прекрасного... Вона сама – володарка, від якої залежать істина і розуміння...» [Платон 1994 *a*: «Государство» VII, 517c1-9]. В аспекті таких платонівських міркувань всі інші явища стосовно блага є мізерними за своїми можливостями у порівнянні з ним, оскільки ідея блага – це водночас

онтологічна, гносеологічна, етична та аксіологічна межа, тобто благо – межа буття, пізнання, добра та цінностей, які взагалі є можливими.

Внаслідок цього відбувається своєрідна аксіологічна «інфляція» інших явищ стосовно божественного блага, яке має *онтологічне* підґрунтя, тобто таке благо передує взагалі будь-яким можливими етичним і аксіологічним світам та системам. Антична картина світу, логіка домінування в ній трансцендентного над іманентним, теоцентричний характер джерел буття не «допускає» формування в ментальності поняття цінності як окремої значущої сфери.

У той же час, всі найвищі форми блага та всі ступені досконалості буття знаходяться у єдності, зокрема, з точки зору Платона, «...якщо ми не в змозі вловити благо однією ідеєю, то зловимо його трьома – красою, співмірністю і істиною...» [Платон 1994 с: «Филеб» 64e12-65a5], тобто благо (добро), краса, міра та істина перебувають у єдності. Якщо ж ці феномени перебувають у єдності, то відповідно жодне з цих явищ не може мислитись самостійно, оскільки вони властивості блага як субстанції. З одного боку ці феномени сприймаються тотожними на *онтологічному* рівні, але на *гносеологічному* рівні поняття про них також ототожнюються і сприймаються як синоніми.

В такому аспекті поняття «цінності» у його теперішньому смисловому навантаженні в античній філософській традиції не виникає окремо, бо поняття «цінність», «добро» та «благо» ототожнюються в онтологічному сенсі як першопричина буття. Тобто благо, яке водночас є добром і цінністю є *трансцендентним* за своєю природою, а тому людина не може бути критерієм ідентифікації благ і цінностей, бо вона не має доступу до трансцендентного.

Відсутність чіткої аксіологічної проблематики у філософії античності ґрунтується на тому, що в цей період філософування домінували такі парадигми як трансцендентизм, дуалізм, креаціонізм та теоцентризм, які: по-перше, були підґрунтям ототожнення більшості понять онтологічного, гносеологічного, етичного, естетичного та аксіологічного характеру, зокрема буття, Бога, блага, добра, істини, краси та відповідно всіх цінностей; по-друге, наголошували на протиставленні людського та божественного світів, а відповідно вказували на домінування божественних цінностей над людськими; по-третє, обґрунтовували недосконалість людських пізнавальних зусиль, а відповідно можливостей аксіологічної творчості.

1. Аванесов, С. С. «Горгий» Платона: опыт аксиологического комментария. *ΣΧΟΛΗ*. 2008. № 2 (2). С. 181–194. URL: <https://nsu.ru/classics/schole>.

2. Аванесов, С. С. Термин αξία в Гиппархе. *ΣΧΟΛΗ*. 2013. № 7 (2). С. 312–317. URL: <https://nsu.ru/classics/schole>.

3. Платон. Государство / А. Лосев (ред.) ; пер. с древнегреч. А. Н. Егунова. *Платон. Собрание сочинений* : в 4 т. Москва : Мысль, 1994. Т. 3. С. 79–420.

4. Платон. Законы / А. Лосев (ред.) ; пер. с древнегреч. А. Н. Егунова. *Платон. Собрание сочинений* : в 4 т. Москва : Мысль, 1994. Т. 4. С. 71–437.

5. Платон. Филеб / А. Лосев (ред.) ; пер. с древнегреч. Н. В. Самсонова. *Платон. Собрание сочинений* : в 4 т. Москва : Мысль, 1994. Т. 3. С. 7–78.

ПРОПАГАНДА ТА ФЕЙК В СУЧАСНІЙ МАСОВІЙ КОМУНІКАЦІЇ

Гайналь Тетяна Олександрівна,

кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії, соціології та релігієзнавства

В умовах інтенсивної інформатизації сучасного суспільства, зміни частки аудиторії традиційних засобів масової комунікації (ТБ, радіо, преса) на користь зростання кількості користувачів інтернетом, інформаційних воєн питання якості, змісту інформації, яка поширюється, є актуальним. Американський політолог та теоретик комунікації Г. Лассвелл у своїй праці «Структура та функції комунікації в суспільстві» (1948) запропонував односпрямовану лінійну модель комунікативного акту, тобто, яким чином відбувається поширення інформації в суспільстві та які з цього наслідки. Така модель охоплює 5 основних питань, які розкривають суть комунікації та, відповідно, елементів комунікативного процесу: хто? – комунікатор, що? – повідомлення, як? – канал (медіа), кому? – аудиторія, з яким ефектом? – результат (ефект). Слід зауважити, що Г. Лассвелл вивчав особливості сучасних йому політичних реалій та діяльності політичних еліт, а також ефекти використання пропаганди в мас-медіа. Він дійшов висновків, що політичні еліти переходять від трансляції насильства та погроз до маніпуляції значущими символами (наприклад, традиційними демократичними цінностями), які орієнтовані на них, кому адресовані. Проте, аналіз сучасного інформаційного простору частково руйнує таке розуміння Г. Лассвелла, оскільки сучасна пропаганда охоплює маніпуляції різного змісту. Безумовно, найбільшим злом є саме політична пропаганда і за своїм охопленням аудиторії, і змістом, й ефектами. Зважаючи на те, що політика – діяльність для отримання та здійснення влади, часто політики не гребують різними способами маніпуляції.

Змінимо послідовність цих елементів для кращого розуміння природи та мети фейків та пропаганди. Почнімо з відповіді на питання «як?» та «з яким ефектом?». Часто, коли ми говоримо про медіа, маємо на увазі сучасну інформаційну політику та її складову – медіаполітику, метою якої є забезпечити доступ до мас-медіа соціальних та політичних акторів, які беруть участь у формуванні стратегії завоювання влади, розробляють імідж політику, створюють ефективні повідомлення, які відповідають політичній стратегії для аудиторії [2, с. 225]. Безумовно ці та інші завдання та діяльність потребують фінансування та підтримки. Тому ми і фіксуємо той факт, що політичні еліти в боротьбі за владу утримують мас-медіа (національні телеканали та радіостанції перебувають у власності олігархів, які, водночас, фінансують і політиків та цілі політичні партії задля лобізму своїх інтересів в органах влади).

Коли мова йде про те «хто?» (комунікатора), то мусимо розуміти, що ним може бути не лише політичний суб'єкт. Тому що пропаганда може стосуватися різних соціальних сфер.

Ну і, врешті-решт, питання «що?» (повідомлення). Саме в повідомленні і ховається зміст пропаганди. Попередні складові комунікаційного процесу більше пов'язані з формою. Що саме ми розуміємо під пропагандою? Як варіант:

«Пропаганда – форма комунікації, спрямована на поширення в суспільстві світогляду, теорії, твердження, фактів, аргументів, чуток та ін. для впливу на суспільну думку на користь певної справи чи громадської позиції» [3, с. 189]. Проблема в тому, що часто пропаганда маскується під медійний продукт, часто розуміється, як агітація, фейк, хоча якраз останні – це засоби, які використовує пропаганда для маніпулятивного впливу. В умовах суспільства постправди також важливо розуміти те, що факти в інформаційному просторі співіснують з думкою користувача, а часом і поступаються їй. Соціальні мережі не є інформаційними агентствами, це засіб «горизонтальної» комунікації, де кожен – сам автор «новини».

Пропаганда активно використовує фейки, які є «шахрайством, повністю або частково вигаданою інформацією про суспільні події, справжніх людей, або про речі, явища, що подаються в мас-медіа під виглядом справжніх журналістських матеріалів [1, с. 45]. Пропаганда та фейки, крім всього мають за мету викликати в людей певні емоції, в основному негативні, щоб спричинити реакцію. Пропагандистське та фейкове повідомлення не може залишитися не поміченим, бо воно викликає страх, агресію, обурення, невдоволення та ін. Безумовно слід вчитися їх вирізняти в інформаційному потоці та дбати про «інформаційну гігієну», хоча б здійснюючи фактчекінг. Проте й тут ми зіштовхуємося з цікавим ефектом. Наприклад, «Процес пошуку інформації люди починають з власних цінностей, а потім шукають інформацію, яка підкріплює ці цінності» [2, с. 174]. С. Попкін вказує на те, що індивіди – «когнітивні скнари», які з-поміж усієї доступної інформації всерівно обирають не об'єктивні факти, а те, що відповідає їх переконанням та звичкам. Вони йдуть шляхом когнітивного спрощення для зменшення своїх зусиль.

Питання критеріїв виокремлення пропаганди та фейків, а також мінімізації їхнього впливу потребує окремого дослідження, що й буде завданням для подальших діагностик та рефлексій.

1. Карпчук Н. Медіа як невоєнний метод впливу в гібридній війні. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2018. № 2 (4). С. 41–49.

2. Кастельс, М. Власть комунікації. Москва : Изд. дом Высшей школы экономики, 2016. 564 с.

3. Пригорницька О. ЗМІ як інструмент маніпуляції громадською думкою: виявлення, оцінка, протидія. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2019. Вип. 53. С. 185–199.

4. Ярмук Я. Критерії розпізнавання пропаганди. URL: <https://www.ea.org.ua/2020/02/21/propaganda-kryterii>.

МЕХАНІЗМИ ПРОДУКУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ

Даниляк Ростислав Петрович,

кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії, соціології та релігієзнавства

Пам'яттю володіє не тільки індивід, але й людські спільноти саме як соціальні утворення. Навіть індивідуальна пам'ять детермінована соціальними обставинами життя індивіда, або, якщо використати висловлювання Моріса Альбвакса, «пам'ять неможлива поза рамками, якими люди, що живуть у суспільстві, користуються для фіксації та знаходження своїх спогадів» [2, с. 115].

Дослідження соціального аспекту функціонування індивідуальної та колективної пам'яті тривають порівняно довго – активна фаза почалась у 1980-х рр., однак, багато досліджень мають загальний характер. Натомість певним аспектам проблеми не завжди присвячено достатньо уваги. Одним з таких аспектів є конкретні механізми, за допомогою яких суспільство (агенти суспільного впливу) впливають на пам'ять спільноти та індивіда.

Про «механізми» («інструменти», «техніки») в тому чи іншому ключі згадують А. Ассман, Я. Ассман, Дж. Верч, Ф. Мецгер, Б. Міштал. Детальний аналіз згадок дозволяє зробити кілька висновків.

По-перше, «механізми» соціальної пам'яті слід відрізнити від двох фундаментальних форм пам'яті – власне «запам'ятовування» («пам'ятання») та «забування» (терміни, які використовує А. Ассман). В такому контексті плідною є думка Б. Міштал: вона пише про два полюси методів конструювання «придатного (useable) минулого», а саме про *sensorship* та *celebration*, які ототожнює, відповідно, з «соціально організованим забуванням» та «соціально організованим пам'ятанням». Якраз «механізмами» можуть бути названі «цензурування» та «відзначення (вшанування)» [6, с. 56].

По-друге, «механізми» не слід ототожнювати з факторами, які можуть сприяти «трансформаційній силі пам'яті», які тією ж А. Ассман поділяються на зовнішні (відкриття або закриття історичних архівів та вплив медіа) та один внутрішній (динаміка поколінь) [3, с. 201–203].

По-третє, слід розрізнити концептуальні (абстрактні) «механізми» (наприклад, індоктринацію) та конкретні засоби, якими вони реалізуються (наприклад, музеї та архіви, ритуали вшанування тощо). Останні Б. Міштал називає спеціалізованими інституціями пам'яті (серед них формальні – наприклад, школи, музеї, суди та мас-медіа, та неформальні – інституції, які зберігають інформацію через жарти, плітки, анекдоти, евфемізми) [6, с. 19–20].

По-четверте, є «механізми», які спрямовані на «консервацію» (збереження пам'яті), але також є ті, що спрямовані на «конструювання» (навіть ціною спотворення) пам'яті.

По-п'яте, слід розрізнити прямі та непрямі «механізми». Приклад прямого – музеїфікація (оскільки музей навмисне створюється заради фіксації події у колективній пам'яті), непрямих – урбанізація як те, що мимоволі трансформує «місця пам'яті» [4, с. 807].

Нарешті, по-шосте, у створенні можливого переліку «механізмів» дослідник міг би відштовхуватися від поняття «меморіалізація» (віддієслівний іменник від «меморіалізуватися» – останнє дієслово використовує А. Ассман). «Меморіалізація» є найбільш загальним поняттям, яке позначає, з одного боку, соціальний процес, що відповідає запам'ятовуванню «препарованої» ідеологією події та її утвердженню в колективній пам'яті та, з іншого, – механізм соціального впливу на пам'ять індивідів та спільнот.

Конкретними ж механізмами соціальної пам'яті, придатними для вивчення, постають: «канонізація», селекція, фіксація та «ауратизація» текстів та картин, уніфікація, інструменталізація, переоцінка, руйнування, втрата, повторюваність через ритуал, участь та засвоєння (всі згадані А. Ассман [1, с. 55–58]), детемпоралізація (keying), творення присутності, візуалізація невидимого, створення «священних» місць, містицизація («механізми», згадані у праці Ф. Мецджер [5, с. 342–347]), індоктринація.

1. Ассман А. Длинная тень прошлого: Мемориальная культура и историческая политика / пер. с нем. Б. Хлебникова. Москва : Новое литературное обозрение, 2014. 328 с.

2. Хальбвакс М. Социальные рамки памяти / пер. с фр. и вступ. статья С. Н. Зенкина. Москва : Новое издательство, 2007. 348 с.

3. Assmann A. Dialogic Memory. Dialogue as a Trans-disciplinary Concept. Martin Buber's Philosophy of Dialogue and its Contemporary Reception / edited by Paul Mendes-Flohr. Berlin : De Gruyter, 2015. P. 199–214.

4. Keszei A. Memory and the Contemporary Relevance of the Past. *The Hungarian Historical Review*. 2017. Vol. 6. № 4. P. 804–824.

5. Metzger F. Devotion and Memory – Discourses and Practices. *Kirchliche Zeitgeschichte*. 2018. Vol. 31. № 2. P. 329–347.

6. Misztal B. A. Theories of Social Remembering. Maidenhead, Berkshire, England : Open University Press, 2003. 208 p.

УПРАВЛІННЯ ЯК ОСОБЛИВА ФОРМА ДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ У ПОГЛЯДАХ АНТИЧНИХ ФІЛОСОФІВ ДОКЛАСИЧНОГО ПЕРІОДУ

Дуфенюк Михайло Іванович,
аспірант за спеціальністю 033 –
Філософія

Проблема розробки світоглядно-ідеологічних засад управління постійно стоїть перед світовою філософською і науковою теоретичною думкою. Вона існує на усіх рівнях організаційної діяльності, в усіх країнах і в усі часи, оскільки людині важливо знати сенс, мету, принципи і засоби цієї унікальної для облаштування людини діяльності. У той же час далеко не випадково філософи постійно констатували нерозуміння іншими членами суспільства усієї важливості науки і мистецтва управління: «Вчаться довгий час, щоб стати майстром

своєї справи; нехтують усім, щоб здійснити найважливіше – управляти людьми. Є багато академічних премій за вирішення несуттєвих питань, і жодної – за те, що було б вирішальним для щастя роду людського» [1, с. 17].

І звичайне становлення науки і філософії, як і сукупності, деякої єдиної і нероздільної тоді форми теоретичного освоєння світу виражається формулою «Від міфу до логосу», чи, більш розгорнуто, «від міфологічних представлень до теоретичного мислення» [2, с. 128]. Філософія виникає як процес проходження протиріччя між міфом і елементами первісного емпіричного знання про природу і суспільство.

Міф – багатошарове і поліфункціональне утворення, що виступає для суб'єкта як цілком реальний світ, може бути навіть більш реальний, ніж світ повсякденний. Головна його функція – *регуляція громадського життя* в емпіричному різноманітті, і він виступає тут як саме життя, де злилися воєдино соціальні, ідеологічні і навіть фізіологічні аспекти. Інакше кажучи міфологія – є формою практичного духовного освоєння світу [3, с. 90].

В основі науки управління людьми, вчили піфагорійці, повинно бути містичне покликання до керівництва з раціональним його обґрунтуванням. **Згідно з Піфагором, люди не можуть жити, коли вони певним чином не організовані і коли відсутні ті, хто бере на себе відповідальність за управління суспільством і його структурами.** *Спосіб життя піфагорійців* повністю відповідав ієрархії цінностей. Перше місце відводилось прекрасному і благопристойному (в тому числі і науці). Друге місце займало вигідне й корисне. Третє – приємне. В основі піфагорійської етики лежало вчення про належне: перемогу над пристрастями, підкорення молодших старшим, культ поваги. Такий спосіб життя мав світоглядні основи та виходив із уявлень про Космос як упорядковану і симетричну цілісність, краса якої відкривається не всім, а лише тим, хто веде правильний спосіб життя [4, с. 180]. Сам Піфагор стверджував, що «число володіє речами», зокрема і моральними, а *справедливість* – є число, помножене саме на себе.

Геракліт, цілком погоджуючись з Піфагором, що керування людьми передбачає у керуючого високі моральні якості, а саме: доблесть, інтелект, благородство, заявляв прямо, що управляти суспільством повинні аристократи. У піфагорійців це право. Вони, стверджував Геракліт, мають до цього як природне, так і суспільне – тому, що вони з походження аристократи, суспільне – тому, що вони з дитинства формувались в атмосфері управління людьми. Аристократи, вважав Геракліт, – це високоякісна верства суспільства, якій з дитинства закладають почуття шляхетності, гідності, орієнтації в суспільних ситуаціях. Вони краще від представників інших верств населення підготовлені до управління. Аристократи – вже готові управлінці, інших ще потрібно довго вчити науці керування. «Для мене, – заявляв Геракліт, – один вартий десяти тисяч, якщо він кращий». «*Кращими*» для старогрецького мислителя були представники давніх аристократичних родів.

Демокріт розрізняє два види існування: те, що існує в дійсності, те, що існує в загальній думці. Мислитель усвідомлює складність і важкість процесу досягнення істини: «Дійсність – у безодні». Тому суб'єктом пізнання може бути лише мудрець. «Мудрець – міра всіх існуючих речей. За допомогою відчуттів

він – міра чуттєво сприйнятих і речей, а за допомогою розуму – міра досягнутих речей». Філософська творчість Демокріта фактично завершує епоху досократиків. Генеза філософської думки стимулювала розвиток усїєї культури античної Греції, а через неї – економічної та політичної сфер суспільного життя [5, с. 167].

Висновок. Основним предметом дослідження для досократиків був космос. Він бачився ними складений із звичайних стихій: землі, води, повітря, вогню і ефіру, котрі взаємно переходять один в одного в результаті згущування і розрідження. Людина і сфера соціального, як правило, не виокремлювалися досократиками із загальнокосмічного життя. Індивід, суспільство, космос у досократиків підкорялися дії одних і тих же закономірностей.

1. Смирнов Э. А. Новая философия управления. *Аудитор*. 1996. № 5. С. 14.
2. Кондзьолка В. В. Нариси історії античної філософії. Львів, 1993.
3. Хатімов Н, Гармаш Л., Крилова С. Історія філософії. Київ, 2000.
4. Тихоглаз А. Г. Гераклід. Київ, 1995.
5. Історія філософії : підручник для вищої школи. Харків : Прапор, 2003.

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ СУЧАСНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Коропецька Олеся Михайлівна,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології розвитку

У сучасному глобалізованому світі інформаційні технології здійснюють могутній вплив на усі сфери суспільного життя, надають нових якостей соціально-політичному, економічному, культурному та освітньому розвитку окремих держав та світу в цілому. ХХІ ст. – це епоха, що пов'язана з інформатизацією, глобалізацією, розвитком робототехніки, штучного інтелекту тощо. Цю епоху називають епохою цифрових технологій та знань. Цифрові технології змінюють наш спосіб буття, способи спілкування, спосіб мислення, почуття, канали впливу, соціальні навички та соціальну поведінку. З розвитком цифрових технологій змінюються освітні заклади та педагогічні практики та підходи. Інформаційна революція не просто визначає сутність нашої епохи, особливості та тенденції сучасного суспільного розвитку, вона формує нову соціальну структуру суспільства, в якому зростає кількість працездатного населення, зокрема завдяки можливості довше працювати людям літнього віку та можливості залучення до трудової діяльності осіб з обмеженими можливостями. Водночас, завдяки технічному і технологічному прогресу змінюються самі соціальні групи та типи взаємозв'язків між ними, зокрема, пірамідальна соціально-економічна структура все більше і більше поступається місцем мережевій структурі.

Становлення інформаційного суспільства відбувається прискореними темпами в результаті взаємодії трьох основних процесів: глобалізації суспільства, його тотальної комп'ютеризації і нової технологічної революції, пріоритетними напрямами якої є нанотехнології та біоінженерія.

Згідно з прогнозами теоретиків інформаційного суспільства Д. Белла, Д. Лайона, Ф. Машлупа, Масуди, Е. Тоффлера та ін. саме глобалізація, інформатизація і нові цифрові технології дозволять сформувати той новий тип суспільства, що докорінно змінить звичний спосіб життя і діяльності практично всього населення нашої планети. В структурі зайнятості населення постійно зростає кількість людей, діяльність яких пов'язана з виробництвом, обробкою зберіганням і розповсюдженням інформації та знань. Процес «інформатизації» не залишає недоторканою жодну сферу соціальної активності: від повсякденного життя до міжнародних відносин та від сфер дозвілля до виробничих відносин [4].

З іншого боку, найбільш характерними ознаками сучасного інформаційного суспільства є нестабільність, невизначеність, складність та неоднозначність, які негативно впливають на загальний психологічний стан суспільства, породжують тривогу та невпевненість як у суспільній, так й індивідуальній свідомості громадян. У динамічному світі, коли потік інформації швидко зростає, коли зміна цінностей та соціальних статусів, зміна освітніх пріоритетів та професійних переваг стрімко змінюється, людині важко визначитися у своїх виборах та реалізувати свої потреби.

Динамізм сучасної епохи, зміни у всіх сферах суспільного життя ускладнюють процес професійного самовизначення особистості. Важливою проблемою у цьому контексті є проблема готовності сучасної людини до нових умов життя, яка включає особистісну готовність, технологічну грамотність, інформаційну культуру людини та ін [2]. У зв'язку з цим варто згадати слова Аурелію Печчеї: людині зараз не залишається нічого іншого, ніж якнайшвидше наблизитися до наступної фази свого розвитку – тієї, де вона, поєднуючи свою могутність з гідною мудрістю, навчиться підтримувати в гармонії та рівновазі всі людські справи. Але статися це може за рахунок ланцюга подій, який Печчеї називає «людською революцією» [5].

У сучасних умовах самовизначення передбачає готовність особистості до здійснення самостійних виборів і утвердження власної позиції у проблемних і критичних соціально значущих ситуаціях, готовність відповідати за власні вибори. Проблема професійного самовизначення особистості набуває особливого значення, складає стрижневу компоненту становлення людини у сучасному суспільстві (К.О. Абульханова-Славська, А. Маслоу, Т. Парсонс, М.С. Пряжніков, Т.М. Титаренко, Е. Фромм, П.Г. Щедровицький, К. Юнг та ін.).

Згідно з поглядами більшості дослідників, професійне самовизначення, це – активний і свідомий пошук людиною свого місця у світі професій, пошук можливостей реалізації себе у професії, який триває протягом усього життя, здатність людини творити саму себе, свою індивідуальну історію, уміння переосмислювати власну сутність»... Самовизначення, підкреслює К.О. Абульханова-Славська, як «процес втілення своєї особистісної лінії у соціальній дійс-

ності», передбачає активність самої особистості, оскільки вона сама організує своє життя, регулює його перебіг і реалізує обраний напрям [1].

У сучасних умовах професійне самовизначення це – прагнення до гармонійного розкриття й утвердження свого природного творчого потенціалу через самоаналіз, самопізнання і самооцінку, усвідомлення і самоусвідомлення та здатність і готовність неодноразово змінювати професію упродовж усього професійного життя [3].

1. Абульханова К. А., Березина Т. Н. Время личности и время жизни : монография. СПб. : Алетейя, 2001. 304 с.

2. Запорожченко О. В. Антропологічні проблеми інформаційного суспільства. *Молодий вчений*. 2016. № 12.1 (40). С. 84.

3. Коропецька О. М. Профорієнтація та профпідбір : навчальний посібник. 2-е вид., доп. і перероб. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2009. 348 с.

4. Лайон Д. Інформаційне суспільство: проблеми та ілюзії. *Сучасна зарубіжна соціальна філософія*. Київ, 1996. С. 362–380.

5. Печчеи А. Человеческие качества. Москва : Прогресс, 1985. 312 с.

МОДЕЛЬ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СПОРТСМЕНА

Марійчин Андрій Андрійович,
аспірант за спеціальністю 053 –
Психологія

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження комунікативної компетентності спортсмена в контексті її професійної мобільності є перспективним напрямом соціально-психологічних досліджень, оскільки дозволяє проектувати індивідуальну траєкторію кар'єрного руху спортсмена, глибше використовувати його ресурси і досягати успіху. Визначаючи структуру комунікативної компетентності, дослідники роблять акцент на когнітивній складовій цього феномена, тобто на знаннях і здібностях, потрібних для розбудови спілкування (В.П. Захаров, В.А. Лабунська, Є.В. Руденський, З.С. Смелкова, Н.Ю. Хрящев та ін.). Опис структури комунікативної компетентності дається через комунікативні вміння (А.В. Захаров, А.В. Мудрик). До структурних елементів комунікативної компетентності О.В. Сидоренко відносить комунікативні знання, комунікативні здібності і комунікативні вміння. Серед складових комунікативної компетентності, окрім знань, вмінь і навичок, виокремлюють ще й особистісні особливості (Л.І. Берестова, Ю.М. Ємельянов, Ю.М. Жуков, Є.П. Ільїн, Л.А. Петровська, Є.С. Семенов, А.А. Кідрон й ін.). На підставі проведених нами теоретико-методологічних досліджень, визначаємо комунікативну компетентність спортсмена як сукупність комунікативних знань, вмінь та навичок, за допомогою яких суб'єкт спілкування реалізує цілі та завдання комунікативної (і професійної) діяльності і досягає взаєморозуміння у процесі взаємодії.

Мета повідомлення – представити структурні компоненти моделі комунікативної компетентності спортсмена.

Виклад основних результатів дослідження. Результатом наших теоретичних розробок [1] є створення моделі комунікативної компетентності. Емпірична перевірка її складових допоможе виявити зв'язок між складовими комунікативної компетентності та компонентами професійної мобільності спортсмена. Зупинимось детальніше на змістовій характеристиці основних компонентів моделі.

Когнітивний компонент. Об'єднує такі показники: комунікативні знання (знання з психології спілкування; знання способів розуміння соціальних об'єктів: самого себе, інших людей, груп тощо; знання основних правил організації спілкування; знання ситуативних норм – привітання, звертання, привертання уваги тощо; досвід спілкування (комунікативні знання і вміння); позитивні особистісно-комунікативні настановлення (зокрема, спрямованість на міжособистісну взаємодію для реалізації завдань професійної діяльності).

Соціально-перцептивний компонент містить такі здатності суб'єкта спілкування: здатність до емпатії (вміння співчувати, співпереживати); здатність до регулювання емоційного стану в навчально-професійній взаємодії); здатність до адекватного міжособистісного сприймання (вміння «читати» за обличчям, розуміння психічного стану партнера зі спілкування) тощо.

Інтерактивний компонент включає в себе такі комунікативні прояви: здатність до володіння гнучкою стратегією спілкування; здатність до володіння тактикою організації взаємодії; здатність до конструктивної поведінки в конфліктній ситуації; здатність до володіння технікою переконання у взаємодії; здатність до діалогічного стилю взаємодії в професійно-комунікативних ситуаціях тощо.

До комунікативно-мовленнєвого компоненту Відносяться такі складові: 1) вміння говорити; 2) вміння слухати; 3) невербальні засоби спілкування – маємо на увазі, володіння міміко-пантомімічним супроводом, адекватним висловлюванням. Це такі паралінгвістичні засоби: володіння інтонацією, вміння тримати паузу, здатність управляти голосністю, темп мовлення, мелодика; кінетичні засоби: жестикуляція, міміка; проксемічні засоби: пози, рухи, дистанція спілкування, а також вміння контролювати рухи тіла, тобто уникати зайвих рухів.

Такі показники комунікативної компетентності як: вміння висловлювати власну думку, здатність до самопрезентації, вміння вести переговори, усвідомлення своїх сильних і слабких сторін, вміння переконувати, вміння комунікувати, впевненість у відстоюванні власної думки співвідносяться, на нашу думку, з наступними показниками професійної мобільності спортсмена: гнучкістю у виконанні поставлених завдань, здатності до постійного навчання, адаптивності, проектуванні кар'єри, здатності до нетворкінгу, готовності до ризику, масштабності мислення. Визначені нами компоненти комунікативної компетентності спортсмена співвідносяться з складовими професійної мобільності, а саме: когнітивним, ціннісно-мотиваційним, операційно-дієвим та компонентом соціально-психологічної компетентності. На нашу думку, модель комунікативної компетентності спортсмена реалізується в освітньо-розвивальному просторі

навчального закладу (на ранніх етапах професійної кар'єри спортсмена ДЮСШ, пізніше – освітні заклади фізичного виховання різного типу) [2].

Висновки. Таким чином, високий рівень комунікативної компетентності спортсменів передбачає оптимальну сформованість професійної мобільності – для якісного виконання завдань навчально-професійної підготовки – усіх чотирьох її основних компонентів. Спортсменам з високим рівнем розвитку комунікативної компетентності мають бути притаманні: позитивні особистісно комунікативні настанови на спілкування та на справу, добре розвинені вміння говорити і вміння слухати; активне використання невербальних засобів спілкування; здатність досягати взаєморозуміння у професійній і міжособистісній взаємодії; здатність до діалогічного стилю спілкування; володіння технікою переконання у взаємодії; здатність до конструктивної поведінки у конфліктній ситуації тощо.

1. Лахтадир О. В. Психологічна структура комунікативної компетентності майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту. Зб. наук. праць МНПК / Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2014. Вип. 12. С. 23–31.

2. Пілецька Л. С. Соціально-психологічні складові професійної мобільності особистості. Актуальні проблеми психології. 2015. Т. 7. Вип. 38. С. 385–395. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/appsu_h_2015_7_38_35.

ПОСТТРАВМАТИЧНЕ ЗРОСТАННЯ ЯК СТРАТЕГІЯ ПРОФІЛАКТИКИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТРАВМАТИЗАЦІЇ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ

Матейко Наталія Михайлівна,

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри загальної та клінічної психології

У період ведення військових та бойових дій військовослужбовців перебувають під впливом тривалого вираженого стресу. Постійна вітальна загроза, тривале фізичне і психічне перенапруження, незбалансованість праці і відпочинку здійснюють потужний вплив на психіку, послаблюють компенсаторні властивості організму, збільшуючи ризик виникнення та хронізації психічних розладів у військовослужбовців. Ускладнюючими чинниками також є поранення, травми, хвороби. Під впливом бойових стресорів військовий стає більш вразливим і до інших психосоціальних стресорів, характерних для мирного життя.

Для того щоб вижити в бойовій обстановці, людина повинна повністю перебудувати особливості сприйняття ситуації: рівень пильності, швидкість реакцій, стиль поведінки, систему стосунків до оточення, людей, до себе тощо. Пристосування до режиму бойової життєдіяльності, до стрес-факторів війни відбувається з кожним її учасником і називається «бойовим стресом». Бойовий стрес є багаторівневим процесом адаптаційної активності людського організму в

умовах бойової обстановки, супроводжується напруженням механізмів реактивної саморегуляції та закріпленням специфічних пристосувальних психофізіологічних змін.

Отже, психіка людей перебудовується під потреби бою чи перебування в тривалих важких подіях чи ситуаціях (ув'язнення, тортури, реальна загроза власної загибелі тощо) і призводить до стійких змін у структурі особистості. В мирній ситуації це призводить до появи додаткової психотравматизації та неприйняття існуючих соціальних цінностей, розвитку асоціальних форм поведінки.

У проблемі психологічних наслідків впливу травматичних стресових подій можна виділити клінічний підхід, який розглядає дану проблему з позиції вивчення негативних наслідків, тобто стресу, посттравматичного стресового розладу, психопатологічної симптоматики, криз, конфліктів тощо. Інший підхід – адаптивний, позитивний, саногенний, який дозволяє підійти до вивчення даної проблеми з протилежної позиції – за рахунок яких ресурсів люди справляються з переживанням травми, наскільки ймовірним можуть бути позитивні прогнози після травми.

За даними зарубіжних досліджень, крім патогенних ефектів, бойовий досвід характеризується деякими військовослужбовцями як такий, що мав позитивний, розвиваючий вплив. Зокрема, від 60% до 70% ветеранів відзначають підвищення рівня стрес-долаючої поведінки (копінгу), підвищення рівня самодисципліни, збільшення незалежності, розширення планів на майбутнє, що свідчить про позитивні аспекти свого досвіду участі в бойових діях. Деякі з тих, хто пережив особливо жорстокі бої, запевняють, що повернулися з війни впевненими власній майстерності долавання негараздів, будучи переконаними у власній мужності перед майбутніми життєвими випробуваннями [3, с. 324]. Було встановлено також наявність значної кількості посттравматичного зростання, яке проявилось у покращенні задоволеності життям, збільшенням внутрішніх сил особистості [4, с. 373–388]

Вважали даний період життя таким, завдяки якому вони подорослішали, в них зросло почуття власної гідності. Дослідники дійшли висновку, що отриманий бойовий досвід у деяких осіб сприяв формуванню стійкості до майбутніх стресорів, а щоденні стресові події сприймалися як незначні, бо, знайшовши здатність впоратися із війною, зможуть здолати все, що завгодно [2, с. 42].

Як зазначають Р. Тедескі та Л. Калхоун, посттравматичне зростання «належить до змін в людях, які виходять за межі здатності протистояти та не зазнавати ушкоджень у вкрай стресових умовах» [5, с. 4]. Згідно з даною позицією, завдяки травмі в людини появляється здатність рефлексивно заглиблюватися в те, що раніше лежало поза межами передтравматичного рівня адаптації. Посттравматичне зростання включає якісну трансформацію функціонування людини.

Як зазначають В.І. Осьодло та Д.С. Зубовський, основна характеристика феномену посттравматичного зростання полягає в тому, що воно забезпечує можливість людині стати більш стійкою до подальшої реттравматизації. Когнітивна перебудова, що відбувається в процесі боротьби з наслідками психотравми, дозволяє людині виробити когнітивні схеми, які не включають можли

вість травм в майбутньому, і в силу набутого досвіду, стати більш стійкими до «руйнування» [1, с. 63–79]

Таким чином, кризові випробування, якими є участь у бойових діях, часто виступають рушійною силою особистісного зростання. Кризові випробування стимулюють до якісного усвідомлення цінностей, розуміння власного місця у всьому, що людина переживає, планує, передбачає. Конструктивне переживання кризи, або посттравматичне зростання сприяє розвитку креативності, появи інсайтів, радісних прозрінь, спонукає людину приймати реальність такою, як вона є, відмовляючись від ілюзій стосовно самого себе та навколишнього.

1. Осьодло В. І., Зубовський Д. С. Посттравматичне зростання особистості учаників бойових дій: сучасний стан та перспективи. *Український психологічний журнал*. 2017. № 1 (3). С. 63–79.

2. Aldwin C. M., Levenson M. R., Spiro A. Vulnerability and resilience to combat exposure: Can stress have lifelong effects? *Psychology and aging*. 1994. № 9. P. 34–44.

3. Elder G. H., Clipp E. C. Combat experience and emotional health: Impairment and resilience in later life. *Journal of personality*. 1989. № 57. Vol. 2. P. 311–341.

4. Posttraumatic growth among Gulf War I veterans: The predictive role of deployment-related experiences and background characteristics / S. Maguen, D. S. Vogt, L. A. King, D. W. King, B. T. Litz. *Journal of Loss and Trauma*. 2006. № 11. Vol. 5. P. 373–388.

5. Tedeschi R. G., Calhoun L. G. Posttraumatic growth: conceptual foundations and empirical evidence. *Psychological Inquiry*. 2004. № 1. Vol. 15. P. 1–18.

СПРИЙМАННЯ ТА РОЗУМІННЯ МАСКУЛІННОСТІ СУЧАСНОЮ МОЛОДДЮ

Сметаняк Владислав Ігорович,

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри соціальної психології

Маскулінність і фемінність є нормативним уявленням про психічні та поведінкові властивості, характерні для чоловіків і жінок. Згідно з гендерними стереотипними уявленнями, жінка повинна бути фемінною, а чоловік – маскулінним. Сучасне суспільство характеризується трансформацією уявлень про гендер, зокрема зазнає істотних змін розуміння маскулінності. Активно обговорюються також феномени андрогінності та токсичної маскулінності.

Завданням нашого дослідження було з'ясувати, як сприймають сучасні студенти маскулінність, які характеристики вони вкладають в конструкт «справжній чоловік». З цією метою було використано стимульний матеріал методики С. Бем «BSRI» в модифікації О.Г. Лопухової. В оригіналі дані методики використовуються для дослідження самооцінки особистості в системі більше чи менше поляризованих гендерних уявлень. Так варіант Лопухової

передбачає список з 27 якостей, які характеризують особистість і поведінку людини. Досліджуваний визначає, наскільки кожна з якостей відповідає йому. Серед цих 27 характеристик 9 складають шкалу маскулінності: сила, мужність, сміливість, готовність ризикувати, напористість, сильна особистість, здатність керувати, домінування, схильність до лідерства. Інші 9 якостей утворюють шкалу фемінності: дружелюбність, співчутливість, ніжність, прагнення утішити, схильність виявляти почуття, поступливість, жіночність, сором'язливість, м'якість у висловлюваннях. Ще 9 якостей є «буферними» і описують «загальнолюдські» соціально бажані характеристики не типізовані по категорії гендеру: готовність допомогти, надійність, щирість, добросовісність, здатність зрозуміти іншого, ввічливість, правдивість, порядність, тактовність. Вони «розбавляють» гендерно забарвлені якості і слугують своєрідним баластом.

Для вирішення поставлених завдань варіант опитувальника Лопухової був модифікований. Студентам пропонувався список всіх 27 якостей в довільному порядку з такою інструкцією: «Вам пропонується перелік з певних рис, характеристик, якостей особистості. Вам потрібно оцінити, наскільки кожна з них «чоловіча», тобто притаманна саме «справжньому» чоловічому типу характеру. Якщо Ви вважаєте, що риса суто чоловіча – обирайте знак + (плюс). Якщо риса протилежна чоловічому типу – вибирайте – (мінус). Якщо риса нейтральна, то виберіть 0 (нуль)». Опитування проводилося дистанційно, за допомогою Google forms. Всього було опитано 125 осіб (студенти ПНУ різних спеціальностей 1–3 курсів). Серед опитаних більшість дівчат – 87%. Період проведення – березень 2021 року.

При аналізі результатів опитування ми звертали увагу насамперед на ті якості, які отримали найбільші відсотки (понад 50%) виборів респондентів. Очевидно, що саме вони мали б скласти збірний психологічний портрет «справжнього чоловіка» і співвідноситися з уявленнями сучасної молоді про маскулінність. Також важливо звернути увагу на ті якості, які набирають найменше виборів студентів («антимаскулінні»). Ще одним напрямом опрацювання результатів було порівняння наскільки гендерні уявлення молоді співпадають з класичним сприйманням маскулінності.

Нижче наводимо перелік якостей, які набрали найбільшу кількість виборів респондентів, а також їхні відсоткові показники і шкалу, до якої вони відносяться (М – маскулінність, Ф – фемінність, Н – нейтральні):

М Сила	56,8
М Мужність	56,8
Н Готовність допомогти	56,8
Н Надійність	56
Ф Дружелюбність	56
Н Щирість	54,4
М Сміливість	52
Н Добросовісність	52,8
М Готовність ризикувати	52
Н Здатність зрозуміти іншого	52
Н Ввічливість	52

Як бачимо, з невеликим відривом переважають гендерно нейтральні, загальнолюдські якості. Цікаво, що такі традиційно маскулінні характеристики як домінування та схильність до лідерства опинилися в кінці списку і лише на декілька відсотків випередили жіночність та сором'язливість і відстали від поступливості. Суттєвих відмінностей між відповідями хлопців і дівчат виявлено не було, можливо через відносно невелику частку перших. Оскільки більшість опитаних – дівчата, то можливо тут має місце проєкція їхнього бачення майбутнього ідеального подружнього партнера

В цілому можна зробити наступні попередні висновки. Сучасні студенти характеризуючи «справжнього чоловіка», акцентують увагу переважно на гендерно не типізованих, соціально бажаних, інструментальних якостях. Разом з тим деякі традиційно чоловічі якості зберігають свою важливість. Сучасний чоловік має бути сильним, мужнім і одночасно дружелюбним, надійним, щирим.

1. Заграй Л. Д. Теорії гендеру: гендерні дослідження у психології : навч. посіб. / ДВНЗ «Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника». Івано-Франківськ : Петраш К. Т., 2019. 263 с.

2. Лопухова О. Г. Опросник «Маскулинность. феминность и гендерный тип личности». *Вопросы психологии*. 2013. № 1. С. 1–8.

ВИКОРИСТАННЯ КРЕАТИВНИХ ПСИХОТЕХНОЛОГІЙ У СПРИЯННІ РОЗВИТКУ САМООСВІТИ ОСОБИСТОСТІ

Яремич Ілона Романівна,
аспірантка за спеціальністю 053 –
Психологія

Креативні психотехнології навчання є невід'ємною частиною системи сучасної освіти, що забезпечує усесторонній особистісний розвиток майбутнього фахівця. Креативний компонент мислення виступає передумовою якісного, багатоступеневого, розмаїтого вирішення найскладніших проблем, чого, власне, потребує сьогодення. Під креативними психотехнологіями ми розуміємо такі методи освітнього впливу, що дозволяють розвивати креативну активність студентів, творче мислення, навички розвитку уяви та продукування оригінальних ідей, а також здатність до самоосвіти і колективної роботи.

Використання креативних психотехнологій з метою розвитку творчого мислення, на думку Е.В. Гапон, В.І. Гапона та І.В. Ремзі, не повинно бути відділеним від загального навчання. Перш ніж впроваджувати креативні психотехнології у навчальний процес, необхідно переконатися у достатньому рівні сформованих знань, умінь та навичок. На початкових етапах доречно використовувати ті методи та прийоми, що орієнтовані на універсальне мислення, а вже згодом – на розвиток творчого компоненту мислення. Виявом евристичного мислення є не лише успішне засвоєння знань та вмінь, а й продукування істотно нового знання [3, с. 64].

Концепція самоосвіти завжди була актуальною, оскільки передбачає безпосередню включеність індивіда у надбання знань. Без внутрішньої мотивації до самоосвіти, процес навчання у закладі вищої освіти матиме, скоріш, неякісний характер, орієнтований на фактичне виконання навчального плану.

Інтеграція креативних психотехнологій у розвиток самоосвіти особистості знаходить вияв у формуванні здатності самостійно продукувати необхідну кількість ідей та способів креативного розв'язання навчальних завдань. Самоосвіта виступає необхідним елементом, свого роду «двигуном», який запускає механізми становлення, як творця, так і конкурентоспроможного фахівця.

Роль самоосвіти означено у працях О.В. Бурлуки, яка зазначає, що використання інформаційних технологій також є актуальним елементом самоосвіти, адже вимагає самостійної постановки цілей та завдань, вони є широкодоступними та торкаються усіх сфер наукової та виробничої діяльності суспільства, «завдяки комплексному використанню цих засобів створюються умови щодо творчості, оптимізуються можливості і розширюються межі самоосвітньої діяльності». Інформаційні технології значно спрощують пошук інформації, виокремлення основ, а також розширюють коло інтересів та можливостей розвитку. Вони задають темп креативності, не штовхають до звичного способу дії, а до пошуку щораз нового, індивідуального [2, с. 148].

Креативна активність студентів, на думку Н.Є. Скулиш, є результатом комплексного поєднання навчання, виховання та пізнання через наукову діяльність. Кращих результатів можна досягти, правильно плануючи самостійну роботу студентів, враховуючи особливості учасників навчального процесу та поєднуючи аудиторну та позааудиторну самостійну роботу [4, с. 613].

Креативними психотехнологіями, спрямованими на розвиток самоосвіти особистості, означуємо ті, що розвивають у студентів здатність до самостійного пошуку, висунення гіпотез та їх перевірки, самоаналізу, закріпленню знань, вміння швидко приймати рішення тощо. До них, наприклад, відносимо: метод кейсів, що передбачає вирішення певної ситуації, застосовуючи при цьому вже наявні знання [5]; дослідницький, частково-пошуковий методи, які інтегрують в собі пізнавальну активність та здатність до самостійного пошуку; самостійні проєкти, основою яких є моделювання ситуації, її розв'язання та фінальний результат тощо.

Подібні технології дозволяють студенту проявити себе, як активного суб'єкта навчальної діяльності, розвивати власні здібності та вміння, необхідні для професійного становлення, працювати над професійним «Я-ідеальне» та вибудовувати ціннісну самосвідомість. Успішне їх застосування є необхідним елементом оптимізації фахової підготовки студента [1, с. 23].

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробці нових психотехнологій, спрямованих на розвиток самоосвіти особистості, та в їх застосуванні як провідного елементу професійного становлення студента.

1. Булах І. С. Сучасні освітні психотехнології професійної підготовки майбутніх психологів. *Психологія та психосоціальні інтервенції* : науковий журнал. 2019. Т. 2. С. 20–29.

2. Бурлука О. В. Формування здатності до самоосвіти особистості в умовах інформатизації суспільства. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*. 2020. № 3 (46). С. 145–153.

3. Гапон Е. В., Гапон В. І., Ремзі І. В. Проблема навчання студентів творчому мисленню. *Наукові записки кафедри педагогіки*. Харків, 2010. Вип. XXIV. С. 59–71.

4. Скулиш Н. Є. Методики вимірювання креативної активності та виявлення рівня розвитку творчого мислення професійного самовизначення студентів ВНЗ. *Проблеми сучасної психології*. 2013. Т. 20. С. 611–621.

5. Ягоднікова В. В. Кейс-метод (Case study) як форма інтерактивного навчання майбутніх фахівців. Секція «Педагогічні науки», підсекція № 5. URL: http://www.rusnauka.com/1_NIO_2008/Pedagogica/25496.doc.htm.

КОУЧИНГОВІ ТЕХНОЛОГІЇ У ФОРМУВАННІ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ КОМУНІКАЦІЙ ПРАЦІВНИКІВ СФЕРИ ГОСТИННОСТІ

Котенко Руслан Михайлович

кандидат історичних наук,
доцент кафедри готельно-ресторанної та курортної справи

На тлі розвитку туристичної галузі другої половині ХХ – початку ХХІ ст. зросли вимоги до професійної підготовки фахівців сфери гостинності. Серед сучасних моделей коучингових технологій (американська, європейська, австралійська та ін.) високою ефективністю відзначається японська. Її основу становить особливий підхід до формування фахівця як цілісної особистості, що має відповідати вимогам управлінця і організатора та високим психофізіологічним критеріям [2]. Високий ступінь відповідальності та психоемоційної напруги у відносинах з суб'єктами сфери гостинності вимагає відповідної морально-вольової і фізичної підготовки фахівця. У концентрованому вигляді це виявляється в концепції Emotional Intelligence (EI), що включає такі компоненти, як емоційна стриманість, врівноваженість, емпатія, вміння керувати власними емоціями, відносинами з іншими тощо.

Предметний аналіз науково-теоретичних засад EI і психофізіологічних вимог до підготовки працівників сфери гостинності – виявив їхню схожість з філософією коучингу. На цій основі висунута гіпотеза, згідно з якою формування EI у фахівців туризму та гостинності може бути ефективним на основі технології коучингу.

Індикатором цього слугує *емоційний коефіцієнт*, що ґрунтується на принципах:

- 1) самоповаги – усвідомлення і самооцінка своїх можливостей і обмежень, сильних і слабких якостей, сприймання себе «таким як є»;
- 2) емоційної усвідомленості – розуміння свого емоційного стану та причин його виникнення;
- 3) самовираження – чітке, конструктивне вираження своїх почуттів, думок, здатність мобілізувати емоційну енергію, виявляти твердість переконань;
- 4) незалежності – опертя на власні сили, емоційна самостійність;
- 5) емпатії – розпізнання, розуміння й усвідомлення почуттів іншої людини;
- 6) соціальної відповідальності – самоідентифікація як члена соціальної групи, конструктивне співробітництво, турбота і відповідальність за себе та інших;
- 7) міжособистісні стосунки – встановлення взаємовигідних відносин на основі емоційної близькості, комфортна поведінка в соціальних контактах;
- 8) стійкості до стресів – ефективно управління своїми емоціями, швидкий вихід зі складних ситуацій;
- 9) контролювання імпульсів – стримування емоцій;

- 10) оцінка дійсності – зіставлення почуттів і думок з об'єктивною реальністю;
- 11) гнучкість – корегування почуттів, думок, уявлень, поведінки відповідно до зміни обставин;
- 12) розв'язання проблем – з'ясування суті і пошук шляхів ефективного вирішення;
- 13) самоактуалізації – встановлення цілей та прагнення до їх досягнення на основі власного потенціалу;
- 14) оптимізму – емоційна рівновага, позитивне ставлення і збереження надії за будь-яких ситуацій;
- 15) щастя/благополуччя – почуття задоволення собою, іншими, життям в цілому [3].

На початку ХХІ ст. концепція ЕІ стала розглядатися як альтернатива традиційного інтелекту, бо на відміну від нього відображає єдність інтелектуальних та афективних процесів. Ця концепція спонукає і дозволяє: правильно тлумачити ситуацію і впливати на неї; інтуїтивно вловлювати те чого хочуть і потребують інші люди; набувати знання про сильні і слабкі риси людського характеру; ніколи не піддаватися стресу й не втрачати особисту привабливість [1].

Слід зазначити, що серед методик і технологій формування ЕІ, його концептуальним засадам органічно відповідає філософія і техніка коучингу, що довів свою ефективність у підготовці фахівців сфери готельних послуг.

З установками ЕІ суголосні стрижневі принципи коучингу, а саме: люди здатні змінюватися лише тоді, коли самі цього прагнуть і готові до цього; переконання людини щодо своїх можливостей, напряду пов'язані з її досягненнями; людина сама обмежує свій потенціал рамками власних переконань; особа вчиться за допомогою всього, що робить, але навчання відбувається лише тоді, коли вона мислить і будує плани на майбутнє; людина володіє значно більшими внутрішніми здібностями, аніж ті, які реалізує у повсякденному житті; навчання має базуватися на успіху, а не помилках, орієнтуватися на розв'язання проблем, а не перешкоди.

Працівники з туризму та гостинності мають володіти трьома групами фундаментальних здібностей: фізичними (активність, рухливість, енергійність, сила і здоров'я), інтелектуальними (розум і розсудливість, креативність, логічне, структурне, системне мислення, інтуїція), управлінськими (вміннями переконувати, стимулювати і мотивувати, розподіляти обов'язки і давати чіткі вказівки, виявляти тактовність і толерантність у спілкуванні) тощо.

В основу організації і проведення навчання з формування ЕІ були покладені коучингові методи і техніки GROW, SMART, SMAC, «структури навчочок», «спіраль практики» та ін. Вони передбачають визначення мети і мотивацію її досягнення; планування дій; вибір, пошук і створення нових ресурсів (методи, форми, засоби просування обраним шляхом); моніторинг результатів, саморефлексію.

Особливе значення має техніка постановки «сильних» запитань, що становлять квінтесенцію філософії і методології коучингу та слугує предметом подальших наукових досліджень.

1. Говард Б., Стивен С. Преимущества EQ. Эмоциональный интеллект и ваши успехи. Москва : Баланс Бизнес Букс, 2007. 384 с.
2. Оу И. Японский менеджмент: прошлое, настоящее и будущее. Москва: Эксмо, 2007. 158 с.
3. The 15 factors of the Bar-On model. URL: <https://www.reuvenbaron.org/wp/the-5-meta-factors-and-15-sub-factors-of-the-bar-on-model/> (дата звернення: 02.04.2021).

ОРГАНІЗАЦІЙНА КУЛЬТУРА ЯК ЕЛЕМЕНТ УПРАВЛІННЯ ТУРИСТИЧНИМ ПІДПРИЄМСТВОМ

Орлова Віра Василівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри управління соціокультурною
діяльністю, шоу-бізнесу та івентменеджменту

У сьогоденній ситуації бізнес-середовища організаційну культуру, без сумніву, вважають могутнім управлінським ресурсом, який загалом має вплив на розвиток будь-якого підприємства. Організаційна культура є тим соціальним фундаментом, що несе на собі усі складові діяльності, приймає та протистоїть зовнішнім і внутрішнім змінам, створює сприятливе середовище для розвитку і діяльності підприємства. Організаційна культура туристичного підприємства – є тим інструментом, який сприяє підтриманню на конкурентному рівні життєдіяльність, статус, визначає успіх на довгострокову перспективу, вона є системою традицій, цінностей, норм поведінки персоналу.

На організаційну культуру вплив має чимала кількість різноманітних факторів. І в першу чергу це: особистість керівника, сфера діяльності, національний характер, величина підприємства, компетенція персоналу. Тому до основних складових організаційної культури можна віднести: прийняту на підприємстві систему лідерства, методи вирішення конфліктних ситуацій на підприємстві, прийнята символіка, традиції, ритуали, діюча система комунікації, яке місце на підприємстві займають працівники з обмеженими можливостями.

Якщо на підприємстві присутня сильна організаційна культура, то і модель поведінки персоналу буде адекватною ситуації, яка склалася, і спрямовуватися буде на максимальну ефективність при вирішенні існуючих завдань.

Усі дії персоналу, як мінімум, будуть направлені на підтримку конкурентоспроможності туристичного підприємства на високому та достатньому рівні.

Основними функціями, які виконує організаційна культура на підприємстві, можна вважати: допомагає створити систему корпоративних цінностей, сприяє формуванню позитивного іміджу підприємства, розвиває прогресивні соціально-трудова відносини, покликана створити єдиний культурний простір. Головною метою організаційної культури є створити умови для того, щоб кожен, від рядового працівника до керівника, були зацікавлені у результативності діяльності підприємства.

Важливим завданням керівника підприємства є – створити та розвивати організаційну культуру як основу ефективного управління. У сучасних умовах, саме організаційна культура є одним із важливих та ефективних інструментів при здійсненні процесів управління персоналом та їх мотивації.

Організаційна культура є соціальним явищем, що виникає на кожному підприємстві і включає систему цінностей, переконань, норм, правил, які є необхідними у діяльності підприємства.

Організаційна культура не просто імідж підприємства, але є ефективним інструментом у стратегічному розвитку. Формування її завжди пов'язують із інноваціями, які спрямовані на досягнення бізнес-цілей, а значить, підвищити конкурентоспроможність. Головний показник розвитку організаційної культури – це упевненість кожного працівника у тому, що їх підприємство є найкращим.

Коли різні по характеру та статусу люди об'єднуються, маючи на меті досягнути спільну мету, а при цьому асоціюють себе разом із підприємством, тоді можемо говорити про корпоративний дух.

Сучасні умови нестабільності та невизначеності зовнішнього середовища призвели до підвищеної значущості організаційної культури на підприємстві та більшого розуміння топ-менеджментом значення цінності людського капіталу, усвідомлення того, що головний ресурс підприємства це його персонал.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що культура складає невід'ємну частину туристичного підприємства, є «душею» підприємства, яка прихована від поглядів сторонніх спостерігачів. Організаційна культура має вплив як прямий, так і опосередкований на усі процеси, події, що мають місце на підприємстві. При умілому управлінні формуванням та процесами розвитку культури можна досягнути ефективного функціонування підприємства загалом. Однак, треба враховувати те, що все залежить тільки від умілого управління.

Звичайно, при здійсненні процесу формування та розвитку, організаційна культура неминуче буде стикатися з цілою низкою проблем, які безпосередньо пов'язані із процесом адаптації до умов зовнішнього середовища та внутрішньої інтеграції. Але це тільки з метою віднайти гармонійну рівновагу в ефективності здійснення діяльності.

Якість управління туристичним підприємством напряму залежить від того як та який рівень використання окремих інструментів організаційної культури.

1. Ібрагімова І. Сприятлива організаційна культура. *Бюрократи*. 2008. № 10–12. С. 63–65; № 13–14. С. 66–67.

2. Калініченко Т. І. Теоретичні підходи до тлумачення організаційної культури. *Держава та регіони. Серія : Економіка та підприємництво*. 2010. № 3. С. 62–67.

3. Кошельник В. М. Сутність та значення організаційної культури у системі управління підприємством в умовах транзитивної економіки. *Менеджмент*. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchtei/2011_3/NV-2011-V3_47.pdf (дата звернення: 15.04.2021).

4. Кригульська Т. В. Деякі аспекти проблеми структуризації організаційної культури підприємства. *Держава та регіони. Серія : Економіка та підприємництво*. 2010. № 3. С. 76–80.

5. Мокряк Е. В., Славіна О. С. Організаційна культура в структурі організаційного менеджменту: механізм реалізації. *Ефективна економіка*. 2013. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1926> (дата звернення: 15.04.2021).

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ

Румянцева Ірина Богданівна,
асистент кафедри готельно-ресторанної та
курортної справи

Індустрія харчування вважається однією з найвигідніших сфер інвестицій у світі. Порівняно низькі капітальні витрати на створення ресторану можна окупити протягом декількох років.

Протягом останніх десяти років в Україні спостерігалися не тільки прискорене зростання галузі громадського харчування, але й суттєві зміни у видах та категоріях послуг харчування.

Ресторанний бізнес у світі є одним з найприбутковіших. Ресторанний ринок – один із найбільш динамічних ринків в Україні. В Україні, яка вже давно входить до складу Радянського Союзу і дефіцит основних продуктів, сьогодні не існує культури харчування. Особливості створення культури харчування тільки починається в нашій країні. Більшість експертів у ресторанній справі вважають, що в нашій країні ресторанна справа ще перебуває у стані зародження.

Сучасний ресторанний бізнес надає широкий спектр послуг харчування.

З позиції маркетингу кожне підприємство повинне аналізувати і вивчати ринок збуту, від цього залежить асортимент продукції, що випускається, і способи обслуговування [1, с. 17].

В останні роки все більше стала набувати попиту тенденція споживати ресторанну їжу поза межами закладів рестораннірзних видів харчування в останні роки. Сміло модна сказати про те, що індустрія надавання послуг харчування в нашій країні набирає популярності.

Термін «якість обслуговування» визначається як сукупність характеристик процесу і умов обслуговування, які забезпечують задоволення встановлених або ймовірних потреб споживача [3, с. 209]. Відвідувачі сучасного закладу ресторанного господарства чекають на те, щоб їх обслуговували професіонали своєї справи. Для них важливо, щоб їм приділяли увагу, щоб працівники закладу змогли допомогти їм обрати страву, пояснити відмінності і визначити продукт, який відповідає їх очікуванням.

Якщо відвідувачі закладу харчування не отримують бажаного результату від надання послуг харчування в ресторані, то все інше в закладі не буде для них важливим.

Основними напрямками розвитку сучасних технологій обслуговування в ресторанах, барах та кафе є:

- створення ресторанів по типу Free Floor – нового формату фаст-фуду;
- відкриття фуд-кортів;
- створення концептуальних підприємств ресторанного господарства;
- створення ресторанів з японською кухнею;
- розширення мережі віртуальних ресторанів, що забезпечують замовлення по мережі Інтернет і доставку його споживачеві;
- приготування страв у присутності відвідувачів;
- організація обслуговування за системою кейтеринг;
- впровадження мерчандайзингу [2, с. 268].

Все популярніше стає все, що неможливо купити в магазині, все, що виготовляється на місці в ресторані.

Нові форми обслуговування, формати закладів ресторанної справи, створення авторського меню, використання сучасного обладнання для приготування страв – це все майбутнє сучасного ресторанного бізнесу в Україні.

1. Архіпов В. В. Організація ресторанного господарства : навч. посіб. 2-ге вид. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 280 с.

2. Архіпов В. В., Русавська В. А. Організація обслуговування у закладах ресторанного господарства : навч. посіб. 2-ге вид. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 342 с.

3. Мальська М. П. Ресторанна справа: технологія та організація обслуговування туристів (теорія та практика) : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2013. 304 с.

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ ОПЕРАТИВНОГО КОНТРОЛЮ У СИЛОВИХ ВИДАХ СПОРТУ

Завадяк Іван Іанович,
аспірант за спеціальністю 017 –
Фізична культура і спорт

Актуальність. Контроль процесу підготовки і змагальної діяльності спортсменів здійснюється на основі об'єктивної оцінки різних сторін їх підготовленості і функціональних можливостей найважливіших систем організму. Ця мета реалізується за допомогою вирішення завдань, пов'язаних з оцінкою станів спортсменів, рівня їх підготовленості, виконання планів підготовки, ефективності змагальної діяльності тощо. Інформація, яка є результатом вирішення завдань контролю, реалізується в процесі прийняття управлінських рішень, які використовуються для оптимізації структури і змісту процесу підготовки, а також змагальної діяльності спортсменів.

Постійне зростання фізичний та психоемоційних навантажень в сучасних силових видах спорту є досить екстремальним для людської діяльності. Зростання об'єму та інтенсивності навантажень вже стоять на грані біологічних та соціальних норм, а також підвищення показників тренувань та рівня майстерності топових спортсменів, потребують розробки найбільш ефективних методів управління процесом спортивного вдосконалення [1, 4].

За даними В.М. Платонова [2], оперативний контроль передбачає оцінку оперативних станів – термінових реакцій організму спортсменів на навантаження в ході окремих тренувальних занять і змагань, стан здоров'я, можливостей різних функціональних систем, окремих органів і механізмів, що несуть основне навантаження в тренувальній і змагальній діяльності. Залежно від використаних засобів і методів контроль може носити педагогічний, соціально-психологічний і медико-біологічний характер який оцінює, можливості різних функціональних систем, окремих органів і механізмів, що несуть основне навантаження в тренувальній і змагальній діяльності, які в свою чергу надають повний спектр інформації від якої залежить результат тренувань. Цього неможливо досягнути без обґрунтованої системи оперативного контролю.

В цих умовах пошук адекватної системи оперативного функціонального стану спортсмена, як основи для контролю навантажень є одною із актуальних, ще не до кінця вирішених проблем в теорії і практиці підготовки спортсмена, яка має велике значення для спортивної діяльності.

Методи дослідження: теоретичний аналіз та узагальнення наукової і методичної літератури.

За даними Д.Д. Дальського [5] використання індексу функціонального стану спортсмена, представляє собою сукупність показників, отриманих за допомогою системи методів оперативного контролю дозволяє вносити необхідну корекцію як у навчально-тренувальному процесі в цілому, так і окремо в

самому тренуванні, що дозволяє сприяти збереженню здоров'я атлета та підвищити його результати.

У праці А.А. Василенко [6] дослідження побудовано на системі використання об'єктивних показників функціонування серцево-судинної системи у виді параметрів варіативності серцевого ритму, яке дозволяє здійснити ефективний контроль і корекцію силового характеру.

Аналіз літературних джерел показав, що в тренувальному процесі використовуються методи оперативного контролю за яким оцінюється стан реакцій організму на навантаження в ході занять, стан здоров'я, можливості різних функціональних систем та механізмів, що несуть основне навантаження.

Д.Д. Дальський [5] стверджує, що систематичне застосування в навчально-тренувальному процесі індексу функціонального стану спортсмена створює необхідну основу для цілеспрямованого індивідуально навантаження на кожного атлета.

За аналізом робіт можна зробити висновок, що для методів контролю використовують діагностичне обладнання спрямоване на оцінку фізичного та функціонального стану спортсмена. У сучасних дослідженнях користуються комплексом тестових навантажень на ергометрах, що імітують біг, веслування, або їзду на велосипеді з безперервним аналізом реакції серцево-судинної системи і дихальних систем з використанням автоматичного ергоспірометричного комплексу, що дає оцінити загальну фізичну працездатність, ефективність і стійкість кардіореспіраторної системи в умовах фізичних навантажень різного характеру.

Загальна оцінка фізичного розвитку проводиться методом індексів і стандартів. Метод індексів використовують для швидкої орієнтовної оцінки фізичного розвитку. Найчастіше використовуються такі індекси як, масо-зростовий показник (індекс Кетле): $\text{Індекс Кетле} = \text{маса тіла (г)} / \text{зріст (см)}$ Середній показник 350–400 г/см для чоловіків і 325–375 г/см для жінок або індекс маси тіла (ІМТ): $\text{ІМТ} = \text{маса тіла (кг)} / \text{зріст}^2 \text{ (м}^2\text{)}$. Також функціональні проби для оцінки переважно реакції якоїсь окремої системи у відповідь на вплив. Однак більшість із них характеризують діяльність не однієї окремо взятої системи, а організму в цілому [2; 3].

Найпоширенішими інструментами контролю можуть бути такі прилади – Xiaomi Mi Band – фітнес-трекер, який має в собі крокомір та вимірювання ЧСС. Пульсоксиметр – медично-діагностичний прилад для вимірювання рівня сатурації кисню в капілярній крові (оксигенації), Ваги Xiaomi Smart (розумні ваги) – за допомогою яких, не потрібно вручну записувати результати зважувань. Смарт-ваги зроблять все самі – зважать, запам'ятають, проаналізують, порівнюють та синхронізують статистику з різними додатками для здоров'я. Для корекції та контролю використовують звичайну сантиметрову стрічку нею вимірюють ширину плечей, діаметр грудної клітки, тазу та окружності плеча та гомілки. Кистьовим динамометром визначають силу м'язів кисті. Силу м'язів спини (станову силу) вимірюють за допомогою станового динамометра.

Висновки.

1. Аналіз та узагальнення науково-методичної літератури дозволяє визначити засоби та інструменти оперативного контролю та його види.

2. Застосування сучасних методів контролю сприяє підвищенню функціональних показників організму, здоров'я та покращенню змагальних результатів.

1. Бельский И. В. Системы эффективной тренировки: Армреслинг. Бенч-пресс. Пауэрлифтинг. Минск : ООО «Вида-Н», 2002. 352 с.

2. Платонов В. Н. Система подготовки спортсменов в олимпийском спорте. Общая теория и ее практические приложения : учебник для студ. высш. учеб. заведений физ. воспитания и спорта. Киев : Олимпийская литература, 2004. 808 с.

3. Андрейчук В. Я. Методичні основи гирьового спорту : навчальний посібник. Львів : Тріада плюс, 2007. 500 с.

4. Верхошанський Ю. З. Основы специальной силовой подготовки спорте. Москва : Советский спорт, 2013. 216 с.

5. Дальський Д. Д. Коррекция тренировочной загрузки в пауэрлифтинге на основе методов оперативного контроля : автореф. дис. ... канд. педагог. наук : спец 13.00.04 – «Теория и методика воспитания, спортивной тренировки, оздоровительной и адаптивной физической культуры». Санкт-Петербург, 2013. 23 с.

6. Василенко А. А. Контроль и коррекция нагрузки силового характера на основе оценки параметров variability сердечного ритма спортсменов : автореф. дис. ... канд. педагог. наук : спец 13.00.04 – «Теория и методика воспитания, спортивной тренировки, оздоровительной и адаптивной физической культуры». Малаховка, 2012.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАЦІКАВЛЕНОСТІ ДО СПОРТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БОРЦІВ ПОЧАТКІВЦІВ

Матійчук Ігор Васильович,

майстер спорту, заслужений тренер України,
професор кафедри спортивно-педагогічних дисциплін

Актуальність. Теоретичний аналіз науково-методичної літератури та педагогічні спостереження показали, що існують певні недоліки в розвитку вітчизняної школи спортивної боротьби, що базується на відсвіві юних борців на етапі початкової підготовки.

На даному етапі підготовки спостерігається розсіяність інтересів до спортивної діяльності. Для усунення існуючої проблеми в наших дослідженнях наголос робився на формування стійкого інтересу до спортивної діяльності у борців початківців. У наукових робіт, що стосуються даної проблеми, наголошується, що підготовка початківців борців передбачає короткострокові цілі, спрямовані на досягнення миттєвих результатів в перших же стартах (Пірмагомедов Д.П., 2000).

Мотивуючу основу управління спортивною діяльністю вивчали В.К. Сафонов (1995), Н.Б. Стамбулова (1999). На початковому етапі тренувань проявляється інтерес до спортивної діяльності, зароджуються передумови фізичного вдосконалення.

Тому дослідження шляхів формування зацікавленості до навчально-тренувальної діяльності юних борців є актуальним та стало метою нашого дослідження.

Мета дослідження – вивчити мотиваційну систему прояву інтересу занять спортом щодо забезпечення зацікавленості до навчально-тренувального процесу борців початківців.

Методи дослідження: метод теоретичного аналізу та узагальнення даних науково-методичної літератури; методи опитування; методи педагогічного дослідження; методи математичної статистики.

Серед мотиваційних аспектів провідна роль приділяється інтересам. Однією з результативних форм зацікавленого включення юних спортсменів у спортивну діяльність є навчальна гра. В ігровій діяльності можливе регулювання мотиваційної сфери особистості.

Ігри сприяють прояву ініціативи і творчості в руховій сфері, оскільки існуючі в них правила регламентують не рух, а структуру гри в цілому. У грі відбувається багаторазове повторення юними спортсменами технічних і тактичних дій в різних поєднаннях.

Під спеціалізованими рухливими іграми розуміються такі ігри, в зміст яких входять специфічні спортивні елементи та формуються необхідні для нього фізичні якості та властивості.

Для підвищення рівня інтересу до спортивної діяльності у навчально-тренувальний процес борців початківців необхідно включати та раціонально поєднувати комплекс засобів і методів ігрової діяльності, що суміщає в собі спортивні, рухливі та дидактичні ігри.

За даними наукової літератури вивчивши різні аспекти, що впливають на формування мотиваційних потреб на етапі початкової підготовки, необхідно виявити і систематизувати основні причини, які обумовлюють динаміку інтересу початківців борців. Для цього було проведено опитування в якому взяли участь 8 тренерів вищої категорії.

На першому місці більше 84% респондентів визначили педагогічну культуру і новаторство тренера, як основну причину підвищення інтересу борців початківців; 70% опитуваних тренерів вважають, що в першу чергу основною причиною зниження інтересу є монотонність і одноманітність тренувальних занять; 58% відзначили, що однією з причин зниження інтересу є не відповідність фізичного навантаження, що включається в навчально-тренувальний процес до підготовленості юних борців.

73% опитуваних тренерів визначили, що інтерес до навчально-тренувального процесу підвищується за рахунок ігрової та змагальної спрямованості занять. 53% опитуваних тренерів відзначили, що інтерес до занять підвищується за рахунок зростання спортивних результатів. А 47% опитаних тренерів підкреслили, що відсів з груп початкової підготовки пов'язаний з неадекватним включенням юних спортсменів в змагання високого рівня, що також має нега-

тивний вплив на процес формування мотиваційних потреб особистості юних борців, їх самооцінки та ціннісних орієнтацій.

Результати опитування 20 спортсменів-борців (від початківців до майстрів спорт) свідчить, що найбільш значущими для 39% юних борців є мотиви вдосконалення, інтересу до обраного виду спорту; для інших домінуючими виступають особисто-престижні мотиви спортивної діяльності: для 34% прагнення до самоствердження, популярності. Переважання матеріальних мотивів, заснованих на матеріальних стимулах виявили у 15% юних борців. Соціальна мотивація занять спортом, що відображає потребу в дружбі, в спілкуванні, спостерігається у 12% опитаних юних спортсменів.

Також група із 22 юних борців пройшли контроль на виявлення рівня розвитку фізичних здібностей.

За рівнем розвитку фізичних якостей з бігу 30 метрів показник склав **6,3 с**; із стрибка у довжину з місця результат виявився на рівні **131,5 см**; із підтягування на перекладині у групи обстежених юних борців результат був 3,7 рази; результат із човникового бігу 3x10 м на рівні **9,2 секунди**; оцінка змагальної результативності склала 3,9 бали.

Висновки. Згідно результатів контрольних тестів було виявлено низькі результати обстежених юних борців, що говорить про недостатню фізичну підготовленість обстежуваних.

Для покращення психолого-педагогічного забезпечення інтересу до спортивної діяльності борців початківців, необхідно здійснити корекцію у навчально-тренувальному плані, який має включати в себе комплекс засобів і методів, спрямованих на стимулювання емоційного, поведінкового та спортивно-результативного компонентів. Провідними засобами повинні бути: спортивні та рухливі ігри; різноманітні вправи та ігри з елементами боротьби та інших видів спорту; змагання різного рівня.

1. Бальсевич В. К. Перспективы развития общей теории и технологии спортивной подготовки и физического воспитания (методологический аспект). *Теории и практики физической культуры*. 1999. № 4. С. 23–26.

2. Васильев И. А., Магомед-Эминов М. Ш. Мотивация и контроль за действием. Москва : Изд-во МГУ, 1991. 144 с.

3. Куприянов Б. В. Организация и методика преподавания игр с подростками: взрослые игры для детей : учеб. пособ. Москва : Владос, 2001. 216 с.

4. Матвеев Л. П. Основы общей теории спорта и системы подготовки спортсменов. Киев : Олимпийская литература, 1999. С. 312–320.

5. Невретдинов Ш. Т. Подготовка спортивных резервов в вольной борьбе : дисс. ... канд. пед. наук. Москва, 1998. С. 8–19.

6. Прохорова М. В., Семенов А. Г., Посошков И. Д. Спортивная борьба: достижения, проблемы, перспективы : учебное пособие. СПб. : Изд-во СПбГУЭФ, 1999. 293 с.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ФІЗИЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ЮНИХ СПОРТСМЕНІВ НА ЕТАПІ ПОЧАТКОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Рихлюк Сергій Павлович,

кандидат наук з фізичного виховання і спорту,
доцент кафедри спортивно-педагогічних дисциплін

Система підготовки юних гімнастів включає: особливості біологічного розвитку тих, що займаються, зміст елементів багаторічної підготовки та їх планування, методику навчання гімнастичним вправам та методику розвитку фізичних якостей [3].

Серед фізичних якостей, на гармонійний розвиток яких потрібно звернути увагу з 6–7-річного віку, слід виділити спритність, силу, швидкість, гнучкість, а також здатність довільно розслабляти м'язи. На думку багатьох вчених встановлено, що діти, які володіють більш високим рівнем розвитку фізичних якостей, помітно відрізняються більш високими темпами росту технічної майстерності. Це пов'язано з тим, що більшість гімнастичних елементів, навіть найпростіших за координацією, вимагає від юного спортсмена певного рівня розвитку фізичних якостей [4].

До основних завдань фізичної підготовки на початковому етапі підготовки є: вивчення завдатків та здібностей дітей у зв'язку з визначенням їхньої придатності до занять гімнастикою, всебічна фізична підготовка юних гімнастів як фундамент до оволодіння складними гімнастичними рухами. Крім вищезазначених завдань вирішуються й інші завдання, щодо підвищення ЗФП та СФП, розвитку сили, швидкості, гнучкості координаційних здібностей, вміння оцінювати рухи в просторі по часу та зусиллям, вестибулярної стійкості, вміння зберігати рівновагу під час та після виконання гімнастичних вправ. Основними засобами ЗФП на початковому етапі є прикладні та гімнастичні вправи з предметами та без них, рухливі та спортивні ігри, елементи інших видів спорту. Змістом СФП є вправи, що безпосередньо спрямовані на розвиток сили, гнучкості, швидкості, стрибучості та витривалості [3; 5].

Багатьма дослідженнями встановлено, що для розвитку сили різних м'язових груп у цьому віці переважно використовуються вправи без обтяжувань: підтягування у висі, віджимання в упорі, лазіння по гімнастичній стінці, переміщення в упорі на брусах та в упорі лежачи самотійно та з партнером, переходи з одного вису до другого тощо. Розвитку гнучкості сприяють заняття хореографією, а також вправи без предметів (змахи ногами й нахили тулубу, шпагати, пружинні присідання у випадках, те ж саме з опорою на гімнастичній стінці і лаві) та з предметами (палицями, булавами, скакалкою та обтяженнями, що виконуються самотійно та з партнером). Для розвитку швидкості є багаторазове виконання вправ з граничною швидкістю: пробігання відрізків (20–30 м) з максимальною швидкістю, біг на місці (10–15 с) з підрахунком кількості кроків, виконання нескладних рухів з різних вихідних положень за сигналом. Вправи на розвиток швидкості є ефективними тоді, коли вони є раптовими та проводяться у вигляді гри. Для розвитку стрибучості: різні стрибки на місці та з пересуванням на двох ногах, на одній нозі, зі зміною ніг, стрибки через перешкоду,

зі скакалкою, у довжину з місця та з розбігу, потрійний стрибок, стрибок у глибину (25–40 см) з подальшим відскоком, стрибки на гімнастичного коня, гімнастичну стінку, гірку матів та через них, стрибки з поворотами на 180, 360 та 540 градусів. У процесі роботи над розвитком вищезазначених фізичних якостей вирішуються також завдання з розвитку витривалості. Найважливіші вимоги до методик виховання фізичних якостей у період вікового становлення організму – всебічність впливів, співрозмірність навантажень та функціональних можливостей організму, відповідність впливаючих факторів особливостям етапів вікового розвитку. Доведено, що вправи, спрямовані на розвиток координації рухів, навіть при відносно невеликому обсязі навантаження, швидко дають у цьому віці позитивний ефект. Щоб постійно стимулювати розвиток координаційних здібностей дітей, їх навчають широкому колу різноманітних рухових дій, у тому числі основної та спортивної гімнастики, акробатики, легкої атлетики, елементарних рухових та спортивних ігор [2; 4].

Основними засобами розвитку гнучкості є вправи зі збільшеною амплітудою руху. Вони поділяються на три групи: активні, пасивні та змішані, а також за характером виконання – однофазні та багатofазні (наприклад, спарені, або багатократні ритмічні, пружинні нахили, або піднімання ніг партнером), статичні, під час виконання яких зберігається певна поза з максимальним розмахом рухливості; комбіновані (мах ногою з подальшим утриманням ноги у максимально відведеному положенні). Для даного контингенту дітей найбільш ефективними будуть такі вправи, які виконуються серіями по декілька (8–10) повторень однотипних рухів. При виборі вправ для розвитку гнучкості слід виходити з того, що є причиною недостатньої рухливості у суглобі (або недостатня розтягненість м'язів-антагоністів, або недостатня сила м'язів, що виробляють рух). Найбільш ефективними для розвитку гнучкості гімнастів є сполучення силових вправ з вправами на розтягування. Примусове розтягування м'язівантагоністів повинно йти зразу ж за граничним скороченням синергістів. Така методика застосування змішаних вправ веде до покращення як активної, так і пасивної гнучкості та зближує їх показники [1; 2].

Отже, етап початкової підготовки є фундаментом становлення та розвитку фізичних здібностей, на якому формуються та вирішуються завдання наступних етапів спортивної підготовки юних спортсменів.

1. Бар-Ор О. Здоровье детей и двигательная активность: от физиологических основ до практического применения / за ред. О. Бар-Ор, Т. Роуланд ; пер. с англ. И. Андреев. Киев : Олимп. лит., 2009. 528 с.

2. Волков Л. В. Теория и методика детского и юношеского спорта / за ред. Л. В. Волков. Киев : Олимп. лит., 2002. 294 с.

3. Гавердовский Ю. К. Теория и методика спортивной гимнастики / за ред. Ю. К. Гавердовский. Москва : Сов. спорт, 2014. 600 с.

4. Зациорский В. М. Физические качества спортсмена: основы теории и методики воспитания / за ред. В. М. Зациорский. Москва : Советский спорт, 2009. 200 с.

5. Коханович К. Прикладні аспекти контролю на етапі початкової підготовки юних гімнастів. *Фізичне виховання і спорт*. 1999. № 1. С. 12–18.

ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ТУРИЗМУ У ФІЗИЧНІЙ КУЛЬТУРІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Ткачівська Інна Михайлівна,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії та
методики фізичної культури і спорту

Зважаючи на зниження рівня життя, погіршення екологічних умов, скорочення медичних і соціальних державних програм, на перший план висуваються проблеми фізичного здоров'я сучасного підростаючого покоління [3]. Постійна фізична активність є одним із найкращих природних заходів попередження захворювання всіх систем організму і продовження активного способу життя. Позитивний вплив рухової активності під час занять туризмом безумовно, підсилюється тривалим перебуванням на свіжому повітрі, в лісі, в горах [1]. Отже, спортивно-оздоровчі походи та прогулянки із впливом на весь організм дитини є цілющим джерелом здоров'я.

У теперішній час багато уваги приділяється здоровому способу життя. Туризм є одним із засобів здорового способу життя. Активний туризм завжди займав одне з провідних місць у суспільному житті, що зумовлено органічною потребою людей, які дотримуються здорового способу життя, подорожувати по рідному краю. В умовах пандемії та карантинних вимог існуючий спосіб життя і навчання не забезпечує біологічної норми рухової активності. У цьому плані туризм, як засіб фізичного виховання школярів, є неоцінимим резервом оптимізації їх рухового режиму [2].

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально апробувати методику використання засобів туризму у фізичній культурі школярів 6–7 років.

Аналіз науково-методичної літератури вказує на важливу роль організованої рухової діяльності молодших школярів у формі прогулянок та переходів для зміцненні здоров'я, розвитку рухової функції, створенні умов для зміцнення дружніх відносин і дані рекомендації щодо її організації. Відтак, вирішення завдань фізичної культури в ЗО здійснюється у формі активного відпочинку, в якому активний туризм представлений як далекі пішохідні прогулянки, у днях здоров'я; туристських естафет, туристських смуг перешкод, в оздоровчо-рухливих дозвіллях і святах.

Дослідження проводилося в Крихівецькій ЗШ І-ІІІ ст. У дослідженні взяло участь 58 учнів 1-х класів.

Аналіз результатів констатувального експерименту вказує на те, що з-поміж школярів спостерігається збільшення кількості дітей із низьким і нижчим за середній рівнями фізичної підготовленості та зменшення кількості дітей з високим та вище середнього рівнями фізичної підготовленості.

Протягом адаптаційного шкільного періоду дитина проходить життєвий шлях, на початку якого її поведінка обумовлена зовнішніми впливами й інстинктивними імпульсами. В неї входять, насамперед, відносини і спілкування в дитячому колективі.

Взаємовідносини дітей 6–7 років вивчалися за допомогою двох соціометричних методик «Два будинки» і «Секрет». Отримані дані свідчать про те, що кількість дітей, які опинилися в несприятливих статусних категоріях, перевищує кількість дітей, котрі знаходяться в сприятливих статусних категоріях. Це говорить про те, що взаємини дітей перебувають на низькому рівні добробуту.

Визначення засобів фізичної культури у виховних цілях розглядається як вплив в тій чи іншій мірі на психіку, свідомість, поведінку дитини. Серед різноманітних засобів, що використовуються у фізичному вихованні молодших школярів певне місце відводиться засобам туризму.

У результаті дослідження розроблено класифікацію форм роботи з фізичного виховання із використанням засобів туризму. Навчальна робота представлена пізнавальними й оздоровчо-руханковими заняттями. У результаті дослідження розроблено вісім типів занять (ігрові, прогулянки-розвідки, прогулянки-пошуки, сюжетно-рольові, природознавчі, заняття-тренування, заняття-змагання, кругові тренування), взаємопов'язані з пізнавальними заняттями. Засоби туризму дозволили урізноманітнити активний відпочинок дітей – розроблені сценарії туристських дозвіль, свят, зльотів.

В основу планування навчального матеріалу в різних організаційних формах фізичного виховання покладено принцип циклічності, котрий передбачає взаємозв'язок трьох сезонних циклів (осіннього-зимового-весняного). Кожен цикл – це нерозривна єдність трьох взаємопов'язаних етапів: підготовка, проведення, підведення підсумків.

До засобів туризму відносяться спеціальні рухові завдання з орієнтування на місцевості, туристські вправи прикладного багатоборства. Особливу групу засобів для фізичної та технічної підготовки дітей складають вправи з оволодіння технікою рухів у пішохідних та лижних прогулянках, вправи із раціонального подолання природних перешкод, а також предмети особистого і групового спорядження. Як засіб туризму виступають сама туристська діяльність і відносини між дітьми в процесі цієї діяльності.

Отже, результати досліджень дозволили встановити, що застосування у процесі фізичної культури вище перелічених засобів, методів і методичних прийомів, спрямованих на активізацію пізнавальної діяльності, не знижує тренувального ефекту занять, який забезпечується виконанням фізичних вправ при частоті серцевих скорочень 140–160 ударів на хвилину.

1. Кашуба В., Гончарова Н., Бутенко Г. Потенціал оздоровчого туризму щодо оптимізації процесу адаптації дітей до умов навчання в школі. *Вісник Прикарпатського університету. Серія : Фізична культура*. 2017. Вип. 25–26. С. 148–154.

2. Чернявський М. В. Рекреаційно-оздоровчі технології у процесі фізичного виховання молодших школярів : автореф. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту. Київ, 2012. 20 с.

3. Швець О. Фізична підготовленість молодших школярів із різним рівнем рухової активності. *Фізична культура, спорт та здоров'я нації*. Вінниця, 2014. Вип. 18. Т. 1. С. 338–341.

Факультет філології

ОДИН ПОЯС, ОДИН ШЛЯХ: БЕЗПЕКОВІ ТА ГЕОПОЛІТИЧНІ АСПЕКТИ

Бурцев Дмитро Валерійович,

доктор філософії в галузі міжнародних відносин,
викладач кафедри загального та германського мовознавства

Китайський проект «Один пояс, один шлях» являє собою логічне продовження бачення керівництвом КНР місця Китаю в сучасному світі відповідно до сучасних економічних і геополітичних реалій, а також тих економічних передумов, які склались на момент проголошення цього курсу в 2013 році під час міжнародного турне лідеру КНР Сі Дзіньпіня. Проте для кращого розуміння причин появи проекту «Один пояс, один шлях» необхідно звернутись в першу чергу до внутрішньокитайських причин та чинників, ключовим з яких є стрімке зростання економіки підчас останнього десятиліття 20-го та першого десятиліття 21-го сторіччя. Політика відкритості, яка ефективно вплинула на притік капіталу до КНР на початку 90-х років принесла свої плоди, і вже за десятиліття «перегрів» економіки спонукав керівництво Китаю напрямки для спрямування економічних потужностей країни назовню в пошуках напрямків реалізації. Крім того, розвиток цієї програми стимулює і розвиток західних регіонів КНР, які є слаборозвиненими у порівнянні зі південно-східними регіонами країни, через їх використання в ролі хабу для товарів, що рухаються до Європи наземним шляхом.

Разом з економічним зростанням зростали і міжнародні амбіції Китаю. Багато американських джерел стверджує про ревізійні тенденції в зовнішній політиці Китаю, а саме перегляд існуючого світового порядку Китаєм. Розглядаючи проект «Один пояс, один шлях» у такому контексті, то китайська ініціатива є дієвим інструментом по завоюванню симпатій як раз у країн, які критикуються США через недотримання західних стандартів демократії, а це саме країни Центральної Азії, через які проходить більша частка наземних товарів з Китаю, і участь яких у проекті є критичною. Головна ідея проекту полягає у знаходженні спільного знаменника у співпраці з країнами учасниками, а не пошук протиріч – саме таким знаменником є економіка, а не політика чи політичний лад окремо взятої країни-учасниці проекту. Тобто це шлях, який проходить у напрямку: від економіки до політики, а не навпаки. Що саме і сприяє популярності проекту серед багатьох країн що розвиваються і не відповідають західним демократичним стандартам.

«Один пояс, один шлях» – це не лише сукупність економічних, торговельних чи інфраструктурних проектів. Він також включає в себе й інвестиційну складову, а й поширення китайського капіталу за межі КНР та його проникнення в численні галузі як країн що розвиваються, так і розвинених країн. У першу чергу це стосується країн Західної Європи, що в свою чергу почало викликати певне занепокоєння тому, що такі інвестиції часто проникають в

критичні галузі промисловості. Що стосується вже сфери питання національної безпеки окремих країн.

Звичайно, існують і загрози реалізації цього проекту. В першу чергу це стосується відрізка наземної частини, яка проходить через Центральну Азію, яка є з одного боку об'єктом інтересу з боку великих геополітичних гравців, з іншого – є джерелом міжнародної нестабільності та занепокоєння. Це стосується і ситуації в Афганістані, і поширення радикальних релігійних рухів, а також участь центральноазійських громадян у конфліктах на Близькому Сході та їх наступне повернення до республік громадянства. В першу чергу залучення стається через складну економічну та політичну ситуацію в більшості країн регіону. Іншим питанням є питання проникнення радикальних рухів до Китаю через Сіньцзян-Уйгурський автономний район, де проживають переважно мусульмани, і який є проблемним як у економічному, так і у політичному вимірі. Що в свою чергу може ускладнити реалізацію і створити проблеми під час реалізації китайської ініціативи «Один пояс, один шлях», в якій західний Китай відіграє ключову роль.

1. Максимова Е. И. Экономика Китая: перспективы смены модели экономического роста. *Восточная аналитика*. 2014. № 4. С. 122–127.

2. Угроза международного терроризма и религиозного экстремизма государствам – членам ОДКБ на центральноазиатском и афганском направлениях / под. ред. И. Н. Панарина, А. А. Казанцева. Москва : Аналитическая ассоциация ОДКБ ; Институт международных исследований МГИМО МИД России, 2017. 50 с.

3. 刘卫东 «一带一路»战略的科学内涵与科学问题[J]. *地理科学进展*, 2015, № 34 (5): 538–544.

4. 徐晏卓, 薛力 第五届亚洲研究论坛“一带一路与亚洲共赢”会议综述. *东南亚研*, 2015 (6): 108–112. DOI: 10.3969/j.issn.1008-6099.2015.06.014.

ЗВЕРТАННЯ ЯК ЗАСІБ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ СИНТАКСИЧНОЇ ОСОБИ

Корпало Оксана Романівна,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри слов'янських мов

У сучасній лінгвістиці категорію синтаксичної особи розуміють як «відповідність суб'єкта – носія дії, стану ознаки, про якого повідомляється в реченні, одній із трьох осіб учасників-неучасників спілкування» [1, с. 158]. Синтаксична особа – багатоаспектна структурно-семантична категорія, що належить реченню, а не його окремим елементам і проявляється експліцитно або імпліцитно в будь-якому реченні.

Незважаючи на ряд студій, де досліджувалися проблеми, пов'язані з категорією синтаксичної особи, необхідність цілісного аналізу цієї категорії, що проявляється на різних рівнях мовної системи, є **актуальною** і нині. Адже не

до кінця вирішеними залишаються такі питання: експліцитність / імпліцитність категорії синтаксичної особи, предикативність / непередикативність її значень, особа як елемент диктумно-модусної організації речень, дейктичне значення синтаксичної особи тощо (саме у вирішенні цих проблем вбачаємо **перспективність** дослідження цієї категорії).

Дейктичне значення синтаксичної особи базується на опозиціях: «адресант» (1-а особа) – «адресат» (2-а особа); «учасник мовлення» (1-а і 2-а особи) – «неучасник мовлення» (3-я особа). Якщо морфологічна особа виражається тільки словоформами, які є членами речення, то показники синтаксичної особи можуть і не бути членами речення. У сучасних граматиках уже усталилася традиція не вважати звертання членом речення. Однак неодноразово робилися спроби й іншого пояснення звертання, адже звертання існує не поза реченням, а в ньому, що змушує шукати можливі граматичні зв'язки його з реченням. Ще О.О. Потебня відзначав, що «в наших мовах єдині відмінки, здатні виражати підмет, є називний і кличний» [3, с. 100–101], при цьому «кличний... є 2 особа і, як така, узгоджується з 2 особою дієслова» [3, с. 101].

Розгляд речень зі звертаннями з урахуванням обов'язковості категорії синтаксичної особи дозволяє по-іншому трактувати і звертання. Якщо іменник-підмет у формі Н. в. завжди є суб'єктом, що участі в розмові не бере, то іменник-підмет у формі кличного відмінка є виразником суб'єкта, який бере участь у розмові, тобто найчастіше є адресатом. Цим ускладнюється його значення: він не лише називає суб'єкт, але й показує, що до нього звернена мова. Звертання найчастіше функціонують у спонукальних і питальних реченнях.

Спостереження над мовним матеріалом дозволяє нам виділити два види звертань: **суб'єктні** (агентивні) і **несуб'єктні** (неагентивні). **Суб'єктні звертання** називають особу, яка є суб'єктом процесу, названого предикатом, і бувають: а) *констатуючого характеру* (у цьому випадку дієслово-присудок стоїть у дійсному способі: *Ти постаєш в ясній обнові, як пісня линеш, рідне слово* (Д. Білоус); б) *спонукального характеру* (що трапляється значно частіше; при цьому дієслово-присудок має форму наказового способу): *Людино! Збери себе всю воєдино* (Л. Костенко).

У реченнях з суб'єктним звертанням саме воно «диктує» особу дієслова-присудка (найчастіше 2-у), число (пор.: *Спи, мій малесенький, спи, мій синок, я розкажу тобі безліч казок!* (О. Олесь) чи рід (*Рідна мово, перше слово ти в устах моїх плекала* (М. Стельмах) і вступає з ним у зв'язок, схожий на узгодження.

Крім 2-ї особи однини і множини, присудок у реченнях з суб'єктним звертанням може мати форму 1-ї особи множини : *Ще будемо, хлопці, орать перелого і слухати пісню ласкаву зерна* (М. Стельмах). М.С. Скаб вважає такий спосіб апеляції до однієї особи у множині «специфічним, обмеженим досить вузьким колом комунікативних ситуацій способом апеляції для українців, як і для інших східнослов'янських народів...» [4, с. 74] і називає його «микання». В.В. Химик з приводу т. зв. «удаваної сумісності» слушно зауважує: «Таке вираження уявної співучасті стало своєрідним штампом, граматичною ідіомою у мовленні представників соціально активних професій (офіціантів, міліціонерів, слідчих, продавців, перукарів та ін.), які через специфіку своєї діяльності

мусять постійно апелювати до адресата з запитаннями, пропозиціями, спонуканнями» [6, с. 121].

Цікавим є явище переходу від кличного відмінка як 2-ї особи до кличного відмінка як 3-ої особи, на яке звернув увагу О.О. Потебня, досліджуючи мову українських дум (*Тоді ж то Івасю Вдовиченку на доброго коня сідає*), де зі звертанням у кличному відмінку узгоджується присудок у 3-й особі. З цього приводу О.О. Потебня зауважував, що таке звертання впливає саме зі співчуття співця до згадуваної особи. Цим пояснюється, чому в слов'янських піснях кличний замість називного вживається майже тільки в іменах осіб.

Несуб'єктним вважаємо звертання, що називає особу, яка не збігається з предикативним суб'єктом. Вокатив у таких реченнях граматично не зв'язаний ні з реченням у цілому, ні з окремими його членами і вживається тільки з семантичних потреб. Це переважно буває у двоскладних реченнях. На думку І.К. Кучеренка, у такому випадку йдеться про типовий випадок так званого «звертання»: «Кличний відмінок тут є виразником одночленного вокативного речення, але не окремо вживаного, а вставного, в силу чого і основне значення його – спонукання – менш виразне» [2, с. 124]. Подібні конструкції Н.В. Гуйванюк називає кличними модифікаціями, «основна функція яких спонукати співбесідника слухати, зосередити його увагу, а часто й виявити своє ставлення до розмовляючого» [5, с. 406].

Отже, звертання насамперед пов'язане з реченням семантично, а в більшості випадків, як свідчить мовний матеріал, – і граматично. У реченні, де рід і число предиката залежать від роду і числа іменника-звертання, тобто у реченнях з суб'єктним звертанням, експліковане дейктичне значення 2-ї особи (адресата) водночас репрезентує і зону мовця. Несуб'єктні звертання становлять згорнуті висловлення і мають потенційну предикативність, міра вияву якої може бути різна.

1. Золотова Г. А. Очерк функционального синтаксиса русского языка. Москва : Наука, 1973. 350 с.
2. Кучеренко І. К. Актуальні проблеми граматики / упор. З. Терлак. Львів : Світ, 2003. 226 с.
3. Потебня А. А. Из записок по русской грамматике. Москва : Учпедгиз, 1958. Т. 1, 2. 535 с.
4. Скаб М. С. Способи апеляції при звертанні до однієї особи. *Науковий вісник Чернівецького університету. Слов'янська філологія*. Чернівці : Рута, 2002. Вип. 146–147. С. 65–77.
5. Слинько І. І., Гуйванюк Н. В., Кобилянська М. Ф. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання. Київ : Вища школа, 1994. 670 с.
6. Химик В. В. Категория субъективности и ее выражение в русском языке. Ленинград : Изд-во ЛГУ, 1990. 184 с.

ФІЛОСОФСЬКО-ВІТАЛЬНІ ВИМІРИ УКРАЇНСЬКОЇ ПРОЗИ (на матеріалі творів Уласа Самчука, Миколи Хвильового)

Курінна Наталія Степанівна,
кандидат філологічних наук, доцент
кафедри української літератури

Ще від аристотелівської традиції бере початок постійна потреба філософізації літератури, яка реалізується щораз у новому літературознавчому «вбранні» й особливо помітна в художній свідомості ХХ століття, що характеризується посиленням у ній інтелектуально-філософського начала завдяки рецепції новітньої філософії (А. Бергсон, Ф. Ніцше, З. Фройд, К. Юнг, М. Гайдеггер, К. Ясперс та ін.).

В українській літературній традиції з огляду на ментальну специфіку простежується тенденція до внутрішньої спорідненості філософського (теоретично-поняттєвого) й художнього мислення. Відсутність власного академічного «мовомислення» (І. Костецький), а отже, філософських систем, закономірно зумовлює розмитість філософської думки у творах письменників, а загалом функціональність літератури як «синкретичної свідомості, в якій нерозривно переплелися філософське пізнання (світу і самих себе), історичне, етнологічне тощо» [4, с. 278].

З цього погляду можна умовно виділити дві художньо-мислительні категорії письменників. Філософія творчості першої категорії є виразно життєвою, практичною, релігійною (Г. Сковорода, Т. Шевченко, П. Куліш), яка в неофілософському варіанті передбачає оновлення проблеми «автентичного буття» (В. Стус, В. Свідзинський). Для письменників другої категорії властиве перенесення модерно-філософської естетики на національний ґрунт або власне творення, що певною мірою може випереджувати світовий літературний процес (філософія творчості Лесі Українки, В. Домонтовича, М. Куліша, В. Підмогильного та ін.).

У цьому контексті яскраво виокремлюється самотність постать Уласа Самчука, філософія творчості якого поєднує ознаки двох попередньо зазначених художньо-мислительних категорій, бо, по-перше, неможливо провести чітку демаркаційну лінію між його життєвою і художньою філософією. По-друге, відштовхуючись від висловленої ним у дискурсі МУРу концепції «синтези мислення», У. Самчук органічно поєднав та узагальнив у своїй творчості художнє вираження автентичного світоуявлення (філософію землі) та риси західноєвропейського філософування з домінуванням раціонального начала.

Філософською основою Самчукової прози, як він сам зауважив, є віталізм [6], що доречно «вписується» у світоглядну парадигму та філософування У. Самчука. Бо, по-перше, віталізм чи не єдина плюралістично-філософська система, яка одночасно вважається еллінською і християнською, гармонізує елементи різних мисленнєвих сфер – релігії, науки, мистецтва, повсякденного життя тощо. Отож, це своєрідна синергетична система, що якоюсь мірою відповідає Самчуковій концепції «синтези мислення» [5] та енциклопедичності

його світобачення. По-друге, активний Самчуків світогляд, що мав стати панацеєю від пасивного синдрому національної свідомості, швидко схопив й адаптував філософську концепцію, в основі якої лежить активно-життєве начало як сутність реальності.

На українському національному ґрунті «філософія життя» з акцентування на вітальних особливостях індивіда трансформується в архетип незнищенності духу, життєвості національного космосу. У такій іпостасі український віталізм яскраво представлений в мурівському дискурсі, який суттєво відрізняється від апологетизації так званого соціально заангажованого «пафосу життєствердження» в тодішній материковій літературі.

У цьому контексті доречно порівняти дві концепції – віталізму У. Самчука й «романтики вітаїзму» М. Хвильового. Вони обидва адекватно сприйняли зеровський імператив «Ad fontes!», однак по-різному вбачали шлях європеїзації національної літератури. Якщо У. Самчук обрав так зване фаустівське «здійснення», близьке до хвильовістського «В Європу ми поїдемо вчитися...», то сам М. Хвильовий, на жаль, не зміг позбутися суперечливих нашарувань утилітарної ідеології і, так би мовити, «топтався на місці». Апелюючи до Шпенглерової історіософії, речник «азіатського ренесансу» «загибелі» буржуазної Європи протиставив авангард, новий стиль доби – «романтика вітаїзму». У підрозділі «Формалізм?» з циклу «Думки проти течії» М. Хвильовий доводив, що «романтика вітаїзму» подається ним як «антитеза до мистецького ліквідаторства», запитуючи опонентів: «Невже треба надавати так багато значення тому, що «вітаїзм» звучить так, як біологічний віталізм». Реформатор вказував на те, що він свідомо викинув літеру «л», щоб «не наводити на гріх своїх супротивників» [7, с. 479]. Однак, зауважимо, сам М. Хвильовий не створив стрункої наукової теорії вітаїзму, «загірної комуни» чи «азіатського ренесансу», хоча його першорядна роль в ініціюванні феномену Розстріляного Відродження не викликає сумніву.

У. Самчук і М. Хвильовий запропонували дві відмінні концепції героя, бо перший виходив з філософського віталізму, другий – з концепту «романтики вітаїзму». Це, зрештою, позначилось і на поетиці характеротворення в обох письменників. Скажімо, деструкція – основний прийом характеротворення персонажів у М. Хвильового, особливо в ранніх новелах. Герой повинен пройти через випробовування, саморозчленування, навіть «дегенератизацію». Так Хвильовий «зсередини розбиває власну ідеологію» [2, с. 25]. Натомість Самчуків герой хоч і проходить через різні випробовування, але він будує, конструює своє життя («коваль своєї долі»), а не руйнує, прагне панувати над обставинами життя, активно проявляє себе, будучи біофілом.

Наскрізним типом усіх творів У. Самчука є образ-концепт нового героя, виразника віталізму, якого автор яскраво зображує у різних планах: малий філософ («вселюблячий» Володько («Волинь»)), автохтон-землероб (Матвій Довбенко («Волинь»)), Григир Мороз («Ost»)), прагматик-діяч (Лев Бойчук («Кулак»)), Іван Мороз («Ost»)), Павло Данилів («На твердій землі»)), війн-пасіонарій (Дмитро Цокан («Гори говорять»)), Яків Балаба («Чого не гоїть огонь»)), небуденна жінка (Марія з одноіменного роману), Віра («Чого не гоїть огонь»)), Тетяна Мороз («Ost»)), Лена («На твердій землі»)), інтелігент західного типу (Нестор Сидорук («Ost»)) тощо.

Отже, художня концепція віталізму простежується в Самчуковій прозі, по суті, на всіх філософсько-імплікаційних рівнях: біологічно-натуралістичному (життєвість (виживання) людини чи нації); етично-релігійному (так зване духовне, трансцендентне переродження героїв); раціонально-прагматичному (активна цілеспрямована праця для свого блага (концепція «трюндера-кулака») або для інших); креативно-мистецькому (художнє відтворення бергсонівської «творчої еволюції» та інтуїтивізму).

1. Андерхилл Э. Мистицизм и витализм; Мистицизм и психология. *Андерхилл Э. Мистицизм. Опыт исследования природы и законов развития духовного сознания человека* / пер. с англ. под ред. В. Трилиса, М. Неволіна. Київ : Софія Ltd, 2000. С. 40–80.

2. Гундорова Т. Руйнування романтичної метафізики. *Слово і час*. 1993. № 11. С. 22–28.

3. Забужко О. Філософія і культурна притомність нації. *Хроніки від Фортінбраса. Вибрана есеїстика 90-х*. Київ : Факт, 1999. С. 132–151.

4. Поліщук Я. Пасивний стереотип національної свідомості. *Міфологічний горизонт українського модернізму : Літературознавчі студії*. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 1998. С. 276–289.

5. Плетенчук (Курінна) Н. «Синтеза мислення» як головна засада творчості Уласа Самчука. *Вісник Прикарпатського університету імені В. Стефаніка. Серія : Філологія (літературознавство)*. Івано-Франківськ : Плай, 2007. Вип. XIII–XIV. С. 71–76.

6. Самчук У. *ВР ІЛ НАН України*. Ф. 195. Од. зб. 618. 1927–1987 рр.

ФРАЗЕОЛОГІЯ, ЯКА СИДИТЬ В ПЕЧІНКАХ (на прикладі слов'янських мов)

Мицан Дарія Миронівна,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри слов'янських мов

Від початку свого існування людина завжди співвідносила навколишній світ з частинами свого тіла – головою, серцем, руками, очима. Використовуючи їхні назви у переносному значенні, люди точніше передають свої настрої, думки, почуття. Назви частин тіла є об'єктом досліджень порівняльної лінгвістики і найчастіше беруть участь в утворенні підсистеми фразеологізмів-соматизмів. У лінгвістиці поняття «соматизм» інтенсивно почало досліджуватися у другій половині ХХ ст. Цей термін започаткував Ф. Вакк досліджуючи естонську фразеологію [1, с. 152].

Актуальність обраної теми полягає у зіставленні фразеологічних одиниць з компонентом *печінка* в українській, російській та білоруській мові. Порівняльний аналіз соматичних фразеологізмів у семантичному аспекті зумовлений необхідністю з'ясувати специфіку соматичного символу в структурі фразеологізму та його вплив на семантику фразем. Фразеологічні одиниці станов-

лять вираження національно-культурного компонента мови, а, отже, їх аналіз дає можливість простежити взаємозв'язок мови, світобачення і ментальності нації.

Соматичні фразеологізми у вибраних мовах були об'єктом дослідження у працях В. Скнара, В. Мокієнка, Л. Коломієць (в українській мові), Ю. Долгополова, В. Телії, Н. Алефіренка (у російській), Е. Мордкович (у білоруській).

Матеріалом дослідження послужили виключно фразеологічні словники української, російської та білоруської мови.

У «Словнику української мови» подається наступне тлумачення обраного соматизму: *печінка* – внутрішній орган людини та хребетних і деяких безхребетних тварин; залоза, що виробляє жовч, а також відіграє важливу роль у загальному обміні речовин організму [2, с. 348]. У двох інших мовах тлумачення є подібними.

Українська мова є представлена найбільш багато, у ній є 17 фразеологічних одиниць з компонентом *печінка*. У всіх наведених прикладах даний орган має символічне значення обмеження усіх можливостей людини. Часто таке значення можна підсилити додатковою інтерпретацією «дуже». Також, усі виписані фразеологізми можна, за значенням, поділити на семантичні поля.

Першою, найбільш кількісною, є група у якій фразеологізми вказують на злість і дратування спричинене діями інших осіб: *вивертати печінки, брати за печінки, сидіти в печінках, в'їстися в печінки, лізти в печінки, допікати до (живих) печінок, дійти / добиратися до (самих) печінок*. Усі наведені ФО мають подібне негативне значення. Другу групу формують фразеологізми у яких за значення відповідає дієслово: *кричати наче (як) на печінки* 'сильно кричати', *відбити / надсадити печінки* 'сильно когось побити', *витрясати печінки* 'трястися на дорозі з вибоїнами', *пробирати до печінок* 'мати великий вплив на когось'. Фразеологізми третьої групи вживаються для вираження незадоволення або навіть і прокльонів: *трясця в печінки, диявол / мара в печінки, матері в печінку, щоб мені печінку роздуло*. Правда, такі ФО вживаються більше в книжках.

Окремо існує фразеологізм *тягне за печінки*, який має значення 'відчуття сильного голоду'. Крім того, у нашій мові є фразеологізм, який немає символічного значення. Він створений на основі актуалізації кольору – *посинів як печінка* 'хтось сильно змерз'.

Варто звернути увагу на те, що печінка є органом непарним, а в більшості проаналізованих українських фразеологізмів вживається форма множини – *печінки*. Це пояснюється тим, що словник фіксує ще одне значення цієї лексеми. У розмовній мові вона може теж називати нутрощі людини [2, с. 348].

Значно бідніше виглядає фразеологія **російська**. ФО, які містять соматизм *печень* є тільки 6. Цікаво, що не вдалося занотувати жодного прикладу вживання *печень*, натомість розповсюдженим є розмовний варіант *печенка*. Теж можна стверджувати, що цей орган є символом гніву [3, с. 250].

Подібно до української мови, можна виокремити кілька фразеологізмів-синонімів, які називають стан людини при надмірному дратуванні через інших осіб: *достать до печенок, сидеть в печенках, лезть в печенку, брать за печенку*. У певних ситуаціях росіяни можуть *отбить печенки*. Найбільший вияв почуття ілюструє ФО *всеми печенками* – 'дуже сильно'.

Нечисельно виглядає і **білоруська** мова. Вдалося занотувати 4 фразеологізми. Спільне значення злості мають: *сядзіць у пячонках, уядацца ў пячонкі і пячонка пяэцца*. Значення 'сильно когось побити' має ФО *адсадзіць печанцы*. Подібно до української мови, у білоруській теж вживається форма множини, що свідчить про утотоження печінки з усіма внутрішніми органами.

Отже, як бачимо, соматизм *печінка* не є популярним у складі фразеологізмів української, російської та білоруської мов. Більшість таких ФО у аналізованих мовах мають негативне значення, а сама *печінка* є символом злості і незадоволення.

1. Вакк Ф. О соматических фразеологизмах эстонского языка. *Вопросы фразеологии и составления фразеологических словарей*. Баку, 1968. С. 152–155.

2. Словник української мови : в 11 томах. 1975. Т. 6. С. 348.

3. Толковый словарь русского языка / под ред. Д. Н. Ушакова : в 4 т. Москва : Государственное издательство иностранных и национальных словарей, 1935–1940.

ГРАМАТИЧНІ ТЕРМІНИ В «РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОМУ СЛОВНИКУ» ЗА РЕДАКЦІЮ АГАТАНГЕЛА КРИМСЬКОГО

Пена Любов Іванівна,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови

«Російсько-український словник» за ред. А. Кримського – визначна пам'ятка української лексикографії, перший академічний словник, який у 20–30-х рр. ХХ ст. утверджував українську літературну мову й закладав ґрунт для поширення її в різних сферах. У ньому відображено успішні творчі пошуки мовознавців (В. Ганцов, Г. Голоскевич та ін.) у галузі словництва, сміливі рішення щодо добору національних відповідників до іншомовної лексики, щодо формального і смислового пристосування запозичень, а також тодішні напрями формування норм літературної мови. Високо оцінив словник Ю. Шевельов, назвавши його монументальною працею, що має «значення авторитету і закону для української літературної мови», зазначивши, що «під Советами ці книжки (аналізований словник і «Норми української літературної мови» О. Синявського. – *Л. П.*) заборонені (а IV том... взагалі не міг бути виданий), бо вони не відповідають русифікаційній політиці влади, однаке для вільного українського слова вони й далі лишаються найвищим авторитетом у справі норм української літературної мови» [2, с. 36–37].

У час видання словника українська термінологія перебувала на стадії активного опрацювання. Оскільки він є перекладним, а не термінологічним, то очевидно, що в ньому терміни, зокрема й мовознавчі, представлені спорадично. У передмові укладачі зазначили: «Щодо термінологічного матеріалу з різних паростей знання та техніки, то, розуміється, Словник більш-менш обмежується термінами ширшого – загальноосвітнього – значіння», адже «Докладне розроб-

лення української термінології – завдання спеціальних словників, і ще вимагає воно над собою довгої праці» [1].

У «Російсько-українському словнику» зафіксовано понад 200 термінів із різних мовознавчих розділів (зазначимо, що тут не розмежуємо поняття «термін», «термінологія», з одного боку, і «номен», «номенклатурна одиниця», «номенклатура», з іншого). Їхня кількість була б значно більшою, однак ми брали до уваги лише лексеми, позначені як *лінгв.* або *грам.*, а також ті, які й без такого маркування характеризуються виразною мовознавчою належністю. Поза аналізом опинилися слова, які можуть бути як загальноновживаними, так і лінгвістичними термінами (напр., *відокремлення, звертання, об'єкт, суб'єкт* і под.).

Найширше репрезентована граматична термінологія. Найчисленнішою є група термінів зі сфери морфології. У словнику представлені терміни на позначення відмінків (фонетичний варіант *одмінок*): *назовний відмінок, давальний одмінок, знахідний відмінок, орудний відмінок, інструменталь, місцевий відмінок, кличний відмінок; непрямі відмінки*. Назви частин мови та їхніх форм репрезентовані такими лексемами: *іменник, речівник, прикметник, числівник, займенник, дієслово, дієприслівник, дієприкметник, причасник, прийменник*. Зафіксовані терміни на позначення граматичних ознак іменника: *однина, множина, чоловічий рід, ім'я власне, загальне, збірне, нестливе* та ін. Широко представлені терміносполуки на позначення дієслівних форм та його граматичних категорій: *дієйменник, інфінітив, герундій, герундив, давно минулий, минулий, теперішній, грам. передмайбутній, майбутній (прийдешний) час, імперфект, прямий (пересмний) стан дієслів, стан діяльний, наказовий спосіб (імператив), вольовий спосіб, а також спосіб дійсний, наказовий, умовний; недоконаний вид дієслова, особове дієслово, допомічне дієслово, перехідне дієслово, неперехідне дієслово, починальне дієслово, неправильне дієслово, грам. правильне, нормальне дієслово, перша, друга, третя особа, особове дієслово* та ін. Відображено у словнику терміни на позначення розрядів займенників: *особовий займенник, зворотний, присвійні займенники, стосунковий, відносний (релятивний) займенник, питальний, неозначений, означений, вказівний*.

Окрему групу становлять терміни й терміносполуки із синтаксису: *підмет, означення, прикладка, обставини місця й часу, грам. інверсія, просте речення, вставне речення, підрядне речення, непряме речення* (відповідник до рос. *косвенная речь*) тощо. Пунктуація як розділ мовознавства репрезентована такими терміноодиницями: *розділові знаки, кома, (гал.) протинка; крапка з комою, середник; крапки, кілька крапок* (суч. *багатокрапка*, рос. *многоточие*); *риска, тире; дві крапки; знак оклику; знак питання (запитання); абзац, уступ*.

З наведених прикладів випливає, що укладачі віддавали перевагу власне українським термінам перед чужомовними. А це переконливо свідчить про намагання зберегти національне обличчя української терміносистеми. Із цією ж метою, вважаємо, подано і такі лексеми, як *диференціація* (процес) та *диференціювання, інтернаціоналізація* (процес) та *інтернаціоналізування* й под.: у цих парах друге слово утворене шляхом додавання до іншомовної твірної основи питомого українського суфікса. У синонімічних словах *новограматичний* і *неограматичний* запозичений префікс *нео-* замінений власним *ново-*. Стійка тенденція до «українізування» простежується й у загальноновживаних словах,

пор.: деталізація і деталізування, детонація і детонування, децентралізація і децентралізування, європеїзація і європеїзування та багато ін. Під час подачі відповідника до російського терміна чи відтермінного деривата на першому місці здебільшого наводиться власне українське слово: *прислівниковий, адвербіяльний; відносний, релятивний (займенник); грам. означений родівник, артикль; аглютинативний, наліпний* і відповідно *аглютинативні, наліпні (мови)* тощо.

Хоча синонімія в термінології є небажаною, однак її не вдалося уникнути укладачам словника. Пор.: рос. *оборот* відповідають синонімічні *зворот, вираз, вислів* та ін.

«Російсько-український словник» фіксує велику кількість різночастининомовних похідних від мовознавчих термінів: *граматика, граматичний, граматично; відмінок, відмінковий, невідмінюваний, невідмінюваність; означення, грам. означувальний, означений, неозначений* тощо.

Більшість граматичних термінів, зафіксованих словником, притаманна сучасній мовознавчій терміносистемі. Деякі не стали надбанням нашого часу. Є серед них і такі, які, на нашу думку, варто було б увести чи повернути до наукового вжитку.

1. Російсько-український словник / ред.: В. М. Ганцов, Г. К. Голоскевич, М. М. Грінченкова ; гол. ред.: акад. А. Е. Кримський. 1924. *Електронна версія російсько-українського словника* / підготував О. Телемко. Київ, 2007. URL: Krymskyi_Ahatanhel/Ros-ukr_akademichnyi_slovyk.pdf.

2. Шевельов Ю. Нарис сучасної української літературної мови та інші лінгвістичні студії (1947–1953). Київ : Темпора, 2012. 664 с.

ІНФОМЕДІЙНА ГРАМОТНІСТЬ: МОДЕЛЬНІ ФОРМАТИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Пристаї Галина Іванівна,

кандидат наук з соціальних комунікацій,
старший викладач кафедри журналістики

Актуальність даної теми полягає у необхідності поглиблювати рівень знань з інфомедійної грамотності серед громадян України.

Мета публікації – висвітлити прийоми та концептуальні підходи з інформування і перезавантаження медіасвідомості мешканців Івано-Франківщини на прикладі реалізації грантової програми кафедрою журналістики Факультету філології ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника».

Зазначимо: 15 серпня 2020 року кафедра журналістики Факультету філології ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» для реалізації міжнародного проєкту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність» пройшла конкурсний відбір. Грантова заявка на тему: «Створення та розповсюдження друкованих матеріалів і проведення тренінгів для популяризації медіаграмотності» отримала фінансову підтримку від IREX. Метою

запропонованої діяльності було створення, розповсюдження друкованих матеріалів та проведення тренінгів для популяризації медіаграмотності в селах, малих містах, територіальних громадах Івано-Франківської області, а також школах, ліцеях, коледжах міста Івано-Франківська.

Варто зауважити, проєкт «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність» виконувався Радою міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX) за підтримки Посольств США та Великої Британії, у партнерстві з Міністерством освіти і науки України та Академією Української преси. Грантова програма розроблена для вищих навчальних закладів. До реалізації проєкту були залучені викладачі кафедри журналістики: Галина Пристай – керівник проєкту; Ігор Князюк – менеджер, а також експерти: Ганна Марчук, Соломія Хороб, Ігор Бойчук, Наталія Марчук, Руслана Савчук, Наталія Шотурма. За умовами грантової програми даний проєкт реалізувався представниками університету у співпраці з громадською організацією в період з жовтня 2020 року до 26 лютого 2021 року. Виокремимо: був підписаний «Протокол про наміри» між партнерською громадською організацією «Асоціація сталого розвитку громад» та ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» для реалізації проєкту.

Відмітимо: проєкт був направлений на розвиток навичок слухачів, які не уявляють свого життя без Інтернету чи телебачення, критично ставитися до інформації та перевіряти її. Проєкт ставив перед собою завдання допомогти школярам розібратися що таке медіа та як працювати з інформацією. У контексті порушеної проблеми проєкт також був спрямований на те, щоб учні отримали рівний доступ до якісної освіти як в містах, ТГ, так і в селах.

Варто підкреслити, що втілюючи грантову програму проєкту грантери застосовували нові інструменти із впровадження інфомедійної грамотності. Вперше втілюючи міжнародний проєкт кафедра журналістики Факультету філології провела 23 тренінги на тему: «Інфомедійна грамотність: DOs and DON'Ts та залучила 638 учасників. Тренерам – викладачам кафедри вдалося створити, розробити, написати та апробувати на практиці: два види євро-флаєрів; макети брендової продукції проєкту (рол-ап, блокноти, футболки); два сценарії онлайн-тренінгів з інфомедійної грамотності; презентації; відеоролик «Соціальна реклама».

Треба зауважити, що реалізуючи Грантову програму фахівці спеціальності «Журналістика» зіткнулися з кількома проблемами, які у майбутньому будуть враховані. Це проблеми з технічним ресурсом та платформами для проведення тренінгів. Наголосимо: потрібно враховувати також територіальні межі, де втілюються проєкти.

Необхідно зазначити, що виконуючи умови донора у період карантину тренінги мали проводитися виключно онлайн, але не всі учасники володіли навичками платформи Zoom, яка була вимогою IREX. Також у багатьох запланованих закладах Івано-Франківщини навчання проходило офлайн і це створювало ризики для неможливості проведення тренінгів.

Тож можна відзначити, що в межах проєкту досягнуто мету покращити якість освіти в громадах, щоб учні та мешканці незалежно від того, де територіально знаходиться навчальний заклад, мали доступ до якісної освіти.

Значимим є те, що проведено нетворкінг та створено мережу людей, зацікавлених у темі інфомедійної грамотності. Дану мережу можна використовувати для проведення заходів (онлайн і офлайн) в майбутньому, а також для залучення до майбутніх проєктів IREX. Розроблені брендові матеріали будуть використовуватися учасниками проєкту і в майбутньому, тому їх можемо віднести до середньо- та довгострокових результатів проєкту.

Результати проведеного дослідження не є завершеними. Наступні розвідки будуть присвячені дослідженню цільової аудиторії грантових програм, розвитку та поширенню напрацювань і досвіду інфомедійної грамотності у інших областях України, так як проєкт «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність» втілювався у 12 регіонах України з 20 індивідуальними проєктами.

1. Потятиник Б. Вимирання традиційних медій скасовується (принаймні до 2015 року). *Сайт Інституту медіаекології*. URL: <http://www.lnu.edu.ua/mediaeco/index.htm>.

2. Сайт «PRINT-PORT». URL: <http://www.print-port.com.ua>.

3. URL: <https://kjourn.pnu.edu.ua>.

4. URL: <https://pnu.edu.ua/blog>.

МЕТАФОРИЧНІ КОНСТРУКЦІЇ ЯК ЗАСІБ АКТУАЛІЗАЦІЇ УВАГИ У ЗАГОЛОВКАХ СУЧАСНИХ МЕДІЙНИХ ТЕКСТІВ

Савчук Руслана Любомирівна,
кандидатка філологічних наук,
доцентка кафедри журналістики

Головним завданням сучасного мас-медійного тексту є привернення уваги реципієнта, підсилення впливу на суспільну свідомість (підсвідомість), зокрема трансформування думок та уявлень цільової аудиторії у русло прагматичних та аксіологічних авторських установок. Одним із базових інструментів залучення потенційного адресата до прочитання журналістських матеріалів виступають вдало оформлені заголовки, які насамперед демонструють вміння медійника репрезентувати свій творчий потенціал через різноманітні лінгвостилістичні маніфестанти, зокрема унікальну валентність вербальних засобів. Саме тропеїчні структури здатні стимулювати цікавість реципієнта до публіцистичного тексту.

Мета нашого дослідження – проаналізувати метафоричні конструкції як засіб актуалізації уваги у заголовкових комплексах сучасних ЗМІ. Фактичним матеріалом слугували назви статей регіональних інтернет-видань «Галичина» (galychyna.if.ua), «Галицький кореспондент» (gk-press.if.ua), «Куфер» (kufer.media), «Місто» (mi100.info) та «Репортер» (report.if.ua).

Метафорика проаналізованих медіазаголовків зумовлена насамперед екстраординарним сприйняттям дійсності, асоціативно-образним мисленням мовця, а також підкріплена бажанням вплинути на читацьку увагу, викликати певну емоційно-оцінну реакцію, закарбуватися в пам'яті. Порівняймо: *Магія*

старовинної кулінарії: в Івано-Франківську презентували давні «смачні» книжки («Галичина», 09.01.2020); *Різдво як спосіб пережити зиму...* («Куфер»); *У полоні часу й обставин. До 70-річчя поета, журналіста і критика Василя Ганущака* (Вікна, 25.01.2019); *Як це: переїхати у Франківськ, коли у тебе роман зі Львовом?* («Куфер») тощо.

Метафори фокусують суб'єктивно-модальне ставлення автора до повідомлюваного, що насамперед виливається в критику влади, політики, судової системи, неефективності законів та реформ тощо. Усе це сприяє формуванню відповідної позиції та оцінки у сприйняттєвій сфері реципієнта. Найчастіше метафоричні моделі, зафіксовані у заголовках сучасних ЗМІ, містять аксіологічні маркери, прагматичний потенціал яких спрямований на відображення негативних фрагментів реальності: *Пантеон мерських обіцянок* («Місто», 26.09.2018) – статистика виконаних та невиконаних обіцянок очільників міста; *Будова з присмаком обману* («Галицький кореспондент», 28.04.2018) – висвітлення проблеми незаконного будівництва; *Кладовище автомобілів: на кордоні «євробляхи» розбирають на запчастини* («Галицький кореспондент», 30.11.2018) – засудження ліквідації законів, які надавали можливість українцям завозити автомобілі з іноземною реєстрацією у режимі транзиту; *Газові тарифні гойдалки* («Галичина», 07.06.2019) – міркування про позитивні й негативні сторони нової формули розрахунку ціни на газ для населення; *«Ціна» суддівської печатки* («Місто», 12.06.2019) – окреслення проблемних питань: корупція в судовій системі, суддівська бюрократія, панування канцелярської радянської риторики тощо (у контексті ключове поняття «ціна» містить протилежні семи – «вартість» і «цінність»).

Відправною координатою до асоціативних рядів у свідомості реципієнта є також персоніфікації, сформовані на основі почуттєво-психологічних факторів мовця. Вони виступають трансляторами прагматичного й аксіологічного смислового наповнення повідомлення, сприяють виокремленню основних принципів тексту. Медійник, антропоморфізуючи стрижневі образи – реалії навколишньої дійсності, намагається сфокусувати увагу читача на порушених проблемах, вплинути на його емоційний фон (викликати співпереживання): *Музей історії у селищі Делятині переживає дуже скрутні часи і ледь дихає* («Галичина», 26.06.2019) – акцентовано на необхідності не лише капітального відновлення музейного приміщення, але й збереження та підтримки музейної справи; *Коли мости плачуть. 90% переправ на Прикарпатті потребують ремонту* («Репортер», 27.08.2019) – припинення реконструкції мостових споруд через недофінансування (призводить до нещасних випадків на дорогах); *Дністер вимагає поваги. Як Гірський рятувальний центр бореться зі сміттям* («Репортер», 06.12.2019) – окреслено питання бережного ставлення до природи (люди повинні відповідати за недотримання правил природокористування); *Дерева помиратимуть онлайн. Чи допоможе електронний облік знизити вирубку лісів* («Репортер», 13.11.2019) – висловлено побоювання в дієвості сучасних методів протидії незаконним рубкам лісів та запобігання тіньового обігу деревини в Україні.

Отже, проведене дослідження дає змогу стверджувати: метафоричні конструкції у заголовкових комплексах сучасних ЗМІ справді виступають актуалі-

заторами уваги читача, а також скеровують повідомлення у необхідний для журналіста комунікативно-прагматичний ракурс.

1. Галицький кореспондент. URL: <https://gk-press.if.ua>.
2. Галичина. URL: <https://galychyna.if.ua>.
3. Куфер. URL: <https://kufer.media>.
4. Місто. URL: <https://mi100.info>.
5. Репортер. URL: <https://report.if.ua>.

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ МЕТОДОЛОГІЧНОЇ ІНСТИТУАЛІЗАЦІЇ КВАНТОВЩІ ЖУРНАЛІСТИКИ

Холод Олександр Михайлович,
доктор філологічних наук, доцент,
академік Міжнародної академії наук педагогічної освіти,
завідувач кафедри журналістики

Проблема дослідження полягає у відсутності уявлення про квантову журналістику як фахову діяльність людини. Невідомими є й шляхи поєднання теоретичного смислу поняття «квант» як фізичного явища з поняттям «журналістика» як форми практичної діяльності. Нині відсутні знання про об'єкт і предмет квантової журналістики, методологію й методики вивчення її процесів. Спираючись на висловлене, формулюємо *мету* свого дослідження: сформулювати основні принципи методологічної інституалізації квантової журналістики.

Об'єктом дослідження вважаємо методологічну інституалізацію квантової журналістики, *предметом* – основні її принципи.

У групі загальних методів, перш за все, звертаємося до *методу моністичного ідеалізму* [3–5], який передбачає первинність духу. Із групи теоретичних методів у якості валідних ми обрали *аналіз* як розчленування цілого предмета (квантової журналістики) на його складові (об'єкт, предмети, методи), *метод синтезу*, який дозволить з'єднати раніше виділені частини предмета дослідження (об'єкт, предмети й методи) у єдине ціле – квантову журналістику, але вже без другорядних факторів (складників), що буде зумовлено застосуванням *методу абстрагування* як відволікання від ряду властивостей і відносин складників квантової журналістики й зосередження на властивостях і відносинах, що цікавлять нас. Серед емпіричних методів найбільш валідними ми вважаємо, поперше, *аксіоматичний метод* і, по-друге, *гіпотетико-дедуктивний метод*.

Спираючись на викладені методологічні основи подальшого дослідження, можемо сформулювати *гіпотезу*. Передбачаємо, що квантова журналістика має власні принципи методологічної інституалізації.

Відштовхуючись від запропонованого визначення, можемо сформулювати *дефініцію методологічної інституалізації квантової журналістики*, яка полягає в декларації журналістики як фактору соціального регулювання й соціального інжинірингу, що здійснюються за допомогою системи принципів і категорій, запропонованих копенгагенською інтерпретацією квантової теорії. Нага-

даємо, що поняття «копенгагенська інтерпретація квантової теорії» містить перелік тих понять і термінів, які ми уточнювали на початку дослідження, а саме:

1) принцип невизначеності В. Гейзенберга: «неможливо визначити значення всіх властивостей системи одночасно» [3];

2) принцип доповнюваності Н. Бора: «експериментально проявляється лише одна з дуальних властивостей квантової системи, а не обидві відразу» [3];

3) поняття «суперпозиції»: «квантова система може перебувати в стані, у якому вимірювання фізичної характеристики може давати різні результати, а хвильова функція лише визначає ймовірність того чи іншого результату» [3];

4) поняття «спостерігач»: «квантова система може бути повністю описана певним вектором стану, який визначає всі доступні спостерігачу знання про неї» [3];

5) корпускулярно-хвильовий дуалізм Луї де Бройля: «квантова система одночасно проявляє властивості, характерні для частинок і хвиль» [3];

6) когерентність вимірювання: під час вимірювання квантова система взаємодіє з класичним приладом; «під час вимірювання когерентність («властивість хвилі зберігати свої частотні, поляризаційні й фазові характеристики» [2]) квантового стану руйнується» [3];

7) принцип відповідності: «зі збільшенням розмірів квантової системи її властивості переходять у класичні» [3];

8) опис квантової системи має ймовірнісний характер: «імовірність події задається квадратом норми вектору стану» [3] (вектор стану нами розглядається як «сукупність характеристик, що однозначно визначають стан квантової системи» [1]).

Звертаючи увагу на тлумачення понять і термінів квантової теорії, тепер ми маємо можливість сформулювати **основні принципи методологічної інституалізації квантової журналістики.**

1. Під час вивчення теоретичних основ квантової журналістики необхідно послуговуватися потенціалом квантової теорії (переважно її копенгагенської інтерпретації).

2. Дослідження практичної діяльності в межах квантової журналістики необхідно здійснювати, спираючись на положення про те, що тенденції, які зафіксовано в царині мікросвіту, мають свої трансформації в макросвіті.

3. Теоретичне й практичне дослідження в межах квантової журналістики не можуть здійснюватися за допомогою лише матеріалістичного, ідеалістичного чи дуалістичного методологічного потенціалу. Валідною повинна бути методологія, що спирається на праксеологічний (практичний) характер здобутих верифікованих дослідницьких результатів.

4. Зазначена в п. 3 методологія не може обмежуватися лише гіпотетичними законами, принципами й аксіоматичними положеннями квантової теорії, оскільки головною спрямованістю квантової журналістики є активність людини в межах соціальних і духовних практик.

5. Квантову журналістику слід вважати соціальним інститутом.

6. Відповідно до п. 5, методологію квантової журналістики слід вважати інституалізованою, або такою, що пройшла етап інституалізації.

1. Вектор стану. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Вектор_стану.
2. Когерентність. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Когерентність>.
3. Копенгагенська інтерпретація. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Копенгагенська_інтерпретація.
4. Холод О. М. Інмутаційні, абмутаційні та мутаційні процеси сучасного суспільства в межах метатеорії маніпуляції. *Світ соціальних комунікацій*. Київ, 2012. Т. 8. С. 7–10.
5. Холод О. М. Метод квантового хроноса в исследованиях отдалённой коммуникации (или анализ процессов дистанцированной коммуникации в пределах пространственно-временного континуума). *Соціальні комунікації : теорія і практика*. 2020. Т. 10 (січень–червень). С. 32–67.
6. Холод О. М. Передовицы советских газет 1941 года как семиотико-цветовой спектр с точки зрения квантовой теории (или Применение метода квантового хроноса в идентификации семиотических и колористических маркеров текстов газеты «Московский большевик» за 1941 год при их восприятии современными украинскими читателями 2020 года). *Соціальні комунікації : теорія і практика*. 2020. Т. 11 (липень–грудень). С. 98–141. Doi: 10.51423/2524-0471-2020-11-2-8.

УКРАЇНСЬКИЙ ЛІТЕРАТУРНИЙ ПОДКАСТИНГ

Хороб Соломія Степанівна,
кандидатка філологічних наук,
старша викладачка кафедри журналістики

Подкасти – один з останніх трендів на медіаринку, який динамічно розвивається, адже дає можливість нестандартної подачі інформації та реалізації творчих експериментів. Це зумовлено відносною простотою виробництва цього контенту та його поширення, а також досить вільними часовими та просторовими рамками, які визначають самі творці аудіозаписів.

Подкаст – це цифровий медіа-файл, який за наповненням може нагадувати програми на радіо. Наприклад, радіовиставу, радіоінтерв'ю чи просто розмову двох ведучих на певну тему. Технічно їхній появі посприяли такі технології, як RSS, аудіоформат MP3 та iPod. Сьогодні подкасти таких відомих зарубіжних радіомереж, як BBC, CBC Radio One, NPR і Public Radio International розміщують свої радіошоу на iTunes.

Подкастинг – це унікальне явище в засобах масової комунікації, яке стрімко розвивається і еволюціонує. Фактично він є синтезом значних переваг інтернету та радіо. Він оперативно реагує та висвітлює найновіші події в обраній сфері, але водночас може бути програмою, підготовка якої потребує багато часу. Значної популярності сьогодні отримують подкасти на психологічну, екологічну чи культурну тематику. Однак за змістовим наповненням особливо виділяються – літературні подкасти, в центрі яких – дискусія чи рефлексія про відому творчу особистість чи новий погляд її твори, певна тенденція чи явище у культурному дискурсі певної країни, чи просто останні новини

літературної діяльності. Найбільш популярні світові подкасти на цю тему – «The Great Books Podcast» (подкаст видання «The National Review»), «Sentimental Garbage», «Audioshelf», «The History of Literature», «Read Learn Live», «Backlisted», «Books and Authors» (подкаст BBC Radio). Досить часто ведучими цих аудіопрограм стають самі ж письменники чи літературознавці, які у простій та цікавій формі розповідають чи обговорюють специфіку літератури – чи то через конкретні приклади, чи то через власний досвід.

У засобах масової комунікації України подкастинг ще не є дуже поширеним явищем, як за кордоном. Однак на даному етапі все ж є чимало авторів літературних подкастів, які створюють контент високого рівня якості, розвиваючи формат аудіо та дозволяючи більшій аудиторії стати частиною літературної спільноти. До прикладу – «Акустика тіней» (журналістка Іванна Шкроміда), «Станція 451» подкаст видання The Village Україна (журналіст, письменник Олександр Михед), проєкт Urban Space Radio «Стерпна неперекладність буття», «Взяла і прочитала» на «Радіо Поділ» (авторка Богдана Неборак), Mincultruyvit (автор – українських режисер Наріман Алієв) чи «Kult: Podcast» (журналісти та літературознавці – Тетяна Огаркова та Володимир Єрмоленко).

Помітно вирізняється подкаст двох літературознавців, які працюють у Києво-Могилянській академії, а також за сумісництвом журналісти на Громадському телебаченні Тетяни Огаркової та Володимира Єрмоленка – «Kult: Podcast». Їхня аудіопрограма проходить у «дружній» та невимушеній атмосфері розмови між двома досвідченими знавцями літератури, однак слухач не зазнає дискомфорту від можливої різниці у науковому обговоренні творчих постатей. Тетяна Огаркова та Володимир Єрмоленко спроможні просто говорити про складні речі, однак вони не примітивізують тему розмову, знижуючи рівень дискусії. Навпаки, підтягують рівень мислення своїх реципієнтів, обговорюючи тонкощі творчих постатей – Макіавеллі, Клімта, Лесі Українки, Шевченка, Казанова, Канта, Камю тощо. Важливо зазначити, що кожна розмова включає як український, так і зарубіжних контекст, таким чином журналісти вправно і всебічно подають тему розмови. Їхній подкаст може тривати до години, однак, за допомогою голосу, літературознавцям вдається акцентувати на важливих деталях і впливати на динаміку розмови.

Таким чином, сьогодні подкаст – це важливий засіб поширення аудіоконтенту у світовому та українському медіапросторі. Будучи прикладом новітньої інтернет-журналістики, він увібрав найвизначніші риси радіо.

1. Потятиник Б. Інтернет-журналістика : навч. посіб. Львів : ПАІС, 2010. 246 с.

2. Страшко І. В. Подкаст: погляд крізь призму соціальної філософії. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2017. Вип. 71. С. 83–89. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpgvzdia_2017_71_12.

Фізико-технічний факультет

УРОК ФІЗИКИ В УМОВАХ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ

Войтків Галина Володимирівна,

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри фізики і методики викладання

Викликом для всієї системи освіти України стала вимушена організація віддаленого навчання школярів через пандемію Covid-19. І, якщо в системі вищої освіти ще був досвід провадження дистанційного навчання через наявність заочної форми навчання, то загальна середня освіта виявилася менш готовою до цього [2]. Виклики стосувалися безпосередньо і фізики, оскільки для вивчення фізики важливу роль відіграє експеримент та діяльність із розв'язування задач. Однак, за останній рік у більшості закладів освіти та кожного вчителя фізики, зокрема, є налаштована певна система організації віддаленої роботи [1; 2], яка реалізувалась в основному із застосуванням технології змішаного навчання. Зважаючи на те, що основною формою організації навчальних занять в школі є урок, який в умовах пандемії набув іншого вигляду, то вважаємо за потрібне дослідити особливості сучасного уроку фізики в умовах змішаного навчання, що і є метою роботи.

Тематика сучасного уроку фізики постійно обговорюється науковцями, вчителями та методистами [3; 4]. Виходячи із аналізу літератури та визначення уроку, подане В.Д. Сиротюком, звертаємо увагу на такі особливості, що урок – це:

- організаційна форма навчання (яка може бути організована не тільки в межах визначеного приміщення, але й віддалено);
- вчитель є не джерелом знань, а організатором навчально-пізнавальної діяльності учнів на уроці;
- основами предмету дають можливість оволодіти методи і засоби, які використовує вчитель на уроці;
- урок фізики призначений не тільки для навчання фізики, але й для виховання і розвитку учнів.

Певні свої корективи у урок, як частину навчально-виховного процесу внесло і віддалене навчання, основними з яких є:

- учні навчилися більше працювати самостійно;
- учні навчилися розраховувати свій час, працювати у зручному для них темпі;
- і учні, і вчителі стали використовувати більше різноманіття ресурсів, методів та засобів для оволодіння предметом;
- появилось більше можливостей для побудови індивідуальної освітньої траєкторії;
- вчителі стали більше фокусуватися на формуванні навичок спілкування, роботи в команді, соціальної компетенції, формуванні світогляду учнів, у зв'язку із переорієнтацією цінностей.

Враховуючи це, та специфіку формування предметної фізичної компетентності, що включає: мотиваційний компонент – усвідомлення значущості і цінності фізики в сучасному житті, мотивація до засвоєння фізики, розуміння її ролі в житті людини; когнітивний – предметні знання з фізики; діяльнісний – організація експериментальної, дослідницької та інноваційної діяльності, діяльності із розв’язування фізичних задач; особистісний – формування ціннісних ставлень, здатність учня до вольових напружень, наполегливості, витривалості, стриманості тощо, вважаємо, що для організації уроку фізики необхідно використовувати модель змішаного навчання «ротація за станціями», яку легко організувати як при віддаленій організації уроку, так і в межах класного приміщення [2].

Реалізуючи модель «ротація за станціями», в якій час розподілено, між усіма характерними видами діяльності для формування предметної компетентності з фізики на уроці, класне приміщення поділяємо на експериментальну зону (*виконання реального чи віртуального фізичного експерименту*), зону самостійної роботи над навчальним матеріалом (*для формування когнітивної складової компетентності*), зону для дослідницької діяльності, зону розв’язування задач та зону консультування вчителем.

При організації віддаленого уроку фізики «ротація за станціями» реалізується через перехід від одного виду діяльності до іншого через роботу з різними додатками. За опитуваннями вчителів фізики самостійне вивчення матеріалу відбувалося переважно з використанням додатку Classroom, організація діяльності – за допомогою мобільних додатків Viber, Telegram, консультування учнів, пояснення незрозумілого матеріалу з використанням – Google Meet, експериментальна діяльність – Phet-симуляції тощо. Також для мотивування та зацікавлення фізикою вчителями пропонувалися додаткові ресурси для вивчення фізики, зокрема Minutephysics – короткі пізнавальні відео з фізики; GetAClass – банк коротких пізнавальних відео з дослідженнями; LearningApps.org – сервіс для підтримки процесів навчання та викладання за допомогою невеликих інтерактивних модулів.

Таким чином, корективи внесені пандемією у навчання фізики, стали великим поступом у вітчизняній освіті загалом, оскільки дали можливість активніше використовувати ресурси, які забезпечують різні види діяльності та проводити повноцінний та ефективний урок, не прив’язуючись до одного приміщення. Перспективами подальших досліджень є підбір дидактичного та цифрового інструментарію для організації сучасного уроку та плавного переходу від онлайн до офлайн навчання.

1. Балик Н. Технологія змішаного навчання у процесі вивчення сучасних інформаційних технологій студентами хіміко-біологічних факультетів педагогічних університетів. *Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Сер. Педагогіка*. Тернопіль, 2011. № 1. С. 9–17.

2. Войтків Г. В. Методологія та інструментарій змішаного навчання фізики в основній школі. *Збірник наукових праць Міжнародної науково-практичної конференції «Міждисциплінарний дискурс: теорія, практика, досвід»*. Київ, 2021. С. 28–33.

3. Сиротюк В. Д. Сучасний урок фізики, його особливості і методика проведення. *Збірник наукових праць. Серія : Педагогічні науки.* Київ, 2018. Вип. 141. С. 189–202.

4. Шарко В. Д. Сучасний урок: технологічний аспект. *Посібник для вчителів і студентів.* Київ : СПД Богданова А. М., 2007. 220 с.

ХАРАКТЕРИСТИКИ ВУГЛЕЦЕВИХ МАТЕРІАЛІВ

Іванічок Наталія Ярославівна,

кандидат фізико-математичних наук, докторантка
кафедри матеріалознавства і новітніх технологій

Активований вуглець (АВ) – один з найперспективніших матеріалів, які використовують для виготовлення електродів суперконденсаторів. Експлуатаційні параметри останніх, в основному, визначаються фізико-хімічними властивостями вуглецевих матеріалів, які в свою чергу залежать від умов їх отримання [1]. В даній роботі представлені результати дослідження структурних характеристик зразків АВ, отриманих термічною карбонізацією в інтервалі температур $400^{\circ}\text{C} \div 1000^{\circ}\text{C}$ з кроком 100°C . Вихідною сировиною служила шкарлупа волоських горіхів.

Для ідентифікації різних фаз вуглецю був застосований метод раманівської спектроскопії. Спектри отримували за допомогою потрійного спектрометра Horiba Jobin-Yvon T-64000, оснащеного конфокальним мікроскопом Olympus VX41. Зразки ВМ опромінювали Ar^+/Kr^+ лазером (довжина хвилі 488 нм) і реєструвалися при кімнатній температурі в геометрії зворотного розсіювання. Точність визначення частотного положення фононної лінії була $\leq 0,15 \text{ cm}^{-1}$.

Отримані раман-спектри (РС) є візуально схожими для всіх зразків АВ, тому проводилося детальне їх вивчення. За допомогою програми Origin 6.1 здійснювалася апроксимація РС п'ятьма контурами Лоренца (G, D1, D2, D3, D4) (рис. 1), які підходять для спектрів першого порядку і дають найточніші характеристики для вуглецевих нанопористих матеріалів. З аналізу отриманих спектрів ідентифіковано такі смуги: G ($\sim 1589 \text{ cm}^{-1}$) – відповідає ідеальній графітовій решітці (E_{2g} -симетрія); D1 (D) ($\sim 1350 \text{ cm}^{-1}$) – розупорядкована графітова решітка (краї графенового шару, A_{1g} симетрія); D2 ($\sim 1605 \text{ cm}^{-1}$) – розупорядкована кристалічна ґратка графіту (поверхневі шари графену, E_{2g} -си-

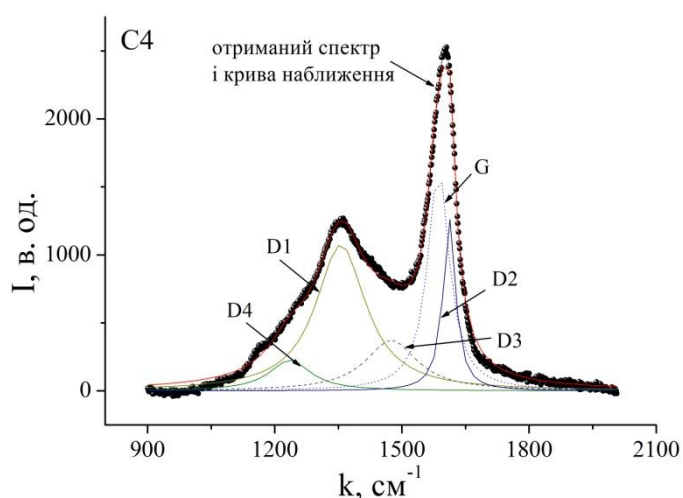

Рис. 1. Раман-спектр та результат його моделювання для АВ, отриманого при температурі карбонізації 700°C

метрія), спостерігається як крило G-моди; D3 ($\sim 1500 \text{ cm}^{-1}$) – аморфний вуглець; D4 ($\sim 1200 \text{ cm}^{-1}$) – розупорядкована графітова решітка (A_{1g} симетрія), полієни, іонні домішки [2–4].

Використовуючи дані апроксимації РС, було визначено повну ширину лінії на половині висоти і відносну та інтегральну інтенсивності всіх кривих. Ступінь розупорядкованості АВ відображається значенням ширини D- і G-смуг на половині їх висоти. Зменшення ширини D3- та D4-смуг свідчить про зниження ступеня розупорядкування, що спостерігається для АВ карбонізованих в діапазоні 400–800°C. Карбонізація при 900°C і 1000°C призводить до зростання кількості аморфного вуглецю та збільшення ступеня розупорядкування графітової решітки. Встановлено, що відношення інтегральних інтенсивностей A_{D1}/A_G вуглецевих матеріалів, отриманих при температурі $\leq 700^\circ\text{C}$ у два–три рази менше ніж для зразків, температура карбонізації яких 800–1000°C

Робота виконана за підтримки Національного фонду досліджень України (проект 2020.02/0043)

1. Кузишин М. М., Будзуляк І. М., Остафійчук Б. К., Рачій Б. І., Ільницький Р. В., Мороз Л. О. Електрична провідність азотовмісних нанопористих вуглецевих матеріалів. *Фізика і хімія твердого тіла*. 2014. Т. 15. № 3. Р. 497.

2. Tuinstra F., Koenig J. L. Raman spectrum of graphite. *J. Chem. Phys.* 1970. Iss. 53. P. 26–30.

3. Wang Y., Alsmeyer D.C., Mc Creery R.L. Raman spectroscopy of carbon materials: structural basis of observed spectra. *Chem. Mater.* 1990. № 2. P. 557–563.

4. Cuesta A., Dhamelincourt P., Laureyns J., Martinez-Alonso A., Tascon J. M. D. Raman microprobe studies on carbon materials. *Carbon*. 1994. Vol. 32. P. 1523–1532.

ЕЛЕКТРОХІМІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ β -ГІДРОКСИДУ НІКЕЛЮ / ВУГЛЕЦЕВИХ КОМПОЗИТІВ

Старчук Юрій Юрійович,
аспірант за спеціальністю 105 –
Прикладна фізика та наноматеріали

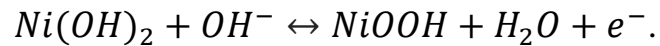
Необхідність створення високоефективних матеріалів для пристроїв генерації та накопичення енергії стимулює до вивчення певних матеріалів та їх модифікації.

Вперше представлено модифіковані ультразвуком та підданих дії лазерному опроміненню композитів $\text{Ni}(\text{OH})_2/\text{C}$, які використовуються для формування гібридних суперконденсаторів.

Дослідження поведінки модифікованого електрохімічного гідроксиду нікелю проводили у водних електролітах в трьохелектродній комірці. Робочі електроди формували із отриманих матеріалів шляхом змішування їх із струмопровідною добавкою (ацетиленовою сажею) у пропорції 75:12% та нанесенням

її на сітку нікелю площею 0,49 см². Допоміжним електродом служив платиновий електрод, а електродом порівняння – хлор-срібний Ag/AgCl. В якості електроліту використовувався 30% водний розчин КОН.

Особливістю поведінки досліджуваних електрохімічних систем є те, що на вольтамперограмі для Ni(OH)₂ є два окисно-відновних піка, які відповідають за псевдоємність. Один з піків є анодним (позитивне значення струму) при 0,29 В, який виникає внаслідок окислення Ni(OH)₂ до NiOOH, а інший – катодний (негативне значення струму) при 0,24 В [1]. Ці піки відповідають за швидкі оборотні процеси окислення-відновлення, які відбуваються на межі розділу між Ni(OH)₂ з одного боку та електролітом з іншого, згідно рівняння:

Механізм розряду умовно можна розділити на три стадії:

1) відновлення нікелю $Ni^{3+} + e^- \rightarrow Ni^{2+}$;

2) вхід дірки в зони кристалів, що характеризується збільшеною кількістю вакансій, утворюючи тим самим дві енергетично нестійкі ґратки в гідроксиді нікелю ($[Ni^{3+}(OH)_2]^+$ і $[Ni^{2+}OOH]^-$) кристалічної ґратки;

3) міграція вакансій з Ni^{2+} до Ni^{3+} яка не вимагає витіснення іонів, є енергоефективним; цей механізм дозволяє пояснити довготривалу стійкість електропровідності на межі електрод / електроліт та в зоні кристалічної ґратки.

Було з'ясовано, що модифікація ультразвуком та лазерним опроміненням призводить до збільшення питомої ємності наноконкомпозитів β – Ni(OH)₂/C (554 та 472 Ф/г при струмах 5 мА та 10 мА) за рахунок зменшення опору активного матеріалу, контактів та електроліту і пояснюється це Фарадеєвськими та ємнісними процесами. Модель імпедансу включає ємність та опір, які виникають у той час, коли заряд переміщується через межу електрод / електроліт та елемент, який відповідає за дифузійні процеси та переміщення іонів уздовж границі між кристалічної ґратки гідроксиду нікелю та частинок вуглецю, що зменшується завдяки модифікаціям. Це свідчить про збільшення інтенсивності окисно-відновних процесів.

Проведено порівняльний аналіз питомих енергетичних характеристик гібридних систем, і встановлено, що гібридні системи, де один з електродів сформований на основі [β -Ni (OH)₂/C US], мають найвищі питомі потужність 319 Ф/г та питома енергія 113 Вт/кг відповідно.

1. Hemiya O. M., Yablon L. S., Budzulyak I. M., Morushko O. V., Kachmar A. I. Electrochemical Properties of Nanocomposite Nanoporous Carbon/Nickel Hydroxide. *Journal of Nano- and Electronic Physics*. 2016. Vol. 8. № 4. P. 04074-1.

СТРУКТУРА ТА ТЕРМОЕЛЕКТРИЧНІ ВЛАСТИВОСТІ ПАРО-ФАЗНИХ КОНДЕНСАТІВ НА ОСНОВІ СИСТЕМИ Pb-Sn-Cd-Te

Цимбалюк Тетяна Петрівна,
аспірантка за спеціальністю 02.00.21 –
хімія твердого тіла

За останні роки зріс науковий та практичний інтерес до твердих розчинів на основі телуридів плюмбуму, кадмію та стануму, що обумовлено основною причиною – тверді розчини на основі халькогенідів плюмбуму є найбільш перспективними матеріалами для виготовлення мікроперетворювачів теплової енергії з високою ефективністю в діапазоні товщин 1–14 мкм. Плюмбум телурид служить основною матрицею для створення великої групи термоелектричних матеріалів, що функціонують в інтервалі температур від кімнатної до 900 К [1]. Створення твердих розчинів на його основі сприяє плавному регулюванню ширини забороненої зони. Перехід до плівкових систем дозволяє додатковим регулюванням технологічних факторів осадження створювати тонкі плівки із заданою структурою поверхні.

Регулювання складу та розробка технології осадження тонкоплівкових конденсатів системи Pb-Sn-Cd-Te із використанням осадження із газодинамічного потоку пари дає можливість формувати новий матеріал у дуже нерівноважних умовах. Основною властивістю такого матеріалу є низька теплопровідність.

Протягом останніх років активно досліджують багатокomпонентні сполуки Pb-Sn-Cd-Te. Домішка кадмію слабо впливає на електропровідність плюмбум телуриду [2]. Відповідно, твердий розчин $Pb_{1-x}Cd_xTe$ може демонструвати як n- так і p-тип провідності. Домінуючим точковим дефектом досліджуваної системи є електронейтральний дефект заміщення атомів Cd у вузлах Pb. Через ефективні процеси самокомпенсації донорний ефект кадмію в PbTe може бути досить слабким [3]. Суттєво різні характеристики базових сполук можуть бути ще одним аргументом на користь дослідження властивостей такого матеріалу. Базова матриця PbTe володіє кристалічною структурою типу rock-salt, стала ґратки складає $a = 6.46 \text{ \AA}$, а ширина забороненої зони 0,16 eV при 0 K. Для CdTe характерною є структура цинкової обманки, $a = 6,478 \text{ \AA}$ із шириною забороненої зони 1,5 eV. А введення домішки Cd у базову матрицю телуриду свинцю збільшує ширину забороненої зони у порівнянні із PbTe. Причому, ширина забороненої зони зростає зі збільшенням вмісту Cd [4]. Отже, реалізуються кілька важливих ефектів: поліпшення ефективної маси за рахунок зміни структури енергетичних зон; суттєве зменшення ґраткової теплопровідності шляхом розупорядкування кристалічної структури та утворення мікро- і нанодфектів; зменшення впливу біполярної теплопровідності шляхом збільшення ширини забороненої зони. Введення в систему стануму дозволяє отримати широку область гомогенності, зміщену в сторону халькогену, що і визначає діркову провідність матеріалу.

Тонкі плівки отримували методом осадження пари вихідної сполуки у відкритому вакуумі.

У роботі досліджено термоелектричні характеристики (коефіцієнт Зеебека, холлівська концентрація носіїв, рухливість носіїв заряду, питома електропровідність) для серії тонких плівок потрійної системи PbCdTe в області кімнатних температур, при яких можливе практичне застосування в якості термоелектричного матеріалу тонкоплівкового мікротермогенератора. Аналіз транспорту носіїв заряду дозволяє визначити для них домінуючі види розсіювання та, відповідно, оптимізувати технологічні фактори для отримання матеріалів із покращеними термоелектричними властивостями.

Зважаючи на отримані характеристики досліджувані тонкі плівки можуть бути використані для термоелектричного перетворення енергії.

1. Шперун В. М., Фреїк Д. М., Запхляк Р. І. Термоелектрика телуриду свинцю та його аналогів. Івано-Франківськ : Плаї, 2000.

2. Sealy B. J., Crocker A. J. A comparison of phase equilibria in some II-IV-VI compounds based on PbTe. *Journal of Materials Science*. 1973. № 8. P. 1731.

3. Horichok I. V., Parashchuk T. O. Point defects in PbCdTe solid solutions. *Journal of Applied Physics*. 2020. № 127 (5). 055704.

4. Szot M., Pfeffer P., Dybko K., Szczerbakow A., Kowalczyk L., Dziawa P., Minikayev R. et al. Two-valence band electron and heat transport in monocrystalline PbTe-CdTe solid solutions with Cd content up to 10 atomic percent. *Physical Review Materials*. 2020. № 4 (4). P. 044605.

Інститут післядипломної освіти та довузівської підготовки

SMART-СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ У СТРАТЕГІЧНОМУ ПЛАНУВАННІ СТАЛОГО РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Бурик Зоряна Михайлівна,
доктор наук з державного управління,
професор кафедри управління та бізнес-адміністрування

Розвиток української економіки та її місце в глобальній системі економік значною мірою залежить від забезпечення позитивної динаміки розвитку регіонів (областей, міст, адміністративно-територіальних одиниць більш низького рівня). Вирішення цього завдання вимагає забезпечення ефективного функціонування всіх структурних елементів механізмів державного регулювання розвитку регіонів, до яких можна віднести організаційно-правовий (формування відповідної нормативно-правової бази, формування відповідних управлінських політик), інституційний (створення відповідних структур, наприклад, Агенцій регіонального розвитку), інформаційний (проведення інформаційних кампаній щодо необхідності формування таких стратегій) тощо. Угода про асоціацію з ЄС передбачає, що до кінця 2025 року Україна повинна максимально наблизити своє законодавство до законодавства ЄС та імплементувати у вітчизняне законодавство положення близько 350-ти директив, регламентів та рішень ЄС. Україною було ухвалено план з реалізації положень Угоди, а кожного року складається звіт про імплементацію положень Угоди про Асоціацію до вітчизняної нормативно-правової бази.

Планом з реалізації положень Угоди було передбачення впровадження смарт-спеціалізації у систему стратегічного планування регіонального розвитку. На виконання цього плану було передбачено внесення змін до відповідної нормативно-правової бази. Однією з Постанов КМУ смарт-спеціалізація визначається підхід, що передбачає аргументоване визначення суб'єктами регіонального розвитку в рамках регіональної стратегії окремих стратегічних цілей та завдань щодо розвитку видів економічної діяльності, які мають інноваційний потенціал з урахуванням конкурентних переваг регіону та сприяють трансформації секторів економіки в більш ефективні, а не менше ніж одна стратегічна ціль регіональної стратегії має бути визначена на засадах смарт-спеціалізації. Вибір таких пріоритетів повинен відбуватися із урахуванням світових ринкових та технологічних тенденцій інноваційного розвитку та сприяти пошуку тих напрямів економічної діяльності регіону, які є конкурентоспроможними на рівні країни та в міжнародному масштабі. Роблячи з цього висновок, можна сказати, що при формуванні та впровадженні державної регіональної політики, спрямованої на інноваційний розвиток та підвищення конкурентоздатності країни та бізнесу, нам потрібно використовувати SMART-підходи до планування та стратегування цього процесу.

1. Дурман М. Формування та реалізація державної регуляторної політики в Україні : монографія. Херсон : Книжкове вид-во ФОП Вишемирський В. С., 2019. 484 с.

2. Про виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Постанова Кабінету Міністрів України від 25.10.2017 р. № 1106. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1106-2017-%D0%BF>.

3. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС за 2019 рік. *Урядовий офіс координації європейської та євроатлантичної інтеграції Секретаріату Кабінету Міністрів України*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/55-GOEEI/ar-aa-implementation-2019-4.pdf>.

4. Про внесення змін до порядків, затверджених постановами Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2015 р. № 931 і 932 : Постанова Кабінету Міністрів України від 14.11.2018 р. № 959. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/959-2018-%D0%BF>.

УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Жук Ольга Іванівна,

кандидат економічних наук,

доцент кафедри управління та бізнес-адміністрування

Стан економічного і соціального розвитку кожної територіальної громади в першу чергу залежить від забезпеченості її фінансовими ресурсами та ефективності управління ними.

Управління фінансовими ресурсами територіальних громад є важливим процесом для забезпечення її збалансованого розвитку. Формування фінансових ресурсів їх розподіл та використання є одним з найважливіших питань розвитку громади.

Основними завданнями територіальної громади щодо управління фінансовими ресурсами є:

- визначення пріоритетів фінансової політики відповідно до поставлених цілей;
- довгострокове фінансове планування у відповідності з стратегією розвитку територіальної громади;
- систематичне проведення аналізу фінансової звітності та виявлення слабких місць і резервів;
- пошук та використання ресурсів відмінних від бюджетних та залучення коштів від проектної діяльності;
- контроль ефективності та доцільності використання коштів бюджету;
- залучення громадськості до реалізації проектів;
- управління фінансовими ризиками.

Утворенню і використанню фінансових ресурсів територіальної громади передусє формування бюджету.

Бюджетний процес – це процес складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів, звітування про їх виконання, а також контролю за дотриманням бюджетного законодавства [1].

Законодавчі вимоги щодо складання бюджетів:

- узгодження положень чинного нормативно-правового забезпечення з потребами процесу децентралізації;

- створення дієвих механізмів бюджетної децентралізації на довготривалій основі;

- запровадження політики податково-бюджетної консолідації;

- запровадження механізмів контролю і моніторингу бюджетного процесу і процесу витрачання фінансових ресурсів місцевих бюджетів [2].

Для оптимізації процесу управління фінансовими ресурсами територій органам рекомендується розробляти та затверджувати план заходів щодо підвищення ефективності управління фінансовими ресурсами на узгоджених і обґрунтованих принципах, а саме [3]:

- розширення горизонтів фінансового і бюджетного планування;

- розробка основних напрямків місцевої фінансової політики на наступний фінансовий рік і плановий період;

- виявлення і перерозподіл внутрішніх резервів для реалізації пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку територіальної громади;

- прогнозування розвитку фінансових ресурсів територіальної громади;

- ухвалення нових витратних зобов'язань тільки за умови наявності фінансових ресурсів і їх відповідності пріоритетним напрямам соціально-економічного розвитку територіальної громади;

- удосконалення організації та методології виконання місцевого бюджету із встановленням відповідальності головних розпорядників бюджетних коштів за якість та дотримання планових показників.

Найбільшого ефекту при здійсненні управління фінансовими ресурсами територіальної громади можна досягнути шляхом бюджетного регулювання, яке має бути спрямоване на забезпечення територій необхідними фінансовими ресурсами.

1. Бобровська О. Ю., Матвеева О. Ю., Мунько А. Ю. Практичний порадник з питань управління потенціалом сталого розвитку територій в умовах децентралізації. Вип. 1 : Використання органами місцевого самоврядування інструментів управління фінансовими ресурсами територіальних громад. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2016. 22 с.

2. Управління фінансовими ресурсами та бюджетом територіальних громад : практич. посіб. / О. Ю. Бобровська, Т. А. Крушельницька, О. Ю. Матвеева, М. М. Трещов, Л. Г. Шевченко ; за заг. ред. С. М. Серьогіна. Дніпро : ГРАНІ, 2018. 128 с.

3. Крушельницька Т. А. Практичний порадник з питань управління потенціалом сталого розвитку території в умовах децентралізації. Вип. 2 : Бюджетно-

податкова політика як фінансова основа сталого розвитку регіонів. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2016. 24 с.

ДОСЛІДЖЕННЯ КАТЕГОРІЇ «ПЕРСОНАЛ» У СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Звірич Віталій Васильович,
кандидат медичних наук,
докторант кафедри управління
та бізнес-адміністрування

Система публічного управління персоналом у галузі охорони здоров'я в Україні пройшла складний і тривалий період становлення. Її розвиток обумовлювався різними економічними системами, адміністративно-територіальними устроями, політичними силами та іншими важливими факторами, що впливають на державне управління та політику.

Дослідження еволюції наукових підходів до організації публічного управління персоналом у сфері охорони здоров'я є важливим з огляду на те, що лише детальний аналіз тенденцій становлення певної системи з виявленням певних переваг і недоліків може бути вагомим підґрунтям для обґрунтування дієвого механізму розвитку досліджуваного об'єкта.

З метою вивчення різних наукових підходів та еволюції наукової думки до проблем організації публічного управління персоналом у галузі охорони здоров'я нами досліджуються різні наукові підходи до розуміння сутності поняття «персонал».

У науці та практиці на даний час не існує єдиного визначення та розуміння поняття «персонал». Зокрема, Г. Черевко та Н. Василенька тлумачать «персонал» як «особовий склад підприємства, який охоплює всіх найманих працівників, а також працюючих акціонерів і власників» [1, с. 16].

Прихильниками кількісного та структурно підходу є також М. Малік та О. Шпикуляк, які під дефініцією «персонал» розуміють «особовий склад штатних працівників підприємства, зайнятих на виробництві та його обслуговуванні» [2, с. 5].

Науковець І. Сафронов поняття «персонал» характеризує як «основний склад кваліфікованих робітників підприємства, фірми, організації» [3, с. 14].

Прихильники іншого наукового підходу тлумачать поняття «персонал» з точки зору його якісних характеристик. Серед науковців-прихильників даного наукового підходу є О. Федонін, І. Репіна, О. Олексюк, які визначають персонал як сукупність постійних працівників, що отримали необхідну професійну підготовку та мають досвід практичної діяльності [4, с. 197].

Наковці І. Баланюк та Л. Федорняк у своїй монографії [9] під поняттям «персонал» мають на увазі «один з основних чинників діяльності підприємства, що охоплюють всіх залучених до праці на ньому осіб та характеризується кількісними, якісними і структурними ознаками, які варіюються залежно від зміни внутрішніх і зовнішніх умов» [5, с. 9].

Р. Якубів у своєму дослідженні наводить таке визначення: «персонал слід розглядати не просто як сукупність працівників, які задіяні у виробничому процесі, а як сукупність системопов'язаних працівників з їх особистісними характеристиками, знаннями, вміннями, навиками роботи у колективі, які вони використовують у трудовій діяльності» [6, с. 132].

Погоджуємось з авторами-прихильниками як I, так і II наукового підходів, що при тлумаченні персоналу потрібно враховувати як кількісні, так і якісні характеристики, оскільки лише у їх поєднанні формується людський капітал організації. При цьому важливо враховувати специфіку роботи персоналу в одному з напрямів публічної сфери – охороні здоров'я.

Таким чином проведене вище дослідження понятійно-категоріального апарату наукового об'єкту приходимо до висновку, що механізм публічного управління персоналом у галузі охорони здоров'я – це система організаційних структур та функціональних процесів, засобів, методів та інструментів за допомогою яких реалізовується управління (підбір, оцінка, координація, мотивація, розвиток) працівниками різних категорій (держслужбовців, бюджетної і приватної сфери) та з різними кількісними та якісними характеристиками (стаж, досвід, освіта, вік, стать, особистісно-психологічні аспекти).

1. Черевко Г. В., Василенка Н. І. Формування та використання персоналу в системі ресурсозабезпечення сільськогосподарських підприємств. Львів : 2008. 209 с.

2. Малік М. Й., Шпикуляк О. Г. Кадровий потенціал аграрних підприємств: управлінський аспект. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2005. 370 с.

3. Экономика предприятия : учебник / под ред. И. А. Сафронова. Москва : Юрист, 1998. URL: bibliofond.ru/view.aspx?id=665335.

4. Федонін О. С., Репіна І. М., Олексюк О. І. Потенціал підприємства: формування та оцінка. Київ : КНЕУ, 2003. 316 с.

5. Баланюк І. Ф., Федорняк Л. С. Персонал сільськогосподарських підприємств: управлінський аспект. Івано-Франківськ : ЛУК, 2011. 236 с.

6. Якубів Р. Д. Класифікація персоналу підприємства: управлінський підхід. *Інноваційна економіка*. 2014. № 3. С. 131–136.

РОЗВИТОК КОНЦЕПЦІЇ КОМПЕТЕНЦІЇ В ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИЦІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Карпа Марта Іванівна,
доктор наук з державного управління,
доцент кафедри управління
та бізнес-адміністрування

Відповідно до ст. 5 Конституції України носієм суверенітету та єдиним джерелом влади визначено народ, який здійснює її як безпосередньо, так і через органи державної влади та місцевого самоврядування. Таким чином Основний Закон закріпив двох основних суб'єктів публічної влади: органів державної

служби та органів місцевого самоврядування, які здійснюють відповідні функції у межах повноважень, які визначені Конституцією та законами України. Хоча за формами здійснення влади це різні органи, але вони є органами влади народу, з цієї точки зору компетенція органів державної влади та компетенція органів місцевого самоврядування є рівноправними у контексті її вивчення, визначення базових засад формування та застосування. Тобто отримані висновки щодо одного органу влади можуть вважатися такими, які можуть застосовуватися до інших органів публічного управління.

Поширена з 90-х років ХХ ст. концепція Governance характеризується партнерськими засадами взаємодії, що формує інституційне закріплення відносин між владою, бізнесом та громадянами. Часто це трактують як рівноправне партнерство, що має означати однакове право доступу до ресурсів. Одночасно у компетенційному аспекті складними залишаються питання встановлення норм відповідальності, розподілу повноважень, а отже наділення учасників відповідним статусом. У кожному з різновидів концепції Governance є специфіка використання компетенційних складових. Концепція *Responsive Governance* найбільше проявляється у частині відповідальності як складової компетенції суб'єктів врядування. Концепція *Democratic Governance* проявляється у контексті формування та закріплення статусних характеристик усіх суб'єктів врядування як рівноправних учасників, що формує владні повноваження, відомчість і відповідальність. Найбільше увага прикута до концепції *Good Governance* – добре/належне врядування, що передбачає залучення бізнесу та громадськості до процесів управління, основа якої – це права людини, взаємодія між різними інституційними рівнями. Усі види концепції *Governance* розширюють участь його суб'єктів у публічному управлінні, серед іншого у громадян, громадських організацій, утворень і бізнес-структур. Посилення громадського контролю створює певні компетенційні обмеження органів влади чи навіть органів самоврядування.

Виникає проблема виокремлення суб'єктів компетенцій органів публічної влади. Отже, проблему визначення суб'єктності доцільно розпочати в контексті дії нормативного поля. Існує підхід, за яким з точки зору визначення компетенції суб'єктів публічного права найістотніші відмінності пов'язані зі специфікою правових систем. Англосаксонське право закріплює позитивне регулювання компетенції суб'єктів влади та визначення кола питань місцевого значення. Дії суб'єктів місцевої самоврядування правомочні тільки у випадку, якщо вони безпосередньо зазначені у законі. Тоді місцеві влади діють *intra vires*, у межах повноважень. Будь-яка дія, право на яку в тексті закону не закріплено, автоматично вважається дією *ultra vires*, поза повноважень [1].

Виникає потреба у визначенні суб'єкта публічного управління, яке зазвичай трактується як публічні інституції та публічні службовці, які здійснюють публічне управління, наділені для цього відповідними функціями та статусом в межах чинного нормативно-правового поля.

Одним із об'єднуючих критеріїв для суб'єктів публічного управління у частині визначення статусу є чинник суб'єктності. Отже, можемо визначити основні статусні ознаки суб'єктів публічного управління:

- набуття статусу суб'єкта публічного управління відбувається виключно на підставі нормативно-правового його закріплення (статутне закріплення, укладання договору, нормативно-правове визначення тощо);
- закріплення виконання публічних функцій у компетенційних межах суб'єкта;
- набуття компетенції (повноважень, відповідальності, предметів відання тощо) як статусних характеристик суб'єкта;
- реалізація компетенцій суб'єктів публічного управління відповідно до їх статусних характеристик.

Автором розкрито основні ознаки компетенційного підходу у концепціях та теоріях публічного управління [2]; з позиції аналізу предметної компетенції органів публічної влади [3]; у контексті використання територіально-орієнтованого підходу до формування компетенцій органів публічної влади [4]; з позиції визначення меж компетенції суб'єктів публічної служби [5]. Доцільним є розгляд компетенцій суб'єктів як окремих осіб з наявністю певного їх статусу та місця у структурі влади. Тобто, мова йде про наявність певних характеристик та способів їх реалізації як складових компетенцій. Сфери, які досліджують сьгодні науковці у цьому контексті:

- теоретичні та практичні аспекти організації публічного управління у контексті аналізу діяльності управлінців;
- правові та теоретичні засад визначення компетенцій органів державної влади та органів місцевого самоврядування;
- компетенційно-орієнтований підхід у системі публічної служби;
- компетенції публічних службовців та сфери їх діяльності, у вітчизняному законодавчому полі визначені компетенції державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування;
- компетенція суб'єктів публічної служби за галузевим принципом.

Отже, концепція компетенції в теорії та практиці публічного управління має на меті: здійснити науково-дослідницьку та практичну роботу щодо виявлення, фіксації та реалізації компетенцій суб'єктів публічного управління. Об'єкти застосування концепції компетенції у публічному управлінні – суб'єкти публічного права як основні носії публічно-управлінських функцій та владних повноважень. Предмет концепції компетенції в теорії та практиці публічного управління – компетенція суб'єктів публічного управління.

1. Батанов О. Проблеми конституційної регламентації компетенції місцевого самоврядування в Україні та зарубіжних країнах. *Право України*. 2015. № 9. С. 104–112.

2. Карпа М. І. Ознаки компетенційного підходу у концепціях та теоріях публічного управління. *Ефективність держ. управління* : зб. наук. пр. ЛРІДУ НАДУ. 2017. Вип. 1 (50). С. 129–139.

3. Карпа М. І. Предметна компетенція органів публічної влади. *Актуальні проблеми державного управління* : зб. наук. пр. ОРІДУ / голов. ред. М. М. Іжа. Одеса : ОРІДУ НАДУ. 2017. Вип. 3 (71). 182 с.

4. Карпа М. І. Формування компетенції органів публічної влади: територіально-орієнтований підхід. *Ефективність держ. управління* : зб. наук. пр. 2017.

5. Карпа М. І. Межі компетенції суб'єктів публічної служби: особливості визначення. *Державне управління та місцеве самоврядування* : зб. наук. пр. 2017. Вип. 2 (33). С. 109–116.

МОДЕЛЮВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ В УМОВАХ НУШ

Кучерак Ірина Володимирівна,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри професійної освіти
та інноваційних технологій

Кардинальна перебудова системи освіти, зважаючи на потреби суспільства в оновленні інструментів та технологій навчання, – одне із вагомих завдань сьогодення, вирішення якого потребує швидких та ефективних рішень. Реалізація означеного передбачає розуміння освіти як особливого простору «створення прототипів сценаріїв майбутнього» [1] та формування готовності майбутніх фахівців до моделювання інклюзивного освітнього простору в умовах Нової української школи.

Незважаючи на значну кількість праць із означеної тематики, зокрема, В. Гладуша, Є. Клопот, А. Колупаєвої [5], О. Мартинчук, А. Цимбалару [6], Н. Шемигон та інших, все ще доводиться констатувати потребу у наукових розвідках щодо моделювання освітнього простору, зважаючи на основні положення концепції Нової української школи. Це зумовлює актуальність даної публікації.

У нормативно-правових документах інклюзивний освітній простір розглядають як складову забезпечення системи якості та сукупність умов для навчання і розвитку здобувачів освіти, враховуючи їхні потреби та можливості [2], та гарантію безпечності і нешкідливості умов навчання [3]. Натомість не приділяється належної уваги школі як «провайдера персонального розвитку» [1], інституції, що забезпечує втілення індивідуальної освітньої траєкторії здобувача освіти. Реалізація такого завдання потребує висококваліфікованого людського потенціалу. Відтак, постає потреба у формуванні готовності майбутніх фахівців до моделювання інклюзивного освітнього простору.

Впровадження такого завдання пов'язана із цілою низкою складнощів. Адже моделювання будь-яких процесів, а особливо, освітніх – це завжди складно. Окрім того, результати інтегрування нових технологій та методик в освітній процес є завжди відтермінованими у часі, а прогнозування перебігу освітніх процесів та результатів досліджень неодмінно супроводжується потребами у розв'язку нетипових завдань.

Варто зазначити, що інклюзивний освітній простір – це не лише людський капітал, а й середовище, оформлене відповідно вимог універсального

дизайну, забезпечене відсутністю бар'єрів для вільного пересування. Тому для його організації важливим є фінансово-економічне, нормативно-правове, матеріально-технічне та організаційно-методичне забезпечення.

Якими є сучасні вимоги до моделювання інклюзивного освітнього простору в умовах Нової української школи? Насамперед, це забезпечення гнучкості та мобільності, динамічності та готовності до змін за необхідності, а також оснащення необхідними ресурсами для втілення індивідуальних освітніх траєкторій.

Означена публікація не вичерпує усіх аспектів досліджуваної тематики. Подальші наукові розвідки вбачаємо у розробленні навчального курсу для фахівців, що працюють в умовах інклюзії у ЗЗСО та ЗДО.

1. Рабинович П. Д., Кремнева Л. В., Заведенский К. Е., Шехтер Е. Д., Апенько С. Н. Преадаптация школьников к инновационной деятельности и образовательные практики работы с будущим. *Образование и наука*. 2021. № 23 (2). С. 39–70. URL: <https://doi.org/10.17853/1994-5639-2021-2-39-70>.

2. Закон України «Про освіту» : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

3. Розпорядження Кабінету міністрів України від 23.12.2020 «Про затвердження плану заходів з реалізації Національної стратегії розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі на 2021 рік» : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1668-2020-p#Text>.

4. Цимбалару А. Освітній простір: сутність, структура і механізми створення. *Український педагогічний журнал*. 2016. № 1. С. 41–50. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/715281/1/Освітній%20простір.%20Сутність%20структура%20і%20механізми%20створення.pdf>.

5. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : монографія. Київ : Самміт-Книга, 2009. 272 с.

ДО ПРОБЛЕМИ ПРАКТИКО-ОРІЄНТОВАНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ ІЗ ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

Ленів Зоряна Павлівна,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри професійної освіти
та інноваційних технологій

Одним із основних завдань у площині інклюзії, які стоять перед закладами вищої освіти є здійснення якісної підготовки фахівців для роботи в закладах дошкільної та загальної освіти з інклюзивним навчанням (Віт. Бондар, Вол. Бондар, В. Засенко, В. Кремень, А. Колупаєва, О. Мартинчук, В. Синьов, Є. Синьова, А. Шевцов, М. Шеремет та ін).

Праці сучасних науковців у галузі спеціальної педагогіки присвячені аспектам підготовки різнопланових фахівців, зокрема: підготовка корекційних

педагогів у закладах вищої освіти України (В. Гладуш, Т. Дегтяренко, І. Дмитрієва, В. Засенко, І. Єременко, А. Колупаєва, В. Липа, Н. Пахомова, Ю. Пінчук, Т. Сак, В. Синьов, Є. Синьова, В. Тарасун, О. Таранченко, І. Татяничикова, Л. Федорович, С. Федоренко, А. Шевцов та ін.); концептуальні основи системності професійної підготовки дефектологів (С. Миронова, Н. Пахомова, В. Синьов та ін.); гуманістичний напрямок професійної діяльності вчителя-дефектолога (Р. Агавелян, Н. Засенко, Н. Назарова, Т. Сак, Н. Строгова та ін.); професійно-особистісна готовність корекційного педагога (А. Гонєєв, І. Єременко, Г. Коберник та ін.); підвищення кваліфікації вчителів-дефектологів у галузі спеціальної освіти (О. Глоба, Т. Дегтяренко, В. Засенко, С. Змеєв, А. Колупаєва, О. Таранченко, Ю. Пінчук, А. Шевцов, І. Яковлева та ін.); теоретико-методичні засади підготовки педагогів дошкільної та початкової освіти для забезпечення психолого-педагогічного супроводу дітей з ООП у закладах загальної освіти (О. Будник, Е. Данілавичюте, Т. Дегтяренко, І. Демченко, В. Засенко, А. Колупаєва, С. Литовченко, І. Горбенко, О. Мартинчук, Л. Савчук, Т. Сак, В. Синьов, М. Супрун, О. Таранченко, О. Федоренко, Н. Шматко та ін.).

Окремі питання професійної готовності майбутніх фахівців до роботи з дітьми із ООП в умовах інклюзії відображені у працях закордонних учених таких як: Т. Logeman, J. Deppeler, J. Lupart, D. Harvei, L. Stoll, A. McMahon, A. Greenwood, а також в роботах українських науковців: О. Акімової, Ю. Бондаренко, Віт. Бондаря, І. Демченко, О. Джус, О. Казачінер, О. Качуровської, А. Колупаєвої, І. Кучерак, О. Мартинчук, С. Миронової, Л. Савчук, Т. Сак, В. Синьова, Є. Синьової, Т. Скрипник, О. Таранченко, С. Чупахіної, З. Шевців, А. Шевцова, М. Шеремет, І. Юхимця та ін.

На сьогоднішній день вітчизняними науковцями вже розроблені теоретико-методологічні підходи до процесу підготовки педагогів для роботи в інклюзивних умовах, а саме: вихователів – І. Кузава, вчителів початкових класів – І. Демченко, спеціальних педагогів – О. Мартинчук, фахівців психолого-педагогічного профілю – І. Малишевська, учителів-філологів середньої школи – О. Казачінер і багато інших.

Аналізуючи праці присвячені проблемі підготовки майбутніх фахівців до роботи в умовах інклюзії, зазначимо, що О. Гноєвська виділяє когнітивний, мотиваційний, рефлексивний і операційний компоненти, І. Демченко – місіонерський, компетентнісний і саморегулятивний, О. Казачінер – мотиваційно-особистісний, когнітивно-операційний і рефлексивно-оцінний, І. Малишевська – концептуальний, цільовий, змістовий і процесуальний, О. Мартинчук – професійно-особистісний, теретико-когнітивний і практико-діяльнісний, Г. Першко – мотиваційний, теоретичний і операційний, І. Оралканова – психологічний і професійний, а В. Хитрюк – когнітивний, емоційний і конативний.

Новий Закон України «Про вищу освіту» гласить, що компетентність – це «динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти» [2].

Станом на сьогодні багато вчених виокремлюють інклюзивну компетентність (Ю. Бойчук, Т. Бондар, О. Бородіна, О. Казачінер, І. Кузава, О. Микитюк)

різнопрофільних учителів, а також корекційну компетентність учителя інклюзивного закладу освіти (О. Гноєвська).

Відповідно до концепції І. Малишевської було розроблено компетентнісно зорієнтовану систему підготовки фахівців психолого-педагогічного профілю до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища. Результативним показником системи підготовки, як зазначає дослідниця, є сформованість професійної компетентності, яка є системою чотирьох складових: соціально-громадської, комунікативно-інформаційної, психолого-педагогічної і предметно-спеціальної компетенцій, які, своєю чергою, визначаються ціннісно-мотиваційним, пізнавальним і операційно-діяльним критеріями [5].

Проблемам практико-орієнтованого навчання в загальній педагогіці та професійній освіті присвячені праці Н. Басалаєвої, О. Бірченко, Д. Варнеке, А. Вербицького, Н. Житнік, О. Котикової, Г. Ковальчук, М. Коллегаєва, С. Коп'євої, І. Пальчикової, С. Пітча, Є. Поста, Т. Пушкарьової та інших [1; 4]. Однак, не знаходимо досліджень, які б демонстрували такий підхід і в підготовці фахівців до роботи в умовах інклюзії.

У процесі наукових розвідок у наших дослідженнях розроблено наступні етапи системи професійної підготовки фахівців, здатних працювати в умовах інклюзії, які лягли в основу структурно-функціональної моделі (Шеремет, Ленів, 2014): I – пропедевтично-мотиваційний; II – змістовно-діяльній; III – операційно-практичний. Кожен етап пронизують розроблені компоненти з їх змістовним наповненням [3].

Нами розроблені й апробовані наступні компоненти системи професійної підготовки освітян до роботи в умовах інклюзивного освітнього простору початкової школи: ціннісно-ідейний, когнітивно-компетентнісний та професійно-рефлексивний. Означені компоненти органічно взаємопов'язані, взаємовпливають і взаємозумовлюють один одного. Кожен компонент характеризується критеріями і деталізується показниками та є практико-орієнтованим на формування інклюзивної компетентності фахівців.

1. Житнік Н. В. Практико-орієнтована підготовка фахівців в умовах регіонального вищого навчального закладу. *Професійна освіта : проблеми і перспективи*. 2015. Вип. 9. С. 29–35.

2. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII.

3. Ленів З. П. Підготовка кадрів для створення оптимальних умов дітям із порушеннями психофізичного розвитку в інклюзивному середовищі. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2014. № 3 (71). С. 13–19.

4. Майковська В. І. Практико-орієнтоване навчання як засіб професіоналізації підготовки майбутніх фахівців в Україні. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. 2016. № 50–51. С. 161–167.

5. Малишевська І. А. Теоретико-методичні основи підготовки фахівців психолого-педагогічного профілю до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.03. Київ, 2019.

6. Deppeler J. Improving inclusive practices in Australian schools: Creating conditions for university-school collaboration in inquiry. *European Journal of Psychology of Education*. 2006. № 21 (3). P. 347–360.

ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕРЕЖІ ВИЩИХ СУДІВ ЯК СКЛАДОВОЇ КОНВЕНЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Муқан Іван Васильович,
аспірант за спеціальністю 281 –
Публічне управління та адміністрування

Україна інтегрується у Європейський Союз та впроваджує європейські цінності захисту прав людини та основоположних свобод. Рішення ЄСПЛ є інструментом за допомогою якого правові системи держав-учасниць конвенції впроваджують європейські цінності щодо захисту прав людини та основоположних свобод закріплені у Конвенції. Дієвість системи Конвенції забезпечується наявністю ефективного механізму їх виконання. Мережа вищих судів (SCN) є важливою складовою механізму виконання рішень ЄСПЛ згідно Конвенції.

Вищі судові установи Високої Договірної Сторони можуть звертатися до Суду щодо надання консультативних висновків з принципів питань, які стосуються тлумачення або застосування прав і свобод, визначених Конвенцією або протоколами до неї [1].

Діалог з вищими судами Договірних Держав завжди був одним із пріоритетів ЄСПЛ. Після конференції в Брайтоні в 2012 році Декларація вітала та заохочувала «відкритий діалог між Судом та державами-учасницями як засіб розвитку більш глибокого розуміння їх відповідної ролі у виконанні їх спільної відповідальності за застосування Конвенції, включаючи, зокрема, діалоги між ЄСПЛ і вищими судами держав-учасниць» [2]. Декларація від березня 2015 року після Брюссельської конференції вітала «діалог Суду з вищими національними судами та створення мережі, що сприятиме обміну інформацією про свої рішення з національними судами» та запропонувала Суду ще більше поглибити цей діалог [3]. Мережа була запущена на тестовій основі 5 жовтня 2015 року – було підписано Меморандум про взаєморозуміння з Касаційним судом (Cour de Cassation) і Державною радою (Conseil d'État) Франції [4].

29 січня 2016 року в Страсбурзі представники Європейського та Французького судів підписали Хартію співпраці мережі вищих судів (Cooperation Charter of the Superior Courts Network). У 2018 році були розроблені та підписані правила експлуатації мережі вищих судів (Operational Rules of the Superior Courts Network). На сьогоднішній день Мережа вищих судів складає 93 членами з 40 різних країн. Від України членами мережі вищих судів є Верховний суд та Конституційний суд.

Для сприяння обміну інформацією із судами-членами ЄСПЛ розробив спеціалізований веб-сайт. У цьому просторі вищі суди членів мають пільговий доступ до матеріалів, що не є загальнодоступними, такі як аналітичні записки, а щодо нових рішень та судових рішень, щотижнева добірка ключових рішень, а також доповіді про дослідження щодо низки предметів Конвенції. Суди-члени активно поширюють цю інформацію у внутрішніх умовах відповідно до правил

експлуатації мережі вищих судів. ЄСПЛ оцінює внесок судів-членів SCN у роботу мережі, що є цінним джерелом знань про внутрішнє законодавство та практику для ЄСПЛ [5].

Розміщення платформи обміну знаннями (KS) в Інтернеті відкриє нові можливості щодо майбутнього розвитку Мережі як найважливішої сфери партнерства між Судом та національними судами вищої інстанції. Платформа KS – це єдиний портал для знань щодо судової практики Суду. Він централізує, структурує та систематично оновлює ці знання щодо статей Конвенції, а також з тематичним («поперечним») фокусом.

У своєму рішенні з нагоди 70-річчя Конвенції на щорічній сесії 4 листопада 2020 року Комітет Міністрів зазначив, що важливість діалогу між Судом та національними судами, в тому числі через Мережу вищих судів, спрямованого на забезпечення обміну інформацією про прецедентну практику Конвенції як засобу розвитку глибшого розуміння їх відповідних ролей у виконанні спільної відповідальності застосовуючи Конвенцію [6].

Мережа вищих судів (SCN) продовжує зростати з точки зору як розширення її членства так і більш ефективного обміну досвідом через її діяльність. У 2020 році членами Мережі вищих судів (SCN) вже є дев'яносто три суди з сорока держав, останнє доповнення – Федеральний конституційний суд Німеччини.

Опитування членів мережі вищих судів (SCN) продемонструвало прихильність до всіх цих інструментів, які довели свою цінність і тепер є частиною їх повсякденної роботи. Зокрема, члени наголосили на корисності платформи обміну знаннями (KS), зміст якої постійно змінюється, відображаючи розвиток судової практики Суду. У 2020 р. Було охоплено майже всі нормативні пункти Конвенції та протоколів до неї, а також були додані додаткові сторінки на загальні теми, що стосуються кількох пунктів Конвенції.

Мережа вищих судів (SCN) – це багато в чому унікальний орган: він зосереджений на європейській Конвенції про права людини; її обміни мають технічний, практичний та позасудовий характер; це забезпечує широкий та сучасний обмін знаннями; і її членство велике, що надає йому широке та загальноєвропейське покликання. Мережа виступає як складова конвенційного механізму виконання рішень ЄСПЛ, зокрема щодо ефективного виконання заходів загального характеру, передбачених рішенням ЄСПЛ, спрямованих на усунення можливості аналогічного порушення щодо інших осіб (виправлення порушеного права). Мережа вищих судів (SCN) сприяє оперативному обміну досвідом між Верховним судом, Конституційним судом, ЄСПЛ та вищими судами членами мережі. Доступ суддів Верховного суду та Конституційного суду до платформи обміну знаннями (KS) дає можливість суддям цих судів враховувати практику та досвід ЄСПЛ та держав членів мережі, щодо захисту прав людини, при прийнятті ними рішень, що сприяє забезпеченню належного захисту прав людини в Україні.

1. Протокол № 16 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, ратифікований Україною 05.10.2017 року, набрав чинності для

України 01.08.2018. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_002-13 (дата звернення: 24.03.2021).

2. High Level Conference on the Future of the European Court of Human Rights Brighton Declaration. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/2012_Brighton_FinalDeclaration_ENG.pdf (дата звернення: 24.03.2021).

3. High-level Conference on the «Implementation of the European Convention on Human Rights, our shared responsibility» Brussels Declaration 27 March 2015. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Brussels_Declaration_ENG.pdf (дата звернення: 24.03.2021).

4. Launch of the Superior Courts Network («SCN»). URL: https://www.echr.coe.int/Documents/SCN_Launch_ENG.pdf (дата звернення: 24.03.2021).

5. Introduction to the Superior Court Network («SCN»). URL: https://www.echr.coe.int/Documents/SCN_Introduction_Network_June2018_ENG.pdf (дата звернення: 24.03.2021).

6. Decision of the Committee of Ministers of the Council of Europe on the occasion of the 70th anniversary of the Convention, at its annual session on 4 November 2020. URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=0900001680a03d50 (дата звернення: 24.03.2021).

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Подольн Михайло Іванович,
аспірант за спеціальністю 281 –
Публічне управління та адміністрування

На сьогодні ресторанний бізнес дуже стрімко починає розвиватись та займати провідні місця в українській державі та світі. Оскільки потребу в їжі та отриманні від неї позитивної емоції люди відчують завжди. А це свідчить про те, що все більше громадян України зможуть дозволити собі витратити частину свого бюджету на харчування поза домом. І тим самим розвивати дану галузь економіки. Відповідно до цього, перед українською державою виникає проблема визначення основних засад та особливостей оптимального державного регулювання сфери ресторанного бізнесу, що забезпечуватиме ефективне її функціонування та розвиток.

Для визначення поняття «державне регулювання ресторанного бізнесу» найперше потрібно окреслити сутність такого терміну як «державне регулювання». Кожен із науковців дає своє трактування даного поняття. Посилаючись на Енциклопедичний словник з державного управління говоримо, що державне регулювання – це «сукупність цілеспрямованих форм, методів і напрямів впливу, що застосовуються органами державного управління для впорядкування системи суспільно-економічних відносин з метою стабілізації і пристосування існуючої суспільно-політичної системи до умов, що змінюються» [3, с. 269].

А. Н. Петров вважає, державне регулювання системою заходів законодавчого, виконавчого і контролюючого характеру, здійснюваних державними

структурами і громадськими організаціями, що спрямовані на ефективне функціонування національної економіки, стабілізацію економічного і соціального розвитку, узгодження інтересів суспільства й окремих прошарків населення в досягненні стратегічних цілей розвитку національної економіки [1, с. 19].

Із вище перерахованого ми формуємо визначення такого поняття як «державне регулювання ресторанного бізнесу» – це сукупність форм, методів та напрямів впливу, що застосовується органами державної влади для ефективного функціонування та динамічного розвитку ресторанної сфери і запобігання негативних наслідків для самих ресторанів, споживачів та держави у цілому.

Державне регулювання сферою ресторанного бізнесу на сьогодні здійснюється Кабінетом Міністрів України, галузевими міністерствами та відомствами, територіальними підрозділами центральних органів виконавчої влади, місцевими державними адміністраціями та включає у себе ряд основних напрямів:

- реалізація державної політики у сфері ресторанного бізнесу;
- нормативно-правове регулювання у даній галузі;
- державні програми розвитку ресторанного бізнесу;
- сертифікація та стандартизація.

Державна політика у сфері ресторанного бізнесу – це система дій органів державної влади, що має на меті розв’язання певних проблем ресторанного господарства і використовує для цього доступні їй різноманітні методи впливу, ресурси задля ефективного функціонування та динамічного розвитку даної галузі. Згідно опрацьованої нами літератури, спостережень та власного досвіду маємо можливість сформулювати рекомендації щодо державної політики у сфері ресторанного господарства, а саме:

- розуміння цілісності, унікальності й економічної привабливості для держави ресторанної сфери та повне її відділення та відмежування від сфери туризму та готельного бізнесу;
- захист прав та інтересів рестораторів і споживачів;
- удосконалення правових засад регулювання відносин у даній галузі;
- забезпечення становлення сфери ресторанного бізнесу як доволі нової та рентабельної галузі державної економіки, залучення інвестицій у її розвиток;
- спрощення податкового, валютного видів регулювання сфери ресторанного бізнесу;
- збереження цілісності ресторанної сфери, її раціональне використання, врахування інтересів та смаків споживачів при плануванні та побудові нових закладів громадського харчування;
- розширення міжнародної співпраці у сфері ресторанної справи, введення європейської системи стандартів, обмін досвідом та залученням кваліфікованих працівників;
- спрямування бюджетних коштів на розробку та реалізацію провідних напрямів державного регулювання у сфері ресторанної справи;
- залучення міжнародних провідних спеціалістів у розвиток, навчання та просування даної галузі;

- розробка системи стандартизації, ліцензування та сертифікації, яка б відповідала сьгоднішнім реаліями життя ресторанного бізнесу;
- здійснення контролю за дотриманням законодавства України в галузі ресторанного бізнесу.

Отже, державна політика ресторанного господарювання має на меті реалізувати довгострокові плани Україні у даній сфері та становить комплекс заходів, що мають на меті ефективно розвивати дану галузь.

Ще одним напрямом державного регулювання виступає «нормативно-правове регулювання ресторанної сфери». Відповідно даємо таке визначення терміну «нормативно-правове регулювання ресторанної сфери» – це система правових норм, що регулює відносини в процесі роботи ресторанного бізнесу та здійснюється через закони та підзаконні нормативно-правові акти: Конституція України, Кодекс цивільного захисту України, Господарський кодекс України, Закон України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів», Наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України «Про затвердження правил роботи закладів підприємств ресторанного господарства», постанови Кабінету Міністрів України від 15.06.2006 № 833 «Про затвердження Порядку провадження торговельної діяльності та правил торговельного обслуговування населення», Закон України «Про захист прав споживачів», ДСТУ 4281:2004. «Заклади ресторанного господарства», ДСТУ 3862-99. «Ресторанне господарство. Терміни та визначення та ряд інших правил, порядків». Отже, нормативно-правове регулювання покликане забезпечити повноцінне функціонування та динамічний розвиток даної сфери.

Наступним елементом виступає державна програма – «документ, який визначає стратегію розв'язування найважливіших соціально-економічних, екологічних, науково-технічних та інших проблем загальнодержавного значення, включає комплекс взаємопов'язаних заходів та завдань, спрямованих на досягнення конкретних кінцевих цілей, узгоджених за термінами їх реалізації та складом виконавців» [6, с. 124].

Державна програма ресторанного господарства виступає комплексом заходів щодо досягнення поставленої урядом мети у сфері ресторанного бізнесу, що реалізується відповідно до норм чинного законодавства. Дана програма затверджується з метою реалізації довгострокової стратегії розвитку ресторанної сфери.

Одним із елементів державного регулювання є таке поняття як «сертифікація». Сертифікат – офіційний документ, який підтверджує якість, у нашому випадку послуг ресторанного бізнесу. Всі заклади ресторанної сфери повинні обов'язково дотримуватись вимог до якості послуг, їх безпечності для життя, здоров'я людей, навколишнього середовища та відповідати встановленим державним стандартам. Для закладів ресторанного господарства наявність сертифікату означає – «стабільний прихід нових клієнтів, оскільки дивлячись на офіційну гарантію якості, відвідувач вибере для постійного відвідування саме цей заклад» [5, с. 45].

Сертифікацію послуг здійснюють органи сертифікації, акредитовані в центральному органі. Системи сертифікації можуть діяти на національному,

регіональному і міжнародному рівнях. У світі виділяють два види сертифікації: обов'язкову та добровільну.

Черговим методом державного регулювання виступає стандартизація. Згідно із Законом України «Про стандартизацію», стандартизація – це «діяльність, що полягає в установленні положень для загального та неодноразового використання щодо наявних чи потенційних завдань і спрямована на досягнення оптимального ступеня впорядкованості в певній галузі» [2, с. 5].

Стандартизація в ресторанному бізнесі – один із методів державного регулювання ресторанного господарства, мета якого полягає в забезпеченні відповідної якості пропонованих товарів та послуг, захисті прав та інтересів споживачів, навколишнього середовища та добросовісного виробництва.

Отже, державне регулювання в галузі ресторанного бізнесу – це сукупність форм, методів та напрямів впливу, що застосовується органами державної влади для ефективного функціонування та динамічного розвитку ресторанного господарства і запобігання негативних наслідків для самих ресторанів, споживачів та держави у цілому. Відповідно, ми можемо запропонувати ряд рекомендацій щодо удосконалення державного регулювання даної галузі:

- оптимізувати структуру державного регулювання сферою;
- залучити іноземних фахівців та провідних спеціалістів у сфері державного регулювання та ресторанного бізнесу – обмін досвідом, тренінги, форуми, круглі столи тощо;
- оновити нормативно-правову базу, відповідно, до потреб і запитів сучасності;
- здійснити повний перехід закладів громадського харчування на міжнародну систему НАССР, відповідно, до розділу VII Закону України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів»;
- розробити методичні рекомендації щодо управління галуззю ресторанного бізнесу для ОТГ, малих міст чи містечок;
- розробити комплексну стратегічну державну програму розвитку ресторанною сферою.

1. Воробьева И. П. Государственное регулирование национальной экономики. Томск : Изд. дом Томского государственного университета, 2014. 292 с.

2. Закон України «Про стандартизацію». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1315-18#Text>.

3. Ковбасюк Ю. В., Трощинський В. П., Сурмін Ю. П. Енциклопедія державного управління. Т. 4 : Галузеве управління. 2011. URL: http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Encycloped_vydanniy/ee797129-a005-496b-b86a-95045d0132cf.pdf.

4. Ковбасюк Ю. В., Трощинський В. П., Сурмін Ю. П. Енциклопедичний словник з державного управління. 2010. URL: http://www.dut.edu.ua/ploads/1_168_62903572.pdf.

5. Куканова Н. В., Малышко Н. В. Сертификация услуг общественного питания. *Научные записки ОрелГИЭТ*. 2012. URL: https://old.orelgiyet.ru/docs/pdf/33_10_12_12.pdf.

6. Сурмін Ю. П., Надолішній П. І., Крушельницька Т. П. Енциклопедія державного управління. Т. 4 : Галузеве управління. 2011. URL: http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Encycloped_vydanniy/0fda71bf-77c5-434a-a274-8cfa410b90e6.pdf.

7. Шемшученко Ю. С. Юридична енциклопедія : в 6 т. 1998. URL: <https://cyclop.com.ua/content/view/1041/58/1/13/>.

УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ПІДТРИМКИ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ COVID-19

Пронь Леся Михайлівна,
аспірантка за спеціальністю 281 –
Публічне управління та адміністрування

Станом на 15 квітня 2021 року в Україні зареєстровано 1903765 хворих на COVID-19, 1453766 одужало, 38658 померло [1]. У світі станом на 15 квітня 2021 року зареєстровано 137866311 хворих на COVID-19, 2965707 померло, зареєстровано 223 країни та території з випадками COVID-19 [5].

Для місцевого економічного розвитку необхідно залучати фінансові ресурси. Одним із способів залучення є інвестиції. Одним із інструментів фінансування місцевого економічного розвитку є інвестиційний проект, який застосовується як в комунальному, так і в приватному секторах [2].

Інвестиції це «всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (доход) та / або досягається соціальний та екологічний ефект». У Законі України «Про інвестиційну діяльність» зазначено, що інвестиційний проект – це комплекс організаційно-правових, аналітичних, управлінських, інженерно-технічних, фінансових заходів, які визначені відповідно до національних цінностей і завдань розвитку інноваційної національної економіки, які здійснюються суб'єктами інвестиційної діяльності і спрямовані на розвиток окремих регіонів, секторів, галузей [3].

Відповідно до Закону України «Про державну підтримку інвестиційних проектів зі значними інвестиціями в Україні» «значні інвестиції – власні або залучені кошти інвестора із значними інвестиціями, які він вкладає в об'єкти інвестування у процесі реалізації інвестиційного проекту зі значними інвестиціями». Закон спрямований на сприяння залученню значних інвестицій в економіку України, підвищення конкурентоспроможності економіки України, створення робочих місць, зростання інвестиційної привабливості України в світі. Впровадження закону дозволить активізувати зростання інвестиційної активності в Україні [4].

Закон України «Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями в Україні» містить правові, організаційні, фінансові засади підтримки державою інвестиційних проектів, які мають за мету залучити значні внутрішні та зовнішні інвестиції, створити нові робочі місця. Відповідно до нього інвестиційний проект та інвестор зі значними інвестиціями отримає

підтримку та ряд пільг від держави. В спеціальному інвестиційному договорі зазначається, що державна підтримка має складати не більше 30% від обсягу інвестицій згідно проекту. В статті 5 прописано вимоги до інвестиційного проекту.

2020 рік позначився значними змінами, спричиненими пандемією COVID-19 та тенденціями у світі щодо зменшення обсягу прямих іноземних інвестицій [6]. Урядом України було прийнято ряд законів, які спрямовані на запобігання поширенню коронавірусної хвороби та боротьбу з її наслідками. Важливим для залучення інвестицій в економіку регіону є Закон України «Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями в Україні». На місцях для залучення інвестицій в регіони України важливо прописувати паспорти громад, інвестиційні паспорти територій, готувати та презентувати інвестиційні проекти.

1. Коронавірус в Україні: офіційний інформаційний портал Кабінету Міністрів України. URL: <https://covid19.gov.ua> (дата звернення: 15.04.2021).

2. Місцевий економічний розвиток: моделі, ресурси та інструменти фінансування. МЕР: сучасні концепції, моделі та ресурси. Практичний посібник. Ч. 1 : Центр громадської експертизи. Партнерство для розвитку міст (Проект ПРОМІС). Федерація канадських муніципалітетів / Проект міжнародної технічної допомоги «Партнерство для розвитку міст». 2020. 104 с. URL: http://pleddg.org.ua/wp-content/uploads/2020/09/PLEDDG_LED_Finance_Guide_Part_1.pdf (дата звернення: 15.04.2021).

3. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18 вересня 1991 р. №1560-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text> (дата звернення: 15.04.2021).

4. Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями в Україні: Закон України від 17 грудня 2020 року №1116-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1116-20#n32> (дата звернення: 15.04.2021).

5. World Health Organization. Coronavirus disease (COVID-19) pandemic. URL: https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019?gclid=EAIaI QobChMIi8XPteaM7gIVlpGyCh17uABbEAAAYASAAEgIKGfD_BwE (дата звернення: 15.04.2021).

6. World investment report. International production beyond the pandemic. 30th anniversary edition. United Nations Conference on Trade and Development UNCTAD. Geneva, 2020. 268 p.

ВИКОРИСТАННЯ ДОСВІДУ ДЕРЖАВ-ЧЛЕНІВ ЄС ПО ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ТА КОНТРОЛЮ У СФЕРІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ НА РІВНІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Прошук Едуард Петрович,
аспірант за спеціальністю 281 –
Публічне управління та адміністрування

Відповідно до статті 441–442 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС статей співпраця у сфері фізичної культури і спорту має сприяти не тільки популяризації фізичної культури і спорту, але й здорового способу життя, підвищенню рівня національної компетенції у спортивній галузі, інтеграції людей з розумовими та фізичними вадами через заняття спортом, захисту спорту від таких загрозливих явищ, як допінг, договірні матчі, расизм та насильство.

Виконуючи взяті на себе зобов'язання Україною була проведена робота по створенню нової нормативно-правової бази розвитку фізичної культури і спорту який би відповідав стандартам ЄС у цій сфері. Так, у період з 2015 р. по 2020 р. були схвалені ряд нормативних документів в яких задекларовані нові підходи та механізми управління фізичною культурою і спортом. Серед яких варто відзначити Концепцію Державної цільової соціальної програми розвитку фізичної культури та спорту на період до 2020 року [1], Державну цільову соціальну програму розвитку фізичної культури і спорту на період до 2020 року [2], Національну стратегію з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація» [3].

Досягнення домовленостей щодо оновлення Угоди про асоціацію на 22 саміті Україна-ЄС вимагає від української влади та експертного середовища врахування нової ситуації, що склалася у світі в результаті поширення пандемії COVID-19. Відрадно, що сторони в прийнятті спільній заяві відмітили не тільки єдність, солідарність та взаємну відданість, продемонстровані в умовах пандемії COVID-19, але і визнали, що наслідки її поширення «..є безпрецедентним викликом для систем охорони здоров'я та економіки як держав-членів, так і України» [4].

Таким чином, попри важливість зміцненню економічної інтеграції на перше місце виходить питання вирішення завдань оздоровлення і зміцнення психосоціального здоров'я населення. Адже з поширенням коронавірусної інфекції відбувається трансформація звичних соціальних комунікацій від глобальних до повсякденних. Нового змісту набувають норми соціальної поведінки. Зокрема, під час експертної онлайн-дискусії «Пандемія COVID-19: соціальні та економічні виклики для України», яка відбулася у квітні 2020 року, соціолог **Віктор Степаненко, відзначив, що** «поняття «соціальна дистанція», яке до пандемії означало для соціологів міру (не-)прийняття різних соціально-культурних груп і слугувало індикатором рівня толерантності (або ксенофобії) у суспільстві, зараз набуло нового смислу – як фізична дистанція в повсякденних комунікаціях» [5]. У цих умовах важливим є врахування європейського досвіду щодо ролі публічного управління у сфері фізичної культури і спорту

щодо переорієнтації цілей і завдань фізкультурно-спортивної роботи з населенням.

Це вимагає перерозподілу повноважень між різними ланками суб'єктно-об'єктної структури публічного адміністрування і організаціями громадянського суспільства. Саме останні мають формувати політику щодо розвитку різних форм фізкультурно-оздоровчої і спортивно-масової діяльності за місцем навчання, роботи, проживання та відпочинку населення, забезпечувати, в межах повноважень, передбачених законом, діяльність центрів фізичного здоров'я населення. Такий підхід відповідає європейським вимогам і забезпечує реалізацію п'яти функцій спорту, визначених у Білій книзі ЄС пріоритетам допомоги ЄС на середньострокову перспективу шляхом затвердження (у грудні 2017 року) нової Стратегічної програми допомоги на 2018–2020 роки (Single Support Framework), яку розроблено виходячи з 3 ключових цілей підтримки України: зміцнення державного управління, зміцнення економіки та суспільства.

Таким чином, надання допомоги здійснюється за принципом «more for more», тобто в залежності від прогресу Української Сторони у виконанні відповідних реформ. А отже філософія пропонованих змін має відповідати вимогам ЄС і ставить перед публічним адмініструванням сфер фізичної культури та спорту конкретні завдання по формуванню мережі територіально доступних комплексних спортивних споруд, які відповідатимуть європейським стандартам та забезпечать можливість об'єднання занять кількома видами спорту, проведення змагань, спортивних зборів, реабілітації та інших напрямків діяльності. В цьому плані заслуговує на увагу вивчення досвіду європейських держав, зокрема Франції. Створені в муніципалітетах спортивні асоціації не тільки формують бюджет розвитку спортивної бази на місцях, але беруть участь в управлінні сферою фізичною культурою і спорту.

1. Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми розвитку фізичної культури і спорту на період до 2020 року : Розпорядження Кабінету Міністрів від 9 грудня 2015 р. № 1320. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1320-2015-%D1%80#Text>.

2. Про затвердження Державної цільової соціальної програми розвитку фізичної культури і спорту на період до 2024 року : Постанова Кабінету Міністрів від 1 березня 2017 р. № 115. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/115-2017-%D0%BF#Text>.

3. Про Національну стратегію з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація» : Указ Президента України від 9 лютого 2016 р. № 42. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/42/2016#Text>.

4. Спільна заява за підсумками 22-го Саміту Україна – ЄС 6 жовтня 2020 рік. URL: <https://www.president.gov.ua/news/spilna-zayava-za-pidsumkami-22-go-samitu-ukrayina-yes-64321>.

5. Пандемія COVID-19: соціальні та економічні виклики для України». URL: <https://www.americahousekyiv.org/events/2020/4/23/-covid-19>.

СТРАТЕГІЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

П'ятничук Ірина Дмитрівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри управління
та бізнес-адміністрування

На сучасному етапі соціально-економічного розвитку України особливу роль відіграють процеси децентралізації влади, які розпочались ще у 2014 р. і на сьогоднішній день активно імплементуються через надання ширших повноважень органам місцевого самоврядування у межах новостворених об'єднаних територіальних громад. Така ситуація зумовлює необхідність у формуванні теоретико-методичних основ забезпечення соціально-економічного розвитку громад, у основному, через зростання рівня відповідальності місцевої влади перед громадами за розподіл й ефективне використання ресурсів, вирішення соціальних проблем громади, обґрунтування вибору відповідного шляху розвитку територіальних громад.

Наведені факти сприяють застосуванню сучасного, більш ефективного інструментарію управління новоствореними територіальними громадами, що становить новітню парадигму управління у контексті сталого розвитку. Слід відмітити, що важливим пріоритетним видом діяльності, на котрий потрібно звертати особливий акцент є розробка стратегії соціально-економічного розвитку територіальних громад.

З огляду на таку ситуацію, запропоновано авторське бачення трактування терміну «стратегія соціально-економічного розвитку територіальних громад», оскільки термін «стратегія територіальних громад» носить узагальнюючий характер і не відображає відповідність цілям сталого розвитку. Тому під стратегією соціально-економічного розвитку територіальних громад запропоновано розуміти довгостроковий план (програму) розвитку територіальної громади, що має на меті забезпечення економічного розвитку та розв'язання її соціальних проблем з допомогою визначення послідовних дій у контексті реалізації цілей сталого розвитку.

З урахуванням вищенаведеного можна констатувати, що стратегія соціально-економічного розвитку територіальних громад в системі державного управління регіоном відіграє таку роль:

- забезпечує сумісність усіх планів розвитку територіальної громади;
- узгоджує всі складові соціально-економічного розвитку територіальної громади, об'єднуючи їх у єдине ціле;
- є інструментом для планування, реалізації та контролю генерального орієнтиру соціально-економічного розвитку територіальної громади;
- є засобом досягнення запланованого результату;
- є засобом для розв'язання ключових проблем в територіальній громаді.

Характеристиками, які визначають соціально-економічний розвиток територіальної громади, за нашим переконанням, слід вважати [1, с. 29; 2, с. 134]:

- зміни в економічній сфері – кількісна характеристика розвитку економічної системи територіальної громади, що передбачає можливість оцінити розвиток малого та середнього підприємництва, подолання бідності, ефектив-

ність використання енергоресурсів; ефективності використання бюджетних коштів, інвестицій, грантів, інших видів фінансової підтримки; обсяги фінансування заходів на реалізацію програми соціальної відповідальності територіальної громади та ін.;

- зміни у внутрішніх бізнес-процесах у межах територіальної громади (зокрема, процес управління, основні та забезпечувальні процеси), які надають оцінку тенденцій щодо ефективності реалізації стратегії соціально-економічного розвитку територіальної громади, успішності досягнення цілей сталого розвитку, втілення рішень управлінським персоналом територіальної громади; якості надання послуг постачальниками (зкладами освіти, культури, медичними закладами тощо) та підприємствами, які функціонують на території територіальної громади; забезпеченості функціонування територіальної громади необхідними ресурсами; процес бюджетування [3; 4];

- зміни в соціальній сфері – оцінка реалізації програми соціальної відповідальності територіальної громади, задоволення населення громади та їхній добробут, зокрема у частині: соціальних умов життя населення територіальної громади, якості отриманих соціальних послуг, рівня задоволеності споживачів послуг та їх добробуту, що уможливорює оцінку рівня соціальної відповідальності територіальної громади перед громадою у контексті реалізації цілей сталого розвитку [5, с. 38];

- зміни в екологічній сфері – вплив діяльності підприємств на території територіальної громади на навколишнє середовище, дотримання екологічних вимог діяльності підприємств територіальної громади, що впливатиме на їх ділову репутацію та конкурентоспроможність [6, с. 205].

Таким чином, проведене дослідження дало змогу виявити необхідність формування авторського бачення щодо сутності терміну «стратегія соціально-економічного розвитку територіальних громад» на сучасному етапі децентралізаційних процесів у національній економічній, політичній та правовій системі.

1. Pylypiv N., Piatnychuk I., Sologub S. Classification of strategies for socio-economic development of united territorial communities. *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*. 2020. Vol. 7. № 3. P. 27–35.

2. Pylypiv N., Piatnychuk I., Halachenko O., Maksymiv Yu., Popadynets N. Balanced scorecard for implementing united territorial communities' social responsibility. *Problems and Perspectives in Management*. 2020. Vol. 18 (2). P. 128–139.

3. П'ятничук І. Д. Формування сучасного концептуального підходу до визначення поняття «система бюджетування». *Ефективна економіка*. 2013. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua>.

4. П'ятничук І. Д. Організація управлінського обліку витрат в умовах застосування програмного забезпечення системи бюджетування. *Ефективна економіка*. 2012. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua>.

5. Пилипів Н. І., П'ятничук І. Д., Сологуб С. І. Концепція соціальної відповідальності ОТГ у контексті сталого розвитку. *Вісник Прикарпатського університету. Серія : Економіка*. 2018. С. 36–42.

6. Pylypiv N. I., Piatnychuk I. D., Maksymiv Yu. V. Conceptual approach to construction of accounting and information provision of social responsibility for business enterprises through the prism of the business partnership system. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2018. Vol. 4. P. 201–211.

МАРКІЯН ШАШКЕВИЧ І ПОЧАТКИ ГУЦУЛЬСЬКОГО ТЕКСТУ

Васильчук Микола Миколайович,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри філології

Доба романтизму у середовищі західноукраїнської творчої інтелігенції сприяла зацікавленню Карпатами як краєм малознаним і незвичним, відмінним від густозаселених рівнинних територій. Цей інтерес перейшов і на самотні етнографічні групи мешканців Українських Карпат: на гуцулів та бойків. Живлючу силу гір відчули на собі вже діячі «Руської трійці», які чистоту Карпат протиставляли тлумові міст, вишукували цікавий матеріал для розуміння особливостей побуту, психології, етнографічних особливостей горян.

Серед перших українських творів на тему Гуцульщини дослідники називають оповідання Маркіяна Шашкевича (1811–1843) «Олена» (1837) та поему Івана Вагилевича (1811–1866) «Мадей» (1837) [2, с. 451]. І справді, згадані тексти стали «заявкою» на можливість подальшої розробки цієї теми в українській літературі.

Опришками Маркіян Шашкевич зацікавився ще учнем Бережанської гімназії (1825–1829): «старожили та шкільні товариші, серед яких було чимало мешканців з гір, розповідали йому про подвиги Олекси Довбуша і його побратимів, про сміливого ватажка Івана Бойчука, який 1759 року захопив прикарпатське містечко Болахів» [4, с. 73]. Тому-то й маємо серед героїв «Олени» опришка Бойчука, хоча ватажком загону виступає Медведюк (а не легендарний Довбуш, як цього можна було б сподіватися).

«Промовисте» ім'я ватажка опришків збігається з тим, як його уявляв Шашкевич: «Станув Медведюк піднебесною Чорногорою; барки його – у Бескидах камінь; дуб – його правиця; брови його – як дві чорні хмари; а очі його – з-під тих хмар дві мовні; а борода його – ніч темна осіння; а голос його – грім серед літа; а ступив ногою – земля стогнала; вергся на врага – буй-туром валив» [6, с. 60]. Портрет опришка має явні ознаки поетизації в романтичному дусі. Медведюк своєю поставою відповідає тій справі, якою займався (опришківство), і тій обстановці, в якій відбувалася його діяльність (Карпати).

Досліджуючи витoki оповідання «Олена», науковці говорять про фольклорні джерела, а також про певні літературні зразки. Зокрема Володимир Радзевич вважав: в «Олені» відобразились сліди знайомства автора з польською романтичною літературою [5, с. 162]; Роман Кирчів побачив в «Олені» Шашкевича перегук з «Опришками в Карпатах» польського письменника Євгеніуша Броцького [3, с. 371]; Осип Петраш говорить про впливи на Шашкевича «Розбійників» Шіллера, «Краледворського рукопису», поем Северина Гоцинського [4, с. 74].

Очевидно, всі ці варіанти треба вважати можливими зразками для наслідування, тоді як український фольклор – справжнім джерелом твору. Карпати, і навіть Гуцульщина, в тексті оповідання «проявляються» через низку на перший погляд непомітних слів, які, однак, надають текстові гірського, гуцульського колориту. Так, в описі українського весілля, даного Шашкевичем в «Олені», на гуцульський лад навіває рядок зі згадкою про танець коломийку: «А Олена, пишна княгиня, [...] часто в легкій коломийці розковану русу косу на легкий кругом пускала вітер» [6, с. 56].

Маркіян Шашкевич поєднав свої знання з фольклору та етнографії з уявленням про те, якими мають бути Карпати.

Письменник оперує поняттями, які згодом стануть звичними ознаками творів на гуцульську тематику: топірець, Чорногора, вогнище (курище), горілка («Семенко сумував, присмотрюючись тотим дивоглядам зукоса: то рушницям, то ясним топірцям, стримлячим довкола курища, то барильцю з горівкою» [6, с. 58]).

Слово «грехіт» (дрібне каміння, ринь), що є варіантом гуцульського слова «трегіт» з тим самим значенням [1, с. 54], так само додає «казці» гуцульського колориту: «Сміло ступав відважний Семен по круглім грехоті і по розметаних костях, переступав колоди, підносячи високо ноги, і з притиска їх ставляв, щоб його яка мара не підбила» [6, с. 57].

Отже, Шашкевич таки показав Гуцульщину, хоча й не названу прямо, але означену ним на рівні понять-символів.

Новаторство Шашкевича полягає не лиш у тому, що він створив перший зразок оповідання в західноукраїнській прозі. «Казка» «Олена» – «це художня реабілітація опришківського руху, який тоді, з офіційного погляду, вважався найбільш крамольним суспільним явищем. Шашкевич зняв з нього пляму грабіжництва» [4 с. 72]. Водночас письменник відкрив дорогу наступним українським авторам для глибшої розробки цієї теми.

1. Гуцульські говірки: короткий словник / відп. ред. Я. Закревська ; уклад. Г. Гузар, Я. Закревська, У. Єдлінська та ін. Львів, 1997. 232 с.

2. Гуцульщина : історико-етнографічне дослідження / П. Арсенич, М. Базак, З. Болторович та ін.; відп. ред. Ю. Гошко. Київ : Наук. думка, 1987. 472 с.

3. Історія української літератури : у 8-ми т. Київ : Наук. думка, 1967. Т. 2. 484 с.

4. Петраш О. «Руська трійця». М. Шашкевич, І. Вагилевич, Я. Головацький та їхні літературні послідовники. Вид. 2-ге, доп. Київ : Дніпро, 1986. 230 с.

5. Радзикович В. Короткий нарис історії української літератури : підручник для шкіл і самоосвіти. Друге змінене видання. Львів : Накладом української книгарні і антикварі у Львові, 1931. 304 с.

6. Шашкевич М., Валилевич І., Головацький Я. Твори / упоряд., вст. ст. та прим. М. Шалати. Київ : Дніпро, 1982. 367 с.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АВТОПОРТРЕТ УЛЯНИ КРАВЧЕНКО В УЧИТЕЛЬСЬКИХ МЕМУАРАХ

Волощук Галина Михайлівна,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри філології

Автобіографічні учительські нариси Уляни Кравченко «Із записок учительки», «Спогади учительки», «Спогад» моделюють достатньо детальний психологічний портрет письменниці, з багатьма фактами її біографії, що допомагають усвідомити глибші причини зміни особистих і громадянських позицій авторки, її уподобань, сумнівів. Як і в більшості творів спогадового жанру, Юлія Шнайдер є позитивною героїнею, адже все зображене в мемуарах, – пише Л. Гінзбург, – «оцінюється з погляду героя, і він повинен мати *право* на суд і оцінку» [1, с. 180]. Іноді ми читаємо й про деякі помилки та прорахунки авторки, однак їхня функція – відтінювати собою благородство героїні, створювати ефект високої душі людини, здатної визнавати свої недоліки.

З мемуарно-педагогічних текстів Уляни Кравченко дізнаємося, що навесні 1881 року вона закінчила шкільну науку т.зв. іспитом зрілості. Чотири роки навчання у львівській учительській семінарії дали багато і для розуміння педагогічної праці, і для пізнання самої себе. У дівчини визріло усвідомлення, що вона не має нічого спільного зі світом львівських москвофільських салонів і спольщених кар'єристів. А тому шлях свого життя Юлія Шнайдер мислить як безперестанну боротьбу: «Хочу стати сильною на дорозі нових обов'язків, нехай пропадуть і спогади про Вертерів і Демонів із днів найранішої молодости моєї, нехай не томлять, не жахають мене більш... Хочу похоронити решту снів та мрій, щоб завтра стати сильною на труд життя, на бій» [2, с. 22–23]. Прагнути відкинути в минуле всі свої особисті любовні історії, які супроводжували життя Юлії в Львові, у домі її заможного й впливового дядька Омеляна Лопушанського*, юна вчителька не просто визнає власні помилки, а й пробує переконати себе, що її життя не повинно бути вузько особистим: «Стільки струн у серці зірваних – але не мої втрати болять мене – інші кличі в серці відгомін знаходять. Горе України – моїм горем!» [2, с. 24]. Хоча така автосугестія й виглядає дещо надмірною, все ж зрозуміло: саме такий ідеал початкуючого педагога в тогочасних суспільних умовах Галичини хотіла створити вона у своїх нарисах.

Крім свого педагогічного покликання, спорадично осмислює Уляна Кравченко в «Спогадах учительки» і свої літературні нахили. Здається, що внутрішня боротьба цих двох хистів стає для неї неодмінним супутником усього зрілого життя: «В мені йде борня: здається, треба відректися насолоди

* Із цього приводу дослідниця біографії Уляни Кравченко І. Книш пише: «Не одного розкохала Юлія в хороших вечірніх сукнях, але навіть закоханий син шкільного радника, др. Мандибур, не послухав голосу серця. Проте й німфа була не з покірним серцем. Залицяння своїх поклонників звикла була називати «терпіннями молодого Вертера», а самих залицяльників – «Вертерами» й «демонами». Забавляючись на вечорницях, вона не «пропадала за танцями», її більш притягали розмови з тими з-поміж гостей, що цікавилися літературою» [3, с. 15].

мистецької творчості – а трудитись як учителька, свідома великого завдання на своїм становищі» [2, с. 50].

Внутрішня боротьба та грані співіснування цих двох начал у когнітивній сфері дівчини – фактично лейтмотив її мемуарної розповіді, причому в «Спогадах учительки» він проблематизований більше на змістовому рівні, а в нотатках «Із записок учительки» – на формально-синтаксичному.

Підсумовуючи розгляд учительських мемуарів, зазначимо, що своєю енергією вони охопили три проміжні за генологічним статусом жанрові різновиди вираження її свідомості – автобіографічну повість, мемуарні психологічні автопортрети і жанрово-мовленнєву форму поезій в прозі. Кожен із них позначений виразною тенденцією ліризації.

1. Гинзбург Л. Я. Мемуары. *О психологической прозе*. Москва : INTRADA, 1999. С. 118–241.

2. Кравченко У. Спогади учительки. *Записки учительки / упоряд., автор передмови і редактор Марія Чумарна*. Львів : Априорі, 2010. С. 21–81.

3. Книш І. Три ровесниці (1860–1960): до сторіччя народин Уляни Кравченко, Марії Башкірцев, Марії Заньковецької. Winnipeg : National Publishers LTD., 1960. 320 с.

ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Ланно Віолетта Валеріївна,
доктор педагогічних наук,
професор кафедри педагогіки і психології

Саме в освітньому середовищі молодь має нагоду не лише отримати фахові знання, вміння і навички, а й збагатити свій внутрішній світ, розширити світогляд, розвинути кращі риси характеру, отримати кваліфіковану допомогу у питаннях самовиховання й самореалізації свого творчого потенціалу. Водночас перед вищою школою постає завдання у створенні сприятливих умов для формування корпоративної культури як невід'ємної складової особистісного і фахового зростання студентства.

Поняття «корпоративна культура» розглядається як система спільних переконань, цінностей, що слугує спрямуванням щодо підтримки корпоративної поведінки особистості. Водночас поняття «корпоративна культура студента університету» визначено як інтегративне особистісне утворення, що характеризується ціннісним ставленням студентів до себе, оточуючої дійсності, корпоративних норм, цінностей, прийнятих в університеті, лідерстві, й виявляється в уміннях конструктивної взаємодії з усіма учасниками освітнього процесу, здатності до самоконтролю, самореалізації.

Структура корпоративної культури студентів у освітньому середовищі університету представлена чотирма взаємопов'язаними та взаємозумовлюючи-

ми компонентами (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний, рефлексивний).

Особливостями технології формування корпоративної культури студентів у освітньому середовищі університету є її поетапність (орієнтувально-мотиваційний, операційно-пізнавальний та контроль-оціночний етапи), системність розвитку кожного з компонентів корпоративної культури студентів університету, змістове та процесуальне наповнення кожного етапу, врахування принципів, наукових підходів, організаційно-педагогічних умов на її реалізацію. Змістовим ядром технології формування корпоративної культури студентів у освітньому середовищі університету є розроблений курс «Особливості формування корпоративної культури студентів».

Основними завданнями орієнтувально-мотиваційного етапу була адаптація студентів до освітнього середовища університету; формування у них мотивів і цінностей корпоративної культури, певна переорієнтація оволодіння знаннями з корпоративної культури з метою використання їх в процесі майбутньої професійної діяльності. На операційно-пізнавальному етапі розробленої технології впроваджувалися визначений зміст, форми, методи спрямовані на оволодіння студентами знаннями, уміннями та навичками щодо корпоративної культури. Мета контроль-оціночного етапу полягала в удосконаленні та набутті досвіду використання корпоративних знань, умінь і навичок; оцінці, самооцінці та самокоригуванні. На означеному етапі було здійснено оцінювання рівня засвоєння студентами знань про корпоративну культуру особистості; мотивація студентів до систематичної активної роботи протягом навчання в університеті; аналіз успішності і вплив викладача на процес самостійної роботи студентів; аналіз впливу курсу «Особливості формування корпоративної культури студентів» на ефективність оволодіння студентами університету знаннями, уміннями, навичками корпоративної культури.

До організаційно-педагогічних умов формування корпоративної культури студентів у освітньому середовищі університету належать:

- формування в студентській групі соціо-культурного середовища, що активізує засвоєння студентами умінь і навичок корпоративної культури;
- педагогічна підтримка студентів у моральному самовизначенні, вияві корпоративної культури;
- конструювання корпоративного спрямування змісту навчання студентів;
- розвиток самоврядування для організації суб'єкт-суб'єктної корпоративної взаємодії студентів.

Проблема формування корпоративної культури студентів у освітньому середовищі університету ще не знайшла свого розкриття в контексті завдань науково-педагогічного дослідження, а отже є широким полем для подальшого наукового пошуку та конструктивної дискусії. Серед інших аспектів дослідження потребує подальшої розробки теоретичне обґрунтування програми формування корпоративної культури студентів; розробка механізмів взаємодії закладів вищої освіти з іншими освітніми закладами, організаціями у процесі формування корпоративної культури студентів.

1. Бровко К. А. Змістові характеристики корпоративної культури студентів університету. *Збірник наукових праць «Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах»*. 2020. № 69. Т. 2. С. 42–46. Doi: 10.32840/1992-5786.2020.69-2.7.

2. Corporate Culture of a Higher Education Institution as a Factor in Forming Students' Professional Identity / O. Blynova, V. Lappo, V. Kalenchuk, O. Agarkov, I. Shramko, L. Lymarenko, I. Popovych. *Revista Inclusiones*, 41. 2020. Vol. 7. № 3. P. 481–496.

Т. Г. ШЕВЧЕНКО ТА ЙОГО РОЛЬ У ФОРМУВАННІ ДЕРЖАВНИЦЬКИХ ЗАСАД УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Марчук Микола Васильович,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри педагогіки і психології

Святе імення «Україна» Тарас Шевченко ще на зорі своєї слави уже виписав у назві одного із своїх періодичних видань – альбомі «Живописна Україна», який 1844 року вийшов у Петербурзі. Це був подвиг молодого, тридцятирічного поета і художника, який поставив перед собою велику мету – показати світові, що є на світі такий Богом даний край, який називається не Южная Русь і не Малоросія, а – Україна!

Тому й вклоняється Україна – після Бога – найбільше Великому Тарасові.

Життя і творчість Шевченка є основою для розвитку української нації як державної, соборної, громадянської, висококультурної, самобутньої.

Свята Поетова любов до України: він заради неї віддає себе на терновий вівтар і готовий за її свободу піти навіть у пекло. Але ж українці зазнали стільки лиха за свою історію, що стражденна дорога нашу націю повинна привести до воскресіння. І Шевченко пророкує Україні це воскресіння в «дружньому посланні» землякам – поемі «І мертвим, і живим...», написаній 14 грудня 1845 року в селі В'юнищах. Поет полум'яним словом змалював трагічну історію України та її сучасну недолу, закликав братів-українців, «дітей юродивих», схаменутися, розкуватися і брататися, не шукати щастя на чужому полі, а щирим серцем полюбити «велику руїну», бо «в своїй хаті своя й правда, і сила, і воля». Тарас Шевченко, Апостол нації, спрямовує у прийдешнє своє посланіє, святий заповіт єднання і братання, передрікаючи Україні свободу і незалежність [4, с. 376].

Усяку злуку України з Росією Шевченко вважав найбільшим нещастям для України, вважав це джерелом фізичного, духовного, національного, культурного і соціального занепаду українського народу. Шевченко знав своїм пророчим духом, що боротьба за визволення українського народу буде довгою, важкою і кривавою. Передбачав Пророк падіння російської імперії, в основу якої покладені несправедливість, поневолення, обман, затиск волелюбних народів.

Тарас Шевченко жив в епоху, коли російська державно-правова доктрина утверджувала інтегральний постулат про існування «триєдиного русского

народа» (великороси, малороси та білоруси). У популярних російських енциклопедіях писали, що «малоруссы, малороссы (иногда называемые южноруссами), представители одной из трех восточно-славянских народностей, вместе именуемых русскими». У таку «ніч бездержавності» (Є. Маланюк) Тарас Шевченко постав як поет невидимої країни, поневолених людей [6, с.12].

Тарас Шевченко чітко сформулював головні засади української національної ідеї державотворення. Вчитаймося у такі заповітні слова, осмислімо їх і відчуємо, як матеріалізується слово Кобзаря-Пророка:

«В своїй хаті своя й правда,

І сила, і воля».

«Нема на світі України,

Немає другого Дніпра...»

«...Учіться, читайте,

І чужому научайтесь...»

«Обніміться ж, брати мої,

Молю вас, благаю!»

[2, с. 13].

Коли у травні 1861 року труну перевозила вся українська громада в Україну, побратим по слову і духу Пантелеймон Куліш, закликавши молодь «розкинути червоний цвіт» китайки на чорному тлі, виголосив промовистий заклик: «З'явися, батьку, на рідній землі та згромадь навколо себе незрячих, глухих і без'язиких... Хай вони заговорять не позиченою, а батьківською мовою» [5, с. 299].

Німці ідентифікуються з Гете, росіяни – з Пушкіним, грузини – з Руставелі, вірмени – з Маштоцем, поляки – з Міцкевичем, а ми з іменем Шевченка. Це Шевченко вивів нашу націю на правдиву дорогу, й ми не маємо права збочувати з неї. Перебуваємо нині в складних історичних умовах. Втримаймо мир – це і є першоосновою нашої національної ідеї, єднаймося, недопустімо до втрати незалежності, творімо умови нормального життя, пам'ятаймо нашу гірку, але чисту Славу, вершиною якої є життєвий і творчий подвиг Тараса Шевченка.

1. Погрібний А. Бій за українську державність триває. *Серія «Пізнаймо себе, українці»*. Київ : Просвіта, 2013. № 4. 27 с.

2. Лизанчук В. Винятково національний поет. *Слово Просвіти*. 2014. № 1 (741). 1–15 січня.

3. Дзюба І. М. Тарас Шевченко. Життя і творчість. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 720 с.

4. Касіян В. І. Пророк: Літ.-мистец. кн. / іл. В. І. Касіяна ; літ.-мистец. есе Я. П. Гояна ; редакція, підготов. іл. О. Б. Гоян. Київ : Веселка, 2006. 430 с.: іл. (Б-ка Шевченк. ком.).

5. Ковальчук О. Нам треба голосу Тараса. *Шевченкіана / упоряд.: Л. Голота, Є. Букет*. Київ : Укр. пріоритет, 2011. 320 с. (Бібліотека «Слова Просвіти»; кн. 5).

6. Погрібний А. Розмови про наболіле, або Якби ми вчилися так, як треба. Київ : Просвіта, 2000. С. 308–317.

ДОСЛІДЖЕННЯ НОВИХ ДЖЕРЕЛ ДО ІСТОРІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТОВАРИСТВА «УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ ДІМ У КОЛОМІЇ» (I пол. XX ст.)

Плекан Юрій Васильович,
кандидат історичних наук, доцент,
директор Коломийського навчально-наукового інституту

Серед архівних документів знайдених у Соборі святого Архистратига Михаїла м. Коломия (2020 р.), маємо зшиток протоколів чинностей (засідань) Управи Товариства «Український Народний Дім в Коломійі» (надалі – Управа) датовані 28 вереснем 1928 року по жовтень 1937 р.

З рішень та звернень до Управи ми дізнаємось, що у переважній більшості клопотали про дозвіл орендувати за певну плату чи навпаки безоплатно залів Товариства для проведення різного роду заходів, концертів, зборів, виступів, вечірок, імпрез, театральних вистав. Серед таких українських освітніх, релігійних, господарських товариств чи партійних осередків зустрічаємо: «Покутський Союз», «Філія товариства «Просвіта» в Коломійі», «Філія «Сільський господар», «Товариство Жіночий базар», «Читальня імені Шашкевича, «Повітове товариство охорони дітей і опіки над молоддю, «Філія музичного товариства ім. Лисенка у Коломійі», «Окружний союз кооператив» та ще десяток інших.

Окрему тему становить листування та рішення Управи про прийняття на навчання до «Ремісничої бурси», яка діяла при Товаристві від містян та селян Коломийського повіту, так і сусідніх повітів Станіславівського воєводства. Є клопотання про можливе звільнення чи розтермінування оплати за навчання та проживання у гуртожитку бурси.

Інформаційними та новими є для нас заяви-прохання по наданню довготермінових, інколи безвідсоткових позик від Управи на лікування, навчання чи ведення підприємницької діяльності, як від приватних осіб, так і товариств. Зокрема, відомий коломиянин, письменник Юрій Шкрумеляк [1] 27.02.1930 р. просить про розтермінування сплати позики, а у той час молодий студент Краківської академії мистецтв, у мабутньому знаний художник Ярослав Лукавецький [2], протягом 1931–1934 рр. отримував позички та стипендію на навчання від Управи. Уже грудні 1936 р. Ярослав Лукавецький, який уже мешкає та працює у Коломійі, просить про виділення зали в «Українському Народному Домі» для організації «виставки малярських праць».

Однією із тематик листування та рішень Управи, є рішення про прийняття нових членів Товариства та повідомлення їх про час і місце проведення загальних зборів Управи.

Цінними є листування Управи Товариства з питання придбання картин для збірки (колекції) Товариства у період 1930–1931 рр. з «Союзом Кооператив», «Учительською спілкою», Товариством «Покутський Союз», Товариством «Родина».

Віднайдені матеріали є цінними новітніми джерелами до вивчення історії заснування та діяльності у Коломиї та на Покутті різного роду українських політичних, господарських та освітніх спілок, товариств, а також громадсько-політичних діячів першої половини ХХ ст.

1. Хороб М. Юра Шкрумеляк: один із чети крилатих. *Обрії*. 2001. № 1. С. 47–52.

2. Лукавецький Я. К. Живопис, графіка, сценографія, архітектура. Львів, 1991.

ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Поясик Оксана Іванівна,
кандидат педагогічних наук,
завідувачка кафедри педагогіки і психології

Суспільство, людство постійно розвивається з прискореними темпами. І сьогодні ми повинні вміти реагувати на ці зміни, а особливо в медіа просторі. Можливість зрозуміти, яка комунікація використовується в середовищі, навчитися правильно користуватися різними інформаціями в соціумі медіа. Медіа по-різному впливають на розвиток молодого покоління, часто перетворюють його на пріоритетний чинник його становлення.

Вважається, що термін «медіаграмотність» походить від термінів «критичне бачення» та «візуальна грамотність». Також використовуються такі терміни, як «технологічна грамотність», «інформаційна грамотність», «комп'ютерна грамотність» тощо. Канадський науковець і консультант з питань медіаграмотності Кріс Ворсноп (Chris Worsnop) вважає, що медіаграмотність – це результат медіаосвіти, вивчення медіа. Що більше ви вивчаєте медіа (за допомогою медіа), то більше ви медіаграмотні, тобто медіаграмотність – це здатність експериментувати, інтерпретувати / аналізувати та створювати медіатексти. Інші науковці вважають, що медіаграмотність спрямована на те, щоб людина була активна та грамотна, така, що має розвинуту здатність сприймати, створювати, аналізувати, оцінювати медіатексти, розуміти соціокультурний і політичний контексти функціонування медіа в сучасному світі, кодові й репрезентативні системи, які ті використовують. Життя такої людини в суспільстві та світі пов'язане з громадянською відповідальністю. Американський науковець Роберт К'юбі (Robert Kubey) вважає, що медіаграмотність – це здатність використовувати, аналізувати, оцінювати та передавати повідомлення у різних формах. Тобто фактично всі науковці сходяться на тому, що медіаграмотність – це набуті під час навчання навички аналізувати та оцінювати медіа. За О.В. Федоровим, медіаграмотний учень чи студент має бути здатний критично й усвідомлено оцінювати медіатексти, підтримувати критичну дистанцію щодо популярної культури та чинити спротив маніпуляціям [1, с. 10].

А. Литвин вважає, що у навчальних закладах України у процесі інформаційної підготовки майбутніх фахівців необхідно сформулювати такі вміння: орієнтуватися в сучасному медіапросторі; розуміти основні принципи функціонування різних видів засобів масової інформації; розрізняти інформацію за рівнем впливу на особистість, аналізувати і оцінювати медіаповідомлення; розшифровувати та використовувати закодовану в медіа повідомленнях інформацію; знати правила культури спілкування в інформаційному суспільстві та методи захисту від можливих негативних впливів у процесі масової комунікації; розрізняти та застосовувати методи організації професійної діяльності з використанням технології мультимедіа; збирати, обробляти, зберігати та передавати інформацію з урахуванням пріоритетів професійної діяльності; самостійно створювати медіаповідомлення в галузі професійної діяльності. Вчителі повинні бути грамотними в галузі технологій, використовувати ІКТ для обміну інформацією, бути зразком для ефективного використання джерел технологій та навчати їх. Вчителі слугують зразком для своїх учнів щодо медіа грамотності. Тому, щоб учні здобули навички медіаграмотності, потрібно, щоб усі вчителі мали медіаграмотність. Крім того, це допоможе їм краще звертатися до учнів, які мають високий рівень взаємодії із засобами масової інформації у повсякденному житті, ефективно використовувати засоби масової інформації в процесі навчання, виявляти шкідливий та образливий вміст при відборі вмісту через Інтернет та заохочувати учнів висловлюватися через засоби масової інформації та знаходити рішення соціальних проблем. Вчителі також можуть розвивати у дітей навички критичного мислення в освітньому процесі, забезпечуючи різні матеріали для учнів з різними стилями навчання. З цією метою вчителям необхідно набути навичок медіаграмотності за допомогою добре структурованого навчання та підвищення кваліфікації.

У передачі інформації наявні три компоненти:

- той, хто передає інформацію (джерело інформації);
- той хто цю інформацію отримує, отримувач (реципієнт);
- канал передавання цієї інформації.

Вони і є ключовими у будь-якій медійній події: джерело–канал–отримувач [3].

Канадський вчений Дж. Пандженте вивів вісім ключових принципів медіаграмотності, які дають змогу краще вивчати медіапродукти:

1. Будь-який медіапродукт – це сконструйована реальність. Він відображає не реальний світ, а деякі суб'єктивні, ретельно дібрані уявлення про нього. Медіаграмотність дає можливість руйнувати такі штучно створені конструкції та розуміти принципи їх створення.

2. Медіа конструюють реальність. Саме медіа формують більше уявлень про навколишнє середовище та особисте ставлення до того, що відбувається. Ставлення до об'єктів реального світу формується на основі медіаповідомлень, які, своєю чергою, сконструйовані фахівцями, що мають визначені комунікативні цілі. ЗМІ певною мірою формують наше почуття реальності.

3. Отримувачі медіаповідомлення інтерпретують його смисл. Медіа забезпечують свою аудиторію інформацією, на основі якої формується уявлення про реальність. Отримувачі повідомлення інтерпретують та надають смисл, ґрунту-

ючись на власному досвіді та таких індивідуальних характеристиках, як особисті запити та очікування, актуальні проблеми, сформовані національні та гендерні уявлення, соціальний та культурний досвід тощо.

4. Медіа мають комерційну підтримку. Медіа грамотність дає уявлення про те, хто підтримує будь-який різновид ЗМІ з комерційної точки зору і як комерційний підтекст впливає на зміст медіа продукту, його якість. Створення медіа продукту – це передусім бізнес, який має приносити прибуток. За будь-яким медіабізнесом стоять конкретні люди зі своїми інтересами, саме ці інтереси визначають зміст того, що дивиться, читає, слухає отримувач медіаповідомлення.

5. Будь-яке медіаповідомлення транслює ідеологію та інформацію про визначені цінності. Будь-який медійний продукт – це певним чином реклама способу життя та тих чи інших цінностей. Явно чи опосередковано медіа створюють в очах аудиторії уявлення про «гарне» життя; формують споживацькі смаки та дають уявлення про загальну ідеологічну позицію.

6. Медіа виконують соціальні та політичні функції. Медіа впливають на політичну ситуацію та провокують соціальні зміни. Телебачення впливає на результати виборів. Електорат обґрунтовує свої рішення на уявленнях про кандидатів, тобто на сформованому іміджі. Медіа примушують нас замислюватися про події, які відбуваються в інших країнах.

7. Зміст повідомлення залежить від форми медіа. Різні медіа передають повідомлення про одну подію, роблячи наголос на різних його аспектах. Таким чином, аудиторія має змогу ознайомитися з різними точками зору та сформулювати власну позицію.

8. Кожен медіаресурс має власну унікальну естетичну форму. Кожен медіапродукт має бути представлений аудиторії в естетичній формі, що дає можливість певною мірою отримувати задоволення від форми та змісту [2].

Коли людина набуває певних навичок з аналізу та оцінки медіаматеріалів, отримуючи певні знання та освіту, зокрема медіаосвіту, то як вважають більшість учених, медіаграмотність – це результат медіаосвіти. Досягнення медіаграмотності, критичного погляду на мас-медіа мають велике значення для розвитку української медіаосвіти. Враховуючи швидку трансформацію в ІКТ та медіа-інструментах та платформах, масштаби медіаграмотності, включаючи нові медіа-інструменти та платформи, а також засоби масової інформації з акцентом на створенні медіавмісту, обміні ними з іншими, висловлюючи свої думки, потрібно реалізовувати себе за допомогою засобів масової інформації, бути активним громадянином та знаходити рішення соціальних проблем.

1. Медіаосвіта та медіаграмотність : підручник / ред.-упор. В. Ф. Іванов, О. В. Волошенюк ; за наук. ред. В. В. Різуна. Київ : Центр вільної преси, 2012. 352 с.

2. Медіаосвіта та медіаграмотність: визначення термінів. URL: file:///C:/Users/PC/Downloads/is_2012_16_10.pdf.

3. Що таке медіа. Історичний розвиток та різновиди медіа. URL: [медіаграмотність1_тиждень.pdf](#).

ВИКОРИСТАННЯ ОНЛАЙН-РЕСУРСІВ ДЛЯ ЕФЕКТИВНОГО ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ «СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА МОВА» У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Русакова Ольга Валеріївна,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри філології

Освітня програма спеціальності 014 Середня освіта (Українська мова і література) в Коломийському навчально-науковому інституті Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника спрямована на підготовку кваліфікованого конкурентно здатного фахівця – вчителя української мови і літератури, який володіє ґрунтовною теоретичною базою фахових дисциплін у галузях української філології, методик вивчення української мови і літератури та педагогіки загальної середньої освіти і психології, методології наукового дослідження, сучасними інформаційними технологіями, здатний до творчої й науково-педагогічної діяльності, постійної самоосвіти та професійного самовдосконалення. Серед загальних компетентностей, якими повинен оволодіти студент, виокремлюємо здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології в практичній діяльності (ЗК 3) [див. 2]. Від уміння студента-філолога шукати, опрацьовувати й аналізувати інформацію з різних джерел, у тому числі з мережі Інтернет, кваліфіковано презентувати результати педагогічної, наукової, інноваційної діяльності із застосуванням сучасних інформаційних технологій залежить рівень його професійності в майбутньому.

Проблема ефективності навчання набула більшої вагомості в умовах пандемії, спричиненої поширенням хвороби COVID-19, адже заклади вищої освіти з березня 2020 року працюють переважно дистанційно. У таких умовах важливо використовувати нові підходи до навчання та професійного становлення майбутнього фахівця, впроваджувати інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) з урахуванням вимог вищої школи та освітніх потреб студента.

Без сумніву, завдання викладача закладу вищої освіти – забезпечити студента необхідними навчально-методичними матеріалами: конспектами лекцій, практикумами, збірниками вправ і завдань, методичними рекомендаціями для організації самостійної роботи. Комплексно донести всі необхідні матеріали до студента можливо завдяки функціонуванню платформи дистанційного навчання (у Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника – <https://d-learn.pnu.edu.ua/>), на яку варто завантажувати й електронні ресурси – наукову й навчальну літературу, словники, хрестоматії, програмові вимоги, а також тестові завдання для контролю й самоконтролю.

Метою нашого дослідження є ознайомлення зі специфікою організації ефективного навчання студентів спеціальності 014 Середня освіта (Українська мова і література) у процесі вивчення обов'язкової дисципліни «Сучасна українська мова» засобами онлайн-ресурсів.

Навчальна дисципліна «Сучасна українська мова» спрямована на засвоєння знань про одиниці всіх рівнів української мови, опрацювання теоретичного

матеріалу про систему української мови з таких розділів: фонетика, фонологія, орфоєпія, орфографія, графіка, морфеміка, словотвір, лексикологія, лексикографія, фразеологія, граматика (морфологія та синтаксис), на розвиток уміння здійснювати різні типи мовних розборів. Курс «Сучасна українська мова» допомагає студентові виробити та вдосконалити мовну й мовленнєву компетенції шляхом виконання практичних завдань, під час самостійної роботи та індивідуальної мовної практики, покликаний формувати національно свідому мовну особистість, яка прагне постійно підвищувати рівень мовної культури та вмє застосовувати набуті знання й уміння в професійній діяльності.

Особливу увагу в процесі вивчення дисципліни «Сучасна українська мова» потрібно звертати на онлайн-ресурси, завдяки яким студент має можливість доповнити свої знання, здійснювати ефективну самоперевірку, виправляти допущені помилки або переконуватися в правильності виконання завдання. Погоджуємося з думкою про те, що «інтеграція засобів ІКТ у традиційну методичку навчання фахових дисциплін майбутніх учителів української мови і літератури сприяє формуванню позитивного ставлення студентів до професійної освіти. За таких умов студенти досягають успіху в навчанні, у них підвищується мотивація до освітнього процесу і до засвоєння навчальних дисциплін» [1, с. 209].

За нашими спостереженнями, важливим є напрацювання студентами вміння користуватися різними типами онлайн-словників, які є доволі зручними та швидко подають інформацію, яку шукає студент, наприклад, електронний «Словник української мови» у 11 томах (<http://sum.in.ua/>), «Словник української мови» у 20 томах (<https://services.ulif.org.ua/expl/Entry/index?wordid=1&page=0>), «Словники України», що подають словозміну, демонструють синонімію, антонімію та фразеологію (<http://lcorp.ulif.org.ua/dictua/>), «Граматичний словник української мови» (<http://www.mova.info/grmasl.aspx>), «Словник українських прикметникових колокацій» (<http://www.mova.info/Page.aspx?l1=66>), «Словник іншомовних слів» (<http://www.mova.info/Page3.aspx?l1=227>), «Проект словника суржику» (<http://www.mova.info/Page3.aspx?l1=191>), «Частотні словники» (<http://www.mova.info/Page.aspx?l1=57>), «Лінгвістична енциклопедія» (<http://www.mova.info/Page.aspx?l1=8>) та інші.

Електронний «Словник української мови» у 11 та 20 томах варто використовувати не тільки під час вивчення розділів «Лексикологія» (щодо з'ясування лексичного значення слова, виявлення полісемії, прямого й переносного значення), «Фразеологія», а й у процесі опанування розділу «Граматика», а саме: для визначення частин мови, особливостей сполучуваності слів у словосполученні та реченні. Таке вміння студенти можуть використовувати під час створення власних текстів чи їхнього редагування.

Ефективним є використання онлайн-словника, розміщеного на «Українському лінгвістичному порталі» від Українського мовно-інформаційного фонду НАН України (zareestrovano 261 509 слів) (<https://lcorp.ulif.org.ua/dictua>). Цей словник подає словозміну всіх відмінюваних та дієвідмінюваних слів. Особливо цінним є робота з цим словником під час вивчення теми «Дієслово», адже, увівши початкову форму дієслова в пошуку, студент бачить усі можливі дієслівні форми та їхню зміну за часами, особами, родами, а це дає можливість

визначити дієвідміну дієслова у складних випадках (адже від дієвідміни залежить правопис е-и в дієслівних закінченнях, наприклад, боротися – дієслово I дієвідміни, закінчення -ють у 3 особі множини, тому в інших формах теперішнього часу, окрім 1 особи однини, пишемо -е- в закінченнях – борешся, боремося). Також слід звертати увагу на те, чи утворюються від дієслів активні та пасивні дієприкметники, дієприслівники недоконаного й доконаного виду.

Отже, організація роботи студента закладу вищої освіти спеціальності 014 Середня освіта (Українська мова і література) з навчальної дисципліни «Сучасна українська мова» спрямована на різносторонню підготовку студента завдяки вільному доступу до необхідних навчальних матеріалів на сайті дистанційного навчання й джерел з Інтернету. Пошук ефективних методів організації роботи студента в сучасних умовах зобов'язує викладача впроваджувати інформаційно-комунікаційні технології, які можуть забезпечувати комплексне, послідовне, активне та систематичне навчання.

1. Кучерук О. А., Караман С. О., Караман О. В., Віннікова Н. М. Використання ІКТ для формування фахових компетентностей у майбутніх учителів української мови і літератури. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2019. Т. 71. № 3. С. 196–214.

2. Освітньо-професійна програма «Середня освіта (українська мова і література)». URL: https://kikfil.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/93/2020/11/%D0%9E%D0%9F_%D0%A3%D0%9C%D0%9B-%D0%9A%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%BC%D0%B8%D1%8F_17.05.2020.pdf.

3. Русакова О. В. Сучасна українська мова з практикумом. Морфологія. Іменні частини мови. Івано-Франківськ : НАІР, 2020. 72 с.

«STREET WORKOUT» ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ

Чепіль Марія Василівна,
старший викладач
кафедри педагогіки і психології

Сучасний розвиток нашого суспільства з кожним роком набуває більш швидких темпів, які вимагають від молодого покоління більш високі вимоги до їх діяльності. З таким темпом життя особливої актуальності набуває питання здорового способу життя та рухової активності загалом. Стрімкий розвиток інформаційних і комунікаційних технологій ведуть до функціональних змін рухової активності молоді. Особливу тривогу викликає погіршення здоров'я дітей і підлітків. Здоров'я, як фізичне, так і психічне, залежить від багатьох соціальних чинників, економічних умов і сімейних стосунків. Беззаперечно, що здоров'я підростаючого покоління в першу чергу залежить від стилю життя, який у великій мірі має персоніфікований характер і визначається національними і історичними традиціями, особистісними інтересами і потребами.

Сучасна молодь, яка живе в епоху стрімкого розвитку інтернет технологій шукає нові засоби і форми занять фізичною культурою і спортом. Одним із таких видів занять є «Street workout» – це рух за здоровий спосіб життя, який має тисячі прихильників у всьому світі. «Street workout» в перекладі з англійської мови означає вуличні тренування і характеризується як комплекс силових тренувань з елементами гімнастичних вправ, які виконуються на спортивних конструкціях.

Зародження воркауту відносять до 90-х років ХХ століття в США. На початку 2000-х років інформація про воркаут стає доступнішою завдяки інтернету і це сприяло більш активному обміну між країнами. У цей час почали з'являтися і набирати популярність відеоролики із записами, де афроамериканці виконували різні трюки на турніках, брусах та інших конструкціях або без них. Датою виникнення самого Workout (з англ. «Тренування») як окремого напрямку вважають 2008 рік. Поширений він серед країн СНД, а найбільше в Росії та Україні, на заході ж подібні заняття залишилися в основному під назвою «Ghetto Workout» (з англ. «Гетто тренування»).

На теренах України одими із перших об'єднань воркаутерів почали з'являтися у 2004 році. Найбільш відомим ідеологом цього руху став Денис Мінін, завдяки йому у листопаді 2011 року була офіційно зареєстрована Всеукраїнська громадська організація Стріт-воркауту у м. Дніпропетровськ (зараз Дніпро). Мета організації – пропаганда здорового способу життя, інтелектуальний та моральний розвиток суспільства, зміцнення фізичного і психологічного здоров'я нації [1, с. 22].

Стрітворкаут набув великої популярності серед молоді і підлітків та сформувався як альтернативний вид спорту з якого проводяться чемпіонати світу, фестивалі, майстер-класи, семінари тощо. Також як у виді спорту розроблено систему розрядів. Змагання можуть проходити: у вільному стилі – кожен показує свою програму; у форматі поєдинку один з одним (батли). Сформувався спортивний напрямок «Sport workout», що має власну систему суддівства, розрядів, нормативних вправ та проводять регулярні чемпіонати світу [2, с. 111].

Класифікація воркаута включає три основних напрямки (стилю):

– Street Workout (з англ. «Вуличне тренування») – різновид, при якому в основному тренуються виконувати різноманітні елементи, поступово вивчаючи нові, ускладнюючи і доводячи до досконалості старі;

– Ghetto Workout – напрямок воркаута, коли наголос робиться на тренування силових показників, тобто збільшення числа можливих повторів в окремих вправах (різні види підтягувань, віджимань) або часу виконання статичних вправ (затримка тіла в будь-якому положенні, яка вимагає зусиль). Але є також визначення Гетто воркаута, як заняття, яке розвиває ще й мислення, має на увазі можливість тренувань на різних конструкціях в будь-яких умовах і в будь-якому місці;

– Handstand (з англ. «Ручна стійка») – додатковий різновид воркаута, при якому тренування присвячується стійкам і ходьбі на руках, віджиманням у стійках, силовим виходам в стійку (спічагам), підстрибуванням на руках тощо [4, с. 13].

Складові вуличного воркауту: атлетичні вправи – система вправ різного рівня складності, що сприяють підсиленню здоров'я, розвитку сили та витривалості, а також формуванню атлетичної статури; калістеніка (англ. Calisthenics) – комплекс простих вправ, які виконують, використовуючи виключно власну вагу тіла, метою цих вправ є розвиток м'язової сили та всебічний розвиток; паркур (англ. Parkour) – фізична дисципліна французького походження, у якій учасники біжать за маршрутом, намагаючись пройти перешкоди найбільш ефективним способом, використовуючи лише силу та спритність власного тіла, для паркуру необхідні такі навички як стрибки, лазіння тощо [3, с. 4–5].

Воркаут є доступним видом занять практично для будь якої людини і має ряд інших переваг і корисних властивостей. Молодь яка займається вуличною гімнастикою, розвиває необхідні фізичні якості, набуває високих фізичних показників, а також виховує сміливість і рішучість при виконанні складних гімнастичних вправ. Крім цього, для занять не треба витратити кошти (крім спортивної форми). можна тренуватись як самотійно, так і в команді. Причини, які спонукають до занять воркаутом це: відсутність витрат на заняття; красиве тіло – вуличні тренування прості, але при цьому різноманітні, вибір вправ досить великий; здоровий спосіб життя – заняття разом з здоровим харчуванням допоможуть зробити тіло красивим і покращать самопочуття. та дають змогу брати участь у змаганнях. Основний акцент робиться на роботу з власною вагою і та розвиток сили і витривалості.

Вуличні заняття дають нам можливість вирішувати оздоровчі завдання – зміцнення здоров'я, розвиток окремих м'язових груп і всієї м'язової системи, усунення та попередження функціональних відхилень в окремих органах і системах організму, вироблення правильної постави, ходи, загальний розвиток і зміцнення органів дихання та роботи серцево-судинної системи, поліпшення обміну речовин і підвищення життєдіяльності молодого організму; освітні – сприяти всебічному гармонійному фізичному розвитку, вихованню сили, гнучкості, витривалості, швидкості, спритності, координації та виразності рухів; озброювати підлітків і молодь знаннями, вміннями і навичками, необхідними в побуті, трудовій діяльності; виховні – формування у молоді колективізму, дисциплінованості, виховання моральних якостей [4, с. 18].

Воркаут став сьогодні дійсно одним із популярних засобів фізичного виховання. У нашій країні щодня займаються вуличним тренування мільйони людей. Цей нетрадиційний напрямок вуличної гімнастики займає важливе місце в фізичному вихованні, колективах фізичної культури, спортивних секціях спортивної акробатики, спортивної та художньої гімнастики, якою регулярно займаються сотні тисяч дітей, юнаків та дівчат. Деякі вправи з воркауту використовуються як засіб лікування в медицині та як оздоровлення в будинках відпочинку і санаторіях. Цей сучасний напрямок визначається загальною метою виховання, яка полягає у формуванні нового покоління та гармонійно поєднує в собі духовне багатство, моральну чистоту і фізичну досконалість. Заняття воркаутом є важливим засобом здорового способу життя, який дає можливість людям різного віку міняти своє життя і життя тих хто поруч.

1. Гнітецька Т. Стріт-воркаут як засіб залучення різних верств населення до масової фізичної культури. *Наук. часоп. Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Серія 15 : Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)* : зб. наук. пр. Київ, 2016. Вип. 8 (78 К). С. 21–24.
2. Гордієнко О. І. Особливості організації та проведення тренувань «Street workout». *Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини*. 2015. Вип. 8. С. 109–116.
3. Лісовський В. Р. Молодіжний рух турнікменів – один з напрямків формування навичок здорового способу життя. Чернігів, 2013. 23 с.
4. Фоменко О. В., Школа О. В., Фоменко О. М. Воркаут. Основи техніки і методика навчання : навч. посіб. Харків, 2018. 165 с.

Навчально-науковий інститут мистецтв

ПОЕЗІЯ У ФОРМАХ ВІЗІО ТА ВІДЕО: ІНТЕРМЕДІАЛЬНИЙ СИНТЕЗ ЖАНРІВ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

Бабій Надія Петрівна,

кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри дизайну і теорії мистецтва

Мета роботи виявити взаємодію мистецтв та митців у нових формах репрезентації поетичного тексту через актуальні візіо- та відеоексперименти кінця ХХ – початку ХХІ сторіччя.

Методи дослідження: Застосовано метод інтермедіального аналізу, сформований на основі постструктураліської та постмодерної методології а також системний підхід теорії комунікації. Процедура синтезу передбачає розгляд інтегральних властивостей синтетичних практик, що не властиві у повній мірі для складових компонентів.

Актуальність 1990-х років сьогодні активно підтримується дискурсом, в якому мистецтво періоду розцінюється в якості маргінальних течій, субкультури із характерними ознаками, кумирами, практиками. Якісна оцінка естетичного періоду потребує вивчення динаміки синтетичних практик кінця ХХ – початку ХХІ ст., в тому числі, пов'язаних з літературною діяльністю, орієнтованою на активну комунікацію із соціумом та видовищність, виконавство. Спостерігаємо спадкоємність актуальних практик у авторському виконанні. Митці-концептуалісти, що були активними учасниками поетичних процесів доби фестивалів 1990-х рр. (Червона рута, Імпреза, Вивих), продовжують експерименти з різними аспектами мовного відтворення. У колаборації метрів із новими авторами народжуються колективні синтетичні виконавські аудіо- та відеоформи, здатні претендувати на феноменологічність.

Термін «інтермедіальність» пов'язаний з альтернативним смисловим наповненням поняття «медіа», що розглядається не в якості інформаційних технологій, технічних засобів комунікації, а як культуросеміотичний фактор, де медіа означає довільну знакову систему, що несе інформацію (Тишуніна, с. 152–153) (Wolf, 1999, р. 3). Тож у сучасності відбувається заміна понять мистецтво (art) на медіа (media), мистецька взаємодія (interart) на інтермедіальність (intermedia). Комбінація різноманітних практик може бути структурована за основними напрямками інтермедіальної взаємодії: літературно-візуальної та відео-літературної (література поєднується із відео чи віджеїнгом, іншими фіксованими відтворювальними цифровими технологіями).

Візуальна поезія

Демонструється у формі поліграфічного вираження, виставкового артефакту, стріт-арту, фейсбук-поезії, кінетичної поезії. У практиках вираження (поліграфічне чи цифрове) змінюється з вербального на іконічне, де модерні константи «текстів-задовольень» перетворюються на постмодерні «тексти-насолоди», здатні спричинити розгубленість та дискомфорт читача через руйнуван-

ня усталених уявлень про мову (Тепшич, с. 89). Твори Візіопоезії є вербально-візуальними об'єктами, в яких поетичний і художній рівні найтіснішим чином перепліталися, порушуючи всякий лінійний порядок тексту. Твір, таким чином, схоплюється публікою одномоментно.

До віртуозів означеної гри належить ціла когорта митців універсалістів: Юрій Іздрик, Мирослав Король, Тарас Гончар, Михайло Зарічний (починок, с. 28). Візуалізація текстів відносить творчість до концептуалізму, тим самим зміщує акцент нашого сприйняття текстових творів з об'єкту на процес, іноді дослідження, використовуючи найрізноманітніші знаки (літери кирилиці впереміш з латинкою, цифри, пунктуаційні знаки, символи, ідеограми, графіті).

Відеопоезія

Введення до новотворів відеопрактик, синтезованих з літературним текстом та звучарністю, стало наслідком доступності відеокамер. Перші артефакти були, по суті, поетичними чи прозовими відеокліпами, створеними непрофесіоналами галузі масмедіа. Творці артефактів часто використовують механічні поєднання мистецтв поза інтермедіальністю. Відеоряд у такому випадкові супроводжує текст чи голос поета за принципом ілюстративності або фону. Такими, до прикладу, є чисельні відео флеш-моби, приурочені до державних свят чи ювілеїв поетів-класиків, що популяризуються ЗМІ та інтернет-мережами. Такі експерименти перетворюють кліп на візуальний продукт чи ілюстративну поетичну презентацію. До колекції вітчизняного відеоарту одним з перших віднесений фільм Олега Гнатіва та Тараса Прохаська «Квіти святого Франциска» (1993) – текст з апокрифів читає та головну роль виконує Т. Прохасько (Перший відмін ок, с. 96).

Термін «відеопоезія» сформульований Томом Конвісом ще 1978 року як власний спосіб входження до поетичного процесу. Принципи жанровості визначені 2011 завдяки його маніфестові (Videopoetry). Зазначаючи на єдності словотвору «Videopoetry», Конвіс визначає за жанром творення нового «поетичного досвіду» через злиття візуального, словесного та звукового. Конвіс розрізняє категорії: kinetic text, sound text, visual text, performance, cin(e)poetry, в яких попри відмінності комбінацій кінетичного (рухомого), проговореного тексту чи використання текстів у якості графіті, рекламних текстів, готових поліграфічних форм, музики, середовищних звуків, пульсуючих світлових ефектів, відсутності чи включення до кліпу особи автора в якості перформера, абстрактних зображень, спільним показником є відсутність оповідальності.

Відзначимо спільні праці Андрухович/Karbido/Оля Михайлюк у відеопоезіях «Without you – 2» (представлена на ZEBRA Poetry Film Festival, Берлін, 2012), «Зміна декорацій» (з альбому Ю. Андруховича «Цинамон», CYCLOP», 2012), «Ніжність» (CYCLOP, Київ, 2013).

Тож, як переконуємось, чисельні комунікативні форми представлення поетичних текстів *початку XXI сторіччя відображають спадкоємність із поетичними практиками 1990-х років, однак в умовах екранної культури гіпермодерну. Новотвори свідчать про перехід літератури від автономності до медіальності та інтермедіальності, від автентичності до репродуктивності, демонструючи трансгресію кордонів між різними просторами (реальними, віртуальними), мистецькими середовищами. Концептуальні експерименти,*

синтезуючись із музикою та відео, цифровими технологіями фокусуються на суттєвості мови, виключають оповідальність.

1. Починок Ю. «Камо грядеши?»: декілька слів про українську експериментальну поезію. *Слово і Час*. 2015. № 5. С. 28–35.

2. Тепшич А. (2017). Мовна гра як домінанта постмодерного дискурсу (на матеріалі прозових творів представників станіславського феномена). Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 192 с.

3. Перший відмін ок. Незалежне мистецтво Івано-Франківська. Дев'яності-нульові. Тексти, візії, персони. Івано-Франківськ : ArtHuss, 2018. 304 с.

4. Konyves T. Videopoetry: a manifesto. 2011. URL: http://liberatedwords.com/wp-content/uploads/2019/07/VIDEOPOETRY_A_MANIFESTO.pdf (дата звернення: 22.01.2021).

5. Wolf W. Musicalization of Fiction: A Study in the Theory and History of Intermediality. Amsterdam : Rodopy, 1999. 272 p.

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА РОЗВИТОК ПОПУЛЯРНОЇ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ

Борин Ольга Василівна,
аспірантка за спеціальністю 025 –
Музичне мистецтво

Українська популярна музична культура кінця ХХ – початку ХХІ століття зіштовхнулася з потужним впливом глобалізаційних процесів, які пронизують усі сфери мистецького життя. У цей період з'явилися нові культурні явища, які здійснюють як позитивний, так і негативний вплив на розвиток української національної культури. Вивчення цих процесів займає важливе місце у сучасних наукових працях.

Досліджуючи процес становлення української популярної музики О. Шевченко стверджує, що «українська популярна музика одночасно є музичним явищем, явищем суспільної свідомості і соціальним феноменом. Адже за своєю природою вона призначена для масового сприйняття, а суспільство при цьому має потребу в такому мистецтві, яке може оперативно відгукуватися на його різноманітні та швидко змінювані потреби, зокрема, потребу у відпочинку, розвагах, спілкуванні з однолітками, звуковому оформленні побуту, де велике значення має синтез музики і слова, танцю, дії, сценічного оформлення» [4, с. 8].

Дослідниця підкреслює, що «термін «українська популярна музика» виник як результат теоретичного аналізу наукової, науково-публіцистичної та мистецтвознавчої літератури. «Українська» – новий напрям сучасного музичного мистецтва, що остаточно виокремився як самостійний з другої половини ХХ століття, має свої іманентні особливості, характерні ознаки, національний колорит. «Популярна» – характеризує музику як загальнодоступну, широковідому, а також таку, що користується загальним визнанням, незалежно від стилю, напрямку, вікової категорії» [4, с. 8].

Термін «глобалізація» у науковій літературі трактується як «економічні, торговельні, фінансові, технологічні, політичні, соціальні, трудові, інформаційні та інші процеси, що мають глобальний масштаб і планетарний характер» [3]. Дослідник О. Красівський зауважує, що культурна глобалізація характеризується, насамперед, «зближенням культур між різними націями, країнами і призводить до поглинання національних надбань культури популярними міжнародними, або часткового їх зникнення, або перетворення на інтернаціональні, що можна розцінювати як втрату національної ідентичності» [1, с. 14].

Глобалізаційні процеси проявляються у музичній культурі стрімким поширенням світової популярної музичної культури, що негативно впливає на розвиток української національної культури. Проте, водночас і може дати поштовх для її розвитку, популяризації та виходу на світовий музичний рівень. На думку В. Малімона, це стає можливим за дотримання певних умов, які повинні стати пріоритетними у здійсненні державної культурної політики [2, с. 359].

Дослідник акцентує увагу на тому, що «розвиток національної культурної самобутності має розгортатися у тісній взаємодії з європейськими та світовими культурними процесами; вітчизняні культурні індустрії як важливий засіб розвитку національної культури повинні сприяти розвитку міжкультурного обміну у напрямі «діалогу культур»; процес формування та реалізації державної культурної політики має не лише відповідати принципам культурної політики міжнародних організацій, а й враховувати власну специфіку культуро-, націє-, та державотворчих процесів; мають бути розроблені «альтернативні» підходи щодо протидії деструктивним процесам глобалізації; розвиток ринкового сектора культури, культурних індустрій у рамках національної культурної політики повинен ґрунтуватися на гуманістичному вимірі культури (як альтернативі «культури споживання»)» [2, с. 359].

Отже, процес культурної глобалізації є об'єктивним і незворотним процесом, який має як свої недоліки, так і переваги та який помітно впливає на розвиток культури усіх країн світу. Глобалізація сприяє взаємопроникненню загальнозначимих культурних цінностей, які існують в межах єдиного культурного простору, що, на думку науковців, може становити загрозу для розвитку національних культур та ідентичностей. На нашу думку, саме рівнозначне співіснування глобалізаційної і національної культур, а також їхня взаємодія та розвиток у межах національної музичної культури можуть збагатити світову культуру виникненням нових музичних виражень і форм.

1. Красівський О. Я. Глобалізація та ідентичність національної культури. *Ефективність державного управління*. 2017. Вип. 4. С. 13–21.

2. Малімон В. І. Проблеми державної культурної політики в Україні на сучасному етапі розвитку суспільства. *Університетські наукові записки*. 2008. № 4. С. 355–360.

3. Сіденко В. Р. Глобалізація. *Енциклопедія Сучасної України* / гол. редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=30448 (дата звернення: 15.04.2021).

4. Шевченко О. Г. Українська популярна музика: витoki та проблематика (1920–1990 рр.) : автореф. дис. ... канд. мистецтвознав. : 26.00.01 / Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. Київ, 2010. 20 с.

ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНІ ПРИНЦИПИ КЛАСИЧНОГО ТАНЦЮ

Васірук Світлана Омелянівна,
старший викладач кафедри
сценічного мистецтва і хореографії

Класичний танець своєю назвою та суттю відноситься до художнього стилю «класицизм», що в перекладі з латинської означає – зразковий. Цей стиль в мистецтві існував з XVII – до початку XIX століття. Норми доброго смаку класицизм брав з природи, в якій він вбачав зразок гармонії, закликав наслідувати її, вимагав правдивості, як відповідальність ідеальному уявленню про дійсність. Реалістичність класицизму вимагала логічності та простоти, а також систематизації художніх засобів. Перші спроби систематизувати лексику класичного танцю були зроблені іспанськими вчителями танцю, але основний його розвиток відбувся у Франції в XVII ст. в Академії танцю під керівництвом П. Бошана і тоді ж усі рухи отримали свою термінологію. Професійній обробці піддавались народні, бальні танці, рухи та пози світського етикету, що привело до диференціації та узагальнення виразних засобів танцю, розподілу на елементи, систематизації рухів по групах, які об'єднувалися за характерними ознаками. В системі класичного танцю були розроблені позиції ніг і рук, положення корпусу, голови, а виворітне положення ніг надало можливості створення великої кількості нових танцювальних рухів.

Сьогодні класичний танець – стійка система виразних засобів хореографічного мистецтва, яка складалася історично за принципом поетично-узагальненої інтерпретації сценічного образу і формувалась завдяки виразності рухів, прищепленим танцювальним проявам людини на різних стадіях культури [1, с. 20].

Погляд в історію танцю вчить нас, що кожна епоха мала свій комплекс максимально віртуозних і виразних рухів, виконавцями яких були різні професіонали; форма танцю також змінювалась, але основою формування класичного танцю, його художньо-естетичними вимогами є виворітність і стрибок. Класичний танець систематизує стрибок, враховуючи усі його можливості, визначаючи чітку схему процесу підготовки до стрибка, виконання самого стрибка, прийоми його завершення. Вони поділяються на п'ять груп: стрибки з двох ніг на дві, стрибки з двох ніг на одну, з однієї ноги на дві ноги, з однієї ноги на другу ногу, стрибки з однієї ноги на ту саму ногу. Кожен з цих видів стрибків має чітку схему процесу підготовки до стрибка: поштовх (тобто виконання самого стрибка) і прийоми до його завершення. Вимоги класичного танцю – виконати пліє перед стрибком, тримати корпус вертикально, зафіксувати витягнуті ноги в повітрі, м'яко і плавно зробити приземлення [2, с. 30–33].

Виворітність – анатомічна передумова для свободи і віртуозності руху. Завдяки виворітності танець володіє усіма можливостями людської біомеханіки

руху. Ці дві ознаки сприяли розвитку класичного танцю від античності до нашої епохи.

На сьогоднішній день вправи екзерсису класичного танцю виховують тіло танцівника, тренують його м'язи, удосконалюють техніку, розвивають координацію, а стрибки формують вміння володіти своїм тілом у повітрі, надаючи танцю динамічності, танцювальної легкості і виразності.

Аналізуючи виникнення та становлення класичного танцю, доктор мистецтвознавства В.М. Красовская приходить до висновку про визначне значення цього виду мистецтва і його екзерсису зокрема, у вихованні широких пластичних можливостей людського тіла [4, с. 29].

Класичний екзерсис – головний засіб розвитку рухового апарату танцівника любого жанру, а комплекс його рухів найбільш правильно і грамотно розвиває тіло, активно виправляє природні недоліки, формує відповідну манеру поведінки, правильну поставу. Синтез елементів класичного екзерсису сприяє різноманітності побудови композиції танцю, а оволодіння цими елементами допомагає танцівнику підпорядкувати технічну майстерність створенню яскравого, глибокого художнього образу, враховуючи стиль і характер музичного твору.

1. Блок Л. Д. Класичний танець: Історія і сучасність. Москва : Мистецтво, 1987. 556 с.

2. Базарова Н., Мей. Азбука классического танца : учеб.-метод. пособ. Ленинград : Искусство, 1983. 207 с.

3. Ваганова А. Я. Основы классического танца : учебник. Ленинград : Искусство, 1980. 192 с.

4. Красовская В. М. Статьи о балете. Ленинград : Искусство, 1967. 180 с.

МИТЕЦЬ ЮЛІАН ПАНЬКЕВИЧ І ЙОГО ПЕДАГОГІЧНА СИСТЕМА

Гнатюк Михайло Васильович,

кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри методики образотворчого,
декоративно-прикладного мистецтва та дизайну

Юліан Панькевич (псевдонім Простен Добромисл) – багатогранна творча особистість: художник, мистецтвознавець, літератор, перекладач творів світової літератури українською мовою, педагог, поет, етнограф, активний учасник мистецького і громадського життя. Народився 4 липня 1863 року у селі Устя-Зелене, що над Дністром, нині Монастириського р-ну Тернопільської обл., у родині іконописця родом із с. Чесники. Його життєвий і творчий шлях досліджували: О. Бойкевич, І. Дуда, Я. Нановський, В. Качкан, Я. Кравченко, В. Стадник, О. Черемшинський та ін.

У 1884 р. закінчив Бережанську гімназію. Малярства навчався у Школі мистецтв у Кракові, коли ректором був визначний польський художник Ян

Матейко. Згодом продовжував навчання у Відні, де отримав диплом вчителя малювання, який давав право викладати в загальноосвітніх школах. З переїздом у 1898 р. до Львова одружується і разом з Іваном Трушем та архітектором Василем Нагірним заснують спілку українських малярів «Товариство для розвою української штуки».

У Рогатині працював учителем малювання місцевої гімназії. Мандруючи селами записував пісні, перекази, навчав сільських дітей малювати, розповідав їм історію мистецтва. Теплі спогади про свого вчителя малювання залишив Богдан Лепкий у книзі «Казка мого життя». Учнями Ю. Панькевича у Львові були такі видатні художники: Михайло Бойчук, Володимир Баляс, Северин Борачок та ін.

Ю. Панькевича знали, перш за все як визначного художника, який малював акварельними та олійними фарбами, пастеллю, рисував олівцем, тушшю, вугіллям. Створював портрети, жанрові картини, ікони, ілюстрував книги Василя Щурата, Антона Крушельницького, Володимира Гнатюка, Степана Руданського та ін. Іван Франко також доручив йому ілюстрування антології української поезії «Акорди» (1903).

Працював художник у жанрі портрета. Відтворені ним образи видатних історичних постатей та простих трудівників характеризуються з використанням тла пейзажу, українського орнаменту, деталей народного одягу. Створив портрети Т. Г. Шевченка, І. Я. Франка та ін.

Особливо відзначився як умілий пейзажист. У релігійне малярство вносив колоритний народний одяг, різноманітні орнаменти, елементи побуту. Високо оцінили його картини «Ісус Христос», «Богородиця», «Сільська Мадонна», композицію «Трійця» для церкви с. Іване-Золоте (біля Заліщиків), ікони для сільських церков Різдва Пресвятої Богородиці у Заставцях і Святого Дмитрія у Швейкові (нині Монастириського р-ну). Найпоширенішими творами Ю. Панькевича є: «Пейзаж зі скалами в Бубнищі», «Теребовлянський замок», «Повернення з ярмарку» (1885), «На сільському майдані» (1891), «Рибалки над Прутом» (1893), «Хмельницький закликає козаків на повстання» (1896), «Тарасове поле» (1903) тощо.

Юліан Панькевич був надзвичайно обдарованим і працюючим. Він умів грати на скрипці, самовіддано диригував хорами, виконував декорації та ескізи костюмів до вистав, організовував гуртки самоосвіти і викладав у власній майстерні. Для навчання написав теоретичні і методичні статті з методики навчання під рубрикою «Маляр і природа». В них пояснював, значення начерку, пластики, як передати зображення в тоні та кольорі, наводив чотири способи (види) відтворювання рисунку-малюнку: 1) рисунок без світла і тіні (гуцульська різьба); 2) пластичний однотонний світло-тінювий рисунок; 3) рисунок в кольорі; 4) малюнок пластичний. У своїх нарисах виклав основи лінійної і повітряної перспективи, передачі простору, використання лінії горизонту і точки сходу, дав пояснення колориту, розуміння стилю митця, який повинен вчитися у природи, виявляючи творчу індивідуальність [4]. Не відкидаючи академічного навчання художник дійшов висновку, що рідне мистецтво повинно висловлюватися своєю рідною мовою.

В одному з останніх листів до В. Гнатюка він писав про збірку творів «котра вже до 362 малюнків олійних і акварелей, не вчислюючи рисунків олівцем та 97 таблиць з квітами. Хочу цю збірку упорядкувати і, якщо знайдеться якийсь любитель – продати. Тоді міг би я спокійніше та енергійніше продовжувати сю працю...» [3].

Від осені 1933 р. Ю. Панькевич – старший науковий співробітник історичного музею у Харкові, де трагічно загинув влітку 1935 р. Так його надії на ренесанс культури в умовах Радянської України залишилися не здійсненими. Твори, що збереглися, вражають чистотою, глибиною душі художника, постійним прагненням до вдосконалення.

1. Дуда І. Юліан Панькевич і Тернопільщина. *Збірник праць. Тернопільський осередок НТШ*. Тернопіль, 2013. Т. 8. С. 234–239.

2. Качкан В. А. Добро Простена Добромисла: Повернення Юліана Панькевича. *Українське народознавство в іменах* : навчальний посібник. У 2 ч / за ред. А. З. Москалевича. Київ, 1994. Ч. 1. С. 187–195.

3. Нановський Я. Н. Юліан Панькевич. Національний Музей у Львові ім. Андрія Шептицького. URL: http://www.mankurty.com/sven/?page_id=244.

4. Панькевич Ю. Маляр і природа. *Неділя*. 1911. Ч. 8. С. 7; Ч. 9. С. 2–3; Ч. 10. С. 6–7; Ч. 14. С. 4–5.

5. Стадник В. Великий художник Галичини. *Вісті Придністров'я*. 1993. 16 березня.

6. Черемшинський О. Митець з Устя-Зеленого: до 150-річчя від дня народження Юліана Панькевича – Простена Добромисла. *Вісті Придністров'я*. 2013. 17 липня.

СТИЛЬОВІ ФУНКЦІЇ АРАНЖУВАННЯ В ПОБУДОВІ ЦІЛІСНОГО МУЗИЧНОГО ОБРАЗУ ЕСТРАДНО-ПІСЕННОЇ КОМПОЗИЦІЇ

Гіга Степан Степанович,
аспірант за спеціальністю 025 –
Музичне мистецтво

Спостереження за динамікою міжнародного конкурсного руху останніх десятиліть, відзначених гучними перемогами українських співаків на престижних змаганнях світового масштабу, свідчать про зрілість традицій вокальної освіти в Україні та сформованість вітчизняного естрадно-вокального професіоналізму. Утвердження високих професійних критеріїв у сфері естрадно-вокального мистецтва безпосередньо пов'язане з музичною діяльністю аранжувальника як творця оригінальної інструментальної версії сучасної естрадно-пісенної композиції. Попри висвітлення різних сторін творчого процесу аранжування, зокрема в публікаціях українських дослідників І. Гайденка, Д. Кученцова, В. Олійника, В. Степанова, В. Тормахової, креативна роль аранжувальника з точки зору розробки системного наукового підходу до її вивчення

залишається в українському музикознавстві малодослідженою сферою. Цим зумовлена актуальність аналізу стильових функцій аранжування в побудові цілісного музичного образу естрадно-пісенної композиції.

Реалізація стильових функцій аранжування зразків естрадно-пісенного жанру охоплює широке коло завдань, об'єднаних ідеєю втілення музичного образу твору. Музичний образ – «естетично-психологічне поняття, поширене у вітчизняному музикознавстві; специфічний різновид художнього образу як загальної категорії художньої творчості, способу й результату художнього освоєння дійсності в мистецтві» [2, с. 333]. При цьому тлумачення музичного образу «набуває певних модифікацій відповідно до його місця в різних ланках єдиного процесу: творення (під дією якихось імпульсів і стимулів) – виконання – сприймання – оцінки та функціонування у сфері музичної культури» [2, с. 334]. Отже, музичний образ у процесі комунікації постає як варіативний феномен зі своєю інтонаційно зумовленою композиторською, виконавською та слухацькою специфікою, що не виключає втрати і набутки у передачі первинного музичного образу, але й «не заперечує можливості збереження його основного змістовного «ядра»» [там само].

Професійні функції аранжувальника у цьому процесі передбачають реалізацію творчих взаємозв'язків різних рівнів, надаючи його діяльності значення сполучної ланки. Відтак творчий процес аранжування у системі музичної комунікації «композитор ↔ аранжувальник ↔ виконавець ↔ аранжувальник ↔ слухач» синтезує різні види музичної діяльності, розгортаючись на перетині композиторської, виконавської та слухацької образних сфер.

Застосування аранжувальником стильових прийомів композиторської техніки відбувається на різних етапах формування музичного образу естрадно-пісенної композиції: при оформленні чи створенні інструментального вступу, епізодів та інтерлюдій (зв'язок) між вокальними проведеннями, завершальних побудов, а також на рівнях стильових модифікацій ритму, темброво-динамічного оформлення музичного матеріалу, включаючи використання електронної обробки звуку при створенні інструментального супроводу вокальної партії тощо. У ролі виразного стильового носія чи конкретного знаку образного змісту естрадно-пісенної композиції можуть виступати характерна інтонація, ритмічна фігура, гармонічний комплекс, регістрові властивості, фонічне забарвлення, оригінальна фактура інструментального супроводу, що має відповідати характеру, жанровим особливостям, змісту літературного тексту пісні та сприяти розкриттю її ідейно-образного задуму. При цьому опорним чинником стильових перетворень музичного образу виступає орієнтація творчої установки аранжувальника на реалізацію тих чи інших аспектів індивідуальних стилів композитора, естрадного співака з його неповторною манерою виконання, або ж орієнтація, передусім, на ринкову кон'юнктуру, моду, споживацькі смаки невивагливої слухацької аудиторії.

Показовим прикладом реалізації творчої установки аранжувальника на виявлення особливостей індивідуального виконавського стилю естрадного співака є створений нью-йоркським композитором-аранжувальником Джеком Кортнером оркестровий супровід пісні «Я піду в далекі гори» на музику і слова Володимира Івасюка у виконанні Квітки Цісик з альбому «Два кольори» (1989),

вихід якого співачка прокоментувала такими словами: «Бажаю, щоби українці в цілому світі гордилися високоякісною продукцією цієї збірки. У цей спосіб я через мою індивідуальну інтерпретацію висловлюю любов і пошану до багатой музичної спадщини, на якій мене виховано» [1, с. 4]. У інтерпретації співачки музичний образ пісні, який в авторській версії тяжіє до танцювального жанру, кардинально трансформується, перетворюючись на епічну вокальну поему завдяки симфонізації інструментального супроводу, зміні темпоритму, гармонії (використання гуцульського ладу на відміну від натурального мінору в оригіналі), загалом потужному розширенню просторової локалізації звукового образу для передачі величної картини природи Карпатського краю.

Підсумовуючи розглянуте, можна висновувати, що художня доцільність стильових перетворень авторського тексту визначає креативну роль аранжування як стимулу до виконавського та слухацького відкриття нових граней музичного образу естрадно-пісенної композиції.

1. Квітка Цісик співає на новій касетці. *Свобода* : електрон. версія. газ. 08.12.1989. Ч. 232. С. 1, 4. URL : <http://www.svoboda-news.com/archiv/pdf/1989/Svoboda-1989-232.pdf#search=»цісик»> (дата звернення: 2.04.2021).

2. Українська музична енциклопедія. Київ : ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАНУ, 2016. Т. 4. 554 с.

ТЕХНОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОНСТРУКТИВНИХ ЗМІН САКСОФОНА

Гудзик Андрій Ярославович,
аспірант за спеціальністю 025 –
Музичне мистецтво

Прагнення удосконалити конструкцію музичного інструменту, поліпшити його звукові якості, розкриваючи тим самим додаткові можливості у втіленні художнього образу, – процес, який стимулюється потребою до постійного оновлення.

Зміни конструктивних якостей і виразних можливостей інструменту співвідносні з особливостями тембру і зосереджені над питанням технологічного вдосконалення.

Показовою в цьому сенсі є органологія саксофона, одного з найдивовижніших і незвичайних інструментів сімейства язичкових, дерев'яних, духових.

Оскільки інструмент стає все більш і більш популярним, методи виготовлення, тембральні особливості і технічні здібності виконавців змінюються відповідно до музичних стилів, щоб тим самим задовольнити зростаючі вимоги слухацької аудиторії.

Виробники саксофонів нашого часу прагнуть виготовляти інструменти, які б могли максимально досягти однорідності звуку по всьому діапазону, яскравого тембрового забарвлення, а також особливого дизайну і зручності.

Саксофон, на відміну від інших інших інструментів – не має конкретного прототипу в давнині. Певні генетичні зв'язки з попередніми йому видами духових інструментів не заглиблюються у віддалені епохи, а намічаються в найближчому минулому, в області подібних конструкторських експериментів. Офіційно прийнято вважати попередниками саксофона французький кларнет Дефонтеля (1807) і англійський тенорун Лазаруса (1820) [1, с. 15].

Досить вагомою виглядає версія про поєднання в саксофоні конструктивних особливостей мундштукового офіклеїда і бас-кларнета, представників сімейства мундштукових і дерев'яних духових інструментів.

Вже в межах першого століття свого існування саксофон змінювався з низького бас-голосу в оркестрі – до яскравого, сольного інструменту, який володів блиском звуку у всіх регістрах.

В ергономічному дизайні саксофон проходив постійний розвиток і на сьогодні ми маємо практично ідеальний інструмент, в якому авторитетні виробники врахували всі недоліки попередніх десятиліть та побажання сучасних виконавців.

Окрім ергономічного вдосконалення, проводяться також багато експериментів щодо змін розмірів тонових отворів, покриття інструменту, індивідуальний підбір та виготовлення його складових [2, с. 93].

При виготовленні інструменту – всі пайки, нагрівання, клепання та згинання викликають багато стресу для металу на молекулярному рівні – створюючи розлад у його молекулярній структурі. Кріогенна обробка саксофона – вже не перший рік активно практикується музикантами в США та Європі.

Дана обробка при наднизьких температурах допомагає зняти залишкову напругу та оптимізує кристалічну структуру металів для створення багатшого звучання, збільшує зносостійкість самого інструменту [3, с. 655].

Окремим питанням є покриття інструменту: хтось обирає позолочений лак, що надає інструменту гарну проекцію звуку і тепле звучання. Срібне покриття звучить дещо яскравіше і має багатше темброве забарвлення.

Найвідважніші йдуть на сміливий крок і хімічними методами знімають з інструменту лак повністю. Студійні дослідження показали, що безлаковий саксофон має найбільш збалансоване звучання, проте схильний до окислення.

Есики для саксофону виготовляються також з різних матеріалів: латунь, бронза, срібло, чи змішані сплави цих металів. Відомий грецький виробник Parashos на індивідуальні замовлення виготовляє есики з червоного дерева, які є ідеальними по тембровій колористиці для академічної музики [4, с. 68].

Інша сфера постійних суперечок і пошуків – мундштук саксофона, оскільки його розміри, пропорції та специфікації прямо впливають на якість звуку та технічні можливості виконавця. Металеві, ебонітові, дерев'яні і навіть зроблені на 3 Д принтері, всі вони різні і багатогранні.

З вузькою внутрішньою камерою – для класики чи мостові, – для фанку і рок-музики, кожен виконавець неодмінно повинен знайти саме «свій» мундштук по розміру і концепції звуку.

Виробники лігатур також не сидять осторонь: основні матеріали для сучасних лігатур це – метал (срібло, золото), шкіра, пластик, деревина, нейлон.

І кожна з них дає трості особливу свободу для вібрації і комфортного звуковидобування виконавцю [5, с. 331].

Тембр саксофону прекрасний і теплий. Характер звуку не можна порівняти з будь-яким іншим інструментом.

Бути музикантом – бути перфекціоністом.

Бажання завжди покращити та вдосконалити звук, «свій» звук, – це подорож, яка не має кінця.

1. Gazengel B. Vers la définition d'indicateurs de qualité d'anches de saxophone. *Français d'Acoustique*. Lyon, 2010. April.

2. Hopkin B. Musical Instrument Design. Tucson, AZ : Sharp Press, 1996.

3. Barthet M. From saxophone control to timbre perception. *Acta acustica*. 2010. Vol. 96. P. 653–661.

4. Glave S. Quality indicators for woodwind material. Berg, 1999. P. 332–345.

5. Smyth T. Saxophone by model and measurement. *Proceedings of the 9th Sound and Music Computing Conference*. Copenhagen, 2012.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПЕРСОНОЛОГІЇ ЗА КОНЦЕПЦІЄЮ ОЛЕНИ СТАРОВОЙТЕНКО

Конвалюк Уляна Володимирівна,

кандидат мистецтвознавства,
асистент кафедри виконавського мистецтва

Персонологія як наука про особистість склалася в ХІХ – до середини ХХ ст. Тривалий взаємовплив мистецтва, філософської антропології і психології поступово визначив становлення персонології як загальної науки про особистість. Чіткі персонологічні акценти можна знайти у філософських працях багатьох вчених. Ті чи інші акценти у філософсько-аналітичному пошуку «особистості» ставали парадигмами її розкриття в авторській концепції, науковій школі, або значному дослідницькому напрямі. Олена Старовойтенко подає ті з них, які історично виокремились: пізнання особистості в Універсумі; пізнання суспільної сутності особистості; рефлексивно-феноменологічний підхід до особистості; структурно-типологічне вивчення особистості; пізнання особистості у вимірах «життя» [2, с. 116]. Вона ж розробляє персонологію як «науку синтезу» і вибудовує персонологічні моделі.

Відповідно до *моделі заперечення особистістю життя* («віталізм» А. Шопенгауера, Ф. Ніцше, раннього З. Фрейда; «декаданс» Й. Я. Бохофена, Л. Клагеса, О. Шпенглера, Й. Гейзінга) індивідуальне життя пробуджується поривом, стрімким прагненням людини до нього, несе з собою могутній заряд психічної енергії й ірраціональні устремління до справжнього, тобто до того, що відповідає емпіричній реальності, існуванню. Однак, як зауважує О. Старовойтенко, «в життя деструктивно втручається «принцип дереалізації», коли свідомість заміщає безпосередні враження ідеальними конструктами, а природні пориви, які прагнуть визволення, подавлює і витісняє. Таким чином, життя

обезсилюється духом, **особистісне** начало протистоїть **безособистісному**, несвідомому» [2, с. 117]. Учена наголошує, що в сучасній культурі установка на «заперечення життя» увібрала в себе багато різночасових культурних змістів і гнучко трансформувалася у визнання і обґрунтування багатоманітних форм ставлення до смерті [2, с. 118].

Модель розвитку особистістю життя (Е. Гуссерль, А. Бергсон, С. К'єркегор, М. Гайдегер, М. Шелер, Е. Муньє, К. Ясперс, М. Бердяєв) можна виразити формулою: життя відтворюється, розвивається і перетворюється особистістю. Суттєвими відмінностями від попередньої моделі є акценти на **надособистісні** основи індивідуального буття, на ціннісне наповнення життя, на «Я», самопізнання, самозростання, творчу трансценденцію особистості.

Модель особистісного опосередкування свідомо-несвідомого життя (класичний психоаналіз, аналітична психологія та інші) вибудована З. Фройдом та К. Юнгом, які у своїх психологічних вченнях про несвідоме змістили пізнавальні акценти з «людини взагалі» на індивідуальність. О. Старовойтенко підкреслює культуротворче значення Его-свідомості – ідеї про символи як втілення архетипів у бутті культури, як інструменти культурного розвитку суспільства і індивідів, як форми використання особистості в культурному самовираженні [2, с. 131].

В контексті *моделі ставлення особистості до життя* (Л. Фейєрбах, М. Бубер, Ж.-П. Сартр, М. Бахтін, С. Франк, С. Рубінштейн) «життя» і «особистість» набули інтерпретацію, яка підкреслює становлення людини в суспільстві суверенних індивідів і розвиток індивідуального Я в єдності з іншими Я. Основною «одиницею» колективного життя і провідним способом соціальної активності індивіда було визначено **діалог автономних особистостей** (за О. Старовойтенко) [2, с. 136].

Особистість у свідомому, діяльному, творчому взаємозв'язку із буттям, на думку О. Старовойтенко, «стає **автором** свого життя» [2, с. 145]. Єдність дієво-рефлексивного заперечення і перетворення Я складає основну суть *творчої самодіяльності*, обумовлюючи активну роль особистості не тільки у ставленні до світу, але і у ставленні до себе.

На підтримку культурного розвитку персоналізму з'явилися психологічні концепції, присвячені *видатній особистості*. О. Старовойтенко вважає, що «вона є критично вираженою *індивідуальністю*, яка реалізує свій *глибинний* потенціал, відкрита до стосунків з *іншими*, володіє сильним творчим Я і рефлексивно присутня в своєму *житті*. Вона відповідальна за все суспільство, здійснює значний культурний вплив, притягує до себе багато людей, які готові самобутньо розвиватися разом з нею як зразком персоналізації» [2, с. 159]. Інтегральні моделі «особистості в культурі» створені багатьма ученими. Американський психолог Абрахам Маслоу намічає *модель глибинних потенціалів особистості* [1], Карл Густав Юнг [3] і Карл Ясперс [4] – *модель психофункціональних типів особистості*. О. Старовойтенко розробляє модель гендерних типів особистості; модель Я-констант особистості в культурі; модель культурно-історичного потенціалу особистості [2, с. 222–259]. Отже, ученою зреалізований інноваційний науково-освітній проект, присвячений розробці персонології як «науки синтезу». Спираючись на традиції побудови персонології у

світовій науці, авторка розбудовує такі її напрями, як культурна персонологія, персонологія життя і персонологія «Я».

1. Маслоу А. Мотивация и личность. 3-е изд. / пер с англ. Санкт-Петербург : Питер, 2016. 400 с.

2. Старовойтенко Е. Персонология: жизнь личности в культуре : монография. Москва : Академический проект, 2015. 431 с.

3. Юнг К. Г. Психологические типы / пер. с нем. С. Лорие, перераб. и доп. В. Зеленским. Москва : Университетская книга ; ООО «Фирма «Издательства АСТ», 1998. 720 с.

4. Ясперс К. Общая психопатология. Москва : Практика, 1997. 1056 с.

НЕОБХІДНІСТЬ ОСУЧАСНЕННЯ ЗМІСТУ, МЕТОДІВ І ФОРМ ОРГАНІЗАЦІЇ ХОРЕОГРАФІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ В КОНТЕКСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ СТУДЕНТІВ

Марусик Наталія Іванівна,

кандидат мистецтвознавства,

доцент кафедри сценічного мистецтва і хореографії

Вразливим місцем хореографічної освіти є відокремленість спеціальних предметів, недостатня їх узгодженість. Хореографічні знання, вміння і навички часто-густо засвоюються студентами розмежовано, що в подальшому створює труднощі в їх майбутній професійній діяльності, у здатності реалізувати всі аспекти предмета, що вивчається. Окрім того, до числа найбільших труднощів у майбутній роботі хореографів, як стверджує Л. Арчажнікова [2, с. 78], належить налагодження міжпредметних зв'язків. Інтеграційні процеси, які є в сьогоденні провідною тенденцією наукових знань, у системі хореографічної освіти повинні бути тісно пов'язані з переходом до підготовки спеціалістів інтегрального профілю, оснований на універсалізації знань, умінь і навичок, нових формах і методах навчання. Різноманітна професійна діяльність хореографа являє собою цілісну систему, успішність якої визначають не окремі елементи, а їх органічна, взаємопов'язана єдність [3, с. 4]. Тому зусилля педагогів у виші повинні бути спрямовані на систематизацію обсягу наукової інформації з хореографічної підготовки, яка б складала для студентів певну навчальну коопераційну послідовність викладу матеріалу в практиці його засвоєння і набуття відповідних навичок через осмислення навчального процесу і свідоме моделювання хореографічної функції. В обов'язки педагога входить добір певного науково-практичного матеріалу з проблем хореографічного мистецтва, який, не руйнуючи структури як практичних, так і індивідуальних занять навчального процесу в мистецькому виші, зберігав би для педагога цілковиту свободу вибору методичних прийомів роботи над хореографічною технікою і паралельним засвоєнням студентами певної інформації для ефективного використання в практичній роботі [6, с. 42]. Майбутньому спеціалісту необхідні хореографічні дисципліни, безпосередньо спрямовані й зорієнтовані на специфіку його подальшої роботи:

хореограф-артист, хореограф-керівник колективу, хореограф-викладач фахових дисциплін. Характерною рисою повинно стати також поєднання навчальних і теоретичних знань студентів з практикою застосування їх безпосередньо в хореографічній діяльності.

В основі формування хореографічної культури майбутнього спеціаліста лежить процес цілісного поліхудожнього розвитку, який реалізується шляхом взаємодії та інтеграції різних видів танцювального мистецтва. В. Шульгіна виділяє чотири рівні засвоєння діяльності: I – алгоритмічне пізнання, яке характеризується вирішенням типових завдань з певним ступенем підказки алгоритму дії, що виконується (рівень пізнання); II – алгоритмічна репродукція – вирішення типових завдань шляхом самостійного відтворення алгоритму (рівень алгоритмічної діяльності); III – евристична діяльність – вирішення нетипових завдань шляхом переносу діяльності в нові умови і деякою перебудовою відомих алгоритмів (рівень здобування суб'єктивно нової інформації); IV – творча діяльність – вирішення дослідницьких завдань шляхом створення нових алгоритмів діяльності (рівень здобування об'єктивно нової інформації).

Педагогу в мистецькому виші необхідно прогнозувати кожен з етапів діяльності, оцінювати його результати, усувати упущення і недоліки, щоб поступово переходити від одного етапу до іншого, опираючись на відповідно підібраний і науково спрогнозований навчальний матеріал. Початковим етапом наукового прогнозу є визнання інтеграції й диференціації як діалектично взаємопов'язаних між собою явищ. До оптимальних умов взаємодії навчальних дисциплін у системі хореографічної освіти належать: універсально широка постановка теоретичних проблем і їх порівняння з конкретними знаннями (метод «проникнення»); взаємопроникнення, «дифузне» зближення навчального матеріалу різних навчальних дисциплін; моделювання ситуацій «емоційно-асоціативного узагальнення» і впровадження їх у навчально-виховний процес; вичленення загальних основ змісту і методів викладання і опора на них при розробці дидактичної системи взаємодії спеціальних дисциплін; актуалізація «інваріантних ідей» шляхом абстрагування понять і використання понять із однієї галузі знань для усвідомлення іншої.

Труднощі у здійсненні запропонованого очевидні і впливають з їх радикального характеру. Вони передбачають зміни в навчальних планах, створення нових навчальних посібників, перебудову навчального процесу і, можливо, навіть перепідготовку педагогічних кадрів.

Об'єктивні дані, які сьогодні характеризують стан підготовки хореографів до практичної діяльності, свідчать про неповну відповідність вимог рівню набутих знань, умінь і навичок. Тому надалі в перспективі підготовки педагогів-хореографів обов'язковими й необхідними умовами є не тільки вдосконалення їх хореографічних навичок у мистецькому виші, але і підвищення теоретичного й практичного рівнів їх хореографічної підготовки, широке використання активних методик у цьому важливому процесі, що сприятиме повноцінному становленню спеціаліста хореографічного мистецтва.

1. Архангельский С. И. Учебный процесс в высшей школе и его закономерные основы и методы. Москва : Высшая школа, 1980. 236 с.

2. Арчажникова Л. Г. Профессия – учитель музыки. Москва : Просвещение, 1984. 40 с.
3. Зайцев Є. Народно-сценічний танець. Київ : Мистецтво, 1974. 360 с.
4. Полякова І. О. Організація спеціальної підготовки студентів музично-педагогічних факультетів. Київ : КДПІ, 1992. С. 12–16.
5. Роговик Л. Психологія танцю. Київ : Главник, 2007. 224 с.
6. Ростовський О. Я. Педагогіка музичного сприйняття. Київ : КДПІ, 1992. С. 35–40.

РОЛЬ ТЕКСТОЛОГІЇ В СУЧАСНІЙ НАУКОВІ ГУМАНІТАРИСТИЦІ

Середюк Ірина Мирославівна,
викладач кафедри методики
музичного виховання та диригування

Необхідність виявлення особливостей портретування і в межах одного історичного періоду, і при порівнянні характерних ознак цього типу образно-музичної фіксації зумовила звертання до наукової літератури, присвяченої проблемам **музичного тексту**. Адже саме у інтонаційності, фактурі, навіть специфічних графічних елементах, колориті, зафіксованих у нотному тексті здійснювалися відповідні композиторському сприйняттю «візії» того чи іншого «героя». Відтак було залучено значне коло праць з **музичної текстології і музичного змісту** (Л. Акопян, М. Арановський, Ю. Бичков, Д. Благой, О. Капічіна, О. Михайлов, В. Москаленко, Т. Науменко, І. Стогній, В. Холопова, З. Шайбе, Л. Шаймухаметова), в якій відображені положення загальної текстології (Ю. Лотман).

Зокрема, на основі звернення до базового пласту текстологічних досліджень в науковій літературі – таких робіт, як «Текст в тексте» Ю. Лотмана, «Проблема текста в лингвистике, филологии и других гуманитарных науках» М. Бахтіна, «Язык и понимание» та «Истина и метод: Основы философской герменевтики» Х.-Г. Гадамера, а також базових для музикознавства праць «Анализ глубинной структуры музыкального текст» Л. Акопяна, «Музыкальный текст: структура и свойства» М. Арановського тощо, відбулося осмислення можливостей жанрового «різночитання» та викриття прихованих апелювань до інших родів мистецтва. Методологія текстології виявилась продуктивною для дослідження різних площин і ракурсів музичної творчості. Зокрема, ця галузь активно розвивається у зв'язку з вивченням давніх джерел. Серед багатьох праць, у цій сфері вона представлена такою роботою, як «Источниковедение и текстология в музыковедении» Т. Сквирської. Наприклад, її використано у зв'язку з такою специфікою творчості останньої третини минулого століття, як інтертекстуальність. Зокрема, І. Стогній завдяки активному впровадженню у цей напрям дослідження теорії конотацій виявила істотні можливості осмислення музично-текстових структур. Довівши, що «найважливішим середовищем формування конотацій є інтертекстуальні взаємодії художніх елементів

тексту» [3, с. 72], і досліджуючи їх приховані (латентні) смислові значення, вчена привідкрила певний модус інтертекстуальності, який доцільно застосовувати при вивченні музичних портретів. Залучивши у контекст роботи з інтертекстуальними принципами присвячену 300-річчю Гевандхауза Третій симфонії А. Шнітке, у Фантазії c-moll В. Рябова з посвятою піаністці Марії Юдіній, вчена виявила не тільки високоорганічне «вливання» сучасних композиторських технік у текст Фантазії, але й цілком своєрідне явище: «...в творі В. Рябова постійно виникають «тіні» Баха, Моцарта, (його Фантазії c-moll), Шопена, Ліста, Брамса, Франка, Чайковського, Рахманінова; і це не цитати, а, цитаті – змінені версії «оригіналів», на кожній з яких лежить яскравий друк автора нового часу» [3, с. 75]. У цих «тінях» виявляються елементи принципів портретування, загалом характерних для творчості ХХ ст. – цілком постмодерна алюзійність, що посилює внутрішню пластичність самого тексту. Але доцільно зауважити, що зазначена пластичність і тяжіння до різного типу ілюзій була характерна й для попередніх епох; вони присутні і в різних пластах барокової творчості, а особливо – у музиці романтиків. Роль текстології в сучасній науковій гуманітаристиці, зокрема – її основних напрямів з урахуванням використовуваної в текстологічних дослідженнях методики, об'ємно розкрито в праці «Текстология музыкальной науки» Т. Науменко. Підсумувавши наслідки недостатньої розробленості теоретичних основ цієї галузі водночас із констатуванням особливої уваги вчених до істинного задуму композитора, дослідниця водночас відмежовується від герменевтичного підходу, як вчення про тлумачення і розуміння текстів. Інтегрування обох підходів видається виправданим з огляду на необхідність врахування в авторському задумі тих умов, які спонукали або впливали на реалізацію конкретного задуму. У випадку музичного портретування доцільність такого взаємозв'язку мотивується значною часткою віддалення від принципу очевидної «живописності» і натомість максимального занурення у стильові сфери образу, які істотно об'єктивують такого роду музичну рефлексію. Адже текст фіксує очевидні і приховані пласти творчого феномену, який володіє власною мовою і тому зумовлює принаймні необхідність розуміння її конструктів, психологічних ланцюгів та пластів. Таке розуміння відноситься до Х.-Г. Гадамера, який вказував: «Якщо виходити з того, що твір мистецтва не слід розуміти з позицій «естетичної свідомості», то ряд явищ, що займають в естетиці Нового часу маргінальну позицію, втрачає свою проблематичність; при цьому вони навіть просуваються до центру «естетичної» постановки питання, якщо вона не звужена штучно. Я маю на увазі такі феномени, як портрет, вірші-посвячення або навіть натяк ... Естетичні поняття портрета, віршованої посвяти, натяку, зрозуміло, самі утворені з позицій естетичної свідомості. Загальна... для цих феноменів полягає в тому, що для естетичної свідомості вони мають оказіональний характер. Оказіональність означає, що значення, змістовно виростаючи з нагоди, з приводу якої воно мислилося, містить більше, ніж без цього випадку» [1, с. 191]. У зв'язку із цим актуалізувалася потреба врахувати важливі методологічні корективи і щодо застосування апарату музичного мислення, як комплексної синкретичної категорії.

1. Гадамер Х.-Г. Истина и методы. Основы философской герменевтики / пер. с нем.; общ. ред. и вступ. ст. Б. Н. Бессонова. Москва : Прогресс, 2008. 704 с.
2. Сквирская Т. З. Источниковедение и текстология в музыковедении : учебно-методическое пособие. Санкт-Петербург : Композитор, 2011. 40 с.
3. Стогний И. С. Коннотативные свойства музыкального текста. Москва : РАМ им. Гнесиных, 2013. 224 с.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ ГАЛИЧИНИ ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ ХХ СТОРІЧЧЯ

Федорків Оксана Петрівна,
кандидат мистецтвознавства,
старший викладач кафедри
сценічного мистецтва і хореографії

Питання професіоналізації музичної освіти Галичини стосується кола проблемних питань як з історії музичної освіти Галичини, так і наукової парадигми такого явища як «професіоналізація» в спектрі дотичних наук: соціології освіти, соціології культури, загальної і музичної педагогіки, психології, професіології та акмеології.

Музична освіта як одна з підсистем суспільства склалася історично, впродовж свого багатовікового існування перебувала в стані постійного розвитку і вдосконалення. Розглядаючи історичний аспект становлення професійної музичної освіти в Галичині необхідно зробити історичний екскурс і почати його з часів Київської Русі (IX–XII ст.), коли виникають перші школи, в яких, великого значення надавалось музичному вихованню, що на практиці означало навчання хоровому культовому співу, яке поширювало духовенство й окремі вчителі співу – «демественники».

Простеживши особливості формування і розвитку музичної освіти від Давніх часів до Нового часу, можна означити лише проєкції ПМО які виявились в існуванні спеціальних музично-співочих навчальних закладів різного типу, наявності обов'язкових музичних предметів у системі загальної освіти, поширенні практичного шкільного дитячого виконавства, створенні значної кількості дидактично-навчальних матеріалів та розвитку інструментальної музики.

На кожному з історичних відтинків музична освіта експонує новими організаційними формами, особливим змістом залежно від суспільно-історичних та соціокультурних обставин.

В цьому контексті якісно новим етапом постає ХІХ століття – період зародження української професійної музичної культури, формування підвалин до розбудови професійної музичної освіти в Галичині. Перша третина ХІХ ст. – перехідний період, який позначився розвитком музичної освіти у двох напрямках – при духовних навчальних установах (мова йде про діяльність «перемись-

кої школи») та спеціального музичного шкільництва, показовою стала діяльність Галицького музичного товариства).

Середина XIX ст. – реорганізаційно-розбудовчий період.

Остання третина XIX ст. репрезентує невинне зростання кількості спеціальних музичних освітніх закладів, впровадження музичних предметів у статусі «надобов'язкових» у систему загальної освіти, появу дидактично-методичних матеріалів. Найважливішим чинником подальшої професіоналізації в сфері української музичної культури та освіти краю стала діяльність хорових колективів – аматорських і професійних, встановлюється закономірність зворотного резонансу, коли аматорське музикування широких суспільних верств і прагнення до засвоєння його основ стимулює зростання та розбудову професійних освітніх закладів. Слід відзначити особливий внесок українського духівництва у справу збереження і розвитку національної музичної культури та освіти пов'язаний з організацією Дяко-вчительського інституту у Перемишлі, хору при Перемиській кафедрі, діяльність Львівської духовної семінарії та Ставропігії.

Характерною ознакою тогочасної музичної освіти була єдність навчання та виховання. При цьому збагачується та урізноманітнюється процес професіоналізації музичної освіти, оскільки він не лише стосується вирішення вузькодидактичних питань, а й перетворюється в одну зі складових суспільно-духовного тезаурусу, що підкреслюється активною увагою преси до музичної освіти та культури, яка стає дієвим чинником, генератором та рефлектором національної музичної освіти. Аналіз галицьких періодичних видань дозволив дійти висновку, що всі рівні музичної освіти – від аматорського до вузькопрофесійного спеціалізованого – знаходили свій різносторонній резонанс в пресі того часу. Вплив дискусій, що точилися на шпальтах видань, важко переоцінити.

Боротьба за становлення спеціальних музичних навчальних закладів та викладання музики на різних рівнях галицького шкільництва й аматорства з залученням висококваліфікованих кадрів – сутнісні риси явища ПМО першої третини XX ст.. Парадоксальність ситуації полягає в тому, що саме в умовах бездержавності, відсутності будь-якої фінансової і навіть моральної підтримки, всупереч пануючим шовіністичним настроям та внутрішній неоднотайності, особливо в середовищі української еліти, галицькі музиканти, усвідомлюючи колосальне значення професіоналізації музичної освіти, зуміли заснувати українську професійну музичну інституцію, якою постав Вищий музичний інститут, заснований 1903 року, розбудувати систему навчальних музичних закладів на географічному обширі всієї Галичини, запропонувавши таким чином, модель уніфікації музичної освіти не лише в Європі, а й у цілому світі.

Наукову складову професійної музичної освіти по праву посіла заснована Адольфом Хибінським у 1912 році кафедра музикології в Львівському університеті, яка за час своєї діяльності випустила плеяду науковців і мала фундаментальне значення у формуванні львівської музикологічної школи.

Завершальною ланкою у становленні професіоналізму української музичної освіти можна вважати організацію СУПроМу, яка за короткий час своєї діяльності (з 1934 по 1939 рік), визначила основні векторні шляхи подальшого розвитку кожної професійної ділянки зокрема.

Фундаментальне значення в процесі професіоналізації музичної освіти Галичини першої третини ХХ сторіччя посідає особистісний аспект. Розглянувши акмеологічні константи *провідних діячів культури, особливо* подвижницької праці С. Людкевича та В. Барвінського можемо константувати, що галицька музична освіта без їхньої різнобічної діяльності просто не здійснилася б.

Також можна чітко констатувати, що на межі ХХ ст. чітко окреслилися головні тенденції оновлення освіти, такі як:

- 1) демократизація;
- 2) підвищення рівня фундаментальності освіти;
- 3) гуманізація та гуманітаризація освіти;
- 4) використання найновіших технологій;
- 5) інтеграція різних форм і систем освіти як на національному, так і на європейському рівнях.

Означені вище провідні тенденції у царині музичного навчання та виховання становлять основні риси процесу ПМО в Галичині першої *третини* ХХ сторіччя.

1. Горак Я. Анатоль Вахнянин і становлення музичного професіоналізму в Галичині (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.). Львів : Сполом, 2009. 230 с.

2. Граб У. Музикологія як університетська дисципліна: Львівська школа Адольфа Хибінського (1912–1944). Львів : Вид-во Українського католицького університету, 2009. 178 с.

3. Кияновська Л., Ластовецька-Соланська З., Пилатюк О., Скорик А. Нариси з музичної соціології : навчальний посіб. Львів : Сполом, 2011. 192 с.

4. Мазепа Л., Мазепа Т. Шлях до Музичної Академії у Львові : у 2 т. Т. 1 : Від доби міських музикантів до Консерваторії (початок ХV ст. – до 1939 р.). Львів : Сполом, 2003. 288 с.

5. Сивохіп В. Професіоналізація музичної культури Галичини першої третини ХХ ст. як соціокультурна проблема. *Наукові збірки Львівської національної музичної академії України ім. М. В. Лисенка*. Вип. 22 : Музикознавчі студії – 2010 : збірка статей. Львів : Сполом, 2010. С. 49–57.

6. Федоркив О. Понятіе «професіоналізація музикального образования», его составляющие и научные интерпретации в контексте музыкальной культуры Галичины первой половины ХХ века. *Europäische Fachhochschule. European Applied Sciences*. Stuttgart : ORT Publishing, 2013. № 9–1. S. 6–9.

НОВІТНІ ФОРМИ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ТВОРІВ ВІЗУАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА В УКРАЇНІ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

Чмелик Ірина Василівна,
кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри дизайну і теорії мистецтва

У сучасному соціумі все більш затребуваними стають активні форми поширення мистецтва з використанням медійних та інтерактивних технологій, а

також доповненої і віртуальної реальності. З їх допомогою з'являється можливість не лише залучити більш широку аудиторію, а й глибше проникнутися мистецьким твором, стати дієвим учасником мистецького процесу, відчувати себе співтворцем, співорганізатором експозиційного середовища. Останнім часом мистецтво переміщається в онлайн формат, більшою мірою через пандемію COVID-19 та пов'язані із нею карантинні обмеження. Метою розвідки є охарактеризувати новітні форми репрезентації творів візуального мистецтва як знакового явища в культурі України початку XXI століття.

Найбільш розповсюджені сьогодні віртуальні екскурсії та онлайн-тури дають можливість побачити як виглядають твори в музейному чи експозиційному просторі, уявити їхні розміри пропорційно до інтер'єру, а також розгледіти окремі деталі, біля яких можна затримати погляд на довший проміжок часу, ніж, скажімо, у музеї. Такі експозиції можуть бути як створеними за технологією 360° (можливість кругового огляду), так і у вигляді візуальних презентацій з елементами інтерактивних спливаючих повідомлень, стрілок. Репрезентація творів у віртуальному просторі відбувається різними способами, залежить від можливостей, креативності інституцій, що проводять такі виставки, доступних засобів, технічного оснащення, фінансування та інших чинників. Для цієї мети залучаються різні онлайн-платформи у соц.мережах: Facebook, Twitter, Instagram. Як приклад, проведений благодійний аукціон графічних творів В. Луканя, що через пандемію відбувся у мережі Фейсбук. Активізація онлайн-виставок дала можливість побачити унікальні колекції як зі світових музейних збірок, що були оцифровані та виставлені у відкритий доступ, так і відстежувати новини і знакові події, бути присутніми на них через прямі трансляції, зокрема у невеличких регіональних музеях чи приватних галереях. Дедалі частіше можна побачити виставки медіа мистецтва та нет-арту, які неможливі без використання сучасних технологій.

Ще однією поширеною формою репрезентації мистецтва є виставки з використанням інтерактивних засобів і мультимедійних технологій. У виставковій практиці використовуються можливості медіапросторів, інсталяцій і повсякденних фактів [1, с. 77]. У деяких випадках поруч або в одному просторовому контексті використовуються об'ємні форми, а також відео проєкції, спрямовані на ці об'ємні форми, звук, поєднуються абстрактне зображення і конкретний звуковий ряд тощо [1, с. 82].

Як правило сучасні виставки супроводжуються відкритими дискусіями, інтерв'ю, публікаціями у ЗМІ, відео та фотоматеріалами, що популяризуються через соціальні мережі, тобто вони стають комплексною культурною подією, яка розтягується в часі та не обмежується походом до музею чи галереї й самим відкриттям. У цій царині активно діють Музей Сучасного Українського Мистецтва Корсаків, PinchukArtCenter, Національний музей А. Шептицького у Львові. Зокрема, виставка творів Модеста Сосенка, незважаючи на карантин, була широко висвітлена завдяки соц.мережам, активній участі працівників Національного музею, також виставці передувало видання низки праць про творчість митця. Подія мала потужний резонанс і дає можливість розглядати її як комплексне культурне явище всеукраїнського масштабу.

Репрезентація мистецьких творів також відбувається у соц.мережах у вигляді презентацій, конференцій, вебінарів, відеолекцій. Платформами для організації відозв'язку із глядачами слугують Zoom, Google-Meet, Youtube. У деяких випадках можна наперед отримати покликання на подію завдяки попередній реєстрації або, маючи можливість стежити за конкретною онлайн-сторінкою, в режимі реального часу доєднатися до події у визначений час, чи подивитися її у запису безпосередньо на сторінці інституції. Можливість комунікації і зворотного зв'язку з глядачем забезпечується за допомогою сайтів, онлайн-зустрічей в режимі реального часу, багато музейних і галерейних сайтів пропонують задати запитання і миттєво отримати на нього відповідь, активно висвітлюють результати проведених дослідницьких семінарів. Таким чином, через карантин більшість заходів стали глобальними, а не локальними. Музеї та галереї більше почали спілкуватися з глядачем, знайомити їх з мистецтвом через освітні програми, допомагати зрозуміти його краще [2, с. 51].

Стрімкий розвиток онлайн-платформ та соціальних мереж сприяє популяризації та обміну досвідом у різних сферах культури та мистецтва. Останнім часом таких платформ стає дедалі більше, головним завданням яких є інформування про культурні події, виставки, митців та твори: Культурна платформа «Між вухами», **Google Arts & Culture**, **Ідемо в музей**, **Музей**, **Як це працює...** тощо. Не можемо оминати увагою також різноманітні освітні проєкти, навчальні платформи, що організовуються мистецькими інституціями, – це квести, конкурси, вікторини, метою яких є залучити глядача розгадати якусь проблему, в ігровій формі зацікавити, розпізнати, знайти твір за допомогою підказок тощо. Вони також можуть спонукати до діалогу глядача із твором, частіше організовуються для дитячої та юнацької цільової аудиторії, а також розраховані на туристів.

Висновки. На початку XXI століття виставки залишаються провідною формою репрезентації творів образотворчого мистецтва, втім, урізноманітнюється їхній спектр: виставки однієї картини, виставки-квести, виставки-ярмарки, виставки-фестивалі, виставки медіа мистецтва та нет-арту. Явище онлайн-експозицій стало особливо актуальним в умовах пандемії і водночас дало потужний стимул до пошуку нових можливостей презентації колекцій та артефактів, переформатування галерей та музеїв, зміщення акцентів у репрезентації своїх збірок. Проблемою поки залишається швидкість навчання працівників і вміння користуватися можливостями сучасних технологій. Проте, навіть у невеличких музеях цей бар'єр успішно долається.

1. Смолянская Н. Вопрос репрезентации в ракурсе современного искусства. *Артикульт*. 2014. № 16. С. 75–87. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/vopros-reprezentatsii-v-rakurse-sovremennogo-iskusstva/viewer>.

2. Тагліна Ю., Кутенко О. Трансфігурація репрезентації мистецтва: пошук нових форматів у світі ізоляції. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2020. С. 45–52. URL: <https://periodicals.karazin.ua/thcphs/article/view/16159>.

ХОРОВА МУЗИКА МИРОСЛАВА ВОЛИНСЬКОГО: ФОЛЬКЛОРНІ ТРАДИЦІЇ

Шегда Лідія Василівна,

кандидат мистецтвознавства, доцент
кафедри методики музичного
виховання та диригування

Невід'ємною скарбницею світової культури є неповторна і унікальна культура націй. На розвиток етнічної культури впливають історичний шлях народу, соціальна, економічна, культурна політика держави тощо, а національна культура повинна розглядатися як цілісна система, що включає фольклор та вплив культури інших народів. Достатньо дослідженою галуззю в українському музикознавстві став композиторський фольклоризм – музичний напрям, де відбувається звернення автора музики чи виконавця до рідного фольклору, його елементів з метою гармонізації або переінтонування. У композиторській творчості особливістю його є те, що він завжди виступає як «вторинне побутування фольклору». Звернення до сучасних композиторських технік відповідно до власних стильових уподобань, впливає на збагачення арсеналу виразових засобів, а наслідування фольклорних жанрів розширює обрії у різноманітних напрямках. Трансформація фольклору в хоровому виконавстві базується на народно-пісенних традиціях. Увага композиторів спрямовується на органічне поєднання сучасних модерних виразових засобів із архаїчними темами, мелодико-інтонаційними та метро-ритмічними особливостями фольклорних зразків [2, с. 10].

Яскравим національним забарвленням вирізняється творчість Мирослава Волинського. Як представник львівської композиторської школи, композитор створює специфічне стильове обличчя регіонального осередку Національної спілки. Хорова музика в його творчості пов'язана із традиціями українського хорового співу від «перемишльської школи», і з першими значними досягненнями хорових жанрів початку ХХ ст. та дотична до сучасних тенденцій у розвитку цього жанру.

Мирослав Волинський успішно працює в монументальних жанрах: опера, кантата, ораторія, симфонія, а також в камерно-інструментальних і вокальних жанрах. Хорова музика посідає особливе місце в творчості Мирослава Волинського. Це оригінальні хорові композиції для мішаного хору а cappella, хори в супроводі оркестру, фортепіано та обробки народних пісень. Автор дуже часто звертається до обрядового фольклору. Інтерпретація зразків поетичного фольклорного матеріалу здійснюється на основі поширених і рідкісних мелодій. Це найбільше простежується в обробках народних пісень. Композитор переважно використовує західноукраїнські наспіви, значну частину поміж них складають колядки, веснянки. Про це свідчать вказівки у назвах композицій – лемківська колядка «Пасли пастирі воли»; гуцульські «Ой торгом-містом», «Ой в ліску-ліску»; поліські «В новім граді Вифліємі», «Воспоїм пісню днесь нову»; бойківські «Весела подія», «Ци ви дома, господарю». Характерна

інтонаційна і ладова палітра, їх специфічна виразність зумовлює збереження особливих мовних зворотів та діалектного звучання. Використання композитором західноукраїнських наспівів, в яких вербальний текст виявляє стародавні джерела, відбулося шляхом накладання християнської тематики і введення у більш давній синкретичний зміст колядки на Різдво світу. Оригінальність мислення Мирослава Волинського в оновленні його підходів до втілення жанрових закономірностей і стилістики, зокрема, у зверненні до веснянки, де панування гетерофонії чи унісонно-гетерофонної манери з випадковим двозвуччям стає ґрунтом для свободи оперування академічними хоровими засобами, комбінування підголосками, гомофонно-гармонічним і поліфонічним типом викладу цілком в межах їхньої пов'язаної з хороводною хореографією автентичної манери.

Отже, органічне поєднання традиційного народного та професійного мистецтва складають етнохарактерні засади авторського стилю композитора. У вокально-хорових творах, орієнтованих на фольклорні джерела, здійснюється відтворення народно-пісенного мелосу в різноманітних художніх формах, впливаючи на його смислові і виражальні можливості. Хорова творчість М. Волинського в цій царині заслуговує особливої уваги, оскільки обробки пісень календарного циклу відзначаються високою композиторською майстерністю та смаком. Автор дотримується традицій, вироблених композиторською практикою попередніх поколінь, і використовує засоби музичної виразності для індивідуалізації образного змісту. Поєднання загальнонаціональних ознак з індивідуальною стилістикою зробили музику композитора відомою і за межами держави та важливою частиною сучасного культурно-мистецького процесу.

1. Бенч-Шокало О. Г. Український хоровий спів: актуалізація звичаєвої традиції : навч. посіб. Київ : Ред. журн. «Український світ», 2002. 440 с.

2. Волинський М. М. Вікіпедія. Волинський Мирослав Михайлович. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>.

3. Гордійчук М. Леся Дичко : Творчі портрети українських композиторів. Київ : Музична Україна, 1981. 73 с.

4. Шегда Л. В. Обрядовий фольклор у творчості Мирослава Волинського (на прикладі веснянки «Шум»). *Хорове мистецтво у вищій школі: проблеми і перспективи професійної підготовки* : збірник наук. статей. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2019. Ч. V. С. 43–48.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН, ЩО ВИНИКАЮТЬ З ПРИВОДУ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ, В КРАЇНАХ ЄС

Башурин Наталія Ярославівна,
асистент кафедри судочинства

Науково-технічна інформація на сьогодні є одним із тих видів інформації, що виступають рушійною силою прогресу технологій, науки та суспільства. Також вона має здатність набувати ознак об'єкта цивільних прав і прав інтелектуальної власності, а тому, враховуючи широкий спектр практичного її застосування і використання, існує необхідність максимально якісного і сучасного правового регулювання такого складного об'єкта та відносин, що можуть виникати з приводу нього.

В умовах євроінтеграції і наближення українського законодавства до європейських стандартів вважаємо за доцільне розглянути нормативно-правові акти деяких країн-членів ЄС у сфері науково-технічної інформації, аби проаналізувати механізм правового регулювання відповідних правовідносин у порівняльно-правовому аспекті. Варто зупинитися на відповідних нормативно-правових актах Франції. Першим із них слід виділити Закон «Про науково-дослідну діяльність і вищу освіту» 2013 року [3]. Згідно з положеннями цього закону, регіони Франції повинні змінити свої цілі й обсяги бюджету для розробки і поширення науково-технічної та індустріальної культури. У регіональних інноваційних стратегіях визначено 13 пріоритетних напрямків досліджень, серед яких напрями щодо розвитку інформаційного суспільства: інформаційно-комунікаційні технології, інформатика, засоби цифрової інформації, програмне забезпечення, електроніка [5, с. 72–73].

Окрім того, французький Кодекс інтелектуальної власності у своїй статті L112-2 серед об'єктів авторського права визнає твори науки, так само, як це передбачено в Законі України «Про авторське право і суміжні права». Також згаданий кодекс у ст. L121-8 зазначає: «Тільки автор має право збирати свої статті й твори в збірниках і публікувати або санкціонувати їх публікацію в цій формі», що свідчить про безумовне право автора лиш на власний розсуд розпоряджатися своїми правами на твір [1]. Тут спостерігаємо схожі положення із тими, що містяться в українському законодавстві.

Що стосується німецького законодавства, то варто звернути увагу на положення роділів 19 і 21 Закону «Про авторське право і суміжні права» Німеччини. В них мова йде про такі поняття, як «право виступати», «право на публічну презентацію», «право на публічну демонстрацію» [2]. Якщо повернутися до українського правового регулювання подібних правовідносин, то слід зауважити, що в Законі України «Про авторське право і суміжні права» передбачено відтворення за допомогою аудіо та візуальних технічних засобів лише відтворення аудіовізуальних творів, проте передача, публічний показ і демонст-

рація творів образотворчого мистецтва, науки і техніки тощо тут не врегульовано [6]. Тому в даному разі німецький Закон «Про авторське право і суміжні права» може слугувати джерелом для запозичення цікавих і актуальних правових норм щодо відтворення і трансляції за допомогою технічних засобів з метою публічної презентації результатів інтелектуальної діяльності (в тому числі науково-технічної).

Варто додати деякі думки щодо відкритого доступу до творів науки О.Г. Вакаренко та Ю.М. Капіци. Науковці зауважують, що сучасне українське законодавство не дозволяє застосовувати в повному обсязі ліцензії вільного доступу, що застосовується в країнах ЄС. Є випадки, коли організації, зазначаючи той чи інший вид ліцензій вільного доступу, не враховують їх призначення. Також є нерозвинутими інтернет-майданчики надання статей для вільного доступу в наукових установах [4, с. 101]. Погоджуючись з такою позицією, вважаємо за необхідне врегулювання питань стосовно ліцензій вільного доступу до інформації, а також право автора (а в деяких випадках – обов'язок) на інформацію, що містить ознаки об'єкта права інтелектуальної власності (твори науки і техніки зокрема) і має режим відкритого доступу, публікувати таку інформацію на сайтах наукових установ тощо.

Отже, розглянувши приклади сучасного правового регулювання відносин з приводу науково-технічної у деяких країнах ЄС, можна стверджувати, що українське законодавство потребує суттєвих змін у зв'язку зі змінами, що відбуваються у суспільному житті в умовах тотальної інформатизації та автоматизації, а також адаптації до європейських законодавчих стандартів в умовах євроінтеграції.

1. Code de la propriété intellectuelle. URL: Code de la propriété intellectuelle – Légifrance (legifrance.gouv.fr) (дата звернення: 06.03.2021).

2. Gesetz über Urheberrecht und verwandte Schutzrechte (Urheberrechtsgesetz). URL: UrhG.pdf (gesetze-im-internet.de) (дата звернення: 07.03.2021).

3. Law of Research and Higher Education 2013. URL: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000027735009&dateTexte=20> (дата звернення: 06.03.2021).

4. Авакаренко О. Г., Капіца Ю. М. Авторське право у видавничій діяльності наукових установ. *Вісник Національної академії наук України*. 2018. № 2. С. 97–106. URL: [vnanu_2018_2_15.pdf](#) (дата звернення: 08.03.2021).

5. Писаренко Т. В., Кваша Т. К., Березняк Н. В., Прудка О. В. Інформаційне забезпечення інноваційного розвитку: світовий та вітчизняний досвід : монографія. Київ : УкрІНТЕІ, 2015. 239 с.

6. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993. №3792-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1994. № 13. Ст. 64.

ПРОБЛЕМА ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛЮ ЗА РОКИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

Вівчаренко Олег Антонович,
доктор юридичних наук, доцент,
заслужений юрист України

А земля не буде продаватися назавжди, бо
Моя та земля, бо ви приходьки та осілі в Мене
(книга Мойсеєва, III гл. 25, 23 заповідь)

Історична доля України зумовлена її природними, насамперед, земельними ресурсами. Ні, Україну (етнос, мову, націю, державу, культуру, ментальність), ні українця (характер, долю) не можна зрозуміти поза рідною їм природою. Як писав О. Гончар, степи для нас більше, ніж географічне поняття. Вони були протягом століть ареною нашої національної історії, тут гартувалась мужність нашого народу, зроста його слава, вирішувалось його майбутнє.

З давніх часів і до сьогодні, Україна вражає, як чужинців, так і співвітчизників своїми розмірами та якісними характеристиками природи. Досить нагадати, що Україна володіє майже 25 відсотками чорноземів світу з найбагатшими ґрунтами. Для регулювання земельних відносин в Україні вироблялися різноманітні правила і норми – від прадавніх звичаїв і традицій «Руської правди», козацьких універсалів, Березневих статей Б. Хмельницького, Конституції П. Орлика, універсалів і Конституції Центральної Ради до законодавства більшовицьких часів. Але жодного разу ці норми не могли бути реалізовані в умовах сутності української державності. Після проголошення у 1990 році Декларації про державний суверенітет України Законом «Про економічну самостійність Української РСР» від 3 серпня 1990 року запроваджено три форми власності – державну, колективну, індивідуальну (особисту і приватну трудову). Вважаючи, що першочерговим завданням молодій державі є зміцнення села, Верховна Рада прийняла Закон «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу» від 15 травня 1992 року, поставивши за мету: «відродження селянства як господаря землі, носія моралі та національної культури, а високий рівень соціального розвитку села – основною умовою продовольчого і сировинного забезпечення країни, її економічної незалежності».

Конституція України від 28 червня 1996 року визначила, що земля є об'єктом права власності Українського народу (ст. 13) та основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави (ст. 14). У зв'язку з цим слід згадати слова В.І. Андрейцева про те, що «особлива охорона державою земель вказує на специфічний правовий режим земель як територіально просторової та матеріальної основи існування держави в межах кордону України, що характеризується цілісністю й недоторканністю та відображає її суверенітет – як основний принцип функціонування незалежності держави. Окрім цього не можна не згадати про економічну функцію землі, згідно з якою вона є засобом виробництва та відіграє важливу роль у розвитку інвестиційної діяльності. З одного боку, це сприяє утвердженню позицій України на

міжнародній арені у зв'язку з її вступом до Світової організації торгівлі та євроінтеграційною спрямованістю її політики. А з іншого боку, така активна господарська діяльність має тенденцію негативно відбуватися на якісному етапі земель нашої держави. Зокрема, з огляду на інтенсивний розвиток земельних відносин, що відбувається за останні роки в Україні, можна констатувати збільшення кількості правопорушень у цій сфері, пов'язаних із незаконним переводом земель з однієї категорії до іншої (це особливо поширено щодо земель сільськогосподарського призначення, нецільовим використанням земельних ресурсів, самовільним відхиленням від проектів землеустрою, ухиленням від державної реєстрації земельних ділянок та подолання недостовірної інформації щодо них та інше). Значна частина порушень земельного законодавства скоюється посадовими особами та представниками органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Це хабарництво, приховування або перекручування даних державного земельного кадастру, порушення порядку розгляду звернень громадян та інше. На жаль, це свідчить про те, що останнім часом питання економічної вигоди у сфері земельних відносин знаходиться на першому плані, на відміну від питань про охорону земель. Ці правопорушення є різними за змістом, а результат їх скоєння один – погіршення стану земель та втрата якісного ґрунту, що призводить до порушення конституційного права людини та екологічної безпеки.

Отже, питання про правову охорону земель завжди було, є і буде актуальним, незалежно від економічного рівня розвитку держави, політичної ситуації та інших чинників. У першу чергу, це зумовлено різноманітністю функцій, які виконує земля. В той же час, рівень цієї актуальності є різноманітним. Так, негативні показники розвитку держави як в цілому, так і в окремих сферах господарської діяльності загострюють проблему правової охорони земель. Це свідчить про те, що держава з позитивним та стабільним рівнем політичного та економічного розвитку має більше шансів на ефективне вирішення проблеми правової охорони земель. Одночасно цю проблему можна назвати вічною з огляду на великий ступінь її залежності від культурного рівня розвитку як суспільства в цілому, так і окремого суб'єкта. А також не слід забувати про науково-технічний розвиток, досягнення якого інтенсивно застосовуються в процесі використання земель. Отже, можна сміливо стверджувати, що в різний час актуальними були та є різні аспекти правової охорони земель.

Україна історично вважається агропромисловою державою, склад земель, якої характеризується багатим, порівняно з іншими державами Європи, різноманіттям та родючістю ґрунтів. Так, В.В. Носік писав: «Такий природний потенціал українських ґрунтів дійсно є національним багатством, що з одного боку має перебувати у власності народу, з іншого – зобов'язує державу забезпечувати їх особливу охорону. Ґрунтовий покрив території України досить різноманітний і складається з понад 650 видів ґрунтів, які природними якісними характеристиками мають різні властивості залежно від того чи іншого регіону або місцевості, і не всі з цих видів можуть продукувати врожай зернових культур. Тому основним національним багатством варто визнавати ту частину території України, що природно покрита ґрунтом, яким у Законі України «Про охорону землі» від 19 червня 2003 року визначається як природно-історичне

органомінеральне тіло, що утворилося на поверхні земної кори і є осередком найбільшої концентрації поживних речовин, основою життя та розвитку людства завдяки найціннішій своїй властивості – родючості.

Таким чином, в Україні питання про правову охорону земель та проблема права власності на землю за роки незалежності України є особливо актуальними на практиці та потребують більш глибокої теоретичної розробки. При цьому слід зазначити, що дане питання є гострим за своїм характером у країнах, де обмежені ґрунтові ресурси, але є природні умови, сприятливі для розвитку сільськогосподарського виробництва (наприклад, у Болгарії). Таким чином, ця проблема має міжнародний аспект, що потребує більш детального вивчення та дослідження основних її засад.

ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ЗАКОНОДАВСТВА ЄС У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ ТРАНСПОРТНИХ ПОСЛУГ

Гришко Уляна Петрівна,
кандидат юридичних наук,
викладач кафедри цивільного права

Правові запозичення виступають невід'ємним елементом процесу глобалізації. Сьогодення вимагає від держав для збереження конкурентоспроможності на світовому та регіональному ринках адаптувати внутрішнє правове поле так, щоб воно забезпечувало та захищало інтереси суб'єктів господарювання та громадян у всіх галузях права.

У той же час вони є свого роду інструментом протидії правовому колоніалізму як елементу глобалізації, коли з метою збереження національних правових традицій сприймаються лише окремі правові конструкції, правові норми. Законодавець сприймає певне правове положення, але при цьому залишаючись відданим правовій наступності, власним історично складеним принципам правотворення, та принципам національної правової системи.

Актуальне сьогодні питання гармонізації українського права з правом ЄС, в тому числі в цивільній галузі, тісно пов'язане в першу чергу з питаннями правових запозичень, в результаті яких до права України будуть привнесені елементи, норми, правові інститути, які є елементами правопорядків європейських країн і для українського права за своєю суттю в багатьох аспектах є сторонніми.

Виконання Закону України від 18 березня 2004 р. «Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» забезпечує зближення цивільної і господарсько-правової позицій в євроінтеграційному напрямі на приватноправовій основі. У сучасних умовах стираються розбіжності між ними через такі причини:

- при розробці проекту ЦК України за основу бралися напрацювання в країнах ЄС, а його проект піддався експертизі європейських фахівців;
- практика захисту цивільних прав формується з урахуванням положень міжнародних актів;

- міжнародний договір, ратифікований Верховною Радою України, є частиною національного законодавства відповідно до ч. 1 ст. 10 ЦК України;
- якщо в міжнародному договорі України, встановлені інші правила, ніж ті, які передбачені цивільним законодавством, застосовуються правила міжнародного договору України (ч. 2 ст. 10 ЦК України, Закон України «Про міжнародні договори»);
- якщо міжнародний договір не діє на території України, то при регулюванні відповідних цивільних прав та інтересів враховуються норми міжнародного права.

Запозичення мають місце не тільки так би мовити в широких підгалузях цивільного права, а і стосуються більш конкретних правовідносин. Це, для прикладу, прийняття Європейським Парламентом Регламенту № 261/2004 від 11 лютого 2004 року, який стосується захисту прав пасажирів авіаційного транспорту, а саме компенсації та допомоги пасажиром у випадку відмови у дозволі на посадку пасажирів на літак, а також щодо скасування рейсу або затримку відправлення літака. Регламент гарантує права пасажирів: якщо пасажиром відмовлено у посадці на літак проти їх волі; якщо скасовано рейс; якщо рейс затримано. Зокрема у випадку відмови у дозволі на посадку чи анулювання рейсу пасажирі мають право на:

- відшкодування вартості квитка на протязі семи днів або на квиток до пункту вильоту;
- додаткові послуги (харчування, поселення в готелі, транспортні послуги від аеропорту до готелю, можливість скористатися засобами зв'язку);
- загальну суму компенсації: 250 євро – для рейсів дальністю 1 500 кілометрів або менше; 400 євро – для рейсів дальністю понад 1 500 до 3 500 кілометрів; 600 євро – для рейсів дальністю понад 3 500 кілометрів [1].

У випадку затримки перевезення повітряним транспортом Регламент № 261/2004 від 11 лютого 2004 року визначає 3-х ступеневу систему захисту прав пасажирів:

- у випадку тривалих запізнь (2 або більше годин – харчування та прохолодні напої і можливість здійснити два безкоштовних дзвінки або відправити телекс-, факс-повідомлення чи повідомлення електронною поштою, якщо для цього є технічні умови);
- якщо час відльоту перенесено на наступний день пасажирі повинні отримати безкоштовне місце у готелі і транспортування від аеропорту до готелю;
- якщо затримка складає більш ніж 5 годин, пасажирі можуть вимагати відшкодування повної вартості квитка разом із вартістю зворотного квитка [2, с. 133].

Оскільки законодавство України адаптувало Регламент № 261/2004, ідентичне право на отримання грошової компенсації пасажиром в разі скасування рейсу відображено у ст. 105 Повітряного кодексу України, главі 4 Розділу XV Наказу Державної авіаційної служби України Про затвердження Авіаційних правил України «Правила повітряних перевезень та обслуговування пасажирів і багажу» та ст. 5 Регламенту № 261/2004 [3; 4]. У той же час, також ідентично в національному законодавстві, навідміну від Регламенту № 261/2004

відсутнє аналогічне право на грошову компенсацію у разі затримки авіарейсу. Загалом Регламент № 261/2004 прагне забезпечити компенсацію втрат яких зазнали пасажирів у зв'язку з втратою часу. З огляду на те, що відновити втрачений час неможливо, його компенсація може бути здійснена лише в грошовій формі. Тому, втрат часу зазнають як і пасажирів чиї рейси було скасовано, так і пасажирів чиї рейси було затримано [5]. В розумінні Регламенту № 261/2004 пасажирів рейси яких було затримано та пасажирів рейси яких було скасовано опиняються в аналогічних ситуаціях, що дає їм однакові права на грошову компенсацію.

Якщо ж на противагу цьому, пасажирів затриманих рейсів не будуть мати права на матеріальне відшкодування, їх права будуть порушені, по відношенню до пасажирів, рейси яких скасовано, оскільки вони також зазнають втрати часу, який міг бути використаний на перевезення.

Таким чином, з метою забезпечення належного виконання Україною взятих на себе зобов'язань щодо адаптації національного законодавства до законодавства Європейського Союзу та захисту прав споживачів при здійсненні ними повітряних подорожей авіаперевізниками необхідно закріпити у національному законодавстві право пасажирів на отримання компенсації матеріальної шкоди у разі затримки рейсу.

1. Регламент (ЕС) № 261/2004 Европейского Парламента и Совета «Об установлении общих правил в области компенсации и содействия пассажирам в случае отказа в посадке, отмены или длительной задержки авиарейса и об отмене Регламента (ЕЭС) № 295/91» : Міжнародний документ від 11.02.2004 № 261/2004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_912 (дата звернення: 1.05.2021).

2. Ісічко А., Мінін О. Правове регулювання сфери захисту прав споживачів у Європейському Союзі та в Україні : порівняльно-правове дослідження / за заг. ред. А. І. Грицяка. Київ : Атіка Н, 2005. 656 с.

3. Про затвердження Авіаційних правил України «Правила повітряних перевезень та обслуговування пасажирів і багажу»: Наказ Державної авіаційної служби України від 26.11.2018 № 1239. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0141-19> (дата звернення: 1.05.2021).

4. Повітряний кодекс України від 19.05.2011 № 3393-VI. Дата оновлення: 13.02.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3393-17> (дата звернення: 1.05.2021).

5. Алексєєв С. О., Білоцерковець Д. О. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до статті 106 Повітряного кодексу України (щодо адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу)». URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/GH6LG00A.html (дата звернення: 1.05.2021).

МЕДИЧНІ ВІДХОДИ ТА COVID-19 В УКРАЇНІ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ Й ОСНОВНІ ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ

Данилюк Леся Романівна,
кандидат юридичних наук,
викладач кафедри трудового,
екологічного та аграрного права

Сьогодні питання поводження з відходами, в тому числі з медичними, в Україні мають ряд правових і організаційних проблем. Однак в умовах поширення COVID-19 належне управління медичними відходами стало особливо актуальним і важливим.

У чинному законодавстві України немає єдиного підходу навіть щодо розуміння медичних відходів. Так, в одному нормативно-правовому акті вони визначаються як відходи, що утворюються внаслідок медичного обслуговування у закладах, які в установленому порядку отримали ліцензію на провадження господарської діяльності з медичної практики (крім підприємств з виробництва фармацевтичної продукції та медичних відходів, що утворюються у побуті) [1]. Одночасно інший акт тлумачить їх як відходи, що утворюються в лікувально-профілактичних установах та інших закладах охорони здоров'я, що проводять медичні процедури, незалежно від форми власності, в установах і лікувально-профілактичних закладах санаторного лікування, аптеках, науково-дослідних інститутах і навчальних медичних закладах [2]. Тобто другий підхід є дещо ширшим. Проте в будь-якому випадку до медичних відходів не відносяться відходи, які за своїми характеристиками є медичними, але продукуються в ході звичайної життєдіяльності людини, тобто в побутовому процесі.

Відповідна теоретична дилема може стати підґрунтям для виникнення практичних проблем, особливо в контексті пандемії. Адже такі відходи як одноразові медичні маски, рукавиці, бахіли, тара з-під антисептичних засобів тощо, обсяги утворення яких збільшилися в рази, взагалі не належать до медичних відходів. Тоді як фактично за своїми ознаками вони є такими. Більше того, якщо вони використовувалися хворими особами, то їх слід вважати епідемічно небезпечними медичними відходами, які потребують спеціального поводження.

В цілому в Україні усі медичні відходи поділяються на відходи: категорії А – епідемічно безпечні медичні відходи; категорії В – епідемічно небезпечні медичні відходи; категорії С – токсикологічно небезпечні медичні відходи; категорії D – радіологічно небезпечні медичні відходи [1].

За статистикою, від 75–80% відходів, утворених закладами охорони здоров'я, що не мають контакту з біологічними рідинами пацієнтів, інфекційними хворими, наближені за складом до побутових відходів, а саме: відходи скла (пляшки, флакони, банки тощо), папір, канцелярське приладдя, упаковка, меблі, списаний м'який інвентар (халати, постільна білизна), діагностичне обладнання, яке втратило споживчі властивості. Решта медичних відходів 10–25%

належать до категорії небезпечних і можуть бути факторами ризику для навколишнього природного середовища і здоров'я людини [2].

Однак ймовірно, що за умов розповсюдження коронавірусної інфекції, наведена статистична інформація зазнала істотних змін.

Крім цього, навіть в різних дослідженнях все частіше зустрічаються поняття «ковідні відходи», «коронавірусні відходи», «відходи, інфіковані вірусом Covid-19» тощо.

Ми вважаємо, що все ж таки недоречно виокремлювати такий самостійний від інших інфекційних відходів вид як «ковідні відходи». За нашої реальності достатньо було б розробити спеціальний алгоритм поводження з ними та застосовувати вимоги щодо управління епідемічно небезпечними медичними відходами.

Такі вимоги до поводження з епідемічно небезпечними медичними відходами (категорія В) встановлені Державними санітарно-протиепідемічними правилами і нормами щодо поводження з медичними відходами. При цьому, до відходів категорії В належать інфіковані та потенційно інфіковані відходи, які мали контакт з біологічними середовищами інфікованого матеріалу: використаний медичний інструмент (гострі предмети: голки, шприці, скальпелі та їх леза, предметні скельця, ампули, порожні пробірки, битий скляний посуд, вазофікси, пір'я, піпетки, ланцети тощо); предмети, забруднені кров'ю або іншими біологічними рідинами; органічні медичні відходи хворих (тканини, органи, частини тіла, плацента, ембріони тощо); харчові відходи з інфекційних відділень закладу; відходи, що утворилися в результаті діяльності медичних лабораторій (мікробіологічні культури і штами, що містять будь-які живі збудники хвороб, штучно вирощені в значних кількостях, живі вакцини, непридатні до використання, а також лабораторні чашки та обладнання для їх перенесення, залишки живильних середовищ, інокуляції, змішування мікробіологічних культур збудників інфекційних захворювань, інфіковані експериментальні тварини та біологічні відходи віваріїв); відходи лікувально-діагностичних підрозділів закладів та диспансерів, забруднених мокротинням пацієнтів, мікробіологічних лабораторій, що здійснюють роботи із збудниками туберкульозу [1].

І знову ж таки доцільно наголосити, що йдеться виключно про відходи, які утворюються в закладах охорони здоров'я. Тоді як рекомендації населенню щодо поводження з медичними відходами, які утворилися в домогосподарствах, і дій у разі виявлення безхазяйних медичних відходів можна переглянути на вебсайті [3] Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України.

Водночас, потрібно усвідомлювати, що неналежне поводження з медичними відходами несе не тільки пряму загрозу здоров'ю людей, але й спричиняє істотну шкоду довкіллю. Зокрема, мова йде про засмічення та забруднення земель, вод, атмосферного повітря, створення небезпеки для рослинного та тваринного світу тощо.

1. Про затвердження Державних санітарно-протиепідемічних правил і норм щодо поводження з медичними відходами: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 08.06.2015 р. № 325. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0959-15#Text> (дата звернення: 06.04.2021).

2. Про схвалення Національної стратегії управління відходами в Україні до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.11.2017 р. № 820-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/820-2017-%D1%80#Text> (дата звернення: 06.04.2021).

3. Як поводитися громадянам з відходами, утвореними у зв'язку з Covid-19 / Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. URL: <https://mepr.gov.ua/news/35781.html> (дата звернення: 06.04.2021).

ДЕЯКІ КОЛІЗІЙНІ АСПЕКТИ ПРИВАТНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН НЕМАЙНОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Дубицька Наталія Тарасівна,
аспірантка за спеціальністю 081 –
Право

Донедавна у своїх наукових працях дослідники доволі небагато говорили про немайнові аспекти відповідальності у приватному праві, а той не піднімали цю тему взагалі. Тому, назріла проблема по-перше: дослідити це явище в українській правовій науці, по-друге: дати авторське визначення і, зрештою, визначити детермінанти меж відповідальності у приватному праві.

На сьогодні є чимало нормативно-правових актів, присвячених правовому регулюванню особистих немайнових прав Людини в сфері охорони здоров'я. Серед них: Конвенції про права людини в біомедицині (Convention on Human Rights and Biomedicine. DIR/JUR (96), 14, Strasbourg 1996) відомості про стан здоров'я людини визнає складовою права на повагу до приватного життя (ст. 10) та охороняється також положеннями Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (ст. 8).

Серед вітчизняних також: Основи законодавства про охорону здоров'я від 19.11. 1992 № 2801 у первинній редакції із змінами і доповненнями, який є інкорпорованим актом. Є також чимало спеціальних нормативно-правових актів, присвячених захисту прав і свобод Людини у сфері охорони здоров'я. Однак, все ще не вирішеними залишаються чимало колізійних питань на практиці, зокрема, і проблема визначення моральної шкоди.

Особливість цивільної відповідальності проявляється також у одній із її форм, а саме способі та порядку відшкодування моральної шкоди. З цього приводу погляди науковців є неоднозначними. Так, адже в Україні не лише не передбачено чітких методик нарахування розміру моральної шкоди, а й навіть бодай нижньої чи верхньої межі, як орієнтирів, що і мотивує суд в процесі визначення розміру відшкодування моральної шкоди враховувати основоположні цивілістичні засади розумності та справедливості. Причому моральна шкода відшкодовується незалежно від майнової шкоди, яка підлягає відшкодуванню, та не пов'язана, головним чином, з розміром цього відшкодування.

Як правило, нарахований розмір моральної шкоди підлягає відшкодуванню одноразово, якщо інше не встановлено договором або законом. Для прик-

ладу, скажімо, моральна шкода, завдану каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я, відшкодовується шляхом здійснення щомісячних платежів.

Як відомо, формула Єрделевського була детермінантом формування розміру моральної шкоди досить довгий час. Але ця матриця так і не стала тою основоположною підвалиною для визначення суми відшкодування ані в судовому порядку, ані в науковій сфері. І це не випадково. Адже на сьогодні все ще не вирішеною залишається проблема: як визначати межі розміру моральної шкоди.

У судовій практиці досить часто виникають питання, що пов'язані з розміром відшкодування моральної шкоди. Незважаючи на такі практичні неоднакові позиції, Цивільний кодекс України (далі – ЦК) залишає питання про встановлення розміру відшкодування моральної шкоди без належного правового врегулювання. За загальним правилом, моральна шкода відшкодовується грішми, іншим майном або в інший спосіб. Що стосується розміру грошового відшкодування моральної шкоди, то законодавець зазначає, що його визначає суд залежно від характеру правопорушення, глибини фізичних та душевних страждань, погіршення здібностей потерпілого або позбавлення його можливості їх реалізації, ступеня вини особи, яка завдала моральної шкоди, якщо вина є підставою для відшкодування, а також з урахуванням інших обставин, що мають істотне значення. Можна прийти до висновку про те, що при встановленні розміру такого відшкодування ні суд, ні сторони не матимуть жодних законодавчих підстав для його визначення.

Способами захисту цивільних прав та інтересів можуть бути:

- 1) визнання права;
- 2) визнання правочину недійсним;
- 3) припинення дії, яка порушує право;
- 4) відновлення становища, яке існувало до порушення;
- 5) примусове виконання обов'язку в натурі;
- 6) зміна правовідношення;
- 7) припинення правовідношення;
- 8) відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди;
- 9) відшкодування моральної (немайнової) шкоди;
- 10) визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб.

Слід резюмувати, очевидно, й те, що обидві тези про правові підстави для існування та розмежування різноманітних видів ризиків мають в свою чергу прагматично та теоретично недосконалі та незавершені формулювання, які в свою чергу потребують уточнення, перегляду. Нові методологічні конструкції виникають «на горизонті» формулювання теоретико-правових дискусій та відображаються у модерному «техніко-юридичному» світогляді. Останнє, позаяк, відображається у сталому зв'язку із принципом «повного відшкодування» цивільної відповідальності.

Традиційно в українській цивілістичній науці виокремлюють три основні групи зобов'язань (йдеться про немайнові):

- 1) послуги лікарів;
- 2) такі, що виступають в якості доповнення до майнового (оренди житла із зобов'язанням повернення не пізніше певної години і не створювати шуму або до речового права;
- 3) непоіменовані зобов'язання (не грати в карти, не відвідувати розважальних закладів).

В науці приватного права стала усталеною вже позиція про формування теорії дихотономії права, де викристалізованих, «чистих» правовідносин не існує. Ті чи інші ситуації вимагають часто застосування цілої низки норм, і це виправдано з огляду на необхідність більш точної кваліфікації правопорушення. В юридичній системі координат права, як видається, ядром або серцевиною виступає все ж таки основоположний норматив «добросовісність, справедливість, розумність». На нашу думку, цей засадничий людино центристський постулат мав би бути тим детермінантом, який формує «межі» відповідальності у приватному праві.

Вважаю досить послідовною тезу про те, що і договірна, і деліктна відповідальність може поєднуватися в рамках одного виду правовідносин. В цьому аспекті доречно буде наголосити про межі відповідальності, адже саме завдяки цьому приклад яскраво простежується (симбіоз) пріоритет договірної відповідальності (якщо в договорі передбачено більший розмір та обсяг збитків, то застосовуються договірні санкції), якщо ж у договорі не передбачено було межі відповідальності, то підлягатимуть використанню ті рамки, які будуть доведені у судовому порядку.

Здавалося б усе просто, аж ніяк! Перед нами часто постають багато проблем на практиці. Це пов'язано і з відсутністю чіткої регламентації визначення формули розміру моральної шкоди, і немає єдиного підходу до встановлення тієї межі розміру та обсягу матеріальної шкоди, інших витрат (проценти за користування чужими грошима, інфляційні витрати тощо, компенсаційні витрати).

Таким чином, на сьогодні є нагальна потреба встановити на законодавчому рівні нормативи визначення як моральної шкоди, так і визначення меж матеріальної шкоди. Пропоную визначити єдину матрицю такої дуалістичної моделі, яка б була універсальною і в сфері договірних відносин, і в спектрі деліктних.

Ці проблемні аспекти правового регулювання меж відносин відповідальності у приватному праві потребують подальшого наукового дослідження у спектрі аналізу праволюдських проблем.

1. Konstyutsiia Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>.
2. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 19.07.2019 r. № 2341-III. (2019). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 25–26. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
3. Vasilyeva A. S., Podtserkovnyy O. P. *Khozyaystvennoye pravo Ukrainy*. Kharcov : OOO «Odyssey», 2008.

ЩОДО ЗАКОННОСТІ ОБМЕЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ В УМОВАХ ДІЇ КАРАНТИНУ

Кобецька Надія Романівна,
доктор юридичних наук,
професор кафедри трудового,
екологічного та аграрного права

Нинішня глобальна пандемічна криза спричинила застосування державами надзвичайних заходів для захисту життя і здоров'я населення. Вони, своєю чергою, привели до суттєвих обмежень нормальної життєдіяльності суспільства та прав людини.

11.03.2020 р. Кабінет Міністрів України своєю постановою на підставі ст. 29 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» встановив на всій території України карантин. Розпорядженням Кабінету Міністрів України 25.03.2020 р. на територію України було поширено режим надзвичайної ситуації. На офіційному рівні також розглядався варіант введення надзвичайного стану, однак введений він так і не був.

Система запроваджених урядом України заходів (в умовах дії режиму карантину та надзвичайної ситуації) включає суттєві обмеження конституційних прав громадян. Обмеження зазнали: право на свободу та особисту недоторканність (примусова госпіталізація та обсервація); право на свободу пересування (обмеження переміщення в межах та за межі держави, скасування транспортного сполучення); право на свободу мирних зібрань (заборона збиратись більш ніж визначена кількість осіб); право на свободу віросповідання (заборона проведення релігійних заходів); право на освіту (заборона відвідувати навчальні заклади); право доступу до медичної допомоги (припинення проведення планових заходів з госпіталізації та планових операцій) тощо.

Власне ці обмеження стали предметом гострих дискусій. Основне питання – питання співвідношення (компромісу) між охороною здоров'я людей та обмеженням реалізації ними своїх прав.

Факт небезпечності поширення коронавірусу та його критичних наслідків для життя і здоров'я населення сьогодні сумнівів не викликає. Тому щодо обґрунтованості та суспільної необхідності запровадження обмежувальних заходів в сучасних умовах дискутувати ми не будемо. Більше питань виникає з приводу змісту українського законодавства, що стало підставою запровадження особливих заходів, зокрема, пов'язаних з обмеженням прав людини.

Дослідники обґрунтовують ряд положень, принципів, які повинні лежати в основі прийняття рішень щодо обмеження індивідуальних прав людини, спираючись на практику Європейського Суду з прав людини. Не вдаючись в детальний теоретичний їх аналіз, хочеться відзначити три основоположні засади: 1) для правомірності втручання у права людини необхідно, щоб можливість такого втручання була передбачена законом, причому якісним законом, який би чітко, конкретно і вичерпно закріплював підстави та порядок встановлення таких обмежень; 2) обмеження прав здійснюється задля досягнення легітимної мети з мотивів суспільної необхідності; 3) у процесі запровадження

обмежень дотримано принцип пропорційності у співвідношенні досягнутого результату та заподіяної шкоди.

Формально-юридичною підставою запровадження карантину на всій території України в постанові Уряду вказується ст. 29 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб». Водночас, виходячи з системного тлумачення статей цього Закону, видається, що в ньому йдеться про карантин лише на окремих територіях, а не в межах всієї держави, та передбачаються додаткові повноваження місцевих органів влади на територіях, де він встановлений. Крім того, ст. 29 не містить детальних приписів щодо порядку, умов обмеження прав людини, а тільки вказує на таку можливість. Режим надзвичайної ситуації (яка теж запроваджена на території України) у відповідності з Кодексу цивільного захисту України означає підвищену готовність та координацію органів державної влади та місцевого самоврядування, що включає посилення охорони громадського порядку, інформування громадян, дезінфекцію об'єктів і територій тощо. Однак, він теж не закріплює порядку і умов обмеження прав громадян. До того ж ст. 37 названого Кодексу містить положення про запровадження карантину як заходу реагування на проголошену надзвичайну ситуацію (після введення режиму надзвичайної ситуації). Ще один Закон – Закон України «Про правовий режим надзвичайного стану». Його норми закріплюють механізми дії у випадку реальної загрози безпеці громадян та найбільш детально визначають види обмежувальних заходів, які можуть запроваджуватись. Саме він докладно закріплює перелік прав, що можуть бути обмежені, перелік заходів, які можуть бути здійснені органами держави. До того ж вводиться він Верховною Радою України у формі Закону, яким і визначаються обмеження прав людини. Державна практика України має приклад запровадження надзвичайного стану у зв'язку із захворюванням птаці високопатогенним грипом на території ряду районів Автономної Республіки Крим у 2005 році.

Вбачається, що саме введення режиму надзвичайного стану, а на його підставі карантину та відповідних обмежень прав людини в умовах боротьби з поширенням COVID-19, було б цілком правильним та відповідало б Конституції України. Однак, в Україні в умовах високої конфліктності політичних і соціальних процесів влада не наважилася запровадити режим надзвичайного стану, який в більшості громадян асоціюється з диктаторським правлінням. Сьогодні ж дії української влади та законність впровадження ряду заходів піддаються критиці з точки зору формально-юридичних підстав. До того ж ряд обмежень були виписані в розпорядженнях Уряду не зовсім досконало. Можна спрогнозувати, що правотворча та правозастосовча практика останніх місяців, пов'язана з обмеженнями прав людини, стане предметом аналізу з різних позицій: юристами-науковцями (з точки зору наукового аналізу пропорційності, обґрунтованості та легітимності застосованих заходів); правозахисниками (для обґрунтування порушень прав та звернень до суду для відновлення порушених прав і компенсації шкоди); судовою системою (в контексті правових оцінок конкретних ситуацій); законотворцями (з метою внесення змін і доповнень до законодавчих актів) тощо. Результатом спільної роботи в кінцевому рахунку має стати вдосконалення законодавчого механізму захисту життя і здоров'я людей від небезпечних інфекційних захворювань.

ЗАСТОСУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ НОРМ ПРИ РЕГУЛЮВАННІ ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИН

Кохан Наталія Василівна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри трудового,
екологічного та аграрного права

Коли я вирушаю до якоїсь країни, я не дивлюсь,
чи є там хороші закони, але чи виконуються ті,
що існують, оскільки хороші закони є всюди
Montesquieu. Notes sur L'Angleterre.

Міжнародне право виступає ефективним регулятором відносин там, де воно найчастіше застосовується, а саме – у національних правових системах. Якщо положення договору, чи норма звичаєвого міжнародного права, або будь-яка інша норма міжнародного права використовуються при ухваленні рішення державним органом чи національним судом, міжнародне право зберігає всю свою дієвість, яку тільки здатна продемонструвати національна судова система [1; 3]. Звернення до послуг національних органів правозастосування і правоохорони є поширеним способом забезпечення дії норм міжнародного права.

Якщо розглядати термін застосування норм міжнародного права, то його слід визначати як форму реалізації норм, яка здійснюється державою в особі своїх органів чи у конкретних міжнародних відносинах.

Існуючими формами норм міжнародного права, які використовуються для регулювання трудових правовідносин виступають конвенції та рекомендації МОП, дво- та багатосторонні міжнародні договори, регіональні європейські стандарти у сфері праці, так звані акти міжнародного писаного права.

Також, для регулювання міжнародних трудових відносин застосовуються колізійні норми, які є різновидом правових норм. Вони самі не регулюють відносини, проте відповідно до ст. 1 Закону України «Про міжнародне приватне право» [2] визначають право якої держави підлягає застосуванню до конкретних трудових правовідносин, які ускладнені іноземним елементом.

З моменту становлення незалежності України постало питання про створення власної моделі співвідношення міжнародного та національного права. Взаємодія міжнародного та національного права розпочато з Декларації про державний суверенітет України, де у ст. 10 проголошено пріоритет загально-визнаних норм міжнародного права перед нормами внутрішньодержавного права [3]. Ч. 1 ст. 9 Конституції України визначена чинність міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Тобто, відповідно до цієї норми, Конституція завжди дає можливість безпосередньо застосовувати норми міжнародного договору, незалежно від наявності в українському законодавстві правових колізій чи прогалів [4]. Щодо ст. 8¹ КЗпП України [5] та ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори України» [6], то ними зазначено, що укладені й належним чином ратифіковані Україною міжнародні договори станов-

лять невід'ємну частину національного законодавства України і щодо них визначений принцип пріоритетності укладених та належним чином ратифікованих міжнародних договорів над нормами національного законодавства.

Проникнення норм міжнародно-правового регулювання в трудове законодавство України відбувається у двох напрямках: по-перше, шляхом ратифікації конвенцій та інших актів міжнародних організацій і їхні органи, учасником яких є Україна; по-друге, шляхом укладення Україною двосторонніх та багатосторонніх міжнародно-правових договорів з іншими державами

Найважливіше значення серед міжнародних форм трудового права мають Конвенції та Рекомендації Міжнародної Організації Праці (МОП), які разом утворюють Міжнародний Кодекс праці, що регулює питання тривалості робочого часу, охорони праці, оплачуваних відпусток, безробіття, мінімальних ставок заробітної плати, виробничого травматизму, профзахворювань тощо.

Проте, про застосування матеріальних норм міжнародного права, ми можемо говорити тільки після їх ратифікації Україною в цілому чи певних положень акту. Разом з цим, норми законів України, рішення українських судів, а також вітчизняна наукова доктрина стали основою для формування практики застосування норм міжнародних договорів України в національному правопорядку.

1. Марк Дженіс, Річард Кей, Ентоні Бредлі Європейське право у галузі прав людини. Джерела і практика застосування. Київ : АртЕк, 1997. 624 с.

2. Про міжнародне приватне право : Закон України від 23.06.2005 № 2709-4. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text> (дата звернення: 02.04.2021 р.).

3. Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990 р. № 55-12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text> (дата звернення: 04.04.2021 р.).

4. Кодекс Законів про Працю України від 10.12.1971 № 322-8. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 04.04.2021 р.).

5. Закону України «Про міжнародні договори України» від 29.06.2004 № 1906-4. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text> (дата звернення: 04.04.2021 р.).

РОЗВИТОК ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРИПИНЕННЯ ПРАВА ОРЕНДИ ЗЕМЛІ

Кисилиця Наталія Дмитрівна,
аспірантка за спеціальністю 081 –
Право

Оренда земель явище не нове для суспільства. Ще з давніх часів люди використовували землю на різних правових титулах. Не залежно від континенту, орендні відносини розвивались та стали невід'ємною частиною суспільних відносин. Розвиток правового регулювання відносин оренди землі нам цікавий, насамперед, в контексті дослідження припинення права оренди землі.

Перші правові згадки про відносини оренди землі можна знайти на території Римської імперії у т. зв. Аграрному законі 111 р. до н. е. У Римському праві оренда землі «ager vectigalis» ототожнювалась із емфітевзисом та була спадковою і не могла бути припиненою, якщо орендар регулярно сплачував орендну плату [1, с. 357]. Ймовірно ототожнення оренди та емфітевзису стало результатом розвитку землеробства та захисту прав орендаря, який тривалий час її обробляв та належно виконував умови договору. Варто згадати також Землеробський закон Візантії VII ст. н. е., який містив положення про оренду землі. Тому можна припустити, що умови припинення відносин оренди землі передбачались саме у договорах.

Схожі положення можна знайти у Руській Правді, для прикладу, виділяють т. зв. «закуп». Про закуп згадують у своїх працях І.С. Будзилович та А.Д. Юрченко, а також К.О. Дремлюга, Н.В. Ільків [2, с. 64; 3, с. 210; 4, с. 64]. Науковці приходять до думки, що на основі «закупу» виникли специфічні відносини оренди землі, з чим ми погоджуємось. Норми Руської Правди та Землеробського закону Візантії мають ряд схожих положень, зокрема, обидва акти регулюють встановлення феодальної залежності для селян, які не могло припинити орендні відносини.

З середини XV століття поширення набувають земельні контракти, серед яких виділяють оренду маєтностей. Контракт оренди укладався публічно на один рік чи більше, плата здійснювалась одразу повністю або частинами, а сам контракт за необхідності можна було продовжити [5].

У «Правах за якими судиться малоросійський народ» 1743 р. можна знайти норми, які регулювали питання припинення орендних відносин. Для прикладу передбачалось право розірвати договір раніше встановленого договором строку як власника майна так і орендаря. Окремо виділено підстави припинення договору для власника майна та для наймача. Наступний етап розвитку відносин землекористування пов'язують із проведенням Селянської реформи 1861 року, завдяки якій селянство частіше вдавалось до оренди та купівлі землі у приватну власність [6]. Проте говорити про активний розвиток орендних відносин на цьому етапі було рано, оскільки селяни все одно залишались залежними на землях поміщиків, а плата за користування землею залишалась все ще великою.

На території Західної України відносини оренди землі розвивались активніше. У 1797 р. прийнято Цивільний кодекс Східної Галиції, який регулював питання оренди землі. Також у кодексі було передбачено право припинити відносини найму достроково шляхом попередження наймодавця за шість місяців до закінчення строку договору. В 1811 р. було видано Австрійське цивільне уложення, яке поширювало свою дію і на території Галичини (східної та західної), а також Буковини. Окрема глава приділялась відносинам майнового найму. Зокрема, регулювалось питання припинення відносин оренди.

Новий етап розвитку орендних відносин відбувся на початку XX століття. Декрет про землі від 08.11.1917 р. скасував право укладати договори оренди землі. Не дивлячись на те, що формально оренда була скасована, землекористування все ж дозволялось. На цьому етапі основною формою землекористування були одноосібні селянські господарства. В Основах законодавства

Союзу РСР та союзних республік про землю, прийнятих 13.12.1968 р. Верховною Радою СРСР, були перелічені підстави припинення землекористування для громадян та підприємств. Схожі положення були передбачені у Земельному кодексі СРСР 1970 р.. Формальна же заборона оренди землі зберігалася аж до 1987 р..

Таким чином ми можемо виділити основні історико-правові акти, які сприяли розвитку нормативного регулювання відносин оренди землі, зокрема припинення права оренди землі, у період від 111 р. до н. е. до кінця 1980-х рр.

1. Berger A. *Encyclopedic Dictionary of Roman Law / French University*. 1953. P. 357.

2. Будзилович І., Юрченко А. Оренда землі в Україні : історико-правовий нарис. *Право України*. 1994. № 10. С. 63–67.

3. Дремлюга К. О. Підстави набуття прав на землю громадянами України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06 / Національний ун-т біоресурсів і природокористування України. Київ, 2010. 210 с.

4. Ільків Н. В. Оренда земель сільськогосподарського призначення в Україні: теоретичні й практичні аспекти : монографія / заг. ред. Н. І. Титової. Київ, 2007. 296 с.

5. Блануца А. В. Земельні контракти. *Енциклопедія історії України : у 10 т. / за ред.: В. А. Смолій та ін. ; Інститут історії України НАН України*. Київ : Наук. думка, 2005. 672 с.

6. Лазанська Т. І. Надільне землеволодіння. *Енциклопедія історії України*. Т. 7 : Мі-О / за ред. В. А. Смолій та ін. ; Інститут історії України НАН України. Київ : Наукова думка, 2010. 728 с.

ПРАВОВІ ЗАПОЗИЧЕННЯ В КОРПОРАТИВНОМУ ПРАВІ ПОЛЬЩІ

Ковалишин Олександр Романович,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри судочинства

Після здобуття незалежності на поч. ХХ ст. уряд Польщі сконцентрував значні зусилля над формуванням власного законодавства, в результаті чого на початку 1930-х років було прийнято ряд кодифікованих актів: Кодекс зобов'язань (1933 р.), Закон про банкрутство (1934 р.), Комерційний кодекс (1934 р.), який у 2000 році був замінений Кодексом торговельних товариств (далі – КТТ Польщі).

Слід зауважити, що старий Комерційний кодекс (далі КК Польщі) в багатьох аспектах нагадував Комерційний кодекс Німеччини. Під час роботи над проектом сучасного КТТ Польщі за висловом Аркадіуша Радвана, попри відновлення історичних довоєнних інститутів, правові норми та інститути «запозичувались оптом», головним чином з Німеччини, але також з права Нідерландів, Бельгії, Франції, Угорщини та Словенії [1, с. 467]. Частково, на думку

інших вчених, запозичувались правові вирішення датського, австрійського та швейцарського права.

Інститут партнерського товариства був запозичений з англо-американської моделі *limited liability partnership*, а його метою було відповідати підприємницьким ініціативам професійних груп (адвокати, аудитори і т. д.). С. Солтисінський відзначає, що питання відповідальності партнерів товариства запозичено з § 8 Закону про партнерські товариства штату Техас [2, с. 175]: «партнер партнерського товариства не несе особисту відповідальність за борги та зобов'язання партнерства, що виникли внаслідок помилки, недбалості, некомпетентності чи зловживання іншого партнера чи представника партнерства, який діяв без погодження з головним партнером». Але таке формулювання було відкинуте в остаточній редакції КТТ.

У Польщі мала місце дискусія щодо запровадження альтернативи: двочленної та одночленної структури управління товариством. Але зважаючи на зростаючі вимоги в Європейському економічному співтоваристві до принципу кодeterminації (участі в управлінні працівників), прийшли до висновку, що «розмивання» функції нагляду ускладнить доступ працівників до участі в управлінні підприємством. Тому ідею запозичення англо-американської моделі відкинули. Даний факт важливий, на нашу думку, в контексті змін в управлінні товариством в Україні. Можливість запровадження на підприємстві як класичної двочленної так і одночленної структури управління (запозиченої із США) також може суперечити вище згаданим вимогам ЄС щодо участі працівників в управлінні товариством а також призведе до посилення ролі мажоритарних акціонерів, що перешкоджатиме поживленню фондового ринку та залучення громадян України в ролі дрібних інвесторів.

У підсумку, в новому КТТ було запозичено чимало правових конструкцій, які вже протягом довгого часу використовувалися в Західній Європі та США [3, с. 230]. З'явилися положення про *squeeze-out*; шляхом прийняття закону про облігації було запозичено такі правові інститути як «конвертовані облігації» та «облігації з переважними правами». Разом з тим такі правові запозичення як *corporate opportunity* та *piercing of corporate veil* залишені в польському праві на розсуд судової практики [4, с. 428].

Таким чином, якщо порівняти з попереднім Комерційним кодексом 1934 р., то корпоративне право Польщі за новим КТТ 2000 р. містить чимало запозичень з англо-американської системи права. При чому ці тенденції простежуються і надалі.

1. Oplustil K., Radwan A. Company Law in Poland: Between Autonomous Development and Legal Transplants. *Private Law in Eastern Europe. Materialien zum ausländischen und internationalen Privatrecht*. 2010. Vol. 50. P. 445–495.

2. Texas Statute on Limited Liability Partnership / Keating R., Donn R., Colman S., Hester E. *Limited Liability Partnerships: The Next Step in the Evaluation of the Unincorporated Business Lawyer*. 1995. №. 1. P. 175–176.

3. Frankowski St. Introduction to Polish Law. *Kluwer Law International*. 2005. P. 230.

4. Sołtysiński St. Reform of Polish Commercial Law. *Festschrift für Wolfgang Fikentscher zum 70. Geburtstag* / hrsg. von Bernhard Großfeld ... Tübingen : Mohr Siebeck, 1998. P. 419–433.

ЩОДО МОЖЛИВОСТІ ВИЗНАННЯ ОСІБ, ВІД ПОВЕДІНКИ ЯКИХ ЗАЛЕЖАТИМЕ ВИНИКНЕННЯ У СПАДКОЄМЦІВ СУБ'ЄКТИВНОГО ПРАВА СПАДКУВАННЯ ЗА ЗАПОВІТОМ, ТРЕТІМИ ОСОБАМИ

Кузьмич Олег Ярославович,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри судочинства

Як уже зазначалося, одним із елементів юридичного складу, яким опосередковується виникнення спадкових правовідносин є заповіт. Водночас крім звичайних заповітів виділяють й заповіти з умовою. Як передбачено ч. 1 ст. 1242 ЦК України заповідач може обумовити виникнення права на спадкування у особи, яка призначена у заповіті, наявністю певної умови, як пов'язаної, так і не пов'язаної з її поведінкою (наявність інших спадкоємців, проживання у певному місці, народження дитини, здобуття освіти тощо). Умова, визначена у заповіті, має існувати на час відкриття спадщини.

Правова природа таких заповітів, про що свідчить аналіз доктринальних досліджень, не є також однозначною. Ю.О. Заїка звертає увагу на те, що встановлений порядок укладання заповіту з умовою, яка повинна існувати на момент відкриття спадщини, обмежує право заповідача на вільне розпорядження майном на випадок смерті та принцип свободи заповіту. Спадкодавець бажає не лише розпорядитися своїм майном, а і, певною мірою, забезпечити своїх нащадків. Саме з цієї презумпції, вважає автор, має виходити законодавець. Чинне законодавство відводить спадкоємцю роль пасивного спостерігача, якого змушують ігнорувати останню волю заповідача, оскільки поведінка спадкоємця після відкриття спадщини правового значення вже не має. Умова заповіту, має існувати не лише на час відкриття спадщини, а і настати протягом певного часу або протягом звичайного строку необхідного спадкоємцю для її виконання. Протягом цього періоду виконавець заповіту, а за його відсутності – нотаріус, повинні вжити заходи до охорони спадкового майна [1, с. 17–18].

Як свідчить аналіз правової природи такого заповіту, настання умови з якою пов'язується можливість виникнення у спадкоємця права на отримання спадщини, може як залежати від поведінки особи спадкоємця, так і навпаки. Як наслідок, виникає запитання з приводу наявності в останньому випадку передумов для визнання осіб, від поведінки яких залежатиме настання відповідної умови, і, як наслідок, виникнення в спадкоємця суб'єктивного права спадкування, третіми особами? Однак враховуючи юридичний склад, яким опосередковується виникнення спадкових правовідносин, а також критеріїв, якими необхідно керуватися при визначенні третіх осіб, відповідь на поставлене запитання має бути негативною. Такий висновок ґрунтується на тому, що вчинення відповід-

них дій такими учасниками цивільних відносин є тільки одним із юридичних фактів, який поряд з іншими, а саме вчинення самого заповіту, смерті спадкодавця тощо, буде тільки підставою з настанням якої в спадкоємця виникає суб'єктивне право спадкування. Тому, відсутніми є й підстави для визнання третьою особою учасника, від поведінки якого залежатиме виникнення в спадкоємця суб'єктивного права спадкування. Як зазначено О.П. Печеним, для будь-якого виду цивільних правовідносин характерна наявність підстав їх виникнення, які у свою чергу до структури правовідношення, на відміну від суб'єкта, об'єкта та змісту, не включаються. Для спадкових правовідносин, пише автор, у плані підстав виникнення можна виділити наступні особливості. По-перше, підставою їх виникнення завжди є певна сукупність юридичних фактів, тобто юридичний склад. Одиначний юридичний факт такою підставою виступати не може. По-друге, у юридичному складі завжди присутні факт відкриття спадщини, що відбувається при смерті спадкодавця (юридична дія) або оголошення його померлим (юридична подія). По-третє, відкриття спадщини у юридичному складі є центральною обставиною, навколо якої «обертаються» всі інші юридичні факти, існування яких залежить саме від факту відкриття спадщини [2, с. 77].

У даному разі складається аналогічна ситуація як і з окремими видами правовідносин, для виникнення яких потребується отримання згоди з боку інших осіб. Як відомо враховуючи, що на етапі надання згоди, яка у випадках, які обумовлені договором або законом, надається одним учасником цивільних відносин іншому на вчинення відповідного правочину, не існує ще основних цивільних правовідносин, тому не має і підстав для віднесення в цьому випадку до третіх осіб учасників, якими така згода надається.

1. Заїка Ю. О. Становлення і розвиток спадкового права в Україні : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2007. 33 с.

2. Печений О. П. До питання про підстави виникнення спадкових правовідносин. *Шості юридичні диспути з актуальних проблем приватного права присвячені пам'яті Є. В. Васьковського (до 150-річчя від дня його народження) : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 20–21 травня 2016).* 2016.

СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ КАСАЦІЙНОГО ОСКАРЖЕННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Кульчак Леся Степанівна,
старший викладач кафедри судочинства

Характерною особливістю кримінального процесу України є законодавчо закріплена можливість відновлення прав осіб, які були порушені в процесі здійснення кримінального провадження. На сьогодні відновити свої права можна

за допомогою: апеляційного провадження, касаційного провадження, провадження за нововиявленими або виключними обставинами.

Особливої уваги заслуговує касаційне провадження, оскільки воно забезпечує законність рішень і ухвал суду як першої, так і апеляційної інстанцій, тобто є заключною процедурою щодо захисту прав, свобод і законних інтересів осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні.

Для аналізу будь-якого явища чи процесу потрібно встановити його внутрішню сутність, визначити його основні ознаки. Для ґрунтовного осмислення норм КПК України щодо касаційного провадження варто звернути увагу на його дефініцію та особливості здійснення.

В українській мові слово «касація» розуміється як перегляд, скасування вищою судовою інстанцією судової ухвали, вироку, що не набрали законної сили [1, с. 227]. В юридичній енциклопедичній літературі розуміють як одну з форм оскарження вироків, рішень, постанов і ухвал суду першої та апеляційної інстанції, що набрали законної сили [2, с. 349].

В.В. Назаров та Г.М. Омеляненко під касаційним провадженням розуміють врегульовану кримінально-процесуальним законом діяльність з оскарження вироків, постанов, ухвал суду першої інстанції й апеляційних ухвал, які набрали законної сили, розгляд судом вищої інстанції кримінальних справ за касаційними скаргами та поданням прокурора в їх межах і вирішення питання щодо законності та обґрунтованості оскаржених вироків, постанов, ухвал [3, с. 487].

Після прийняття КПК України деякі вчені (Л.М. Лобойко, А.В. Молдован, В.Я. Тацій, Л.В. Юрченко) вже мають певні напрацювання в частині касаційного оскарження судових рішень у кримінальному провадженні. Так, А.В. Молдован вважає, що касаційне провадження – це стадія кримінального процесу, в якій суд вищого рівня перевіряє за касаційними скаргами судові рішення апеляційних судів і ухвали апеляційних судів, постановлені щодо цих вироків, які набрали законної сили [4, с. 259].

Л.М. Лобойко стверджує, що під касаційним провадженням слід розуміти стадію кримінального процесу, змістом якої є перегляд (перевірка) за касаційними скаргами сторін рішень судів першої та апеляційної інстанцій [5].

На думку В.Я.Тація, касаційне провадження є важливою стадією в кримінальному провадженні, що забезпечує право особи на оскарження судового рішення суду першої інстанції після його перегляду в апеляційному порядку та вироку або ухвали апеляційного суду щодо цих рішень.

Слід звернути увагу на особливості процесуального порядку здійснення касаційного провадження. Так, Ю.М. Грошевий виділяє такі: 1) свобода оскарження – кожний суб'єкт, якому за законом надано право внесення касаційної скарги чи касаційного подання, може скористатися цим правом; 2) специфічність предмета оскарження – оскарженню підлягають рішення місцевих судів, які набрали законної сили та рішення апеляційних судів, які винесені ними як судом першої інстанції або як судом апеляційної інстанції, які не набрали законної сили; 3) специфічний порядок перевірки касаційним судом законності та обґрунтованості судового рішення, який здійснюється без проведення судового слідства; 4) дія правила про недопустимість повороту до гіршого протягом усього перегляду справи в касаційному порядку; 5) ревізійні начала перевірки

судом касаційної інстанції справи, які полягають у тому, що касаційний суд перевіряє законність та обґрунтованість судового рішення за наявними в справі і додатково поданими матеріалами в тій частині, в якій воно було оскаржене [6].

Л. Петрухін виділяє такі основні риси касаційного провадження: свобода оскарження; поєднання перевірки законності й обґрунтованості вироку; ревізійний характер перевірки; обмеження можливості використання додаткових матеріалів у справі; заборона «повороту до гіршого» для засудженого чи виправданого.

На думку К.Ф. Гуценка, касаційному провадженню притаманні такі основні риси: свобода оскарження вироків; ревізійний характер касаційної перевірки; перевірка як законності, так і обґрунтованості судових рішень; подання (витребування) нових (додаткових) матеріалів; заборона «повороту до гіршого»; широкі повноваження суду касаційної інстанції.

Отже, враховуючи доктринальні положення касаційного оскарження судових рішень у кримінальному провадженні, можемо сказати, що під провадженням в суді касаційної інстанції, ми розуміємо факультативну стадію здійснення кримінального провадження перевірки судових рішень суду першої та апеляційної інстанцій з метою відновлення та захисту порушених прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження.

Особливостями здійснення касаційного провадження є: свобода касаційного оскарження; недопустимість погіршення становища обвинуваченого; ревізійний характер перевірки; відсутність судового слідства; подання касаційної скарги лише на рішення суду, яке набрало законної сили; розгляд касаційної скарги спеціально уповноваженим суб'єктом – Верховним Судом України

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.

2. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. Ю. С. Шемшученка. Київ : Юрид. думка, 2007. 992 с.

3. Назаров В. В., Омеляненко Г. М. Кримінальний процес України : навчальний посібник. Вид. 2-ге, доп. і переробл. / В. В. Назаров, Київ : Атіка, 2007. 584 с.

4. Молдован А. В., Мельник С. М. Кримінальний процес України : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2013. 367 с.

5. Лобойко Л. М. Кримінальний процес : підручник. Київ : Істина, 2014. 432 с.

6. Кримінальний процес : підручник / за ред. Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної. Харків : Право, 2010. 608 с.

ЮРИДИЧНА ОСВІТА В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Кернякевич-Танасійчук Юлія Володимирівна,
докторка юридичних наук, доцентка,
завідувачка кафедри судочинства

Світова пандемія коронавірусу 2020–2021 років вплинула на всі без винятку сфери суспільного життя, у тому числі на сферу освіти та науки, посиливши тенденцію до використання технологій дистанційного навчання, зокрема у процесі здобуття вищої освіти.

Правова основа організації та здійснення дистанційного навчання в Україні була закладена у Положенні про дистанційне навчання, затверджене наказом Міністерства освіти і науки України від 21 січня 2004 року № 40, та передбачена у Положенні про дистанційне навчання, яке затверджене наказом Міністерства освіти і науки України від 25 квітня 2013 року № 466.

З моменту затвердження Положення про дистанційне навчання у 2004 році практично у кожному вищому навчальному закладі на теренах України розпочався процес запровадження елементів дистанційного навчання поруч вже з традиційними формами навчання – денною та заочною.

Так у Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника» було створено Центр дистанційного навчання та моніторингу освітньої діяльності, а також університетський сайт дистанційного навчання – <https://d-learn.pnu.edu.ua>. На цей сайт викладачами-лекторами завантажувався лекційний матеріал з навчальних дисциплін, словники, індивідуальні завдання, завдання для тестового контролю знань, ресурси з науковими статтями тощо.

Раніше університетський сайт дистанційного навчання використовувався переважно студентами заочної форми навчання та викладачами для проведення проміжного чи підсумкового контролю знань. З моменту запровадження карантину у березні 2020 року, який триває і нині, університетський сайт дистанційного навчання отримав «друге дихання», зусиллями викладачів він постійно наповнюється оновленими матеріалами і активно використовується як студентами заочної, так і денної форми навчання.

Крім того, викладачами використовуються такі платформи дистанційної освіти як ClassDojo, Google Classroom, Classtime тощо. Зі студентами також можна спілкуватися через Viber, Telegram, e-mail, через соціальні мережі: Facebook, Instagram. Спробую їх охарактеризувати на основі власного досвіду викладання юридичних дисциплін за допомогою дистанційних технологій.

Webex Cisco, Meet або Zoom – використовуюю для проведення онлайн лекційних та практичних занять, індивідуальних консультацій (найбільш зручною для мене є платформа Meet, оскільки на ній не встановлено «часових лімітів» онлайн зустрічі). За допомогою названих платформ вдається організувати проведення бінарних лекційних занять разом з практичними працівниками: суддями, адвокатами тощо.

Усну складову екзамену також можна приймати на цих платформах. Наприклад, студенти IV курсу Навчально-наукового юридичного інституту влітку

2020 року здавали державний екзамен за змішаною формою: тестовий контроль студенти проходили на університетському сайті дистанційного навчання, а усна частина іспиту проводилася на платформі Webex Cisco.

У процесі проведення онлайн занять я також звертаю увагу студентів на необхідності їх ознайомлення з університетським депозитарієм – <http://194.44.152.155:8080> як джерелом отримання інформації.

У Google Classroom я даю студентам домашні завдання у вигляді: розв'язання практичних завдань; формулювання відповідей на проблемні питання; виконання методичних та схематичних завдань, а також складання процесуальних документів. У Google Classroom я також проводжу контрольні роботи; тестування зручно проводити у Classtime.

Незважаючи на велику кількість позитивних характеристик дистанційного навчання (гнучкість, доступність, економія часу, розвиток навичок самоосвіти) слід також зазначити і про його негативні сторони, до яких можна віднести: 1) десоціалізацію, яка виникає у зв'язку з відсутністю соціальної взаємодії та безпосередніх контактів між студентами, між студентами та викладачем, внаслідок чого важко встановити «взаємний зв'язок»; 2) тотальну гаджетизацію, яка супроводжується практичною відсутністю рухової активності, збільшенням маси тіла, перенавантаженням органів зору, що у свою чергу призводить до суттєвих проблем зі здоров'ям, як фізичним, так і психологічним; 3) регрес навичок ділового спілкування та ораторського мистецтва, що для юристів мають важливе значення у їх подальшій професійній діяльності.

До характеристик дистанційного навчання зі знаком «мінус» відносять також наявність технічних проблем із доступом до мережі Інтернет в окремих студентів, відсутність зовнішнього контролю за процесом навчання зі сторони викладачів тощо.

З огляду на наведене вище, можна зробити висновок, що у процесі здобуття юридичної освіти, запорукою успішного навчання студентів є їх аудиторне навчання, яке дозволяє набувати професійні знання та удосконалювати навички спілкування з аудиторією. Звичайно, що окремі форми дистанційного навчання можна і потрібно використовувати, але дуже «дозовано», не порушуючи балансу між онлайн та офлайн навчанням.

Більше того, як свого часу зауважив А. Сент-Екзюпері: «Єдина справжня розкіш – це розкіш людського спілкування», а тому нічого не зможе замінити класичного аудиторного спілкування викладача зі студентами, який мотивує, зацікавлює до навчання та професійного розвитку.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ МЕТИ І ЗАВДАНЬ ПОКАРАННЯ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Мергель Микола Русланович,
аспірант за спеціальністю 081 –
Право

В умовах становлення та розвитку правової держави в Україні все більшої актуальності набуває питання удосконалення чинного кримінально-правового законодавства, зокрема щодо визначення мети і завдань покарання як інституту кримінального права та як однієї із форм реалізації кримінальної відповідальності. Сьогодні наукова спільнота України об'єдналась з метою забезпечення виконання Указу Президента України № 584/2019 від 07 серпня 2019 року «Питання Комісії з питань правової реформи» та надання консультативно-дорадчої допомоги створеній у складі комісії робочій групі з питань розвитку кримінального права [1].

Відповідно до частини другої статті 50 Кримінального кодексу України покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами [2].

Із наведеного вище законодавчого положення, можемо зробити висновок, що саме кара виступає основною метою покарання. Зрозуміло, що цілі покарання, які виділив законодавець, неможливо розглядати окремо, оскільки кара, виправлення засудженого і запобігання вчиненню нових злочинів нерозривно та органічно пов'язані між собою. Проте, історично так склалося, що саме кара, як реакція суспільства на протиправну поведінку особи, закріплена сьогодні першочерговим завданням покарання на законодавчому рівні.

Одночасно, слід зауважити, що зі становленням демократичного суспільства та розвитком верховенства права в Україні все більше критиків серед спільноти науковців висловлюються щодо архаїчності підходу до розуміння основної мети і завдань покарання. Так, наприклад О.О. Дудоров та М.І. Хавронюк зазначають, що система покарань завжди знаходилась у залежності від тієї мети, якої намагалась досягти державна влада шляхом застосування покарання. З часом мета покарання змінилась – від відплати і залякування до виправлення і запобігання [3, с. 45].

Натомість Т.А. Денисова висловлювала свою позицію щодо кінцевих цілей покарання, до переліку яких відносила: виправлення та ресоціалізацію засуджених, реституцію, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами [4].

З огляду на наведені вище наукові підходи зрозуміло, що серед науковців постійно тривають дискусії щодо визначення першочергової мети і завдань покарання та закріплення їх на законодавчому рівні.

Так і робоча група з питань розвитку кримінального права, забезпечує розроблення та внесення Президентові України узгоджених пропозицій з питань вдосконалення правової системи України з урахуванням сучасних викли-

ків та потреб демократичного суспільства, зокрема готує та узагальнює пропозиції стосовно змін до законодавства про кримінальну відповідальність [1]. На цей час триває робота над проєктом нового Кримінального кодексу України, запропоновані редакції якого постійно оновлюються, зокрема в частині визначення поняття і завдань покарання.

Так, станом на 29 березня 2021 року у контрольному тексті проєкту Кримінального кодексу України у статті 3.1.1. зазначено, що покарання має на меті кару, запобігання кримінальним правопорушенням і спонукання особи до правослухняної поведінки [5]. Як бачимо, на законотворчому рівні зберігається тенденція розуміння і закріплення мети покарання саме як кари, тобто відплати і залякування особи. Мабуть, крізь призму виконання цих завдань розробники нового проєкту Кримінального кодексу України вбачають можливість досягнення таких цілей як запобігання кримінальним правопорушенням і спонукання особи до правослухняної поведінки.

З огляду на множинність сучасних підходів до розуміння мети і завдань покарання, видається очевидним, що остаточний зміст визначення мети покарання у законодавстві про кримінальну відповідальність може зазнати суттєвих змін у порівнянні з існуючим. Це питання є надзвичайно актуальним і важливим для подальшого дослідження, оскільки, залежно від мети і завдань покарання, повинні і будуть визначатися конкретні його види.

1. Указ Президента України № 584/2019 від 07 серпня 2019 року «Питання Комісії з питань правової реформи». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/5842019-28949> (дата звернення: 10.04.2021).

2. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>. (дата звернення: 10.04.2021).

3. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навч. посіб. / за заг. ред. М. І. Хавронюка. Ваїте, 2014. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/8/9/358166.pdf> (дата звернення: 10.04.2021).

4. Денисова Т. А. Кримінальне покарання та реалізація його функцій : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Запоріжжя, 2010. 14 с.

5. Кримінальний кодекс України (проєкт) : контрольний текст (+проступки) (станом на 29 березня 2021 року). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2021/03/30/kontrolnyj-proekt-kk-29-03-2021-1.pdf> (дата звернення: 10.04.2021).

ПРИРОДОРЕСУРСНІ СЕРВІТУТИ В МЕХАНІЗМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНИХ ТА ПРИВАТНИХ ІНТЕРЕСІВ

Мороз Галина Василівна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри трудового, екологічного та аграрного права

В якості дієвого та, на наше переконання, перспективного правового засобу в механізмі забезпечення та максимального врахування публічних та при-

ватних інтересів власників природних ресурсів та їх користувачів можемо вважати інститут природоресурсних сервітутів. Об'єктивні причини необхідності встановлення природоресурсних сервітутів зумовлені особливостями природного середовища, його компонентів, правові наслідки виникнення природоресурсних сервітутних відносин неминуче матимуть вплив на стан довкілля.

За ст. 401 Цивільного кодексу України, право користування чужим майном (сервітут) може бути встановлене щодо земельної ділянки, *інших природних ресурсів (земельний сервітут)* або іншого нерухомого майна для задоволення потреб інших осіб, які не можуть бути задоволені іншим способом. Виходячи з положень цієї статті, законодавець передбачає фактичну можливість установа сервітуту щодо будь-яких природних об'єктів, в межах будь-якої категорії земель.

Серед саме природоресурсних сервітутів розрізняємо лісовий, фауністичний, флористичний, водний, надровий та земельний, положення про який є основоположними і для інших видів природоресурсних сервітутів – і тих що вже на сьогодні законодавчо закріплені, й тих, що в перспективі повинні знайти належне законодавче відображення. Характер їх публічності дещо переважає приватноправову сферу, з огляду на це, варто погодитись з думкою про публічний характер природоохоронного законодавства [1, с. 49]. Однак, хоча й екологічні відносини за своєю правовою природою тяжіють до публічних відносин, разом з тим їм притаманні й ознаки приватних правовідносин.

Взагалі за своєю юридичною природою сервітуту бувають приватноправовими та публічними (виходячи з галузевої приналежності норм та характеру інтересу, що захищається). У сфері природокористування сервітуту поділяють на приватні і публічні. Специфіка публічних сервітутів полягає в тому, що вони обумовлюються суспільними (публічними) інтересами та встановлюються стосовно невизначеного кола осіб. Водночас, більш поширеною серед науковців є думка про можливість чи доцільність встановлення сервітуту стосовно приватних власників та конкретних прав визначеного кола осіб, на користь яких він встановлюється. Більше того, вказується на виключній приватноправовій природі сервітутів та відсутності сенсу встановлювати подібне право під назвою сервітуту, тим більше публічного, який взагалі чинним законодавством України не передбачений [2, с. 142, 144]. В якості додаткового обґрунтування зазначають про недоцільність використання конструкції публічних сервітутів для законодавчого забезпечення вільного доступу людини до природних благ [3, с. 17]. Існують й інші підходи. Сервітут (екологічний сервітут) визнано загальним і галузевим способом забезпечення публічних екологічних інтересів, що може встановлюватись в інтересах держави, місцевого самоврядування чи місцевого населення. Важливо усвідомлювати той факт, що сервітут передбачає право не безпосередньо на об'єкт, а на присвоєння окремих проявів його корисності, наприклад, додаткових можливостей використання чужої земельної ділянки, що може не пов'язуватись напряму з інтересами власника сусідньої нерухомості, а слугує цілям «отримання більшої зручності для доступності до інших володінь чи населених пунктів» [4, с. 31]. Цілком можливі ситуації щодо необхідності забезпечення не суто індивідуальних, а суспільно значущих – державних чи комунальних інтересів. Тому видається більш прийнятним

вважати публічний природоресурсний сервітут обтяженням земельної ділянки (лісової, водного фонду тощо), що встановлюються з ініціативи, здебільшого, відповідних публічних утворень, тобто органів державної влади чи місцевого самоврядування в інтересах осіб, які мають потребу у використанні цих ділянок на засадах права як загального, так і спеціального природокористування. Загальна мета публічного природоресурсного сервітуту – забезпечення паритету прав загальних і спеціальних користувачів природних ресурсів. Публічний природоресурсний сервітут в перспективі може стати одним із правових механізмів забезпечення інтересів держави, громад чи суспільства в цілому та окремих природокористувачів/власників природних ресурсів та створити можливості реалізації приватноправових інтересів з урахуванням публічних [5]. Загалом питання залишається дискусійним та потребує додаткових наукових обґрунтувань, що повинні базуватись на вимогах практики та реальних потреб користувачів природних благ.

1. Предчук Т. В. Договір про встановлення сервітуту за цивільним законодавством України : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2019.
2. Оніка Я. В. Речові права на земельні ділянки лісогосподарського призначення: цивільно-правовий аспект : дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2015.
3. Кобецька Н. Р. Дозвільне та договірне регулювання використання природних ресурсів в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2016.
4. Синицын С. А. Частные и публичные сервитуты в российском и зарубежном праве. *Право. Журнал Высшей школы экономики*. 2018. № 2.
5. Мороз Г. В., Стусяк В. М. Правова сутність публічних природоресурсних сервітутів. *Evropsky politicky a pravni diskurz*. 2020. № 1.

ЗАХИСТ ПРИВАТНОГО ВОЛОДІННЯ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

Миرونенко Ігор Віталійович

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права

У сфері земельних відносин особа прагне відокремити свою земельну ділянку і обмежити доступ на неї інших осіб. У закріплених у ст. 90 та 95 ЗК України переліках прав власників та землекористувачів спеціальна правомочність щодо обгороджування свого володіння прямо не передбачена, а тому постає питання, чи вправі вони обмежувати для інших осіб доступ на свою земельну ділянку і наскільки непорушним є володіння нею.

Для пострадянських країн певний час типовою була ситуація, коли законодавством гарантувалася та шляхом встановлення кримінальної відповідальності захищалася недоторканість житла особи, однак при цьому не передбачалося відповідальності за вторгнення (проникнення) на земельну ділянку як володіння особи. Позитивні зміни з даного питання пов'язані із визнанням об'єктом кримінально-правової охорони недоторканості не лише «житла», але й

«іншого володіння» особи (ст. 162 КК України). З цивілістичної точки зору, у даному випадку об'єктом правової охорони є територія (простір) для особистого життя фізичної особи, тобто садиба, яка включає в себе земельну ділянку разом із розташованими на ній житловим будинком, господарсько-побутовими будівлями, наземними і підземними комунікаціями, багаторічними насадженнями (ст. 381 ЦК).

Однак питання щодо повноважень власника (землекористувача) земельної ділянки обмежувати доступ на своє володіння та усувати його порушення вказані вище положення повністю не вирішують, оскільки об'єктом кримінально-правової охорони є недоторканість порівняно обмеженої кількості земельних ділянок, що використовуються як місце для проживання фізичної особи.

Протилежним є підхід, притаманний законодавствам країн сім'ї англосаксонського права (Великобританія, США, Австралія та ін.), що розглядають непорушність володіння як невід'ємну складову відносин власності, а несанкціоноване вторгнення на чуже володіння (земельну ділянку) визначають як окремих вид приватних правопорушень – *trespass to land*. У якості *trespass to land* розглядається самовільне фізичне вторгнення в межі чужого володіння, що здійснюється як самою особою, так і виникає внаслідок її дій [1, с. 210–212].

У законодавствах країн сім'ї романо-германського права також закріплено подібні положення. Так, відповідно до ст. 22 книги 5 ЦК Нідерландів, якщо земельна ділянка не обгороджена, то кожен може пересуватися по ній, якщо це не пов'язано із заподіянням шкоди чи незручностей власнику, або якщо у явній формі не було вказано про заборону знаходитися без дозволу в межах ділянки [2, с. 250]. Ст. 273 Модельного Цивільного кодексу країн СНД містить положення, згідно якого якщо земельна ділянка не обгороджена або її власник (володілець) іншим способом чітко не позначив, що вхід на ділянку без його дозволу не допускається, будь-яка особа може пройти через цю ділянку, якщо це не заподіює збитків або незручностей власнику (володільцю) [3, с. 1027–1028].

Тому, з врахуванням вказаного, пропонується доповнити чинне законодавство нашої держави положеннями, якими:

1) визнати протиправним несанкціоноване вторгнення на чужу земельну ділянку, яка власником чи землекористувачем належним чином обгороджена та / або доступ на яку заборонено в інший спосіб;

2) передбачити обов'язок порушника володіння після отримання попередження з боку власника чи землекористувача негайно припинити порушення та переміститися за межі даної земельної ділянки;

3) передбачити право власника (землекористувача) земельної ділянки на самозахист непорушності володіння, включаючи можливість обмеженого застосування ним сили з метою усунення несанкціонованого вторгнення на земельну ділянку;

4) встановити адміністративну відповідальність за несанкціоноване вторгнення на чужу земельну ділянку, доступ на яку заборонено її власником або землекористувачем.

1. Тягай Е. Д. Особенности защиты и меры юридической ответственности за нарушение прав собственников недвижимого имущества в США. *Lex*. 2017. № 5. С. 205–218.

2. Гражданский кодекс Нидерландов: книги 2, 3, 5, 6 и 7 / пер. М. Фертшман ; отв. редактор Ф. Й. М. Фельдбрюгге. Изд. 2-е. Лейден, 2000. 372 с.

3. Кодифікація цивільного законодавства на українських землях : у 2 т. Т. 2 / за ред. Р. О. Стефанчука, М. О. Стефанчука. Київ : Правова єдність, 2009. 1225 с.

ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДЕННЯ ЗАСНОВНИЦЬКОГО ДОГОВОРУ ТОВАРИСТВА ОСІБ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ НІМЕЧЧИНИ: ДОСВІД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Овченко Олександр Володимирович,
аспірант за спеціальністю 081 –
Право

Найпростішою формою товариства осіб за німецьким законодавством є просте товариство (*Gesellschaft bürgerlichen Rechts*, далі – *GbR*). Ця організаційно-правова форма є джерелом виникнення усіх складніших форм товариств осіб. Діяльність *GbR* врегульовано в § 705–740 Цивільного уложення Німеччини (*Bürgerlichen Gesetzbuches*, далі – *BGB*). Як і в Україні, німецьке просте товариство не є юридичною особою, однак, *GbR* може набувати часткову правоздатність, вступаючи у правовідносини з третіми особами. Такий висновок був сформульований сенатом Федерального Верховного суду Німеччини в 2001 році.

Головною передумовою для створення *GbR* є укладення установчого (засновницького) договору, тобто необхідне договірне зобов'язання двох або більше осіб, які домовилися тим чи іншим шляхом досягати спільної мети [1, § 705].

На відміну від України, укласти договір простого товариства в Німеччині можна не тільки через відкрите волевиявлення, але і шляхом вчинення конклюдентних дій, оскільки законодавством цієї країни не встановлено обов'язкової форми укладення такого договору, а отже, до такого договору застосовуються всі загальні положення про договори. Тільки в тому випадку, коли для виконання договірного зобов'язання учасника закон встановлює визначену форму, наприклад, для правочинів пов'язаних з нерухомістю, засновницький договір *GbR* повинен укладатися з дотриманням цієї форми [1, § 709] Для внесення змін до засновницького договору *GbR* необхідна згода всіх учасників. Однак, договір може передбачати внесення змін більшістю голосів. Загалом законодавство Німеччини не обмежує свободу договору *GbR*, тому засновники мають право встановлювати гнучкі внутрішні правила.

Серед усієї сукупності видів товариств осіб передбачених законодавством Німеччини, найбільш близькими до вітчизняної доктрини та законодавства є *Offene Handelsgesellschaft* (повне товариство, *OHG*) та *Kommanditgesellschaft* (командитне товариство, *KG*). Правове регулювання створення та діяльності

OHG та KG в Німеччині здійснюється у відповідності до книги другої Комерційного кодексу (Handelsgesetzbuch, далі – HGB).

Правовідносини учасників повного та командитного товариства визначаються, в першу чергу, договором про товариство, тобто засновницьким договором. Всі інші приписи HGB щодо діяльності цих видів товариств осіб застосовуються лише в тій мірі, в якій вони не суперечать засновницькому договору або якщо останнім не врегульовано певні правовідносини між учасниками [2, § 109].

Як в німецькому, так і в українському законодавстві відсутнє легальне визначення поняття «засновницький (установчий) договір». Однак, на відміну від законодавства Німеччини, чинне цивільне законодавство України все ж встановлює ряд вимог до форми та змісту засновницького договору товариства осіб.

Зважаючи на вимогу Цивільного кодексу України щодо підписання засновницького договору повного товариства всіма його учасниками, а засновницького договору командитного товариства – його повними учасниками, можна зробити висновок про можливість укладення засновницьких договорів вказаних товариств осіб в Україні виключно в письмовій формі [3, с. 120].

Частина друга статті 88 Цивільного кодексу України передбачає ряд вимог, яким повинен відповідати зміст цього установчого документа. В свою чергу, норми статей 120 та 134 вітчизняного Цивільного кодексу, які є спеціальними по відношенню до загальної норми закріпленої у частині другій статті 88, встановлюють спеціальні вимоги до змісту засновницьких договорів повного та командитного товариства [3].

Системний аналіз вказаних норм дає змогу зробити висновок про такі обов'язкові положення, які повинен містити засновницький договір товариства осіб в Україні: 1) встановлення зобов'язання учасників створити товариство; 2) визначення порядку спільної діяльності учасників щодо його створення; 3) умови передання товариству майна учасників [3, ст. 88].

З вищевказаного можна зробити висновок про те, що в українському та німецькому законодавстві сформувалися дещо різні підходи до форми та змісту засновницького договору товариства осіб. В українському законодавстві зроблено акцент на формі засновницького договору та визначенні обов'язкових положень, які повинні входити до його змісту. В той же час німецьке законодавство дає засновникам більшу свободу договору, однак зосереджується на процедурі реєстрації договору в торговельному реєстрі. Відмінності цих двох підходів, на нашу думку, обумовлені особливостями правової культури та законодавчої техніки кожної з країн.

1. Цивільний кодекс Німеччини (Bürgerliches Gesetzbuch). URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/bgb> (дата звернення 25.04.2021)

2. Комерційний кодекс Німеччини (Handelsgesetzbuch). URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/hgb/BJNR002190897.html> (дата звернення 25.04.2021).

3. Цивільний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 25.04.2021).

ДО ПИТАННЯ ПРО СТРОК УКЛАДЕННЯ АЛІМЕНТНОГО ДОГОВОРУ ПОДРУЖЖЯ

Схаб-Бучинська Тетяна Ярославівна,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права

Згідно статті 75 Сімейного кодексу України дружина та чоловік з моменту державної реєстрації шлюбу набувають право і водночас обов'язок матеріально підтримувати одне одного. Тому правовідносини по утриманню подружжям одне одного виникають під час спільного проживання у зареєстрованому шлюбі, а також у ряді випадках, зберігаються і після розірвання шлюбу. У частині 2, 3 та 4 статті 76 Сімейного кодексу України закріплено випадки коли за особою залишається право на утримання від колишнього чоловіка / дружини. Так, якщо особа стала непрацездатною під час перебування у шлюбі або протягом одного року від дня розірвання шлюбу; якщо особа стала інвалідом після спливу одного року через протиправну поведінку колишнього чоловіка / дружини щодо неї; якщо на момент розірвання шлюбу чоловікові, жінці до досягнення пенсійного віку залишилося не більше як п'ять років (за умови, що вони проживали разом не менше як десять років); якщо дружина / чоловік займалися вихованням дітей, введенням домашнього господарства, піклування про членів сім'ї, хворіли та через інші обставини, що мали істотне значення не отримали освіти / роботу та не мають можливості забезпечувати себе за ними зберігається право на утримання від іншого з подружжя за умови, що другий має змогу надавати таку матеріальну допомогу. У цих випадках право на утримання триває протягом трьох років з моменту розірвання шлюбу.

Також, право на утримання від свого чоловіка має дружина під час вагітності; у разі здійснення догляду за дитиною до досягнення нею трьох років, та якщо дитина має вади фізичного та психічного розвитку – до досягнення нею шести років. У чоловіка також виникає право на утримання від своєї дружини у випадках, якщо із чоловіком проживає дитина, яка не досягла трьох років, та якщо дитина має вади фізичного чи психічного розвитку – до досягнення нею шестирічного віку. У цих випадках право на отримання аліментів одержувачем обмежується чітко визначеним строком, а саме: до досягнення дитиною трьох або шести років та протягом вагітності жінки. Тобто законодавець чітко закріпив строки протягом яких особа має право отримувати аліменти від свого чоловіка/дружини. Однак, якщо подружжя бажають убезпечити свої права та інтереси на майбутнє їм надається законодавче право врегулювання відносин між собою шляхом укладення договору про надання утримання.

Так, право укладати аліментний договір регламентоване статтею 78 Сімейного кодексу України, яка визначає, що подружжя вправі укласти договір про надання утримання одному з них, у якому визначити умови, розмір та строки виплати аліментів [1]. Однак, потрібно пам'ятати, що обов'язок одного з подружжя надавати утримання за договором виникає на підставі чітко визначених юридичних фактів. Зокрема, ними є: наявність зареєстрованого шлюбу;

непрацездатність одного із подружжя; потреба в матеріальній допомозі; можливість другого з подружжя надавати утримання.

Законодавець закріплюючи у Сімейному кодексі України дану договірну конструкцію визначив її межі договірної свободи, які є досить широкими, адже сторони самостійно вправі визначати умови договору, розмір та строки самого утримання. Однак, нормотворець зробив наголос саме на умовах, розмірі утримання та строках, протягом яких матеріальна допомога буде надаватися. Тому, виходячи із даного положення можна зробити висновок, що окрім предмета договору, істотною умовою виступає ще розмір, спосіб та строки сплати аліментів.

Так як аліментні зобов'язання носять тривалий характер строк дії договору є важливою умовою даної договірної конструкції, відсутність якої спричиняє на практиці законодавчий дисбаланс тлумачення законодавчих положень. Тому сторони аліментного договору обов'язково повинні прописувати строк на який договір укладається. Такої ж думки притримується і Т.С. Андрущенко, яка вважає, що строковість є ознакою більшості аліментних договорів, що впливає безпосередньо з положень закону [2, с. 40]. Звичайно, строк визначатиметься в залежності від підстави отримання права на утримання від свого чоловіка / дружини і в кожному конкретному випадку погоджуватиметься контрагентами індивідуально. Однак, все ж таки, строк є основною ознакою даного договору, відсутність якої тягтиме визнання його недійсним.

На думку О.І. Сафончик строки виплати можуть бути встановлені стосовно періоду дії договору взагалі та стосовно здійснення періодичних платежів. Періодичні платежі, як правило, здійснюються щомісячно, але якщо сторони визначили інші межі, то це не буде підставою для визнання такого договору недійсним, за винятком випадків, встановлених цивільним кодексом. Кінцевий строк дії договору може визначатися посиланням на календарну дату або настання події (поновлення працездатності, створення іншої сім'ї тощо). Проте в договорі сторони можуть визначити за домовленістю (що є проявом договірної свободи) альтернативні варіанти сплати грошового утримання (щотижнево, щомісячно, щоквартально, щорічно тощо) [3, с. 197].

На думку В.К. Антошкіної аліментні договори є «розподіленими у часі, і сторони можуть укладати такий договір на невизначений строк» [5]. Протилежною є думка С.Я. Фурси, яка доводить, що необхідним для аліментних договорів є «визначення мінімального строку дії такого договору» [4, с. 65]. Такої ж позиції притримується і Т. С. Андрущенко, яка вважає, що погодження сторонами умови щодо строку укладення договору є правильною для тих випадків, коли аліментне зобов'язання може розглядатися як довготривале, що впливає з суті правовідносин, наприклад, у разі, коли аліменти виплачуються на утримання непрацездатної особи [2, с. 40–41]. Однак, ми вважаємо, що так як строк на який укладається аліментних договір подружжя є істотною умовою, то контрагенти обов'язково повинні прописати його у договорі. Посилаючись на те, що законодавець закріплює строки надання утримання платником в залежності від підстав виникнення аліментного зобов'язання, вважаємо, що такі ж строки сплати аліментів повинні бути закріплені в аліментному договорі. Якщо сильніша сторона за договором бажатиме продовжувати надавати утри-

мання одержувачеві аліментів договір може бути пролонгований на такий самий строк.

1. Сімейний кодекс: Закон України від 10.01.2002 року № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21–22. Ст. 135.

2. Андрущенко Т. С. Процедура нотаріального посвідчення аліментних договорів : дис. ... канд. юрид. наук. Київ. 2015. 215 с.

3. Сафончик О. І. Деякі питання щодо утримання подружжя за законодавством України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2008. С. 195–199.

4. Фурса С. Я. Сімейне право: Нотаріат. Адвокатура. Суд : *наук-практ. посібник з інформ. дод. на лазерному носії*. Київ : Центр правових досліджень Фурси, 2005. Кн. 1. 894 с.

5. Антошкіна В. К. Договірне регулювання відносин подружжя : монографія. Донецьк : ТОВ «Юго-Восток, Лтд, 2008. 176 с.

КОНЦЕПЦІЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ БІРЖОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ОСНОВНІ ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТОВАРНИХ БІРЖ

Туряниця Марія-Маргарита Іванівна,
аспірантка за спеціальністю 081 –
Право

Біржова діяльність за сучасних умов є вагомим елементом ринкової економіки, виступає складним механізмом, що безпосередньо реагує на важливі соціально-економічні, правові, організаційні процеси, що відбуваються в державі. Така діяльність є ефективним індикатором ціноутворення, а біржова активність може свідчити як про економічну стабільність в країні, так і про наявність та рівень фінансової та економічної кризи як на національному рівні, так і на міжнародному. Тому, питання ефективного розвитку правового регулювання біржової діяльності та її окремих елементів сьогодні є актуальним, особливо в розрізі дослідження чинного біржового законодавства, яке потребує вдосконалення.

У країнах з ринковою економікою регулювання біржовою діяльністю покладається на державу, яка забезпечує біржовий ринок необхідною законодавчою базою, встановлює єдині правила для всіх суб'єктів, що беруть участь у процесі біржової торгівлі. Законодавчо визначеними принципами біржової діяльності є суспільна корисність, гласність, відкритість біржових торгів, саморегулювання та гарантування прав суб'єктів біржової торгівлі [1]. Важливою у системі біржового регулювання є роль самої біржі через систему локальних нормативно-правових актів, прийнятих нею (статут, положення). Що стосується законодавчої бази, що регулює біржову діяльність та біржовий ринок, то можемо констатувати відсутність ефективних спеціальних нормативно-правових актів, оскільки Закон України «Про товарну біржу» чи Господарський кодекс України, а також низка підзаконних нормативно-правових актів не вирішують проблемні питання розвитку біржового ринку України на сучасному етапі [1; 2].

Із прийняттям у 1991 р. Закону України «Про товарну біржу», було визначено, що товарна біржа є організацією, яка об'єднує юридичних і фізичних осіб, які здійснюють виробничу і комерційну діяльність, і має за мету надання послуг в укладенні біржових угод, виявлення товарних цін, попиту і пропозицій на товари, вивчення, упорядкування і полегшення товарообігу і пов'язаних з ним торговельних операцій. Робимо висновок, що метою діяльності біржі є концентрування попиту і пропозиції щодо біржових товарів або послуг. Діяльність товарних бірж сприяє формуванню біржового ринку.

Якщо звернутися до розвиненої практики європейських країн, то ними використовується декілька основних моделей регулювання діяльності біржового ринку, які умовно можна поділити на американську, англійську та французьку моделі. В рамках американської моделі регулювання біржової діяльності переважає метод внутрішньо-біржового регулювання, а державний орган – Комісія з товарно-ф'ючерсної торгівлі виконує тільки дорадчі функції спостереження за діяльністю бірж. Англійській моделі правового регулювання притаманні поєднання значної ролі органів державної влади та широкі повноваження бірж та біржових брокерів у некомерційній неурядовій організації – Управлінні з цінних паперів та ф'ючерсів. У французькій моделі розвитку біржової діяльності діяльність біржових структур контролюється державними органами, тобто, домінуючим виступає централізований метод регулювання біржової діяльності [3, с. 4–5].

В Україні регулювання біржової діяльності ґрунтується за прикладом англійської моделі, хоча американська модель має певні переваги, що може бути в перспективі використано вітчизняним законодавцем. Мова йде про «контрольоване самоврядування», в умовах якого існує вищий орган державної влади у сфері біржової торгівлі, наприклад, Комісія з товарно-ф'ючерсної торгівлі, яка займається розробкою відповідних нормативних актів, але на практиці обов'язки розробки і впровадження ефективних заходів із запобігання маніпулюванню ринком концентруються у самих учасників біржового ринку [3, с. 6]. Державне регулювання біржовим ринком та його окремими сегментами здійснюється сьогодні різними міністерствами і відомствами залежно від виду товару запропонованого на такій біржі (наприклад, Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України). На сьогодні товарна біржа як юридична особа приватного права не підлягає ліцензуванню, разом з тим, державні органи, до сфери яких належить товарна біржа, залучені до регулювання біржової діяльності через акредитацію товарних бірж, зокрема, сільськогосподарських бірж. Акредитація товарної біржі означає надання відповідним державним органом висновку про її відповідність щодо надання послуг з укладення біржових угод купівлі-продажу.

Щодо ліцензування бірж незабаром відбудуться зміни в рамках реалізації норм Закону щодо спрощення залучення інвестицій та запровадження нових фінансових інструментів, відповідно до якого встановлено, що з 01.07.2021 року товарні біржі мають право провадити свою діяльність виключно за умови отримання ліцензії на провадження професійної діяльності на організованих товарних ринках – діяльності з організації торгівлі продукцією на товарних біржах. Надалі слова «товарна біржа» та похідні від них зможуть використовувати у

назві лише ті юридичні особи, які провадять професійну діяльність на організованих товарних ринках [4].

Сьогодні немає єдиного державного органу, який би комплексно регламентував питання у сфері товарного біржового ринку. Можливо, доцільно в контексті вказаного вести мову про запровадження не якогось окремого самостійного державного контролюючого органу в сфері біржової діяльності, а про незалежного некомерційного регулятора. У розрізі подальшого реформування товарної біржової діяльності та її стимулювання є необхідність використання встановлених стандартів біржової торгівлі, гострим стоїть питання захисту прав та інтересів учасників біржових торгів у випадку невиконання сторонами своїх зобов'язань, можливість здійснення аудиту щодо діяльності товарних бірж тощо.

Таким чином, констатуємо наявність прогалин у правовому регулюванні діяльності товарної біржі. При цьому не заперечуємо концепцію законодавчої дерегуляції біржової діяльності, оскільки надання певної свободи у регулюванні окремих аспектів своєї діяльності самим товарним біржам чи їх об'єднанням робить систему регулювання більш ефективною, гнучкою, здатною пристосовуватися до змін на товарному ринку швидше, ніж це б відбувалося в умовах законодавчого впливу. Тому, поєднання публічно-правових та приватно-правових методів у регулюванні товарного біржового ринку має бути збалансованим та є перспективним для втілення на практиці.

1. Про товарну біржу: Закон України від 10.12. 1991. № 1956-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 10. Ст. 139. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1956-12#Text> (дата звернення 28.04.2021).

2. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. *Відомості Верховної ради України*. 2003. № 18, № 19–20, № 21–22. Ст. 144. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/436-15> (дата звернення: 29.04.2021).

3. Танклевська Н. С. Перспективи державного регулювання розвитку біржового ринку в Україні. *Агросвіт*. 2018. № 7. С. 3–7. URL: https://www.agrosvit.info/pdf/7_2018/2.pdf (дата звернення 29.04.2021).

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення залучення інвестицій та запровадження нових фінансових інструментів: Закон України від 19.06.2020. № 738-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738-IX#top> (дата звернення 29.04.2021).

СУДОВИЙ ЗАХИСТ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН ПРИ ПОРУШЕННІ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ САНІТАРНО-ЗАХИСНИХ ЗОН

Шукало Ірина Валеріївна,
аспірантка за спеціальністю 081 –
Право

Загальновідомим є те, що право, яке не захищається, втрачає свою сутність. Тому цілком очевидним є той факт, що при відсутності дієвого механізму захисту суб'єктивних екологічних прав та інтересів громадян, такі права втрачають свою можливість реалізації та перетворюються на декларацію. Захист екологічних прав громадян – це сукупність юридичних заходів, спрямованих на припинення порушення цих прав, а також усунення перешкод в їх реалізації, відновлення порушених прав [1, с. 101]. Про захист прав громадян у сфері екології йдеться в ст. 11 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [2], де закріплене загальне правило, відповідно до якого порушені права громадян у галузі охорони навколишнього природного середовища мають бути поновлені, а їх захист здійснюється у судовому порядку відповідно до законодавства України.

К.В. Медведєв визначає, право на судовий захист екологічних прав громадян як юридичну можливість, яка реалізується в охоронному екологічному правовідношенні і полягає у здатності носія такого права вимагати в юрисдикційному судовому порядку застосування до особи, яка порушила суб'єктивне екологічне право або охоронюваний законом екологічний інтерес управомоченої особи, заходів державного примусу [3, с. 5].

Порушення права на безпечне для життя та здоров'я довкілля безпосередньо пов'язане з порушенням правового режиму санітарно-захисних зон, а самий правовий захист настає тільки тоді, коли ці права вже є порушеними і потребують відновлення. Практика показує, що наразі судова форма захисту екологічних прав людини в Україні є більш ефективною за всі інші існуючі форми, хоча варто відзначити, що не зважаючи на численні порушення санітарно-захисних зон, розгляд справ цієї категорії носить переважно епізодичний характер і пов'язані з:

- порушенням правового режиму СЗЗ;
- порушенням встановлення меж СЗЗ.

Велика кількість судових спорів пов'язана з тим, що в межах дійсних санітарно-захисних зон здійснюється повна або часткова забудова житлових будинків, що становить норму будівництва не лише у Києві, а й в інших містах України. До прикладу, в санітарно-захисній зоні заводу «Радикал» корпорацією «УкрБУД» будується житловий комплекс «Urban Park», також в санітарно-захисній зоні неподалік від Дарницької ТЕЦ, компанією «Галжитлобуд» будується ЖК «Дніпровська Мрія». Проте не завжди екологічні права громадян залишаються поза захистом, і яскравим прикладом цього є рішення Господарського Суду міста Києва від 16.07.2020 по справі № 91/2942/19, відповідно до

якого прокуратура повернула громаді земельну ділянку у санітарно-захисній зоні, яку незаконно передали під забудову [4].

Особливістю розгляду цієї категорії справ в суді є те, що в кожному конкретному випадку позивач повинен довести зв'язок між забрудненням довкілля та індивідуальною шкодою, завданою порушенням екологічного права. Таким чином погоджуємось, що слід систематизувати екологічне законодавство, та уточнити термінологію задля того, аби полегшити доведення факту порушення права в суді. Поки що в Україні не сформовано громадянське суспільство, а тому, люди не дуже активно беруть участь у захисті своїх екологічних прав взагалі, що теж є окремою проблемою їх захисту в Україні [5, с. 56].

Для реалізації екологічних прав повинно бути докладено великих зусиль, у тому числі з боку судової гілки влади. Судова влада повинна забезпечити ефективне судочинство в справах щодо захисту довкілля та екологічних прав [6, с. 11]. Тому подальше підвищення ефективності судового захисту екологічних прав в Україні ми пов'язуємо зі:

- зменшенням перевантаження роботи судів, тому доцільно було б розглянути питання створення екологічних судів чи спеціалізованих палат у судах загальної юрисдикції. Така практика прослідковується в багатьох країнах світу, де діють або екологічні суди, або екологічні судові органи, яких називають «зеленими лавами» або «єдиними зеленими судами» [5, с. 57].

- практикою Європейського Суду з прав людини, яка встановлює принципи захисту екологічних прав, які застосовуються національними судами при розгляді цієї категорії справ, що забезпечує вирішення завдання по захисту цих прав громадян України.

1. Черновський О. К., Гольонко Р. А., Черкашина М. К., Максикевич Ю. Г. Захист екологічних прав громадян. *Науковий вісник Чернівецького університету. Правознавство* : зб. наук. праць. 2011. Вип. 604. С. 100–108.

2. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. Ст. 546.

3. Медведєв К. В. Екологічні права громадян України: гарантії їх судового захисту : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2012. 17 с.

4. Рішення Господарського Суду міста Києва від 16 липня 2020 р., судова справа № 91/2942/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90669352> (дата звернення: 23.01.2021).

5. Краснова Ю. Проблеми забезпечення права на екологічну безпеку в національних судах України та шляхи їх вирішення. *Судовий захист природного довкілля та екологічних прав* : збірник матеріалів міжнародного судового форуму (м. Київ, 7 листопада 2019 року). Київ, 2019. С. 55–61.

6. Базов О. Деякі питання міжнародно-правової відповідальності у сфері навколишнього природного середовища. *Судовий захист природного довкілля та екологічних прав* : збірник матеріалів міжнародного судового форуму (м. Київ, 7 листопада 2019 року). Київ. 2019. С. 164–172.

КОНФЛІКТНА ПРИРОДА ЕКОЛОГІЧНИХ ВІДНОСИН

Яремак Зоряна Василівна,

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри трудового,
екологічного та аграрного права

Екологічні відносини за своєю природою є неоднорідними, так як основою цих відносин є взаємодія людини і природи, яка сама по собі носить досить складний, внутрішньо суперечливий та нерозривно взаємозалежний характер. В основу взаємодії людини і природи покладено реалізацію потреб та інтересів, які за своєю суттю мають протилежний за змістом характер: з однієї сторони, задоволення економічних потреб природокористувачів, що визначають специфіку використання природних ресурсів, розміщення виробництв, розвиток інфраструктури тощо, з іншої, – екологічних, спрямованих на забезпечення цілісності екосистеми, її охорони та відтворення природних ресурсів і покладають на всіх суб'єктів природокористування додаткові обов'язки стосовно охорони, захисту і забезпечення екологічної безпеки. Таким чином, в основу взаємодії людини і природи закладена конфліктність інтересів, насамперед, екологічних та економічних. Аналізуючи зміст та юридичну природу екологічних відносин, в національній еколого-правовій науці утвердилася думка, що предметом екологічного права є природоресурсні (використання природних ресурсів), природоохоронні (охорона навколишнього природного середовища, охорона і відновлення природних ресурсів, природних комплексів, об'єктів історико-культурною спадщиною) і антропоохоронні (забезпечення екологічної безпеки) відносини [1, с. 11]. Відтак констатуємо, що сфера дії екологічного права є найбільш конфліктною та має на меті пошук балансу між соціальними потребами, завданнями економіки та можливостями навколишнього середовища. Як зазначає М.І. Васильєва, досягнення економічного росту, який забезпечує екологічну безпеку – точка зіткнення інтересів всіх секторів суспільства [2, с. 11].

Конфліктний характер суспільних відносин у сфері використання природних ресурсів та охорони природи потребує спеціальних важелів, механізмів правового регулювання. Розумний баланс екологічних і економічних інтересів суспільства може бути дотриманий лише шляхом врахування екологічного характеру правовідносин: «Соціальна значимість об'єктів екологічних правовідносин дозволяє говорити про пріоритетність їх правового регулювання для держави і суспільства, всієї системи національного права і законодавства з огляду на їх унікальність, цінність, важливість у забезпеченні загально соціальних інтересів та потреб при їх використанні, відтворенні, збереженні й охороні» [3, с. 42].

Такі особливі механізми врегулювання суспільних відносин закріплені в Концепції сталого розвитку людства, в основу якої покладено «принцип відповідальності перед майбутніми поколіннями» та забезпечення «високої якості довкілля і здорову економіку всіх народів світу» і включає три складові – економічну, соціальну та екологічну, – які у своїй сукупності якраз спрямовані на узгодження протиріч та врегулювання існуючих конфліктів. Дана концепція отримала своє продовження у Резолюції Генеральної Асамблеї Організації

Об'єднаних Націй «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку на період до 2030 року», яку було прийнято у жовтні 2015 р. Адаптація Цілей сталого розвитку з урахуванням українського контексту відображено в Національній доповіді «Цілі сталого розвитку: Україна», яка знайшла підтримку в указі Президента України від 30 вересня 2019 р. «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року». На основі цього в Україні було розроблено національну систему цілей сталого розвитку, що має на меті забезпечити підґрунтя для подальшого планування розвитку України, подолання дисбалансів, які існують в економічній, соціальній та екологічній сферах; забезпечити такий стан довкілля, що сприятиме якісному життю і благополуччю нинішніх та майбутніх поколінь тощо.

Водночас екологічне право, яке покликане взаємоузгодити різнопланові інтереси, саме по собі стає детермінантом виникнення екологічних конфліктів. Адже намагаючись досягнути компромісу при регулюванні екологічних правовідносин, будь-який правовий припис має конфліктну природу, так як спрямований на розв'язання суперечностей і оптимізацію відносин різних суб'єктів із різновекторними інтересами у сфері взаємодії з навколишнім середовищем. У зв'язку з цим, наголошує О.Л. Дубовік, принциповою є необхідність впровадження методів і прийомів вирішення конфлікту, перш за все підходу з позицій зважування витрат і вигод в широкому розумінні цих понять в усі складові предмета еколого-правового регулювання [4, с. 118].

Наступне, на що варто звернути увагу, це дефекти правового регулювання екологічних відносин. Недосконалість правотворчої техніки зумовлює наявність колізій та прогалин в екологічному законодавстві, що також стають причиною еколого-правових конфліктів. Значною мірою такий конфлікт має когнітивний характер, оскільки протиріччя виникає в аспекті розуміння права, але за цим спором цілком ймовірно можуть виникнути й інші суперечки, пов'язані із практичними інтересами (екологічними, економічними, рекреаційними тощо).

Таким чином, конфліктна природа екологічних відносин є об'єктивно зумовленою різноплановістю інтересів, які суб'єкти бажають досягти, вступаючи у відповідні відносини. Екологічне право як регулятор екологічних відносин спрямоване на те, щоб максимально розвинути механізм взаємодії різних суб'єктів екологічних правовідносин з метою гармонізації їх інтересів, і, як наслідок, зменшення можливостей виникнення конфліктних ситуацій у галузі взаємодії людини і природи.

1. Краснова М., Макарова З. Предмет екологічного права: погляд з позицій юридичної науки і законодавства Білорусі, України і Росії. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2014. Вип. 1. С. 9–14.

2. Васильєва М. И. Возможности правовой гармонизации экологически безопасного развития. *Бюллетень Центра экологической политики России «На пути к устойчивому развитию России»*. 2004. Вып. 26. С. 11–14.

3. Краснова М. В. Вплив предмета екологічного права на національну систему права. *Забезпечення прав в аграрних, земельних, екологічних та приро-*

доресурсних відносинах : збірник матеріалів Четвертого зібрання фахівців споріднених кафедр (м. Одеса, 6–9 червня 2019 р.) / відп. ред. Т. Є. Харитонова, Х. А. Григор'єва. Одеса : Гельветика, 2019. С. 40–43.

4. Дубовик О. Л. Экологическое право и экологические конфликты. *Право и политика*. 2006. № 5. С. 116–136.

Зміст

Економічний факультет

<i>Ємець Ольга Іванівна. АНАЛІЗ ВПЛИВУ COVID-19 НА ІНВЕСТИЦІЙНУ АКТИВНІСТЬ БІЗНЕСУ.....</i>	3
<i>Кропельницька Світлана Орестівна. АНАЛІЗ ПОТЕНЦІАЛУ РОЗВИТКУ ТА ПОТОЧНИХ ПОТРЕБ КЛАСТЕРІВ КРЕАТИВНИХ ІНДУСТРІЙ.....</i>	5
<i>Русин Роман Семенович. УПРАВЛІННЯ РИЗИКОМ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПРОЕКТУ.....</i>	7

Педагогічний факультет

<i>Борин Галина Василівна. ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО ХУДОЖНЬО-КОНСТРУКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ЗДО.....</i>	9
<i>Завулічна Інна Ігорівна. СТИПЕНДІАЛЬНІ ФОНДИ ЯК ФОРМА ДОБРОЧИННОСТІ У СФЕРІ ОСВІТИ В НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ.....</i>	11
<i>Качак Тетяна Богданівна. ЛІТЕРАТУРНА ОСВІТА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ.....</i>	13
<i>Ковальчук Віра Михайлівна. ЕСТЕТИЧНА КУЛЬТУРА ЯК ОДИН З НАПРЯМКІВ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....</i>	15
<i>Кудярська Тетяна Романівна. ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ДО АКТИВНИХ ФОРМ ВЗАЄМОДІЇ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ..</i>	17
<i>Кирста Наталія Романівна. ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТІСНО-ОЦІННОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ.....</i>	20
<i>Кіндратюк Богдан Дмитрович, МИСТЕЦЬКО-ОСВІТНІ МОЖЛИВОСТІ «ГРАМАТИКИ МУЗИКАЛЬНОЇ» МИКОЛИ ДИЛЕЦЬКОГО.....</i>	22
<i>Максименко Наталія Борисівна. РЕАЛІЗАЦІЯ ЗМІСТОВОЇ ЛІНІЇ «ДОСЛІДЖУЄМО МЕДІА» НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ.....</i>	24
<i>Марчій-Дмитраш Тамара Михайлівна. ЗАСОБИ АКТИВІЗАЦІЇ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В СУЧАСНИХ ЗДО.....</i>	26
<i>Сабат Наталія Іванівна. ВПЛИВ ВІРТУАЛЬНОГО ПРОСТОРУ НА ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ СУЧАСНОЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ.....</i>	28
<i>Чупахіна Світлана Василівна. ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ.....</i>	30
<i>Яремчук Віталія Василівна. ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ЖИТТЄВОЇ КРИЗИ.....</i>	32

Факультет іноземних мов

<i>Артиш Ольга Олександрівна, Петренко Тетяна Юрійівна. ВИКОРИСТАННЯ ІМЕРСИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ (на прикладі віртуальної реальності та доповненої реальності).....</i>	34
<i>Білянська Ірина Петрівна. ФОРМУВАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ АВТОНОМІЇ СТУДЕНТІВ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ АУДІОКНИГ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ.....</i>	35
<i>Воронько Галина Михайлівна. ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ЇХ РОЛЬ У ДИСТАНЦІЙНОМУ НАВЧАННІ ЗВО (на прикладі французької мови).....</i>	37
<i>Карбашевська Оксана Василівна. НОВЕЛА ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА «СИНЯ КНИЖЕЧКА» У ПЕРЕКЛАДІ ДАНИЛА ГУСАРА-СТРУКА.....</i>	39
<i>Ковальчук Юстина Володимирівна. ОНЛАЙН-ПЛАТФОРМИ ДЛЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ.....</i>	41
<i>Корольова Наталія Олександрівна. ДО ПИТАННЯ СТАНОВЛЕННЯ ЕТНІЧНОЇ МЕНТАЛЬНОСТІ НІМЕЦЬКОГО НАРОДУ.....</i>	43

<i>Куравська Наталія Юріївна. СЕМАНТИЧНІ МОДЕЛІ ВИСЛОВЛЕНЬ ІЗ МОДАЛЬНИМИ ЗНАЧЕННЯМИ ІНТЕНЦІЙНОГО ВОЛЕВИЯВЛЕННЯ.....</i>	44
<i>Липка Світлана Іванівна. СИНТАГМАТИЧНІ ТА ПАРАДИГМАТИЧНІ ВІДНОШЕННЯ У ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІЙ СИСТЕМІ МОВИ.....</i>	46
<i>Лісовська Інна Володимирівна. ПРИЙОМИ СТВОРЕННЯ КОМІЧНИХ ОБРАЗІВ У ПРОЗІ ОЛДОСА ГАКСЛІ.....</i>	48
<i>Луцик Наталія Миколаївна. АКТИВНІ ТА ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ: НОВІ МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ У ДИСТАНЦІЙНІЙ ОСВІТІ ЗВО.....</i>	50
<i>Маруневич Божена Михайлівна. ПРОБЛЕМА ВРАХУВАННЯ ІНТЕРФЕРЕНЦІЇ РІДНОЇ МОВИ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ ЛІНГВІСТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ.....</i>	52
<i>Матійшин Анна Ярославівна. ШРИФТ ТА КОЛІР ЯК ПАРАЛІНГВІСТИЧНІ ЗАСОБИ КОМУНІКАЦІЇ У МУЛЬТИМОДАЛЬНОМУ ТЕКСТІ.....</i>	54
<i>Міхно Тетяна Віталіївна. ЗАСОБИ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ КОНЦЕПТНОЇ ОПОЗИЦІЇ БЛИЗЬКО / ДАЛЕКО (на матеріалі British National Corpus).....</i>	56
<i>Петришак Богдана Ярославівна. ДО ПРОБЛЕМИ НАВЧАННЯ ФОНЕТИКИ – ЦИФРОВИЙ ФОРМАТ.....</i>	58
<i>Романишин Ігор Михайлович. ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ З ВИКОРИСТАННЯМ ПІДХОДУ «ПЕРЕВЕРНУТИЙ КЛАС».....</i>	60
<i>Ткачук Наталія Олексіївна. КОН'ЮНКТИВ ТА ТЕМПОРАЛЬНІСТЬ В СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ.....</i>	62
Турчин Володимир Васильович. СУЧАСНА ГУМАНІТАРНА ФАХОВА КОМУНІКАЦІЯ ТА ЇЇ ЛІНГВІСТИЧНІ АСПЕКТИ БУТТЯ ТА РОЗВИТКУ.....	64
<i>Угринюк Ростислав Васильович. КЛЮЧОВІ ХАРАКТЕРИСТИКИ КОНЦЕПТУ ЧИСТОТА В НІМЕЦЬКІЙ МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ (на основі ядрового компонента <i>reip</i>).....</i>	66

Факультет історії, політології і міжнародних відносин

<i>Бойчук Орест Ігорович. ПРОБЛЕМА МАЙНОВИХ ВІДШКОДУВАНЬ У ПОЛЬСЬКО-НІМЕЦЬКИХ ВЗАЄМИНАХ.....</i>	69
<i>Водославський Тарас Сергійович. ГОСПОДАРСЬКО-АДМІНІСТРАТИВНІ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНЦІВ НА СЕСІЯХ ГАЛИЦЬКОГО КРАЙОВОГО СЕЙМУ (1908–1914 рр.).....</i>	71
<i>Вуянко Марко Зеновійович. ТРАНСКАРПАТСЬКІ ШЛЯХИ ТА ЇХ РЕГІОНАЛЬНІ ЛАНДШАФТНО-ГЕОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ.....</i>	73
<i>Глінка Богдан Іванович. НАЦІОНАЛЬНО-КОНФЕСІЙНИЙ СКЛАД НАСЕЛЕННЯ ПІДКАРПАТСЬКОЇ РУСИ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД.....</i>	75
<i>Дебенко Василь Зеновійович. СЛОВ'ЯНСЬКІ НАРОДИ У ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТАХ АВСТРІЇ ТА ТУРЕЧЧИНИ В ХVІ ст.</i>	77
<i>Дрогобицька Оксана Ярославівна. ЕТНІЧНІ МОТИВИ В ОДЯЗІ ГАЛИЦЬКИХ МІЩАН (20–30-ті рр. ХХ ст.).....</i>	78
<i>Кобець Юлія Василівна. ПЕРСОНІФІКАЦІЯ ПОЛІТИЧНОГО КОНФЛІКТУ.....</i>	80
<i>Кобута Лариса Петрівна. ПОЛІТИЧНА РЕКЛАМА У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ В УКРАЇНІ.....</i>	82
Макарук Ігор Васильович. НОРМАНДСЬКИЙ ФОРМАТ ЯК МЕХАНІЗМ ВРЕГУЛЮВАННЯ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО КОНФЛІКТУ.....	84
<i>Матвієнків Світлана Миколаївна. ГАЗЕТА «KURIER GALICYJSKI» ТА ЇЇ РОЛЬ У СПІВДРУЖНОСТІ ПОЛЬСЬКОГО ТА УКРАЇНСЬКОГО НАРОДІВ.....</i>	86
<i>Міщук Андрій Іванович. ПАВЛО СКОРОПАДСЬКИЙ В УКРАЇНСЬКИХ ДЕРЖАВОТВОРЧИХ ПРОЦЕСАХ 1918 р.</i>	88
<i>Міщук Мар'яна Богданівна. РІВНІСТЬ І СВОБОДА В СОЦІАЛЬНІЙ ДОКТРИНІ КАТОЛИЦИЗМУ.....</i>	90

<i>Паска Ганна Михайлівна. ОСНОВНІ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ ЛЕВА БАЧИНСЬКОГО У ЗАГАЛЬНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ РАДІ.....</i>	92
<i>Статкевич Михайло Анатолійович. АКТУАЛЬНІ НАПРЯМИ СПІВРОБІТНИЦТВА У СФЕРІ БЕЗПЕКИ МІЖ УКРАЇНОЮ І КАНАДОЮ.....</i>	94
<i>Стецюк Наталія Миколаївна. МІГРАЦІЯ, ДІАСПОРИ ТА ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН.....</i>	96
<i>Струтинська Тетяна Зіновіївна. ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ У КРАЇНАХ АФРИКИ.....</i>	99
<i>Чорнописький Василь Іванович. ОСОБЛИВОСТІ ЛЕГІТИМАЦІЇ ІНСТИТУТУ ЛОБІЗМУ В КРАЇНАХ ВИШЕГРАДСЬКОЇ ГРУПИ.....</i>	101
<i>Шекета Мар'яна Миколаївна. ПЕРСПЕКТИВИ ЕТНОНАЦІОНАЛІЗМУ ТА СЕПАРАТИСТСЬКОГО ТЕРОРИЗМУ В СУЧАСНОМУ СВІТІ.....</i>	102

Факультет математики та інформатики

<i>Гаврилків Володимир Михайлович. БАЗИ У СКІНЧЕННИХ ГРУПАХ.....</i>	104
<i>Глушак Інна Дмитрівна. АПРОКСИМАЦІЇ ЄМНОСТЕЙ: ПРОГРАМНА РЕАЛІЗАЦІЯ.....</i>	105
<i>Грибель Ольга Богданівна АСИМПТОТИЧНІ ОЦІНКИ СУМ РЯДІВ ДІРІХЛЕ.....</i>	107
<i>Дутчак Марія Степанівна. РОЗВИТОК МЕТОДІВ ТА ПРОГРАМНИХ ЗАСОБІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ АДАПТИВНИХ СИСТЕМ САМОНАВЧАННЯ.....</i>	109
<i>Казмерчук Анатолій Іванович. ЗБУРЕННЯ СИСТЕМ ЗАКОНІВ ЗБЕРЕЖЕННЯ З ПОРУШЕННЯМ УМОВИ ГІПЕРБОЛІЧНОСТІ В ЗАДАЧІ РІМАНА.....</i>	111
<i>Кланічка Юрій Володимирович. МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ВИКЛАДАННЯ КУРСУ «ФІЗИЧНІ ОСНОВИ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ».....</i>	113
<i>Копорх Катерина Миколаївна. ПРОСТІР ВІДКРИТИХ ФАКТОРОВАНИХ МНОЖИНИ КАНТОРА.....</i>	115
<i>Мукіла Козленко. MACHINE LEARNING SERVICES IN THE CLOUD.....</i>	117
<i>Марцінків Марія Володимирівна. СИМЕТРИЧНІ ПОЛІНОМИ НА БАНАХОВИХ ПРОСТОРАХ.....</i>	119
<i>Махней Олександр Володимирович. МІШАНА ЗАДАЧА ДЛЯ ДИФЕРЕНЦІАЛЬНОГО РІВНЯННЯ ПАРАБОЛІЧНОГО ТИПУ З МІРАМИ.....</i>	120
<i>Превисокова Наталія Володимирівна. СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ, ЯКІ ТРАНСФОРМУЮТЬ ЕКОНОМІКУ.....</i>	122
<i>Федак Іван Васильович. ДЕЯКІ СКІНЧЕННІ СУМИ ЕЛЕМЕНТІВ ПОСЛІДОВНОСТІ ТЕТРАНАЧЧІ.....</i>	124
<i>Хрущ Леся Зеновіївна. ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО НАВЧАННЯ ПРОГРАМУВАННЯ.....</i>	125

Факультет природничих наук

<i>Гілецький Йосип Романович. СУЧАСНЕ ФІЗИКО-ГЕОГРАФІЧНЕ РАЙОНУВАННЯ ТЕРИТОРІЇ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ДО ТАКСОНОМІЧНОГО РІВНЯ ПІДОБЛАСТЕЙ.....</i>	129
<i>Глодан Оксана Ярославівна. БІОМАРКЕРИ РЕПРОДУКТИВНОГО ЗДОРОВ'Я.....</i>	131
<i>Данилів Олександра Олександрівна. ЕРОДОВАНІ ЧОРНОЗЕМИ ПРИДНІСТРОВСЬКОГО ПОКУТТЯ.....</i>	133
<i>Івасюк Ірина Йосипівна. ВПЛИВ ГОСТРОЇ МЕХАНІЧНОЇ ТРАВМИ НА ЯЄЧКО В ЕКСПЕРИМЕНТІ.....</i>	135
<i>Фоменко Наталія Володимирівна. АНАЛІЗ ЕКОЛОГІЧНИХ ЗМІН ЛАНДШАФТІВ ВОВЧИНЕЦЬКИХ ГІР У ПРОЦЕСІ ЇХ ТУРИСТИЧНОГО ВИКОРИСТАННЯ.....</i>	136
<i>Шпарик Юрій Степанович. МОНІТОРИНГ ПРАЛІСІВ УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ У 2020 РОЦІ.....</i>	138
<i>Шпічка Ірина Володимирівна. ДОСЛІДЖЕННЯ ІНВАЗІЙНИХ ЧУЖОРІДНИХ КОМАХ-ФІТОФАГІВ УКРАЇНИ.....</i>	140
<i>Шупенюк Василь Ігорович. СИНТЕЗ 4-ЗАМІЩЕНИХ ПОХІДНИХ 9,10-АНТРАХІНОНУ.....</i>	142

Факультет психології

<i>Будз Андрій Володимирович. ОСОБЛИВОСТІ ТЛУМАЧЕННЯ ЦІННОСТЕЙ В АНТИЧНІЙ ФІЛОСОФІЇ.....</i>	144
<i>Гайналь Тетяна Олександрівна. ПРОПАГАНДА ТА ФЕЙК В СУЧАСНІЙ МАСОВІЙ КОМУНІКАЦІЇ.....</i>	146
<i>Даниляк Ростислав Петрович. МЕХАНІЗМИ ПРОДУКУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ.....</i>	148
<i>Дуфенюк Михайло Іванович. УПРАВЛІННЯ ЯК ОСОБЛИВА ФОРМА ДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ У ПОГЛЯДАХ АНТИЧНИХ ФІЛОСОФІВ ДОКЛАСИЧНОГО ПЕРІОДУ.....</i>	149
<i>Коропецька Олеся Михайлівна. ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ СУЧАСНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА.....</i>	151
<i>Марійчин Андрій Андрійович. МОДЕЛЬ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СПОРТСМЕНА.....</i>	153
<i>Матейко Наталія Михайлівна. ПОСТТРАВМАТИЧНЕ ЗРОСТАННЯ ЯК СТРАТЕГІЯ ПРОФІЛАКТИКИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТРАВМАТИЗАЦІЇ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ.....</i>	155
<i>Сметаняк Владислав Ігорович. СПРИЙМАННЯ ТА РОЗУМІННЯ МАСКУЛІННОСТІ СУЧАСНОЮ МОЛОДДЮ.....</i>	157
<i>Яремич Ілона Романівна. ВИКОРИСТАННЯ КРЕАТИВНИХ ПСИХОТЕХНОЛОГІЙ У СПРИЯННІ РОЗВИТКУ САМООСВІТИ ОСОБИСТОСТІ.....</i>	159

Факультет туризму

<i>Котенко Руслан Михайлович. КОУЧИНГОВІ ТЕХНОЛОГІЇ У ФОРМУВАННІ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ КОМУНІКАЦІЙ ПРАЦІВНИКІВ СФЕРИ ГОСТИННОСТІ.....</i>	162
<i>Орлова Віра Василівна. ОРГАНІЗАЦІЙНА КУЛЬТУРА ЯК ЕЛЕМЕНТ УПРАВЛІННЯ ТУРИСТИЧНИМ ПІДПРИЄМСТВОМ.....</i>	164
<i>Румянцева Ірина Богданівна. ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ.....</i>	166

Факультет фізичного виховання та спорту

<i>Завадяк Іван Іванович. ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ ОПЕРАТИВНОГО КОНТРОЛЮ У СИЛОВИХ ВИДАХ СПОРТУ.....</i>	168
<i>Матійчук Ігор Васильович. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАЦІКАВЛЕНОСТІ ДО СПОРТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БОРЦІВ ПОЧАТКІВЦІВ.....</i>	170
<i>Рихлюк Сергій Павлович. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ФІЗИЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ЮНИХ СПОРТСМЕНІВ НА ЕТАПІ ПОЧАТКОВОЇ ПІДГОТОВКИ.....</i>	173
<i>Ткачівська Інна Михайлівна. ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ТУРИЗМУ У ФІЗИЧНІЙ КУЛЬТУРІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....</i>	175

Факультет філології

<i>Бурцев Дмитро Валерійович. ОДИН ПОЯС, ОДИН ШЛЯХ: БЕЗПЕКОВІ ТА ГЕОПОЛІТИЧНІ АСПЕКТИ.....</i>	177
<i>Корпало Оксана Романівна. ЗВЕРТАННЯ ЯК ЗАСІБ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ СИНТАКСИЧНОЇ ОСОБИ.....</i>	178
<i>Курінна Наталія Степанівна. ФІЛОСОФСЬКО-ВІТАЛЬНІ ВИМІРИ УКРАЇНСЬКОЇ ПРОЗИ (на матеріалі творів Уласа Самчука, Миколи Хвильового).....</i>	181
<i>Мицан Дарія Миронівна. ФРАЗЕОЛОГІЯ, ЯКА СИДИТЬ В ПЕЧІНКАХ (на прикладі слов'янських мов).....</i>	183
<i>Пена Любов Іванівна. ГРАМАТИЧНІ ТЕРМІНИ В «РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОМУ СЛОВНИКУ» ЗА РЕДАКЦІЄЮ АГАТАНГЕЛА КРИМСЬКОГО.....</i>	185

<i>Пристаї Галина Іванівна. ІНФОМЕДІЙНА ГРАМОТНІСТЬ: МОДЕЛЬНІ ФОРМАТИ РЕАЛІЗАЦІЇ.....</i>	187
<i>Савчук Руслана Любомирівна. МЕТАФОРИЧНІ КОНСТРУКЦІЇ ЯК ЗАСІБ АКТУАЛІЗАЦІЇ УВАГИ У ЗАГОЛОВКАХ СУЧАСНИХ МЕДІЙНИХ ТЕКСТІВ.....</i>	189
<i>Холод Олександр Михайлович. ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ МЕТОДОЛОГІЧНОЇ ІНСТИТУАЛІЗАЦІЇ КВАНТОВІЦІ ЖУРНАЛІСТИКИ.....</i>	191
<i>Хороб Соломія Степанівна. УКРАЇНСЬКИЙ ЛІТЕРАТУРНИЙ ПОДКАСТИНГ.....</i>	193

Фізико-технічний факультет

<i>Войтків Галина Володимирівна. УРОК ФІЗИКИ В УМОВАХ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ.....</i>	195
<i>Іванічок Наталія Ярославівна. ХАРАКТЕРИСТИКИ ВУГЛЕЦЕВИХ МАТЕРІАЛІВ... Старчук Юрій Юрійович. ЕЛЕКТРОХІМІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ β-ГІДРОКСИДУ НІКЕЛЮ / ВУГЛЕЦЕВИХ КОМПОЗИТІВ.....</i>	197 198
<i>Цимбалюк Тетяна Петрівна. СТРУКТУРА ТА ТЕРМОЕЛЕКТРИЧНІ ВЛАСТИВОСТІ ПАРОФАЗНИХ КОНДЕНСАТІВ НА ОСНОВІ СИСТЕМИ Pb-Sn-Cd-Te.....</i>	200

Інститут післядипломної освіти та довузівської підготовки

<i>Бурик Зоряна Михайлівна. SMART-СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ У СТРАТЕГІЧНОМУ ПЛАНУВАННІ СТАЛОГО РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ.....</i>	202
<i>Жук Ольга Іванівна. УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД.....</i>	203
<i>Звірич Віталій Васильович. ДОСЛІДЖЕННЯ КАТЕГОРІЇ «ПЕРСОНАЛ» У СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я.....</i>	205
<i>Карпа Марта Іванівна. РОЗВИТОК КОНЦЕПЦІЇ КОМПЕТЕНЦІЇ В ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИЦІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ.....</i>	206
<i>Кучерак Ірина Володимирівна. МОДЕЛЮВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ В УМОВАХ НУШ.....</i>	209
<i>Ленів Зоряна Павлівна. ДО ПРОБЛЕМИ ПРАКТИКО-ОРІЄНТОВАНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ ІЗ ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ.....</i>	210
<i>Мукан Іван Васильович. ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕРЕЖІ ВИЩИХ СУДІВ ЯК СКЛАДОВОЇ КОНВЕНЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ.....</i>	213
<i>Подольян Михайло Іванович. ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ.....</i>	215
<i>Пронь Леся Михайлівна. УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ПІДТРИМКИ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ COVID-19.....</i>	219
<i>Процук Едуард Петрович. ВИКОРИСТАННЯ ДОСВІДУ ДЕРЖАВ-ЧЛЕНІВ ЄС ПО ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ТА КОНТРОЛЮ У СФЕРІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ НА РІВНІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ.....</i>	221
<i>П'ятничук Ірина Дмитрівна. СТРАТЕГІЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД.....</i>	223

Коломийський навчально-науковий інститут

<i>Васильчук Микола Миколайович. МАРКІЯН ШАШКЕВИЧ І ПОЧАТКИ ГУЦУЛЬСЬКОГО ТЕКСТУ.....</i>	225
<i>Волощук Галина Михайлівна. ПСИХОЛОГІЧНИЙ АВТОПОРТРЕТ УЛЯНИ КРАВЧЕНКО В УЧИТЕЛЬСЬКИХ МЕМУАРАХ.....</i>	227
<i>Ланно Віолетта Валеріївна. ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ.....</i>	228

<i>Марчук Микола Васильович. Т. Г. ШЕВЧЕНКО ТА ЙОГО РОЛЬ У ФОРМУВАННІ ДЕРЖАВНИЦЬКИХ ЗАСАД УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ.....</i>	230
<i>Плекан Юрій Васильович. ДОСЛІДЖЕННЯ НОВИХ ДЖЕРЕЛ ДО ІСТОРІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТОВАРИСТВА «УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ ДІМ У КОЛОМІЇ» (I пол. XX ст.).....</i>	232
<i>Поясик Оксана Іванівна. ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ.....</i>	233
<i>Русакова Ольга Валеріївна. ВИКОРИСТАННЯ ОНЛАЙН-РЕСУРСІВ ДЛЯ ЕФЕКТИВНОГО ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ «СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА МОВА» У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....</i>	236
<i>Чепіль Марія Васиївна. «STREET WORKOUT» ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ.....</i>	238

Навчально-науковий інститут мистецтв

<i>Бабій Надія Петрівна. ПОЕЗІЯ У ФОРМАХ ВІЗІО ТА ВІДЕО: ІНТЕРМЕДІАЛЬНИЙ СИНТЕЗ ЖАНРІВ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ.....</i>	242
<i>Борин Ольга Васиївна. ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА РОЗВИТОК ПОПУЛЯРНОЇ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ.....</i>	244
<i>Васірук Світлана Омелянівна. ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНІ ПРИНЦИПИ КЛАСИЧНОГО ТАНЦЮ.....</i>	246
<i>Гнатюк Михайло Васильович. МИТЕЦЬ ЮЛІАН ПАНЬКЕВИЧ І ЙОГО ПЕДАГОГІЧНА СИСТЕМА.....</i>	247
<i>Гіга Степан Степанович. СТИЛЬОВІ ФУНКЦІЇ АРАНЖУВАННЯ В ПОБУДОВІ ЦІЛІСНОГО МУЗИЧНОГО ОБРАЗУ ЕСТРАДНО-ПІСЕННОЇ КОМПОЗИЦІЇ.....</i>	249
<i>Гудзик Андрій Ярославович. ТЕХНОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОНСТРУКТИВНИХ ЗМІН САКСОФОНА.....</i>	251
<i>Конвалюк Уляна Володимирівна. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПЕРСОНОЛОГІЇ ЗА КОНЦЕПЦІЄЮ ОЛЕНИ СТАРОВОЙТЕНКО.....</i>	253
<i>Марусик Наталія Іванівна. НЕОБХІДНІСТЬ ОСУЧАСНЕННЯ ЗМІСТУ, МЕТОДІВ І ФОРМ ОРГАНІЗАЦІЇ ХОРЕОГРАФІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ В КОНТЕКСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ СТУДЕНТІВ.....</i>	255
<i>Середюк Ірина Мирославівна. РОЛЬ ТЕКСТОЛОГІЇ В СУЧАСНІЙ НАУКОВІ ГУМАНІТАРИСТИЦІ.....</i>	257
<i>Федорків Оксана Петрівна. ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ ГАЛИЧИНИ ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ ХХ СТОРІЧЧЯ.....</i>	259
<i>Чмелик Ірина Васиївна. НОВІТНІ ФОРМИ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ТВОРІВ ВІЗУАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА В УКРАЇНІ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ.....</i>	261
<i>Шегда Лідія Васиївна. ХОРОВА МУЗИКА МИРОСЛАВА ВОЛИНСЬКОГО: ФОЛЬКЛОРНІ ТРАДИЦІЇ.....</i>	264

Навчально-науковий юридичний інститут

<i>Башурин Наталія Ярославівна. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН, ЩО ВИНИКАЮТЬ З ПРИВОДУ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ, В КРАЇНАХ ЄС.....</i>	266
<i>Вівчаренко Олег Антонович. ПРОБЛЕМА ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛЮ ЗА РОКИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ.....</i>	268
<i>Гришко Уляна Петрівна. ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ЗАКОНОДАВСТВА ЄС У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ ТРАНСПОРТНИХ ПОСЛУГ.....</i>	270
<i>Данилюк Леся Романівна. МЕДИЧНІ ВІДХОДИ ТА COVID-19 В УКРАЇНІ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ Й ОСНОВНІ ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ.....</i>	273
<i>Дубицька Наталія Тарасівна. ДЕЯКІ КОЛІЗІЙНІ АСПЕКТИ ПРИВАТНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН НЕМАЙНОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я.....</i>	275

<i>Кобецька Надія Романівна. ЩОДО ЗАКОННОСТІ ОБМЕЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ В УМОВАХ ДІЇ КАРАНТИНУ.....</i>	278
<i>Кохан Наталія Василівна. ЗАСТОСУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ НОРМ ПРИ РЕГУЛЮВАННІ ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИН.....</i>	280
<i>Кисилиця Наталія Дмитрівна. РОЗВИТОК ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРИПИНЕННЯ ПРАВА ОРЕНДИ ЗЕМЛІ.....</i>	281
<i>Ковалишин Олександр Романович. ПРАВОВІ ЗАПОЗИЧЕННЯ В КОРПОРАТИВНОМУ ПРАВІ ПОЛЬЩІ.....</i>	283
<i>Кузьмич Олег Ярославович. ЩОДО МОЖЛИВОСТІ ВИЗНАННЯ ОСІБ, ВІД ПОВЕДІНКИ ЯКИХ ЗАЛЕЖАТИМЕ ВИНИКНЕННЯ У СПАДКОЄМЦІВ СУБ'ЄКТИВНОГО ПРАВА СПАДКУВАННЯ ЗА ЗАПОВІТОМ, ТРЕТІМИ ОСОБАМИ.....</i>	285
<i>Кульчак Леся Степанівна. СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ КАСАЦІЙНОГО ОСКАРЖЕННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....</i>	286
<i>Кернякевич-Танасійчук Юлія Володимирівна. ЮРИДИЧНА ОСВІТА В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ.....</i>	289
<i>Мергель Микола Русланович. СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ МЕТИ І ЗАВДАНЬ ПОКАРАННЯ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ.....</i>	291
<i>Мороз Галина Василівна. ПРИРОДОРЕСУРСНІ СЕРВІТУТИ В МЕХАНІЗМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНИХ ТА ПРИВАТНИХ ІНТЕРЕСІВ.....</i>	292
<i>Мироненко Ігор Віталійович. ЗАХИСТ ПРИВАТНОГО ВОЛОДІННЯ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ.....</i>	294
<i>Овченко Олександр Володимирович. ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДЕННЯ ЗАСНОВНИЦЬКОГО ДОГОВОРУ ТОВАРИСТВА ОСІБ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ НІМЕЧЧИНИ: ДОСВІД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ.....</i>	296
<i>Схаб-Бучинська Тетяна Ярославівна. ДО ПИТАННЯ ПРО СТРОК УКЛАДЕННЯ АЛІМЕНТНОГО ДОГОВОРУ ПОДРУЖЖЯ.....</i>	298
<i>Туряниця Марія-Маргарита Іванівна. КОНЦЕПЦІЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ БІРЖОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ОСНОВНІ ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТОВАРНИХ БІРЖ.....</i>	300
<i>Шукало Ірина Валеріївна. СУДОВИЙ ЗАХИСТ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН ПРИ ПОРУШЕННІ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ САНІТАРНО-ЗАХИСНИХ ЗОН.....</i>	303
<i>Яремак Зоряна Василівна. КОНФЛІКТНА ПРИРОДА ЕКОЛОГІЧНИХ ВІДНОСИН...</i>	305

Наукове електронне видання

МАТЕРІАЛИ

**звітної наукової веб-конференції викладачів, докторантів,
аспірантів університету за 2020 рік
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»**

6–8 квітня 2021 р., м. Івано-Франківськ

Матеріали конференції видано в авторській редакції

Головний редактор *В. М. Головчак*
Літературне редагування і коректура *Л. М. Слободян*
Комп'ютерна правка, верстка *В. Д. Яремко*

Підп. до друку 21.08.2021. Формат 60x84/16.
Папір офсет. Гарнітура «Times New Roman».
Ум. друк. арк. 18,3.

Видавець
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника,
76018, м. Івано-Франківськ, вул. С. Бандери, 1,
тел. 75-13-08, e-mail: vdvcit@pnu.edu.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2718 від 12.12.2006